

PIRANDELLO LEGSZEBB NOVELLÁI

FORDÍTOTTA
GÁSPÁR MIKLÓS

A PESTI NAPLÓ RT.
LAPKIADÓ RT. ÉS A MAGYARORSZÁG NAPILAP RT.
KIADÁSA

1921 májusában a római Teatro Valle-ben egy különös című s még különösebb tartalmú színdarab került bemutatóra: *Sei personaggi in cerca d'autore*. A táviró még aznap este szétvitte a nagy irodalmi esemény — mert később csakugyan annak bizonyult — hírét a világ négy tája felé, mégpedig német közvetítéssel, hisz a déli író eddigi működéséi észak kísérte különös figyelemmel. Az olasz cím hevenyészett német fordítását, ahány ország, annyi-félekép értették félre s a világsajtóban ilyen címen emlékeztek meg az új darabról: »Hat személy keres egy író, Hatan autor-vadászaton, Hatan keresnek egy autót A

Ami nem is volt csoda, hisz a cím éppen a darab újszerű lényegét fejezte ki s ezt az újszerű lényegét nehéz volt csak úgy egyszerű bemondásra felfogni. Igen, a *Hat szerep keres egy szerzőt* éppen arról szól, hogy hat drámai alak, hat színpadi szereplésre alkalmas személy, sőt egyenesen hat drámai szerep keres valakit, aki megírja, színpadra állítsa őket, az igazi drámát helyezve a mai színpad-szerű kiagyalt művek helyébe. Aminek megvan a maga színpadtechnikai, általános irodalmi és propaganda-ízűen szimbolikus jelentősége.

Ma már nem kell magyarázni azt az új látást, amelyre a világ 1921-ben figyelt fel, mert a darab

szerezőjének művészi látásformája azóta mindenütt közismertté vált.

Mi ez a látás forma?

Legrövidebben: ahány ember, annyi világ van; a folyton megújuló élet alapvető tulajdonsága a változás, de megjelenni csak bizonyos állandó, zsarnoki keretek közt képes; s jaj annak, aki erre az ellentétre ráébred, mert vagy az élei változandóságának rabjaként a keretekbe ütközik, vagy a keretek tiszteletben tartásával az életet csonkítja meg s akár ezt, akár azt választja, második tragikus összeütközésül a többi ember ezernyi külön világával találja magát szemben, amelyek mind éppen olyan megfellebbezhetetlenül jogosultak, mint az ő külön világa; és hogy teljes legyen a zűrzavar tragikomédiája: az élet parancsai csak úgy megfellebbezhetetlenek, mint a kéretek parancsai.

Ebből nyilvánvaló, hogy ennek a látásnak három tengelye van: i. filozofikus szemlélet, amelyből az a meggyőződés fakad, hogy 2. az ember igazi sorsa a szenvedés, ami 3. tragikomikus jelenséggé teszi az egész életet.

Ez a hármas tengely a magyarázata annak is, hogy a problémáktól ködös észak népei (svédek, németek, finnek) éppúgy nagy fogyasztói az író műveinek, mint az élet figurális és figurás oldalát kedvelő latinnok (franciák, spanyolok és portugálok) innen és túl az óceánon.

Maga az író is, Luigi Pirandello, az Afrika és Európa, a töprengő Kelet s az anyagi Nyugat keresztező pontján, a görög, római, bizánci, arab és normann uralom emlékeit ma is elevenen őrző Sziciliában született (Girgenti, — az ókori Agrigentum, amelyet Renan nyomán Anatole France oly szívesen emleget — 1867 június 28.) s az irodalom és filozófia kutatásában a német Bonn egyeteme

művelte ki szellemét. 1891-ben mint bölcsészdoktor távozott Beethoven szülővárosából, a rajnaparti egyetemi városból s otthon tanár lett. 1897-től 1922-ig, tehát világhíre kibontakozásáig a római tanítónőképzőben volt az esztétika és stilisztika tanára.

A »Hat szerep« óta Olaszország legnagyobb élő drámaírója, de hamis képet alkotna magának Pirandellóról az, aki a novellistáról megfeledkezne.

A *N o v e l l e p e r u n a n n o* hosszú sorozatának több száz novellája nemcsak élvezetes olvasmány s jelentős terméke Pirandello művészetének (ámbar a világhír sarlatán segítőktől hangos piacán a könyv szükségyszerűen elnyomott versenytársa az élő testek, nagy színészi teljesítményeké színházi vállalkozó tőke s a színpad-kritikai publicitás ezernyi reklámjával népszerűsített színdarabnak), — hanem gyönyörű példája az olasz novella megújulásának is.

Pirandello szakít a XIX. század végén szinte kötelezővé vált maupassanti dramatikus novella-formával s visszatér a boccacciói novella szerkezetéhez, az *el-b e s z é l é s*-hez, a rövidre vont drámai menetű regénykétől a statikus élet vagy hosszú élet-sors egy oldalának anekdotikus felvillantásához.

Míg a Maupassant-novella ahány, annyiféle, hangban, hatásban, tárgyban és stílusban, a Pirandello-novella tárgyai között a gyötrelém és szenvedés, az élet önmagában rejközgyetemes tragédiája a közös kapocs, a hang a játékosságot művelő kiábrándultság hangjainak egész skálája, hatása nem egyszerűen nevetető vagy megdöbbenető, hanem az elsődleges nevetésen és megdöbbenésen túl elgondolkoztató, stílusa pedig az olasz novella mesélő stílusa, ahol mindig előtérben van egy »én«, maga az író vagy alakmása vagy szócsöve. A Maupassant-novella igyekszik megmaradni a flauberti személytelenség magas hegycsúcsán, Boccaccio és Pirandello közénk telepednek,

mintegy társalogni. Maupassant az esetet szinte előterjeszti, személytelenül, mintha nem ő írta volna s nem nekünk, hanem úgy termett volna a novella, mint az útszéli fa gyümölcse, annak, aki leszakítja. Boccaccio és Pirandello egyenesen hozzá n k fordul, n e k ü n k beszél el, mondja el apróra, az a lírai tárgyilagosság alaposságával, ez lázas sietségével az esetet.

De persze, a boccacciói cél és téma-kör egészen más, mint a pirandellói.

Boccaccio nevet, mesél és nevetet, minden elbeszélhetőt elbeszél, az elmesélhető nevezetes eseteknek szinte lexikonát írja meg s az egész fölött tombolva ragyog a reneszánsz testiségének perzselő verőfénye. Pirandello esetei rendkívüli esetek, amelyeket egyedül csak ő látott meg az élet zűrzavarában, nevetne szívesen, ha földi ember egyáltalán joggal merhetne nevetni, de mesél, mesél végeérhetetlenül lázasan, mert prófétai elhivatásnak érzi a megmagyarázhatatlan életet megmagyarázni, m ö g é j ü k n é z n i az ember é k n e k a bölcselkedés riadt tolvajlámpájának világánál s az egész fölött sápadt ezüsthénnel szikrázik a lelkiség, a gondolat sztratoszférájának szinte már égető hidege.

S mily nehéz a gondolatnak a dolgok egyensúlyát megőrizni: a valóság folyton átbillen a képzeletbe, a képzelet a valóságba, a földiség a természetfölöttibe, a rejtély a tényekbe, a tragédia a komikumba, a komédia a tragikumba, az eszme tettekben a tett eszmékben vetél el s az élet jelenségek állócsillagai, ködfoltjai. Tejútja, bolygói között mint a megismerés és kozmikus kétségbeesés lángcsóvját maga után húzó izzó üstökös vágat kiismerhetetlen pályáján a Gondolat.

Egy példa:

Két ideálisan egyetértő barátnak közös szeretője van, akinek gyermeke születik. Kié a gyerek?

Maupassant úgy írná meg ezt a novella-témát, hogy a két barát drámai eltávolításával (például halálos párbaj s a győztes öngyilkossága), megmaradna egy titok, amelynek megfejtéséből az apátlan, de két apájú gyermek tragédiája bomlana ki végül, mint egy elferdült élethelyzet rajza.

Boccacciónál derült és körmönfont firenzei kereskedő-tréfa lenne a kezdet, aztán jönnének a kalandos bonyodalmak, egyik apa ravaszkodna, hogy megszerezze a gyereket, a másik megölné az elsőt, elmenekülne az anyával és fiúval Chios szigetére Aladin szultánhoz, aki az anyát el szeretné, az apa fejét leütné, a fiú első tanácsadójává lenne s öreg korára nagy vagyonnal térne vissza Firenzébe.

Pirandello először megbontatja a körülményekkel a két ember barátságát és a lány iránt érzeti szerelmét, szeretetük a lány iránt kegyetlenséggé válik, szeretetük egymás iránt kölcsönös gyűlölködéssé, az anya meghal, a barátok elszakadnak egymástól, majd újra összetalálkoznak s nyomban össze is ütköznek a gyerek szeretetében, mert ahogy megszületése előtt mindegyik a másikat gyanította apának, most, amikor már egyéniség a gyerek, magát tartja annak, vad harc tör ki a gyerekért, akit végül is egy idegen fogad örökbe s a két barát újra összeemelegszik, a kör bezárul, a barátság tavába hullott súlyos kő nyomán támadt hullámgyűrűk elsimulnak.

Vessük össze ezt a három megoldást s a különbségeket lemérve, megértjük Pirandellót.

De olvassuk, akkor meg is szeretjük.

LACZKÓ GÉZA

EGY REGÉNYHŐS TRAGÉDIÁJA

Régi szokásom, hogy minden vasárnap délelőtt kihallgatást adok készülő novelláim szereplőinek.

Öt óra hosszat, reggel nyolctól egyig.

Ilyenkor csaknem mindig rossz társaságban vagyok.

Nem tudom, mért, de kihallgatásaimra a világ legegésztlenebb emberei, sajátságos végzettségűektől üldözött és rendkívüli esetek szövevényébe bonyolódott atyafiak gyülekeznek össze, akikkel valóságos kín a tárgyalás.

Én valamennyiüket türelmesen meghallgatom; jóindulattal kikérdezem; feljegyzem a nevüket, életkörülményeiket; számon tartom érzéseiket, törekvéseiket. De hozzá kell tennem, hogy szerencsétlenségemre nem könnyű őket kielégíteni. Hiszen mondom, türelmes és jóindulatú vagyok, de azt már cseppet sem szeretem, ha kihasználnak. Amellett hosszas, minden részletre kiterjedő vizsgálódással alaposan ki akarom ismerni novelláim hőseinek lelkületét.

Már most előfordul, hogy bizonyos kérdéseimre egyik-másik elkedvetlenedik, megsértődik, dühöngeni kezd, mert talán azt hiszi, hogy gúnyolódom vele, vagy hogy csupa mulatságból próbálom abból a méltóságteljes komolyságból kizökkenteni, amellyel nálam jelentkezett.

Erre aztán végtelen türelemmel és jóindulattal igyekszem megmagyarázni, hogy a kérdésem éppenséggel nem felesleges, mert hiszen nem elég azt akarni, hogy ilyenek, vagy olyanok legyünk. Az a lényeges, hogy valóban *tudunk-e* olyanok lenni, amilyenek szeretnénk. Aki erre nem képes, annak az erőlködése természetesen nevelésnek és értelmetlennek hat.

Ezt sehogy sem akarják megérteni.

Minthogy alapjában jószívű vagyok, tulajdonképpen sajnálom őket. De lehet-e bizonyos balsorsok felett másként, mint nevetve szánakozni?

Így aztán novelláim szereplői az egész világon azt híresztelik el rólam, hogy rendkívül kegyetlen és szívtelen író vagyok. Talán csak egy jóhiszemű kritikus tudná velük megértetni, hogy valójában mennyi részvét rejtőzik a nevetésem mögött.

De ugyan hol keressen az ember manapság jóhiszemű kritikust?

*

Azt is el kell mondanom, hogy ezeken a kihallgatásokon bizonyos novellahősök néha meg akarják a többit előzni és olyan követelődzően és tolakodóan lépnek fel, hogy kénytelen vagyok őket a szó szoros értelmében kidobni.

Némelyek rögtön, keserűen megbánják okvetetlenkedésüket, és visszajönnek kunyorálni, hogy hagyjam ki az elbeszélésből ezt vagy azt a hibájukat. De én ilyenkor csak mosolygok és szép nyugodtan azt felelem: egyelőre vezekeljenek vétkükért és várjanak, amíg időm és alkalmam lesz velük foglalkozni.

Azok közt, akik várakozás közben a háttérbe szorulnak, van, aki sóhajtozik, van, aki elkedvetlenedik és van, aki elunja a dolgot és elmegy, hogy más író ajtaján kopogtasson be.

Gyakran megesett velem, hogy íróársaim, novelláiban olyan szereplőket fedeztem fel, akik előbb nálam jelentkeztek; mint ahogy olyanokra is ráismertem, akik nem lévén megelégedve azzal, ahogy én szerepeltettem őket, máshol ismét megjelentek, és újból érvényesülni próbáltak.

Nem panaszkodom e miatt, mert hiszen átlag két-három új novellahős jelentkezik nálam hetenként. És gyakran oly nagy a tolongás, hogy egyidejűleg többeket is meg kell hallgatnom. Míg aztán az agyam ebbe a megosztott figyelembe és túlhajtott munkába belefáradva, tiltakozni kezd az ellen, hogy egyszerre kettőt-hármat is tápláljon és kétségbeesetten fenyegetődzik, hogyha nem tartják meg a sorrendet, szépen, egyenként, valamennyit kiutasítja!

Sose felejttem el, milyen alázatosan várt a sorára egy öreg emberke, aki messziről érkezett hozzám; ez bizonyos Icilio Saporini mester volt, akinek a római köztársaság bukása után, 1849-ben, valamiféle hazafias dal játszása miatt ki kellett vándorolnia Amerikába; és negyven esztendő múlva, csaknem nyolcvanéves korában tért vissza Itáliába, meghalni. Ez a szűnyoghangú, rendkívül jó modorú emberke szertartásosan mindenkit előre engedett. Míg végül egy szép napon, amikor hosszú betegség után lábadoztam, nagyon alázatosan, félénk mosollyal az ajkán, csendesen a szobámba lépett:

— Ha szabadna... ha nem vagyok alkalmatlan ...

Ó, hogyne, kedves öregem! Éppen a legalkalmasabb pillanatot választotta. És azonnal meghalattam egy kis novellában, amelynek »Régi muzsika« lett a címe.

Múlt vasárnap a szokottnál kissé később léptem dolgozószobámba, hogy a kihallgatást megtartsam. Bizonyos ajándékba kapott regény, amely már több mint egy hónapja várt arra, hogy elolvassam, hajnali három óráig ébren tartott, annyira foglalkoztatott egyik szereplője, az egyetlen élő ember, a sok színtelen árnyék közt.

Szegény ember volt ez, bizonyos Fileno doktor, aki azt állította, hogy hathatós szert talált fel minden szenvedés ellen; csalhatatlan receptet, gyógyító írt mindenfajta közérdekű vagy magánjellegű sérelemre.

Azaz, hogy nem is annyira orvosszer, mint inkább módszer volt az, amit Fileno doktor felfeltalált. Abban állt, hogy reggeltől estig történelemkönyveket olvasott és úgy tekintette a jelent is, mintha már a történelemhez tartoznék, vagyis nagyon messze volna az időben és emlékét csupán régi fóliánsok őriznék.

Ezzel a módszerrel minden kellemetlenségtől és szenvedéstől megszabadult, és — anélkül, hogy előbb meg kellett volna hálnia — a tökéletes, békés nyugalom állapotába jutott. Az a bizonyos könnytelenül mélabús, szenttelen és fenkölt béke volt ez, amely még akkor is ott fog lebegni a földi temetők felett, ha már az egész emberiség kihalt.

Fileno doktor nem is gondolt arra, hogy a múltból tanulságokat vonjon le a jelenre vonatkozóan. Tudta, hogy ez haszontalan, kárba veszett fáradság lenne, mert hiszen a történelem bizonyos elemeknek a történettudósok egyénisége, ellen-szenvei, rokonszenvei, törekvései és nézetei szerint csoportosított elméleti összesége, és éppen ezért sehogysem lehet közös nevezőre hozni az elevenen lüktető étellel, amelyben mindezek az elemek még rendszertelen összevisszaságban kavarnak, for-

ronganak. És arra sem gondolt Fileno, hogy a jelenből kiindulva próbáljon a jövőre következtetni. Pontosan ennek az ellenkezőjét cselekedte: gondolatban a jövőbe helyezkedett, hogy onnan tekintsen vissza a jelenre, mintha az már a múlt-hoz tartoznék.

Hogy csak egy példát említsek: meghalt a lánya. Egyik barátja néhány nappal a haláleset után felkereste, hogy részvétét fejezze ki neki. Hát kérem: legnagyobb meglepetésére már olyan megvígasztalódottnak találta Filenot, mintha leánya száz esztendő előtt költözött volna el az élők sorából.

A nagy csapást, amely érte, egyszerűen eltolta magától az időben, a múltba taszította. És milyen fölényes higgadsággal beszélt róla!

Egyszóval, Fileno doktor úgy használta ezt a módszert, mint valami távcsövet. Szeméhez emelte, de nem azért, hogy a jövőbe tekintsen, ahol úgysis tudta, hogy semmi látnivaló sem akad. Hanem elhitette a lelkével, hogy szívesebben néz keresztül a nagyobbik lencsén, mint a kisebbiken és a messzelátót a jelenre így szegezte, hogy minden eseménye parányivá zsugorodjék, távolinak tűnjék fel előtte. Esztendők óta készülődött, hogy korszakalkotó |önyvet ír. *A távolság filozófiája* — ez lett volna a könyv címe.

A regény olvasása közben világosan láttam, hogy a szerző, akit az egyébként egészen mindennapi cselekmény mesterséges bogozgatása teljesen lekötött, nem ébredt tudatára, hogy milyen lehetőségek rejtőznek Fileno figurájában. Pedig ez az egy szereplő igazi nagyszabású alkotás magvát hordozta magában; egy helyen sikerült is az író kezét megragadnia és vezetnie, hogy jó darabon keresztül erőteljesen és plasztikusan kiemelkedhes-

sék a sok jelentéktelen közhely sorából. De aztán minthogy kénytelen-kelletlen alkalmazkodnia kellett a regény hamis megoldásának követelményeihez, megint csak elsatnyult, eljelentéktelenedett az alakja.

Akkor éjszaka sokáig ébren feküdtem és folyton ez a regényhős járt az eszemben. Milyen kár érte! Rengeteg anyag volt benne, amiből remekművet lehetett volna alkotni! Ha a szerző nem ismeri félre és nem hanyagolja el, ha őt állítja elbeszélése központjába, talán a regény mesterségesen bogozgatott bonyodalmai is életteljesebbé váltak volna. Bosszúsan és sajnálkozással gondoltam erre a nyomorúságosan elsikkadt életre.

Nos hát, azon a bizonyos vasárnap reggelen, amikor a dolgozószobámba léptem, szokatlan felfordulást találtam ott, mert ez a Fileno doktor a rám várakozó szereplők közé tolakodott, azok pedig felháborodva, dühösen lökdöstek és mindenáron ki akarták tuszkolni.

— Hé! — kiáltottam. — Micsoda modor ez, uraim? Kérem, Fileno doktor, már úgymint túlsók időt töltöttem önnel! Mit akar tőlem? Ön nem az enyém. Menjen el szépen, hogy nyugodtan tárgyalhassak hőseimmel.

Fileno doktor arcára olyan leírhatatlan kétségbeesés rajzolódott, hogy a többiek (az én novella-szereplőim, akik még mindig dulakodtak vele) megszégyenülten elsápadtak és elhúzódtak a közeléből.

— Az Istenre kérem, ne kergessen el, ne kergessen el! Csak öt percig hallgasson meg, ezeknek

az uraknak az engedelmével! Könyörgöm, engedje, hogy meggyőzzem!

Elképedve, de egyúttal szánakozva is kérdeztem tőle:

— Ugyan, miről akar meggyőzni? Szent meggyőződés, hogy ön, kedves doktor úr, igazán megérdemelte volna, hogy jobb kezekbe kerüljön. De a magam részéről ugyan mit segíthetek ezen? Már is sokat szánakoztam a sorsa felett. Elég volt.

— Dehogy is volt elég! — fakadt ki Fileno doktor, aki egész testében remegett a felháborodástól. — Ön csak azért beszél így, mert nem vagyok sajátja! Higgye el, a közömbösségét, a megvetését távolról sem érezném olyan kegyetlennek, mint ezt a passzív sajnálkozását, amely nem méltó művészemberhez! Ön tudja legjobban, hogy mi, regényhősök, valamennyien élő lények vagyunk, élőbbek azoknál, akik lélekeznek és földi ruhákba öltöznek; talán kevésbé reálisak, de igazabbak! Az életre születni sokféleképpen lehet, uram. A természet többek közt az emberi képzelet útján is folytatja teremtő munkásságát. Es aki abból a termékenységéből születik, amelynek székhelye az emberi agy, természetesen sokkal magasabbrendű életre hivatott, mint az, akit halandó asszony hordozott a szíve alatt. Akinek az a szerencséje, hogy életrevaló regényhősnek született, még a halálra is fűtyülhet. Nem hal meg többé! Meghalhat az ember, az író, a teremtés természetes «szköze, de az, akit megteremtett, nem hal meg! Es ahhoz, hogy örökké élhessen, nincs szüksége semmiféle természetfeletti képességre, nem kell csodát művelnie. Nem mondaná meg, kérem, hogy ki volt Sancho Panza? Nem mondaná meg, *ki* volt Don Abbondio? És mégis örökké élnek, mert annakidején, még csírájukban, sikerült olyan

termékeny anyaöltre, olyan képzeletre találniuk, amely egészségesen kihordotta és megszülte őket.

— Hát persze, kedves doktor úr, mindez így van, — feleltem — de még mindig nem értem, mit kívánhat tőlem.

— Nem érti? — kérdezte élesen Fileno doktor. — Talán eltévesztettem az ajtót? Suszterhez kerültem? De hát kérem, micsoda író ön? Nem érzi át tragédiám szörnyűségét? Ha már az a felbecsülhetetlen szerencse ért, hogy regényhősnek születtem, a mai világban, amikor a valóságos élet tele van alantas nehézségekkel, amelyek mindenkit lealacsonyítanak, lealáznak, megakadályoznak szabad mozgásában; ha már regényhősnek, tehát a magam szerény adottságai mellett is halhatatlanságra születtem, nem szörnyű az, hogy ilyen szerencsétlen kezekbe kerültem? Hogy most már, méltánytalanul, örökké abban a mesterkéltségi közhely-világban kell fulladoznom, ahol se lélekzetet venni, se egy lépést tenni nem bírok, mert körülöttem minden hamis, hazug és értelmetlenül kiagyalt! Szavak és papíros! Papíros és szavak! Ha egy ember olyan életkörülmények közé kerül, amelyek számára elviselhetetlenek, elszökhet, elmenekülhet; de a szegény regényhős hiába próbálna kereket oldani: az ő vértanúsága örök és megmásíthatatlan! Levegőt, levegőt, életet! Nézze csak, kérem ... Fileno ... Fileno-nak nevezett el... De hát elképzelhetőnek tartja-e, hogy engem Fileno-nak hívjanak? Hülye, hülye! Még csak rendes nevet se tudott nekem adni! Én és Fileno! No meg az is micsoda ötlet, hogy én, én, a *Távolság filozófiájá-nak* szerzője, olyan ostoba módon végezzem pályafutásomat, csakhogy azok a bárgyú bonyodalmak megoldódhassanak! Ugye, nekem kellett végül feleségül vennem, özvegyember lévén,

azt a bárgyú Graziellát, Negroni közjegyző helyett! No, de ugyan, kérem! Bűn ilyesmit leírni, uram, bűn, amelyért véres verejtékkal kellene vezekelni! Ezzel szemben mi fog történni? Semmi. Csönd lesz. Talán két-három kritika jelenik meg majd, jelentéktelen újságokban. Esetleg akad kritikus, aki felkiált: »Ó, milyen kár azért a szegény Fileno doktorért! Az igazán kitűnő figura volt!« És ezzel vége mindennek. Halálra vagyok ítélve, én, a *Távolság filozófiájá-nak* szerzője, akivel mellesleg szólva, az a hülye még azt az egy könyvet sem tudta megíratni, hogy legalább saját költségre kinyomathassam! De persze, ha könyvet írok, hogyan vehettem volna feleségül azt az ostoba Graziellát? Ne is beszéljünk erről! Fel, fel a munkára, kedves szerző úr! Tegye jóvá, amit ellenem vétettek! Keltsen életre, ha már felismerte a bennem rejtőző életlehetőséget!

Megdöbbenve hallgattam ezt a dühösen pattogó előadást, amely végül is ezzel a meglepő javaslattal zárult. Egy ideig elképedve bámultam Fileno-ra.

— Talán bizony kételyei vannak? — kérdezte tőlem elsötétült arccal. — Tétovázik? De hiszen jogos, jogos dolog az, amit javasolok! Joga van ahhoz, hogy a magáévá tegyen és megajándékozzon azzal az étellel, amit az a hülye nem tudott belém önteni! Ez a mi kettőnk joga, érti?

— Lehet, hogy ön, kedves doktor, jogosan járt el, mikor felkeresett, — mondtam — és talán az sem jogtalanság, amire felszólít. De én ilyesmit nem csinálok. Hiába is kérlelne. Nem tehetem. Próbáljon máshoz fordulni.

— De hát kihez forduljak, ha ön...

— Azt már nem tudom! Próbálkozzék. Esetleg hamarosan talál valakit, akit sikerül tökéletesen meggyőznie követelése jogos voltáról. De

addig is, hallgasson csak ide, kedves Fileno doktor. Valóban ön a *Távolság filozófiái* a szerzője?

— Hát persze! — csattant fel Fileno doktoi, miközben hátralépett és kezét a szívéhez szorította. — Kétségbe merné ezt vonni? Értem, értem! Ezt is gyilkosomnak köszönhetem! Hiszen éppen csak hogy megemlítette a teóriámat és hozzávetőleg jelezte, miben áll. Nem is gondolt arra, hogy mi mindent lehetett volna még az én megfordított távcső-elméletemből kihozni! Milyen érdekesen alkalmazhatta volna!

Egy kézmozdulattal elhallgattattam és mosolyogva megjegyeztem:

— Jó, jó ... és ön?

— Én? Hogy értsem ezt?

— A szerzőjére panaszkodik. De hiszen ön maga sem alkalmazza az elméletét úgy, ahogy kellene! Kérem, ne vágjon a szavamba. Ha komolyan hisz filozófiájában, mért nem folyamodik hozzá vizsgálóért? Olyan író keres manapság, aki átadhatná Önt a halhatatlanságnak? De nézzen utána hát, mit mondanak rólunk, szegény mai firkászokról, az összes tekintélyes kritikusok! Írók *is* vagyunk, meg nem *is*, kedves doktor! Próbálja meg hírhedt fordított távcsövet ránk, mai írókra, azonkívül napjaink legjelentősebb eseményeire, legfontosabb kérdéseire, legcsodálatra méltóbb műveire szegezni. Attól félek, kedves doktor úr, hogy ilyen módon semmiféle látnivalója se marad. Térjen észre hát, vigasztalódjék, vagy legalábbis törődjék bele sorsába. Hadd foglalkozhassam végre az én szegény hőseimmel, akik ha makacsak és rosszindulatúak is, de legalább nem olyan képtelenül becsvágyók, mint ön.

A MEGBOLDOGULT

Bartolino Fiorenzo már az első naptól kezdve ilyeneket hallott a menyasszonyától:

— Lina ... hát hiszen ... igazában nem is Lina a nevem. Carolinának hívnak. A megboldogult nevezett el Linának — így maradt rajtam.

A »megboldogult« Cosimo Taddei volt, az első férje.

Ott van ni!

És megmutatta Bartolinónak a megboldogult pillanatfelvételtől felnagyított, élethű fényképét, amely a falon függött, a pamlaggal szemben, ahol Bartolino Fiorenzo ült. A megboldogult mosolygott és köszönésre emelte a kalapját. Bartolino ösztönszerűleg meghajtotta fejét, hogy a köszönést viszonzozza.

Özvegy Taddeiné Lina Sámliinak eszébe sem jutott, hogy leakassza a szalon faláról azt a fényképet, — a ház urának fényképét. Tudniillik Cosimo Taddeié volt a ház, amelyben az asszony lakott. Taddei, az elhunyt építész tervezte annak idején, és ő rendezte be, kifogástalan eleganciával, hogy végül örökség gyanánt, egész vagyonával együtt, a feleségére hagyja.

Lina tovább beszélt, anélkül, hogy vőlegénye kínos feszengését észrevette volna.

— Nem szívesen változtattam nevet. De a megboldogult ezt mondta: »Ha *Carolina* helyett inkább azt mondanám neked, hogy *Cara Lina* (drága Lina), nem volna jobb? Csaknem ugyanaz és mégis mennyivel kedvesebb. Nem igaz?

— Persze, hogy igaz! Igen, igen, igaz! — felelte Bartolino Fiorenzo, mintha a megboldogult egyenesen hozzá intézte volna a kérdést.

— Hát akkor *drága Lina*. Ennél maradunk, ugye? — fejezte be mosolyogva az asszony.

— Ennél maradunk — dadogta szégyenkezve Bartolino Fiorenzo, akinek közben folyton az volt az érzése, hogy az asszony első férje, a falról, kineveti, és egyenesen ő előtte emeli meg a kalapját.

* *
*

Amikor — három hónappal később — az újdonsült Fiorenzo-házaspár, a rokonság és a jó ismerősök kíséretében kivonult a pályaudvarra, hogy nászútra Rómába utazzék, Ortensia Motta, a Fiorenzo-család régi bizalmasa, aki egyébként Linával is jóbarátságban volt, így szólt a férjéhez, Bartolinóra célozva:

— Szegény fiú! Azt mondjátok, hogy meg-nősült? Én inkább úgy látom, hogy férjhez adták!

Félreértés elkerülése végett: Mottané ezzel nem azt akarta mondani, hogy Lina Sarulli, azelőtt Lina Taddei, legújabbán pedig Lina Fiorenzo inkább férfias, mint nőies nő. Ó, dehogy! Sőt, túlságosan is asszony volt a drága Lina! Kétségtelennek látszott azonban, hogy több az *esze* és az élettapasztalata, mint az urának. A gömbölyded, szőke, pirosposzgás Bartolinónak olyan volt az arca, mint egy nagy csecsemőé. Mindenesetre furcsa csecsemőé, mert hiszen kopasz volt. De a kopasz-

sága valahogy nem hatott valódinak, mintha maga borotváltatta volna le a haját, hogy megfossa az ábrázatát gyermekes jellegétől, amire azonban hiába törekedett szegény Bartolino ...

— Már ugyan mért volna szegény? Mért volna szegény? — nyivákolta bosszúsán, kellemtelen orrhagon Motta, az ifjú Ortensia asszony öreg férje, aki nem tűrte, hogy rosszat mondjanak erről a házasságról, amelyet ő hozott össze. — Bartolino egyáltalában nem ostoba. Kiváló kémikus ...

— Ó, hogyne, legény a talpán! — nevetett a felesége.

— Bizony, legény a talpán! — vágott vissza a férj.

Oly kiváló kémikus, fejtegette tovább, hogyha kinyomatná újszerű gondolatmenetű, kétségtelenül eredeti és mélyenszántó tanulmányait, amelyeknek kidolgozásával diákkora óta foglalkozik, — ez volt az élete egyetlen szenvedélye — könnyen elképzelhető, hogy adott alkalommal meghívnák professzornak az ország valamelyik előkelő egyetemére. Rendkívül nagy tudású fiú. Mint férj pedig biztosan mintaszerű *lesz*. A házasság életbe szüzi szívvel lép be ...

— Hát ez már igaz — ismerte el az asszony, olyan hangon, mintha a szüzesség terén még egyebet is hajlandó volna Bartolinóval kapcsolatban elhinni.

Tény, hogy Ortensia, még mielőtt összehozták volna Bartolino és Lina házasságát, valahányszor a férje szóba hozta Fiorenzóéknál Bartolino nagybátyjának, hogy afiút meg kellene »nősíteni«, hangos nevetésben tört ki. Ó, rengeteget mulatott ezen!

— De bizony, fiam, meg kell nősíteni — ismételte erre feléje fordulva, dühösen a férje.

Mire ő hirtelen erőt vett derültségi rohamán:

— Hát csak nősítsétek meg, drágaságaim! Nem rajtatok nevetek, csak úgy magamban. Azon nevetek, amit éppen olvastam.

Valóban olvasgatott, miközben Motta szokás szerint Anselmóval, Bartolino nagybátyjával sakkozott; valami francia regényből olvasott fel a szélütött öreg Fiorenzónénak, aki hat hónapja mozdulni sem tudott karosszékéből.

Ó, rendkívül mulatságosak voltak ezek az esti összejövetelek! Bartolino visszavonult légmentesen elzárt laboratóriumába; az öreg nagynéni úgy tett, mintha a felolvasásra figyelne, pedig egy árva kukkot sem értett belőle; a két férfi pedig a sakkjátzmába merült...

Meg kellett »nősíteni« Bartolinót, hogy egy kis vidámság költözzék a házba. És íme, most aztán igazán »megnősítették« a szegény fiút!

Ortensia a nászutas párra gondolt és nevetett magában, amint látni vélte Linát, négyszemközt ezzel a kopasz, ártatlan, tapasztalatlan »szűzi szívű« fiúval, ahogy a férje jellemezte: Lina Sarullit, aki négy esztendeig élt együtt a drága Taddei építésszel. Az aztán ugyancsak tapasztalt, élénk, vígkedélyű és merész ember volt... szinte túlságosan!

Mostanára talán már rá is jött a fiatal özvegy a két »férjalany« közti különbségre.

* ... *

Mielőtt a vonat elindult volna, Anselmo bácsi így szólt újdonsült unokahúgához:

— Lina, rád bízom Bartolinót... légy a vezetője!

Ő ezt persze úgy értette, hogy Rómában, ahol Bartolino sosem járt még.

Lina már volt ott, első nászútján a megboldogult társaságában. És a legkisebb részlet, a legjelentéktelenebb esemény is, amelyet azon az úton átélt, olyan élénken maradt meg az emlékezetében, mintha közben nem is hat esztendő, hanem csak hat hónap telt volna el.

Bartolino társaságában úgy tetszett, mintha sose érne véget az utazás; a függönyöket nem lehetett lehúzni. Alighogy a vonat berobogott a római pályaudvarra, Lina így szólt az urához:

— Most pedig én dirigálok. Szedd le, kérlek, a poggyászt!

Már a hordárral is ő tárgyalt, aki benyitott a szakaszba:

— Tessék: három bőrönd, két kalapdoboz, nem, három kalapdoboz, egy kistáska, még egy kistáska, ez a szennyes zsák itt, meg ez a kézitáska... Van még valami? Semmi, rendben vagyunk. A Vittoria hotelbe szállunk!

Miután kilépett a pályaudvar előtti térre és megszámlolta, megvannak-e bőröndjei, regtön felismerte a szálloda omnibuszának vezetőjét és mosolyogva intett neki. Alighogy felszálltak, így szólt az urához:

— Majd meglátod: szerény szálloda, de nagyon kényelmes; jó kiszolgálás, tisztaság, mérsékelt árak és nem utolsó sorban: központi fekvés!

A megboldogult — aki Linának akarva, nem akarva, folyton eszébe jutott — nagyon meg volt elégedve ezzel a szállodával. Biztos, hogy Bartolino is jól fogja érezni magát ott. Ó, hogyne, Bartolino jó fiú volt. Egész úton még csak meg se mukkant.

— Kicsit kábult vagy, úgy-e? — kérdezte tőle a felesége. — Én is így éreztem magamat, az első alkalommal... De majd meglátod, Róma

tetszeni fog neked. Nézd csak, nézd ... ez a Piazza delle Terme ... azok ott Diocletianus fürdői... Az a Santa Maria Degli Angeli ... És most fordulj meg! — az ott, végig, a Via Nazionale. Gyönyörű, úgy-e? Majd később arra megyünk . . .

Amint a hotelbe értek, Lina egészen otthonosan érezte magát. Nagyon szerette volna, ha valaki ráismer, mint ahogy ő mindenkit megismert: azt az öreg szolgát ott, például. .. Pippo, igen Pippónak hívják; ugyanaz, aki már hat év előtt is kiszolgált.

— Melyik szobát kapjuk?

A 12-es szobát jelölték ki számukra, az első emeleten: szép, tágas szoba volt, alkóvval, csinos berendezéssel. De Lina mégis ezzel a kérdéssel fordult az öreg szolgálhoz:

— Hát a 19-es, a második emeleten? Nem nézné meg, Pippo, hogy szabad-e vájjon?

— Azonnal — felelte a szolga és meghajolva kiment.

— Az sokkal kényelmesebb — magyarázta Lina a férjének. — Ha jól emlékszem, kis öltözőfülke is tartozik hozzá ... Amellett a második emeleten több a levegő és kevesebb a lárma. Jobban meg fog felelni nekünk ...

Megemlítette, hogy annakidején a megboldogulttal is ugyanez történt: előbb az első emeleten jelöltek ki számára szobát, de ő kicseréltette, arra a bizonyos második emeletire.

A szolga kis idő múlva visszajött jelenteni, hogy a 19-es szoba szabad és ha át akarnának költözni oda, rendelkezésükre áll.

— Hogyne! Jaj de pompás! — kiáltotta Lina és örömeiben tapsolni kezdett.

Alighogy beléptek a 19-esbe, Lina boldogan állapította meg, hogy a szobában most is ugyanúgy

van minden, ahogy régen volt; ugyanaz a szőnyeg, ugyanazok a bútorok, ugyanabban az elrendezésben ... Bartolino idegenkedve figyelte.

— Nem tetszik neked ez a szoba? — kérdezte Lina, miközben letette kalapját az ismert fiókos szekrényre, az ismert tükör előtt.

— De igen ... nagyon rendes ... — felelte a férfi.

— No, nézd csak! A tükörből láttam meg ... Az a kis kép akkoriban még nem lógott a falon ... egy japán tálcaska volt a helyén . .. bizonyára eltört. De mondd, nem érzed jól itt magadat? Ne, ne, ne, ne! Most ne csókolózzunk . .. utazástól füstös arccal... Te majd a szobában mosdasz, én meg bevonulok a kis fülkémbé ... Viszontlátásra!

És boldogan, lelkendezve kisetett.

Bartolino Fiorenzo kicsit szégyenkezve nézett körül; aztán az alkóvhöz lépett és félrevonta a függönyt; megpillantotta az ágyat. Ugyanaz lehetett, amelyben a felesége először aludt együtt Taddei építésszel.

És Bartolinónak egyszerre az volt az érzése, hogy valahonnan messziről, felesége szalonja faláról, feléje nevet valaki és megemeli előtte a kalapját.

*

Az egész nászút alatt nemcsak hogy ugyanabban az ágyban aludt, amelyben egykor a Taddei házaspár, hanem ugyanazokban a vendéglőkben ebédelt és vacsorázott is, ahová a megboldogult vezette a feleségét; úgy járta be Rómát, hogy kiskutya módjára nyomon követte mindenfelé a megboldogultat, aki a felesége emlékezésén keresztül kalauzolta őt; meglátogatta a műemlékeket, a

múzeumokat, a képtárakat, a templomokat és a sétatereket, de mindenütt csak azt láthatta és figyelhette meg, amire a megboldogult felhívta annakidején Lina figyelmét.

Nagyon félénk volt és ezért az első napokban nem merete kimutatni, mennyire lehangolja és elkedvetleníti, hogy pontról-pontra alkalmazkodnia kell az első férj tapasztalataihoz, tanácsaihoz, ízléséhez, hajlamához.

Pedig az asszony igazán semmi rosszat sem akart. Egyszerűen nem vette észre, nem is vehette észre a helyzet furcsaságát.

Tizennyolcéves volt, teljesen tapasztalatlan és az életet egyáltalán nem ismerte, amikor az a férfi feleségül vette, kitanította, átgyúrta, asszonyt formált belőle; vagyis úgyszólván Cosimo Taddei teremtménye, alkotása volt, mindent, mindent csak neki köszönhetett és csupán az ő módján gondolkodott, érzett, Deszél és mozgott.

Ezekután hogy lehet, hogy mégis újra férjhez ment? Csakis, mert éppen Cosimo Taddei verte a fejébe, hogy bármiféle csapás éri az embert, nem szabad egészen átadni magunkat a kétségbeesésnek. Az élet az élőké, a halál a holtaké. Ha történetesen Lina költözik el, biztos, hogy Taddei ismét megházasodik; így hát...

Egyszóval Bartolinónak tökéletesen a felesége felfogása szerint kellett élnie, azaz inkább Cosimo Taddei felfogása szerint, aki mindkettőjük szellemi vezetője és mestere volt; vagyis semmivel sem törődni, semmiért sem szomorkodni és nevetni, szórakozni, amíg erre alkalom kínálkozik. Lina igazán nem gonoszságból kényszerítette mind ezekre Bartolinót; sőt, tele volt jószándékkal.

Igen, igen, de legalább — tudj' Isten — legalább néha akadt volna egy csók, egy cirógatás,

valami, valami, ami nem pontosan annak a másíknak az előírását követi. . . Hát Ő, Bartolino, semmi, semmi újat sem adhat ennek az asszonynak? Semmi olyat sem érezhet Lina, ha vele van, ami legalább kis időre kivonná a halott uralma alól?

Bartolino Fiorenzo keresett, kutatott... de féltékenysége meggátolta abban, hogy szokatlan gyöngédségeket találjon ki.

Azaz, hogy kitalálni még éppen kitalált volna ilyesmit. Sőt, ha magában töprengett, néha igen merész dolgok is jutottak az eszébe, de ilyenkor elég volt, hogy felesége észrevegye mély pirulását és megkérdezze tőle:

— Mi van veled?

Puff, máris az inába szállt a bátorsága! Ostoba képet vágott és szórakozottan ismételte a kérdést:

— Mi is van velem? ...

Amint visszatértek a nászútról, váratlan szomorú hír fogadta őket: Motta, házasságuk értelmi szerzője, hirtelen meghalt.

Lina Fiorenzo, akit Ortensia annak idején, Taddei halála alkalmával testvéri gyöngédséggel vigasztalt, ápolt és gondozott, most rögtön barátnőjéhez sietett, vizontszolgálatra készen.

Nem hitte, hogy a kegyeletes kötelesség teljesítése nehéz feladatot ró majd rá: Ortensiát alapjában véve nem ejthette túlságosan kétségbe férje elvesztése; hiszen igaz, a szegény Motta derék ember volt, de szörnyen házsártos és sokkai idősebb a feleségénél.

Annál inkább elképedt, amikor barátnőjét, immár tíz nappal a szerencsétlenség után, a szó

szoros értelmében vigasztalhatatlannak találta. Arra gyanakodott, hogy férje talán szűkös anyagi viszonyok közt hagyta hátra, és ebben az irányban óvatosan puhatolódzni próbált.

— Nem, szó sincs róla — felelte gyorsan Ortensia, könnyben úszó szemmel. — De hát végre is érthető ...

Ugyan, mi volna érthető? Hogy valóban anyyira kétségbeejti az ura halála? Lina Fiorenzo ezt sehogy sem tudta felfogni. És szóba is hozta a dolgot a férje előtt.

— Hát Istenem — jegyezte meg Bartolino, és nyakát a válla közé húzta, rákvörösén kínjában, hogy felesége, aki különben olyan okos asszony, ilyen tapintatlan és buta kérdést intéz hozzá. — Végeredményében ... ha úgy vesszük ... mégis csak a férje volt...

— De ugyan, a férje! — kiáltotta Lina. — Hiszen csaknem az apja lehetett volna!

— Hát az apa halála nem elég nagy csapás?

— De mikor amellet mégsem volt az apja! Linának egyébként igaza volt. Ortensia valóban túlozott.

Mottané már Fiorenzóék jegyességének három hónapja alatt észrevette, hogy a szegény Bartolinót nagyon megzavarja az a fesztelenség, amellyel a menyasszonya emlegeti előtte első férjét. Nem értette szegény *üü*, hogy ha Lina ennyire úgyszólván együtt él a halott mindenütt jelenlevő, el *nem* halványult emlékével, hogyan szánhatta rá magát, hogy ismét férjhez menjen. Többször szóba is hozta ezt Bartolino odahaza, a nagybátyja előtt, aki azon igyekezett, hogy megnyugtassa. Azt mondogatta neki, hogy az a fesztelenség éppen a menyasszonya őszinteségét bizonyítja és ezért nem szabad, hogy rosszul essék neki. Már magában az a tény, hogy

hajlandó újra férjhez menni, világosan bizonyítja, hogy annak a másik férfinak az emléke már csak a szellemében gyökerezik, nem a szívében. Ezért is meri olyan nyíltan emlegetni Taddeit a vőlegénye előtt. Bartolinót azonban szemmelláthatóan még ez az érvelés sem nyugtatta meg és Ortensia jól látta ezt. Már most minden oka meg volt feltételezni, hogy az idegenkedés, amelyet a fiúban a felesége úgynevezett »fesztelensége« keltett, a nászút során még csak növekedhetett. Éppen ezért, a részvétlátogatás alkalmával (nem annyira Lina, mint inkább Bartolino előtt) egyenesen megjátszotta a vigasztalhatatlan özvegy szerepét.

És elérte célját. Bartolino Fiorenzóban olyan mély rokonszenvet keltett ez a tragikus özvegyi fájdalom, hogy először szállt vitába a feleségével, aki ennek a kétségbeesésnek az őszinteségét kétségbe merte vonni. Lángoló arccal kérdezte tőle:

— De már megbocsáss, te talán nem sírtál, amikor ...

— Hogy lehet a kettőt egy napon említeni! — szakította félbe Lina. — Mindenekelőtt a megboldogult még ...

— Fiatal volt, persze — vágott közbe Bartolino, hogy ne az asszony mondja ezeket a szavakat.

— Meg aztán persze én is sírtam, — folytatta Lina — hát igen, sírtam, sírtam, de ...

— Nem sokat? — kockáztatta meg a kérdést Bartolino.

— Sokat, sokat... hanem végül mégis csak eszemre tértem és igyekeztem erőt venni magamon! Hidd el, Bartolino, Ortensia túloz.

Bartolino ezt nem akarta elhinni. Sőt, Bartolino szívében ez után a beszélgetés után még inkább fokozódott a keserűség, amelyet nem is annyira felesége, mint inkább az elhunyt Taddei iránt

érezte. Hiszen immár világosan látta, hogy felesége furcsa gondolatai, furcsa érzései nem az egyéniségéből fakadnak, hanem első férje tanításainak gyümölcsei, aki igen cinikus ember lehetett. Lám, még most is gúnyosan mosolyogva köszönti Bartolinót, valahányszor a szalonba lép ...

* * *

Ó, azt a fényképet sehogysem szenvedhette! Az a fénykép egyenesen üldözte! Mindig a szeme előtt volt. A dolgozószobája felé indult? Taddei képe utána nevetett a szalon faláról és megemelte előtte a kalapját, mintha így szólna hozzá:

— Menjen csak bátran! Az ott azelőtt az én dolgozószobám volt — úgy-e tudja? Most kémiai laboratóriumnak rendezte be, barátom? Jó munkát! Az élet az élőké, a halál a holtaké!

A hálószoba felé igyekezett? Taddei képe oda is üldözte. Ránevetett és megemelte előtte akaiapját:

— Csak tessék, ne zavartassa magát! Jó éjszakát! Meg van elégedve a feleséggel? Ó, hiszen jól neveltem... Az élet az élőké, a halál a holtaké.

Bartolino végére ért a türelmének! Az *egész ház* épügy tele volt azzal az emberrel, akárcsak a felesége. És a békés hajlamú Bartolino emiatt szakadatlan izgalomban élt, amelyet hiába próbált leküzdeni.

Végül már mindenféle különbségeket próbált kitalálni, hogy kizökkentse a feleségét a rendes kerékvágásból.

Ekkor azonban kiderült, hogy ebbe a »rendes kerékvágásba« Lina éppen csak özvegy korában zökkent bele. Az élénk kedélyű Cosimo Taddei egyáltalán semmiféle szokásjogot nem ismert és fittyet

hányt a polgári élet minden szabályzatának. így hát Bartolinót már az első különcködési kísérletek után ezekkel a szavakkal korholta a felesége:

— Ó, Istenem, Bartolino — mintha csak a megboldogultat látnám!

De a férfi még sem akarta abbahagyni a harcot. A szó szoros értelmében erőszakot követett el a saját természetén, hogy mindig újabb bolondságokat eszeljen ki. De bármit tett is, utólag mindig kiderült, hogy Lina ilyesmit már annál a másiknál is tapasztalt, aki ugyancsak nagy kujon lehetett.

Bartolino elkedvetlenedett; annál is inkább, mert észrevette, hogy Lina kezd megint rájönni ezeknek a szeleburdiságoknak az ízére. Ha így megy tovább, idővel még majd úgy érzi magát, mintha ismét a megboldogulttal élne!

És ekkor ... ekkor Bartolino, hogy kitombolja végre napról-napra növekvő izgalmát, aljas tervet eszelt ki.

Igazában nem is annyira a feleségét akarta megcsalni, mint inkább bosszút állni azon a másik férfin, aki Linát tökéletesen magáévá tette és még mindig a hatalmában tartotta. Azt hitte, hogy a gázság ötlete egyedül csupán az ő agyában fogant: de mentségére meg kell állapítani, hogy valójában az az asszony sugallta, szuggerálta neki alattomban, észrevétlenül, aki legénykorában hiába próbálta kémiai tanulmányaitól elcsábítani és a háló-jába keríteni.

Ortensia Motta számára úgyszólván bosszú volt az egész. Úgy tett, mintha nagyon fájlalna, hogy éppen a legjobb barátnőjével szemben kénytelen árulást elkövetni de amellet érezte Bartolinóval, hogy ő már régebben is, mielőtt Bartolino megházasodott volna, szíve mélyén, titokban ... hiába, végzet ez a szerelem!

Ezt a végzet-dolgot Bartolino nem érezte túlságosan meggyőzőnek; és jó fiú lévén, kicsit elkedvetlenedett, sőt szinte csalódottnak érezte magát, amiért olyan könnyen érte el célját. Mikor kis időre magára maradt, a derék öreg Motta szobájában, ugyancsak megbánta aljas tettét. Egyszerre megakadt a szeme egy kis tárgyon, amely az ágy előtt, az Ortensia felőli oldalon a szőnyegen hevert. Aranyérem volt, vékony láncocskán, amely Ortensia nyakáról csúszhatott le. A férfi fölvette, hogy visszaadja majd az asszonynak. De miközben Ortensiára várt, ideges ujjaival szinte akaratlanul felpattantotta a fedelét.

Megremegett.

Cosimo Taddei parányi képe nézett rá a médaillonból is.

Ránevetett és megemelte előtte a kalapját.

A CÉLTÁBLA

Mikor Raffaella Osimo megtudta, hogy az orvosnövendékek délelőtt ismét bejönnek a kórházba, megkérte a főápolónőt, hogy őt küldjék be az előadóterembe, a kórtünettani órára. A főápolónő ferde pillantást vetett rá.

Meg akarod mutatni magadat a medikusoknak?

— Igen, kérem. Engem tessék választani.

De tudod-e, hogy olyan vagy, mint egy kis béka?

— Tudom. Nem törődöm vele. Engem tessék választani.

No, nézd csak az arcátlant! Miért akarod ezt? Mit képzel, mit csinálnak veled odabent?

— Amit Nanninával! — felelte Raffaella. — Vagy nem?

Nannina, aki a szomszéd ágyban feküdt, előző nap, mikor visszatért a folyosó végén levő nagy teremből, megmutatta neki, hogy az orvosnövendékek valóságos térképet rajzoltak a testére — pontosan megjelölték tintaceruzával szíve, tüdeje, mája, lépé helyét.

— Hát én nem bánom, ha éppen be akarsz menni! — szólt végül is a főápolónő. — De figyelmeztetek, hogy a tintaceruza nyoma napokig nem jön le. Még szappannal sem.

Raffaella mosolyogva vállat vont.

— Nem baj.

A várakozás izalmában kicsit kipirult. Oly sovány volt szegényke: az egész arca két nagy, égő fekete szem. Törekeny, gyermekes teste szinte eltűnt a fehér kórházi ágypaplan alatt.

* * *

Raffaella immár harmadszor került a kórházba. Először akkor, amikor — hej, ezek a bolondos lányok! Könnyű a fejüket elcsavarni.. . Aztán ki látja a kárát? Egy szegény ártatlan kis poronty, aki a-lelencházban nő fel.

Raffaella keservesen megbűnhődött ballépéséért. Két hónappal a gyermek születése után három szublimátpasztillát nyelt le, azért vitték be ismét a kórházba. Most meg súlyos vérszegénysége miatt feküdt ott, immár egy hónapja. Az injekciók meg lehetőségen rendbehozták, úgyhogy az orvos azt ígérgette, néhány nap múlva hazamehet.

Szerették és sajnálták a kórházban a szomorú lányt, aki sohasem sírt, szelíden mosolygott mindig és akit mégsem lehetett megvigasztalni. Kétségbeesése sohasem oldódott fel könnyekben vagy keserű kifakadásokban.

Akkoriban, mikor az a bizonyos dolog történt, azt mondogatta, hogy számára immár nem marad más hátra, csak a halál. De minthogy sorsa sok-sok lány közös sorsa volt, nem éreztek iránta különösebb részvétet és homályos fenyegetésétől sem ijedt meg senki. Ki ne tudná, hogy minden kis liba, akit elcsábítottak és elhagytak, öngyilkosságot emleget? Az ilyesminek nem kell hitelt adni.

Raffaella azonban nemcsak mondogatta, hogy megöli magát, hanem meg is tette.

A jóságos ápolónővérek, miután visszaadták az életnek, hiába próbálták neki a vallás vigaszát nyújtani. Úgy tett akkor is, mint most; figyelmesen hallgatott, mosolygott, mindenre azt mondta, hogy igen; de világosan látszott rajta, hogy a szívét szorongató fájdalom egy percre sem engedett fel.

Nem volt kedve már az élettől semmit sem remélni. Belátta, hogy illúziói elvakították; igazi csábítója nem is az a fiatal férfi volt, akinek odaajándékozta magát, hanem saját tapasztalatlansága, szenvedélyes, hiszékeny természete.

De sorsába beletörödni mégsem tudott.

Ha története mások szemében hétköznapiinak tűnhetett is fel, az ő számára annál fájdalmasabb volt. Oly sokat szenvedett! Előbb az apja korai, erőszakos halála, aztán álmovarának jóvátehetetlen összeomlása miatt.

Most nem volt egyéb, csak egy szegény varró-lány, akit elcsábítottak, mint annyi mást, elhagytak, mint annyi mást. De valamikor régen ... Igen, igaz, hogy a többiek is mindig ezt mondogatják: — Valamikor régen ... — és hazudnak. Mert a nyomorultak, a megalázottak szívéből önkéntelenül buggyan fel a szépítő hazugság. Hanem Raffaella nem hazudott. Tanítónőnek készült és már csaknem megszerezte a diplomát, amikor édesapját, aki báró Barni titkára volt és korteshadjárat alatt, Calabriában, valami verekedésbe keveredett, egy késszúrással megölték. A báró, miután képviselővé választották, magához vette hűséges embere árváját, mert azt remélte, hogy ez a nagy-lelkű cselekedet kedvezően hangolja iránta választókerületét.

Így hát a lány Rómába került, meglehetősen bizonytalan helyzetbe: a báróék úgy bántak vele, mintha családtag volna, de tulajdonképpen nevelő

volt a két kisebb gyermek és társalkodónő a báróné mellett. Fizetést persze nem kapott. Agyon dolgozta magát, hogy a báró közben a nagylelkű jótevő szerepét játszhassa. De törődött is ezzel Raffaella? Mindent elkövetett, hogy hasznossá tegye és megkedveltesse magát, mert abban reménykedett, hogy így talán a báró nem fog ellenkezni, ha majd legidősebb fia, Riccardo, tudtára adja, hogy feleségül akarja venni őt. Ó, Riccardo meg volt győződve róla, hogy apja idővel beleegyezését adja majd ehhez a házassághoz. Csak hát persze várniuk kell néhány esztendeig, mielőtt kérésükkel a báró elé léphetnének, hiszen Riccardo alig tizenkilencéves...

Már most könnyű azt mondani, hogy »várni kell«... A közös lakás, a teljes közelség, az örökös könyörgések, ígéretések, esküdözések felőrlik az ellenállást ...

Raffaellát elvakította a szenvedély.

Amikor elérkezett az idő, hogy nem titkolhatta tovább szégyenét, a báróék felháborodásukban kidobták. A szó szoros értelmében elkergették, tekintet nélkül szárnalmas állapotára.

Barni írt a lány öreg nagynénjének, aki Calabriában lakott, hogy jöjjön azonnal érte és vigye magával; évjáradékot is ígért; de a nagynéni kétségbeesetten könyörgött, hogy legalább csak addig legyen szabad a lánynak Rómában maradnia, amíg túlesik a szülésen, hogy otthon, a kis faluban ne tudják meg szégyenét. Barni engedett, de csupán azzal a feltétellel, hogy a fiának nem szabad tudnia, hogy Raffaella még Rómában van. A lány azonban, miután világra hozta gyermekét, semmiképpen sem volt hajlandó Calabriába menni. A báró ezen szörnyen feldühödött és azzal fenyegetőzött, hogy megvonja tőle anyagi támogatását; és ezt később, az öngyilkossági kísérlet után meg is tette.

Riccardo közben Firenzébe ment, tanulni. Raffaella, akit szinte csoda folytán mentettek meg, varrással próbálkozott, hogy eltartsa magát és nagynénjét. Egy év telt el; Riccardo visszatért Rómába; de a lány még csak meg sem kísérelte viszontlátni. Minthogy erőszakos öngyilkossági terve kudarcot vallott, azt vette a fejébe, hogy lassan és észrevétlenül pusztítja el magát. Nagynénje egy szép napon türelmét veszve visszaköltözött Calabriába. Raffaellát pedig egy hónap múlva, miután összeesett a varrodában, ahol dolgozott, eszméletlenül kórházba szállították és ott is tartották, hogy kigyógyítsák súlyos vérszegénységéből.

... Míg aztán a napokban, kórházi ágyából, a nyitott ajtón keresztül a kórtünetani előadásra \ siető orvosnövendékek közt egyszer csak megpillantotta Riccardót. Szép, fiatal, szőke lány haladt mellette, aki külföldinek látszott és maga is orvosnövendék lehetett. A fiú nézése elárulta, — 6, Raffaella nem tévedhetett! — hogy szerelmes a lányba. És a lány is szerelmesen sugárzó arccal nézett Riccardóra.

Raffaella szemmel követte őket, amíg csak el nem tűntek a folyosó végén. Aztán úgy maradt mozdulatlanul, félkönyökére támaszkodva és a semmibe bámult. Nannina, aki a szomszéd ágyban feküdt, elnevette magát ezen.

— Mit láttál?

— Semmit...

És Raffaella megint csak mosolygott, miközben visszahanyatlott párnáira. De a szíve oly hevesen dobogott, hogy majd szétvetette a mellét.

Később bejött a főápolónő és odaszólt Nanninának, hogy öltözzék fel, mert a professzornak és a medikusoknak, odabent az előadóteremben, szükségük van rá.

— Mit csinálnak velem? — kérdezte Nannina.

— Már ugyan mit csinálnának? Megesznek!
— kiáltott rá a főápolónő. — Rajtad a sor! Majd még a többiek is sorra kerülnek. Te úgyis elmegy már holnap.

Raffaella kezdetben remegett a gondolattól, hogy ő is sorra kerülhet. Hogy is jelenhetne meg Riccardo előtt, így leromolva, megcsunyulva? Bizonyos vétkek, ha közben még a szépség is elszállt, többé semmiféle szánalmat vagy együttérzést sem keltenek.

Biztos, hogy Riccardo diáktársai kigúnyolnák a fiút, ha őt meglátnák:

— Hogyan! Hát ez a béka volt a kedvesed?

Ez nem lett volna megfelelő bosszú. És amellet Raffaella nem is akart bosszút állni.

Hanem amikor Nannina körülbelül félóra múlva visszatért a kórterembe, megmondta, mit csináltak vele és megmutatta neki össze-vissza vonalazott testét, hirtelen mégis mást gondolt; és most, íme, csak úgy reszketett a türelmetlenségtől, miközben a medikusok érkezését leste.

Tíz óra tájban jöttek. Riccardo épúgy, mint a minap, az idegen szőke lány mellett haladt. Nézték egymást és mosolyogtak.

— Kezdek-e öltözni? — kérdezte Raffaella a főápolónőtől, alighogy a medikusok eltűntek a folyosó végén és lánggra gyulladt arccal, hirtelen felült az ágyban.

— No nézd csak, de sürgős! — förmedt rá a főápolónő. — Várj, míg a professzor úr hívat.

De Raffaella, mintha csak azt mondták volna neki: — Öltözz hát! — titokban készülődni kezdett.

A paplan alatt már tökéletesen föl volt öltözve, mire a főápolónő érte jött.

Holtsápadt volt, haja kibontva, rendetlenül folyta körül az alakját és csenevész kis teste görcsösen, remegett, mikor égő szemmel, mosollyal az ajkán a terembe lépett.

Riccardo most is a szőke medikával beszélgett. Első percben nem is vette észre a sápadt lányt, akinek lázas pillantása csak őt kereste. Raffaella olyan kábult volt, hogy meg sem hallotta, amikor az előadó orvosprofesszor rászólt:

— Ide gyere, kislány!

A professzor hangjára Riccardo is megfordult és megpillantotta Raffaellát, aki lángban égő arccal nézte őt. Holtsápadt lett.

— Gyere hát ide! — kiáltott ismét Raffaellára, most már ingerülten, a professzor. A medikusok nevetgélni kezdtek. Raffaella mintegy fátyolon keresztül látta, hogy Riccardo visszahúzódik, a terem hátterébe, az ablakhoz. Idegesen mosolyogva körülnézett:

— Mit kell tennem?

— Feküdj ide! — parancsolt rá a professzor és az asztalra mutatott, amelyre puha takarót borítottak.

— Parancsára, professzor úr! — sietett engedelmeskedni Raffaella; de miután hiába próbált az asztalra kapaszkodni, újra elmosolyodott és így szólt:

— Nem érem fel...

Az egyik diák fölsegítette. Mikor már az asztalon ült, mielőtt végigfeküdt volna rajta, a professzorra tekintett, aki borotvált arcú, aranykeretű pápaszemes, magastermetű, szép szál ember volt és az idegen szőke medikára mutatva, félénken megjegyezte:

— Kérem, hadd rajzoljon ő ...

A orvosok ismét nevetni kezdtek. Még a professzor is elmosolyodott.

— Miért? Szégyenkezel?

— Nem, professzor úr. Csak jobban szeretném.

És a terem végében levő ablak felé tekintett, mert Riccardo oda húzódott vissza, háttal a többieknek.

A szőke orvos ösztönszerűen követte ezt a pillantást. Már az előbb feltűnt neki Riccardo zavarja. Most észrevette, hogy a fiú elbújt és ez őt is kihozta a sodrából.

De a professzor rászólt:

— No, gyerünk hát, Orlitz kisasszony! Tegyük eleget a páciens kérésének.

Raffaella kinyújtózott az asztalon és figyelmesen nézte a orvosát, aki föltopta homlokára kis fátylát. Ó, milyen szép! Finom, fehér az arca és a szeme kék, szelíd, jóságos. Lám, most leveti a kabátját, átveszi a vegyírónt, amelyet a professzor nyújt feléje és lehajlik, hogy kissé bizonytalan kézzel fölfedje Raffaella keblét...

Raffaella Osimo restelkedve lehunyta a szemét, mert szégyelte, hogy most az a sok fiatal férfi, ott az asztal körül, mind látni fogja ványadt mellét. Egyszerre hideg kéz érintését érezte a szíve fölött.

— Túlságosan erősen dobog — szólt idegen-szerű kiejtéssel a szőke lány és visszahúzta a kezét.

— Mióta vagy a kórházban? — kérdezte a professzor.

Raffaella még most se nyitotta ki a szemét, csak a szemhéjjá remegett idegesen, miközben válaszolt:

— Harminckét napja. Már csaknem felgyógyultam.

— Hall-e rendellenes légzést? — szólalt meg újra a professzor és átadta a medikának a sztetoszkópot.

Raffaella megérezte, amint a hideg műszer a kebléhez ért. Aztán a medika hangját hallotta:

— Nem... Csak túlheves a szívlüktetés.

— Hát tessék, lássunk a vizsgálathoz — sürgette erre a professzor.

Amint a medika kopogtatni kezdte, Raffaella félrehajtotta a fejét, összeszorította a fogát és megpróbálta a szemét felnyitni. De rögtön lehunyta ismét és igen nagy erőfeszítésébe került, hogy az önuralmát megőrizze. Időnként, ha a medika abba hagyta a kopogtatást, hogy megmártsa a vegyirón hegyét a vizespohárban, amelyet egy orvosnövendék tartott elébe, és rövid vonást húzzon vele Raffaella keblén, a lány az orrán át óvatosan kiengedte kínlódva visszafojtott lélekzetét.

Mennyi ideig tarthatott ez a gyötrelem? Riccardo még mindig ott állt az ablaknál. Miért nem hívta oda a professzor, hadd nézze meg a szívet, amit szőke szerelmese rajzolt a szegény kebelre, amely miatta sorvadtt el?

Végre befejeződött a vizsgálat. A medika összekötötte a rajz vonalait. Raffaella szeretne volna megnézni a szívet, de egyszerre elvesztette az önuralmát. Görcsös zokogásban tört ki.

A professzor bosszúsan visszakergette a kórterembe és utasítást adott, hogy hívjanak be egy kevésbé ostoba és kevésbé hisztériás beteget. Raffaella visszafeküdt az ágyba és reszketve várta azt a percet, amikor az orvosnövendékek kijönnek majd az előadásról.

Vájjon keresl-e majd őt, legalább a pillantásával, Riccardo, amint elhalad a kórterem ajtaja előtt? ...

De ugyan miért is törődnék még vele? Jobb is, ha nem látja többé. Raffaellának elég volt, hogy tudtára adhatta Riccardónak, mivé lett — miatta.

És mialatt a medikusok elhaladtak a kórterem ajtaja előtt, Raffaella reszkető kézzel fejére húzta a paplant és mozdulatlanul feküdt, mint egy halott.

*

Három napig vigyázott rá, hogy el ne tűnjék melléről a szíve rajza.

Mikor aztán elbocsátották a kórházból, odahaza, nyomorúságos szobácskájában, a tükör előtt hegyes tört dőfött a kis céltábla kellős közepébe, amelyet gyanútlan vetélytársnője rajzolt a szíve fölé.

A TUDOMÁNY VÍVMÁNYAI

Tisztában voltam vele, hogy Tucci barátom nem azért könyörög olyan állhatatosan leveleiben, hogy töltsöm a nyarat Miloccában, mintha ezzel nekem akarna gyönyörűséget szerezni. Hanem inkább ő szeretné alaposan kiélvezni, amint tátott szájjal ámulok azon, hogy mi mindent sikerült hosszú esztendők fáradhatatlan, bátor munkájával elérnie.

A maga veszélyére és kockázatára bizonyos mocsaras földeket vásárolt össze (Milocca környéke egyébként is csupa mocsár volt), amelyeket idővel a környék legtermékenyebb területeivé varázsolt át. A birtoka valóságos paradicsom lett!

Leveleiben könyörtelen részletességgel számolt be nekem arról, hogy mennyi izgalomba kerül a földek lecsapolása, mennyi leleményességre volt szüksége, hogy célját elérje, miféle bajok érték és hogyan harcolt egymagában egész Milocca ellen. Szóval, alaposan kivette a részét a küzdelemből, úgy a mezőgazdasági, mint a városi élet terén.

Talán hogy még nagyobb kedvet keltsen benem a nyaraláshoz, legutolsó levelében többek között megemlítette, hogy megházasodott és a felesége remek gazdasszony. Mindenben mintafeleség: házasságuk nyolc esztendeje alatt nyolc gyermekkel ajándékozta meg (kettő iker), a kilen-

cedik pedig már útban van. Nála lakik azonkívül az anyósa is, aki nagyon derék asszony és rendkívül szereti őt, meg az apósa, valóságos aranyember, nagy latinista és lelkes rajongóm. Úgy bizony! Mert írói hírnevem Miloccába is eljutott. Egy újságban valamiféle cikket olvastak rólam és egyik könyvemről, amelyben az az ember szerepel, aki kétszer hal meg. Mikor Tucci ezt az újságcikket olvasta, egyszerre eszébe jutott, hogy hosszú esztendőkön keresztül iskolatársak voltunk és az egyetemre is együtt jártunk. Ebből kiindulva, lelkesen áradozott rendkívüli tehetségemről az apósa előtt, aki azonnal meghozatta azt a bizonyos könyvet, amelyet az újság említett.

Nos hát bevallom, hogy ez volt az, aminek nem tudtam tovább ellenállni. Olasz írók nem egykönnyen ér az a szerencse, hogy szemtől-szembe láthatja annak a három-négy olvasónak egyikét, aki könyvét megvásárolta. Vonatra szálltam és Miloccába utaztam.

*

Nyolc óra hosszat tartott az út vonaton és aztán még öt órát döcögtem kocsin.

De a kutya-fáját annak a kocsinak-! Nem mondom, száz esztendő előtt még jóformán új lehetett. Akkor talán meg is volt még néhány rugója, ámbár valószínű, hogy az első kerekeinek három-négy, a hátsóknak pedig öt-hat küllőjét már akkor is spárgával erősítették meg, épúgy, mint most. Párnáról persze szó sem volt! A csupasz fapadon ült az ember és még annak is csak a szélén, óvatosan, mert ha nem vigyázott, folyton be-be-csípődött a húsa a repedésekbe. A deszkákon ugyanis, amint a kocsi sebesebben robogott, minduntalan nagy hasadékok nyíltak. Ámbár, ami a

sebességet illeti... az a szegény gebe, amelyet a kocsi elé fogtak, igazán nem vetemedett túlságos könnyelműségekre. Pedig hát rengeteg igyekezet fűtötte, még az orrát is segítségül vette a járáshoz. Igenis, sokszor előfordult, hogy miközben a lábait válogatta, megpróbálta közbe-közbe az orrát is a földhöz értetni, mert a négy megvasalt patája úgy fáj a szegénynek, hogy azokat lehetőleg kímélte. És annak a gaz kocsisnak még volt bátorsága azt hangoztatni, hogy makacs ló ez, amellyel bánni kell tudni, mert mindig csak a maga feje után menne, amellet, ha ostorral ráütnek, úgy ágaskodik, mint a nyúl.

No és az az út! Nem mondhatnám, hogy elejétől végig láttam, mert néha, amint szakadékok széléhez értünk, a halálfélelem megfosztott a látásomtól. Hanem aztán a kapaszkodóknál egy örökkévalóságon keresztül gyönyörködhettem a tájban, miközben a kerekek veszettül nyikorogtak, a kimerült, szerencsétlen gebe pedig úgy prüszkölt és lihegett, hogy az embernek felfordult tőle a gyomra. Ugyan, hány évszázad óta nem javíthatták ezt az utat?

— A kocsi kenyere a kavics, — magyarázta nekem a kocsis — azt eszi a kerekeivel. Ahol nincs kavicsozás, ott az utat falja.

Hát ezt az utat aztán alaposan megették a kocsik! Olyan mély keréknyomok árkolták, hogy biztosabban gördülhetett tova bennük a batár, mint valami sín páron. De kikecmeregni aztán nem lehetett belőlük! Ha meg csak úgy véletlenül zökent bele a kerék egy-egy ilyen árokba, akkor szervusz világ! Az ember biztosra vehette a felborulást és a nyaktörést.

— De hát mért koplaltatják a miloccai kocsikat? — kérdeztem.

— Miért? Hát a terv miatt — felelte a kocsis.

— Tessék?

— A terv miatt, nagyságos úr. Sőt, több terv is volna. Van, aki azt akarja, hogy vasút járjon Miloccáig, van, aki villamost vagy autóbuszjáratot emleget. Egyszóval, egyelőre mérlegelik a javaslatokat, hogy aztán azt csinálják, ami a legmegfelelőbbnek látszik.

— És addig?

— És addig óvakodom új kocsit és új lovat vásárolni, mert hiszen beláthatja az úr, ha ma-holnap bevezetik a villamost vagy az autóbuszjáratot, besózhatom a fogatomat.

* *

*

Késő este értem Miloccába.

Vaksötét volt, mert a naptár erre az estére holdvilágot jelzett. De a hold nem sütött. A városban ellenben, a holdra való tekintettel, nem gyűjtötték meg a petróleumlámpákat. Így azután az ember nem láthatott messzebb az orra hegyénél.

Tucci villája körülbelül félórányra lehetett a helységtől. De a gebe vagy valóban nem bírta tovább a fáradtságot, vagy megszimatolta, hogy közel az istálló (mint ahogy a szitkozódó kocsis állította) — tény az, hogy tovább egy lépést sem volt hajlandó tenni.

Szívem mélyén együttéreztem vele.

Ötórai együttlét után immár azonosítottam magam azzal az állattal: szerettem volna, ha nekem sem kell tovább mennem.

Kedvetlenül gondoltam magamban:

— Isten tudja, hogy megváltozhatott az esztendőök során Merigo Tucci! En egyébként is csak ködösen emlékszem rá ... Ki tudja, hogy eldurvult

az ostoba, nyomorúságos vidéki élet prózai, nehéz küzdelmeiben! Diákkorunkban nagy bámulom volt. De most már bizonyára elvárja, hogy őt bámulják, hiszen — egye fene a könyveket — meggazdagodott! Én meg közben a rendkívüli latin műveltségű apóssal ünnepeleltem magamat, aki bizonyára kiszívja majd a véretem a három líráért, amit a könyvemért kiadott. Amellett ott van a házban a nyolc poronty, meg az anyós (szent Isten!), azonkívül Tucci felesége, a remek gazdasszony. És gyönyörködnöm kell a városkában is, amelyről Tucci azt állította, hogy rendkívül gazdag és amely egyelőre vad sötétben fogad, az utai borzalmak, díszfogata pedig minden kritikán aluli..., Nem is értem, hová kerültem.

Miközben ezekkel az elmélkedésekkel szórakoztam, a gebe, négy lábát *szétvetve*, közömbösen túrta a kocsis ostorcsapásait. Végül is a szerencsétlen kocsis holtfáradtan, dühösen és kétségbeesetten azt javasolta, hogy menjek inkább gyalog

— Közel van a villa. Az útitáskát majd viszem

— No jó, hát menjünk. Legalább nem alszik meg a vérünk — feleltem és kiszálltam. — De jó-é arrafelé az út? Ebben a sötétségben ...

— Ne féljen az úr. Majd előremegyek. Csal mindenütt a nyomomban járjon, szép óvatosan

Szerencse, hogy sötét volt. Ha az ember nem látja a veszedelmet, nem is fél tőle. De amiko másnap megpillantottam az utat, amelyet előzi este megtettem, elállt a szívem verése. Borzongv; gondoltam arra, hogy ha az Úristen nem engedte hogy ezen az ösvényen kitörjem a nyakamat, k tudja, micsoda szörnyű megpróbáltatásokra tar még elhivatottnak ...

Olyan borzalmas benyomást tett rám az az út és az egész helység, — amely sivár volt és nyomorúságos, látszólag kihalt, mintha a közelmúltban háború vagy földrengés dúlta volna fel, semerre egyetlen rendes út, víznek, világításnak semmi nyoma — hogy barátom villája, az a fogadtatás, amelyben egész háznépével együtt részesített, meg az apósa rajongása, valóságos megkönnyebbülést jelentett számomra.

— De hát nem értem — mondtam másnap Tuccinak. — Ez az a gazdag és boldog város, amely a leveleid szerint az egész világon párját ritkítja? Tucci féljé lehunyta a szemét.

— Ez! Majd magad is rájössz.

Kedvem lett volna nyakon vágni. Mert mellett szó sincs róla, hogy ez a nagy melák ember elhülyült. Sőt, úgy tetszett, hogy természetes esze az étellel, a földdel és az emberekkel folytatott szélsőséges, keserves küzdelmei során alaposan kiélesedett, kipallérozódott. Okosság sugárzott nevető szeméből is, amellyel mintha sajnálkozva és egyben gúnyosan tekintett volna rám, elkopott, savanyú városi emberre, akit az örökös szellemi munka taposómalma felőrölt.

De ha azt el is kellett ismernem, hogy a barátom, Merigo Tucci várakozásom ellenére minden elismerést megérdemel, a városát sehogysem voltam hajlandó csodálni. De nem bizony! Ez a helység volna gazdag? Boldog?

— Az orromnál fogva vezetsz? — kiáltottam rá dühösen. — Hiszen még ivó- és mosdóvizetek sincs, se rendes lakóházatok, utatok, világításotok, hogy legalább láthatnátok, hogy min töritek ki a nyakatokat! És mégis azt állítjátok, hogy gazdagok és boldogok vagytok? Persze, értem már a csíziót! A szokott, dagályos frázisok! Hogy a gaz-

dagság és a boldogság a szent tudatlanságban lakik! Úgy-e, ezt akartad mondani?

— Éppen ellenkezőleg — felelte Merigo Tucci, aki, mennél dühösebben pattogtam én, annál angyalibb nyugalommal mosolygott. — A tudományban, barátom! Annál pápaszemesebb tudomány, mint amelyen a mi boldogságunk alapul, még sohasem szolgált támaszul a szegény, törekvő emberiségnek. Ó, jól járnánk, ha városatyáink tudatlanok volnának. Ezt magad sem gondolhatad komolyan. Micsoda védelmet nyújthat a tudatlanság a mostanihoz hasonló időkben? ígérd meg, hogy ma estig többé semmit sem kérdezel. Elviszlek a városi közgyűlésre. Éppen ma este igen nagyjelentőségű kérdés kerül megvitatásra: a helység világitásáról lesz szó. Mindabból, amit látni és hallani fogsz, napnál fényesebben bebizonyosodik majd előtted, hogy igazat mondtam. Egyelőre a gazdagságunk a chiarenzai csodálatos vízesésben lakik, amelyet még ma megmutatok neked és a földünkben, amely hál Istennek, olyan termékeny, hogy évente három termést ad. Majd megmutatok mindent. Gyere velem.

Mindent elviseltem. Mindent kibírtam. Az egész nap szórakozásait és multságait úgy fogadtam, mint éhgyomorra a keserűvizet és folyton csak arra gondoltam, vájjon hogyan fog este a városházán kiderülni, hogy Milocca a földkerekség egyik leggazdagabb és legboldogabb helysége.

Mosolyogva türtem mindent. Mikor például Tucci fülönfogott és végigvezetett a földeken, hogy minden egyes röögöt külön megmutogasson, derűsen mosolyogtam. Részletesen újra elmagyarázta, hogyan varázsolta termékennyé a vidéket. Mosolyogtam. Elmondta, hogy áradás öntötte el a termő területeket, amelyeket aztán le kellett csapolni, sőt

még fel is tölteni kövér humusszal. Igen, igazán? Ó, de érdekes! Mosolyogtam. De egy birtokot megteremteni — az még semmi. Fönntartani: ez a nehéz! Hogy az olajfák tövét háromévenként három-négy dézsa folyékony birkatrágyával öntözgeti? Igazán? Ó, de remek! És akkor is mosolyogtam, amikor a pincében, Nagy Károlyhoz méltó diadalmas arccal négy sor hordót mutatott nekem és azt is elmagyarázta, hogyan színezi a bort, hogyan növeli erejét és alkoholtartalmát azzal, hogy bizonyos válogatott szőlőfajták mustját keveri bele, de füveket, bodza- vagy hárslevelet, tanint, meszet, kátrányt soha!

És még mindig mosolyogtam, amikor félig holtan végre visszakerültem a villába, ahol élém rohant a porontyok siserahada. A csemeték a máris törött játékszereket mutogatták, amelyekkel előző este ajándékoztam meg őket, és hosszan nyújtott, panaszos sivalkodással, véget nem érő bőgés közepette kérdezgették tőlem:

— Miééért hoztad nekem eeeezt?

— Miééért hoztad nekem eeeezt?

Drága, aranyos apróságok!

És mosolyogtam lelkes hívemre, a nagyműveltségű apósra is, aki — akár hiszik, akár nem — tíz esztendeje vak volt és könyvemből mindössze néhány lapot ismert, amit a veje olvasott fel neki egyszer vacsora után. Most azt kívánta, hogy magam olvassam fel neki a könyvemet. De hogyne, készséggel! Szerencséje volt ennek a valóban szokatlanul képzett aggastyánnak, hogy nem láthatta, milyen kajánul mosolyogtam, amint kezembe vettem a könyvet, meg később is, valahányszor félbeszakított olvasás közben (ó, nem gyakran, csak soronként), hogy jóindulattal megkérdezze, nem lett volna-e helyesebb itt más kifejezést használni,

másként alkotni meg a mondatot, mert mondjuk Danielo Bartolinál, igen, Danielo Bartolinál...

Végre elérkezett az este! Még életben voltam; magam sem értettem, hogyan, de életben voltam és felkészülhettem a nagy élményre, amely Tucci szerint a városházán várt rám.

Együtt mentünk oda a közgyűlésre.

* *
*

Mint ahogy a jó gazdasszony is egyszerű öltözékével tűnik ki a ház népe közül, ez az épület a legnyomorúságosabb, a legsötétebb volt valamenynyit közt a városban. Tulajdonképpen csak túl-méretezett viskó, bozótos tér közepén. Előtte dűledező, kiszáradt kút búslakodott. Az ülésteremhez nyirkos, fojtott levegőjű, keskeny, sötét lépcső vezetett fel. A homályban csupán két sápkóros lámpa pislákkolt. Falra erősített, bádogellenzős konyhalámpák voltak ezek. Ha messziről nézte az ember, úgy tetszett, mintha cikornyák díszítenék őket, pedig igazában csak penész rakódott rájuk jó vastag rétegekben.

Nagy embertömeg tolongott fölfelé a lépcsőn. Az ülés fontos tárgya sokakat csábított a község-házára. A derék polgárok méltóságteljes, szinte komor magatartása ugyancsak meglepett, mert addig azt hittem, hogy nincs ember, aki az ilyen városi közgyűléseket komolyan venné.

Még inkább meglepett a polgárok külseje, arcifejezése. Egyáltalán nem látszottak tökfilkóknak; ezekután nem tudtam megérteni, hogyan tűrhetik, hogy a városi tanács ilyen kutyamódra bánják velük és semminemű kényelmükről se gondoskodják.

Tucci megállított a lépcsőn egy zömök, szakállas, pirosposzgás arcú, felhős homlokú ember-

két, aki szemmel láthatóan nem szívesen vette, hogy megzavarják gondolataiban.

— Zagardi, bemutatom neked a barátomat.. .

És megmondta a nevemet. Zagardi kedvetlenül felém fordult és morogva bemutatkozott. Majd hirtelen ezt kérdezte tőlem:

— Bocsánat, mivel világítják azt a várost, ahol ön lakik?

— Villanyfényel — feleltem.

Komorán végigmért a pillantásával:

— Sajnálom önt! Ma este majd hallhat valamit. Bocsánat, sietek.

És gyorsan felszaladt a lépcsőn.

— Majd meghallod, — szorította meg a karomat Tucci — remek ember ez S Gyilkosan elmés és ékesszóló ... majd meghallod!

— De hogy van pofája azt mondani, hogy sajnál engem?!

— Bizonyára megvan erre az oka. Gyere, gyere, siessünk, különben nem kapunk helyet.

A tanácsterem olyan volt, mint valami piszkos, poros járásbírószági várószoba. Itt is petróleumlámpák fényeskedtek, amelyek semmivel sem voltak díszesebbek a lépcsőt megvilágító lámpáknál. A tanácsosok padjai és bőrkarosszékei ásatag régiségek benyomását tették. De ha az ember figyelembe vette kapcsolatukat azokkal az urakkal, akik egyelőre még komor töprengő arccal és ' mégis harcrakészen sétáltak fel s alá a teremben, hogy később helyet foglaljanak bennük, akkor úgy tett, mintha valójában nem is az idő koptatta volna el ezeket a nemes bútordarabokat, hanem a közjóért való örökös aggodalmaskodás, a nagy gondolatok szűrágása.

Tucci megmutatta és megnevezte a legtekintélyesebb bizottsági tagokat: az ott a fiatalok közt

Ansatti, Zagardi vetélytársa, szintén szakállas és zömök ember, de barnahajú; az az óriástermetű, petyhüdt, borotvált arcú, hájas és kopasz aggasztán Colacci; az a katonás fellépésű, szép szál férfi, aki fagyos megvetéssel nézeget körül, Maganza. No, de hiszen itt van már a polgármester is! Szokása szerint későn érkezett. Az ott? Igen. Anselmo Placcinak hívják. Szőke, kerekkepű, jovióalis figura, a szeme vidám. Ez a kedélyes polgármester sehogyszem illett a komorképű bizottsági tagok közé.

— Majd meglátod, hogy nincs igazad, — mondta Tucci — pontosan olyan polgármester ez, amilyen nekünk kell.

Senki sem köszöntötte. Csupán a kövér Colacci lépett oda hozzá, hogy nehéz kezével megveregesse a vállát. A polgármester mosolygott, karosszékéhez sietett, helyet foglalt benne, letörölte a homlokáról a verejtéket és megrázta a csengőt, miközben a főajtónálló átadta neki a jelenlevő bizottsági tagok névsorát. Senki sem hiányzott.

A titkár, anélkül, hogy utasításra várt volna, az előző ülés jegyzőkönyvét kezdte felolvasni. Úgy látszik, hogy ezt a legaprólékosabb pontossággal vették fel, mert a bizottsági tagok, akik komoly arccal, mélységes csendben hallgatták végig, időnkint helyeslően bólogtattak és végül nem volt mit megjegyezniök.

Én is figyelemmel kísértem a jegyzőkönyv felolvasását és közben időnkint zavartan és elképedve tekintettem Tucci barátomra. A jegyzőkönyv a miloccai utakkal kapcsolatban egész könnyedén emlegette Londont, Párizst, Berlint, Newyorkot és Chicagót. Különböző nemzetek leghíresebb tudósainak a nevei fordultak elő benne, azonkívül tele volt bonyolult számításokkal, tudományos fejtegetésekkel. Úgy rémlett előttem, mintha

a sovány, sápadt titkár haja felolvasás közben hátrafutna egészen a tarkójáig és a homloka növekedne, egyre növekedne, hátborzongatón. Közben két-három teremszolga lábujjhegyen körbe járt és hatalmas iratsomókat, nagy nehéz könyveket tett le itt-ott, a padokra, egy-egy bizottsági tag elé.

— Senki sem kíván a jegyzőkönyvhöz hozzászólni? — kérdezte végül a polgármester, kövérkés kezeit dörzsölgetve és lassan körülnézett. — Akkor hát jóváhagyottnak tekintjük. A napirenden szerepel: *A városi tanács vízerővel táplált villanyművek létesítését javasoló előterjesztésének megvitatása.* — Tisztelt közgyűlés! Önök ismerik már *ezt* a tervet és volt idejük minden részletében tanulmányozni, mérlegelni. Mielőtt megindulna a vita, legyen szabad tanácstagársaim nevében is kijelentenem, hogy mindent elkövettünk, hogy a javaslatot a legrövidebb *idő alatt* és a legmegfelelőbb módon készítsük elő, úgy városunk java és tekintélye, firiint anyagi lehetőségeinek szempontjából. Bizakodva és nyugodt lelkiismerettel várjuk tehát az Önök ítéletét, amely bizonyára méltányos lesz. Előre is ígérjük, hogy minden tanácsot, minden módosítást, amit előterjeszteni kegyeskednek, szívesen fogadunk. Hiszen tudjuk, hogy akárcsak jómagunk, önök is csupán városunk érdekét tartják szem előtt. Senki sem helyeselt.

Először a katonás fellépésű Maganza bizottsági tag emelkedett szólásra. Azt ígérte, hogy szokása szerint igen röviden fog beszélni. Annál is inkább, mert a tanács tervének, ennek a nevetséges kártyavárnak« (*sic*) lerombolásához egy-két szó is elég lesz. Egy-két szó és néhány számjegy.

Azzal *hozzálátott*, hogy rendkívüli éleslátással és szabatos, következetes érveléssel bírálgassa pontról-pontra a tervet: az előirányzott munkák és

költségek összességét; a chiarenzai vízesés használatáért járó különféle engedményeket; a városra háramló súlyos kockázatokat; az építkezés és az üzembentartás kockázatát; az előirányzott összeg nyilvánvaló elégtelenségét, amely mindenkinek fel kellett, hogy tűnjön, aki csak valamelyest konyít az építkezések technikájához és tudja, hogy szinte lehetetlen az előirányzott kereteket túl nem lépni, különösen ha az előzetes költségvetés csak úgy hozzávetőlegesen készült, azzal a szándékkal, hogy a kiadásokat a lehető legkisebbnek tüntesse fel; a nagy megterhelést, amelyet a vállalkozó ajánlata a város számára még akkor is jelentene, ha az egyes tételek mér nem változnának. De nyilvánvaló, hogy a feltüntetett összegeket jócskán ki kell még kerekíteni, úgy a csatornázási, mint az építkezési munkálatoknál; azonkívül különböző előre nem látható eshetőségekkel, vis majorokkal, bal-esetekkel, váratlanul adódó nehézségekkel és akadályokkal is számolni kell. Már most hogyan lehetnél a részletekhez hozzászólni, ha az ember nem láthatja a tervrajzokat, ha nem állnak rendelkezésére a szükséges pontos adatok? De még így is szembeötlő a terv két jelentős hézaga: 1. hogy egyetlen fillér sem szerepel a költségvetésben, általános kiadások címén, mikor pedig mindenki beláthatja, hogy ilyen nagyszabású, nehéz és bonyolult munkálatokat súlyos adminisztrációs költségek nélkül végrehajtani lehetetlen; 2. hogy a tanács javaslata előbb szükségtelennek mondja a hőtároló létesítését, majd később mégis felveszi a költségvetésbe, de túlságosan kis összeg erejéig.

Maganza bizottsági tag most fellapozta a nagy főliánsokat, amelyeket a teremszolgák tettek elébe és igen bonyolult, aprólékos, tudományos fejtegetésekbe mélyedt. Folyók, patakok, vízesések, csa-

tornák energiafejlesztő képességéről, villanyvezetékekről, tároló medencékről és akkumulátorokról beszélt; idézett a milánói *Edison-társaság* és a torinói *Alta Italia-társaság* jelentéseiből és elmondta, hogyan létesítettek hasonló vízerőműveket Bécsben, Pétervárott és Berlinben ...

Körülbelül két óra telt el és a rövid beszéd még mindig nem akart véget érni. A hallgatóság a szó szoros értelmében csüggött a szónok ajkán és egyáltalán nem hatott rá nyomasztólag ez a félelmes tudományos felkészültség. Én már lélekzeni sem mertem. De a csodálkozás mégis a helyemhez szegezett. Tágra meredt szemmel, tátott szájjal hallgattam. Végül is Maganza így fejezte be szónoklatát, miközben a közönség sorain izgatott moraj futott végig, de nem a megkönnyebbülés, hanem az elismerés moraja.

— Más városok keserves tapasztalatai, sajnos, arra mutatnak, uraim, hogy a vízerőművek létesítése és fenntartása igen nagy nehézségekkel és Icínos meglepetések lehetőségével jár. Csodát senki sem művelhet, legkevesbbé Milocca városának tanácsa — és még hozzá ilyen gyengén összetákolt terv alapján i

Dörgő tapsvihár tört ki. Ansatti felugrott a helyéről és odarohant Maganzához, hogy megölelje, megcsókolja. Majd, miközben visszatért a helyére, a közönség felé fordulva, lángvörösre gyuladt arccal, hevesen gesztikulálva kiáltotta:

— Hogy is van bátorsága a tanácsnak manapság, manapság, uraim vízerőművek létesítését javasolni Milocca városának, mintha csak tíz vagy húsz esztendővel ezelőtt, Galileo Ferraris korában élnénk! Ó, hogy nevetnék, ha tréfának foghatnám fel a dolgot! De az adózók pénzével nem illik tréfálni, tisztelt tanács és én nem is nevetek, sőt

magamon kívül vagyok a felháborodástól! Villannyal világítsuk Miloccát, amikor már feltűnt a tudomány égboltján Pictet dicsőségének üstököse? Nem sértem meg önöket, uraim, azzal a feltevessel, hogy nem tudják, kicsoda a kiváló Pictet professzor, aki az ipari oxigén olcsó előállításí módjának szabadalmazásával örökidőkre emlékezetes forradalmat indított el a tudomány, a technika és az ipar világában; olyan forradalmat, amely gyökerestül fel fogja forgatni a mai élet mechanizmusát és ezt az új fény- és hőforrást helyezi majd az eddig használatban lévő sokkal gyengébbek helyébe!

Továbbra is ilyen hangnemben, növekvő hévvel magyarázta Ansatti az ámuló és szinte dermedt közönségnek Pictet találmányának lényegét; elmondta, hogy az általa föltalált módszerrel az Auer-féle égő lángja háromezer fokig is hevülhet és világító képessége az eredetinek húszszorosára növekszik; és hogy az így nyert fény minden más, mesterséges fénytől eltérően tökéletesen hasonló a napsütéshez; azonkívül, ha az égőben a gázt új vegyülettel helyettesítjük, amelyet bizonyos eljárás segítségével, köszén, vízgőz és ipari oxigén párlatából nyerünk, hősugárzó képessége az előbb említettnek még hatszorosa lesz!

Miközben ezekről a csodálatos dolgokról beszélt, ellenlábasa, Zagardi (ugyanaz, aki a lépcsőn feljövet, sajnálatát fejezte ki nekem) gúnyosan nevetgélt. Ansatti észrevette ezt és ráordított:

— Ezen nincs mit nevetni, Zagardi kolléga! Mondom és állítom: a hatszorosa! Itt fekszenek előttem a könyvek: majd bebizonyítom, hogy igazat mondtam!

És ezt valóban be is bizonyította, pontos számadatok segítségével; végül pedig a saját

szónoklatától még jobban fellelkesülve, a tanács felé fordulva, így fejezte be előadását:

— Már most feleljen városunk elvakult vezetősege: milyen szégyenteljes helyzetbe kerülne Milocca, a maga nyomorúságos ezerlőerős elektromosságával, ha közben bevégzett tényvé válnék az ipari életnek ez a hatalmas átalakulása?

— Bocsánat, — szóltam halkán Tucci barátomhoz, miközben a teremben olyan dörgő tapsvihar tört ki, hogy attól féltem, leszakad a mennyezet — képzelődöm-e vagy egyelőre valóban vak-sötét van Miloccában?

Tucci nem volt hajlandó válaszolni:

— Csitt, csitt! Most Zagardi szólal fel! Figyelj csak!

A zömök, szakállas ember valóban felállt a helyéről. Még mindig gúnyosan mosolygott és megvető mozdulattal gyűrögette az állán göndör, .vörhenyes szakállát.

— Azon nevettem, — mondta — és azon nevetek még most is, Ansatti kollégám, hogy úgy lángolsz az ipari oxigénért, ó, hevesvérű Pictetanítvány! Nevettem és nevetek, Ansatti kollégám, de nem megvetőn, hanem sajnálkozva, mivel azt kell látnom, hogy te, a tudomány ifjú és lelkes fáklyahordozója, megálltál annak a francia professzornak találmányánál és az Auer-égők húszszorosra fokozott fényétől elvakultan, figyelmen kívül hagyta azt a sokkal modernebb világítási módszert, amivel Párizs törvényhatósága kísérletezik éppen mostanában, hogy később általánosan alkalmazza a Fény Városában. A *Lusol-al* beszélek, Ansatti kollégám. Nem szándékozom dicsőhimnuszt zengeni erről az új felfedezésről, mert a tudomány, a technika és az ipar terén nem a lel-

kes áradozások, hanem józan és rideg számadatok vetik meg a forradalmak alapját.

És most Zagardi, miközben tovább dörzsölgette és gyűrögette vöröses szakállát, fojtott hangon, a maga dühösen morgó, harapós módján a Lusol-lámpa csodálatos egyszerűségéről kezdett beszélni. Ebben az új égőben a kanóc hajszálcsövesége és égési hőfoka automatikusan szabályozza a világító folyadék terjeszkedését, párolgását és összevegyülését a levegővel. Fénye minden más félynél sugárzóbb, szerkezete a lehető legprimitívebb. Amellett rendkívül olcsó: Az ember egyetlen nyomorúságos fillérért ugyanolyan erős fényt kap, amiért négy-öt fillért kell fizetnie, ha bűzös petróleummal, nyolc-tízért, ha fennhéjázó villanyral és tizenöt-húszért, ha békés olajjal világít. És a Lusolhoz nem kell semmiféle hálózat, drága építkezés, külön csatornarendszer. Nem indokolt-e hát, ha Zagardi minden más előterjesztést gúnykacajjal fogad?

Lehet, hogy a heves légáramlatok okozták, amelyeket a közönség örjögő tapsa és kiáltása vert fel a kis teremben, de az is elképzelhető, hogy mivel az ülés a tervezettnél hosszabbra húzódott, kifogyott az égőkből a petróleum, mindenesetre tény, hogy Zagardi beszédének vége felé annyira lelohadt a lámpák lángja, hogy amikor Colacci, az óriás termetű, hájas aggastyán emelkedett szólásra, már csaknem vaksötét volt. És íme: előbb egy, aztán még egy, majd harmadik ajtónálló lépett be, viaszgyertyával kezében, imbolygó kísértet gyanánt. A közönség érdeklődése és izgalma tetőfokára hágott. Felejtethetlen látványt nyújtott ez a félhomályba burkolt, zsúfolt terem a három szál gyertyával, amely hátborzongató fényt vetett a magastermetű aggastyánra, aki széles

gesztusokkal és dörgő hangon magasztalta a tudományt, a kiolthatatlan világosság szülőanyját, a mindig újabb energiák és mindig ragyogóbb életlehetőségek kifogyhatatlan forrását. Mikor már olyan csodálatos találmányokat is ismerünk, mint amilyenekről Ansatti és Zagardi beszélt, lehet-e komolyan tárgyalni a városi tanács által javasolt vízerőművek létesítéséről? Ugyancsak szégyent vallana Milocca városa, ha csupán villannyal világítanak! Korunk a nagy találmányok ideje és minden törvényhatósági bizottság, amely valóban szívén viseli városa és polgárai javát, állandóan résen kell legyen, hogy idejében értesüljön a tudomány meglepő újításairól. Colacci tanácsnok tehát abban a meggyőződésben, hogy egyúttal Milocca népe és a közgyűlés óhaját is tolmácsolja, a tanács által javasolt terv megvalósításának felfüggesztését ajánlotta, tekintettel a kilátásban lévő új felfedezésekre, amelyek hamarosan ragyogó világossággal ajándékozzák meg majd Miloccát.

*

— Megértted? — kérdezte tőlem Tucci, mikor kis idő múlva kiléptünk a városháza előtti sötét, hepehupás, bozotos térre. — így van ez a csatornázással, meg az utak rendbehozásával is. Mindennel, Húsz esztendő óta Colacci minden ülés végén feláll helyéről, hogy a petróleumlámpák fáradt pislákolása közepette a tudományt és a világosságot dicsőítse és az éppen napirenden levő javaslatnak elejtését követelje, a kilátásban lévő új találmányokra való tekintettel. így aztán helyben vagyunk, barátom! Biztosra veheted, hogy Miloccába a tudomány sose fog bevonulni. Van egy doboz gyufád? Vedd elő és világíts magadnak!

EGGYÉ VAGY SENKIÉ

I.

Kié lehetett? Kétségtelen, hogy kettőjük közül az egyiké. Vagy talán egy harmadik, ismeretlen lett volna az apja? De mégsem: semmi okuk sem volt arra, hogy ilyesmit gyanítsanak. Melina jó volt és szerény; Melina megutálta régi életét; belefáradt; amellet senkit sem ismert Rómában; egyedül éldegélt, zárkózottan, és ha boldog nem is volt éppen, hálásnak mutatkozott azért a kényelemért, amelyet a két jóbarátnak köszönhetett, akik két esztendővel előbb Páduából, ahol egyetemi hallgató korukban ismerkedtek meg vele, Rómába hívták.

Tito Moréna és Carlino Sanni, minthogy együtt jutottak be annakidején a hadügyminisztériumba és egész életük közös vágányon indult el, két esztendővel azelőtt az első fizetésemelés alkalmával okosnak és célszerűnek ítélték, hogy az állandó barátnő nélkülözhetetlen szükségletéről is együttesen gondoskodjanak. Szükségük volt egy nőre, aki törődjék velük kissé és megóvja őket attól a veszélytől, hogy tartósabb gyöngédséget keresve, valami kellemetlen, terhes viszonyba bonyolódjanak bele, amely néha még a házasságnál is kényelmetlenebb. Házasságra ugyanis szükös

anyagi viszonyaik és nehéz életkörülményeik miatt — legalább is egyelőre — nem gondolhattak.

Így jutott eszükbe Melina, a páduai diákok szelíd, kedves kis barátnője, akit annakidején gyakran felkerestek téli vagy tavaszi estéken, a Via del Santo-n. Igen: Melina pontosan megfelel majd, — gondolták magukban — hiszen magával hozza Páduából gondtalan koraiifjúságuk minden kedves emlékét. Írtak neki: a lány elfogadta az ajánlatot; és erre (józanul, mint mindig) úgy határoztak, hogy Melina nem fog velük lakni. Két igen szerény szobácskát béreltek számára egy távoli negyedben, csaknem a városon kívül és ott látogatták meg felváltva, megállapodás szerint, minden irigykedés és féltékenykedés nélkül.

Két esztendeig minden rendben ment, közmegelegedésre.

Melina, aki igen szelídlelkű, szűkszavú és tartózkodó lány volt, mind a két fiú iránt gyöngédséget tanúsított, anélkül, hogy akár az egyiket, akár a másikat előnyben részesítette volna. Hiszen egyformán derék, jólnevelt és jószívű fiatalember volt mind a kettő. Igaz, hogy az egyik — Tito Moréna — kicsit szebb a másiknál; de Carlino Sanni viszont (aki egyébként szintén nem volt csúnya, csak éppen kissé különös fejalkatú) kedvesebb és élénkebb kedélyű.

A váratlan, előre nem látott fordulat mind a két barátot alaposan kihozta a sodrából.

Gyerek!

Biztos, hogy kettőjük közül valamelyiké; de hogy kié, azt még maga Melina sem tudhatta. Nagy csapás volt ez mindhármuk számára. A két férfi egyike sem merte a nőtől megkérdezni:

— Te melyikünkre gondolsz? — attól tartva, hogy a másik ebből azt következtethetné, hogy ki

akarja vonni magát a felelősség alól és szeretne minden terhet áthárítani. Viszont Melina sem próbálta akár egyikkel, akár a másikkal azt sejtetni, hogy őt tartja a gyerek apjának. Még a legtávolabbi célzás formájában sem.

Melina mindkettőjük kezébe adta magát és bizalmával mindkettőjük felé fordult. Csak annyit tudott, hogy egyikük feltétlenül a gyermek apja. De hogy melyik a kettő közül, azt még találgatni sem igyekezett.

Carlino Sannit és Tito Morenát egész lelke, minden emléke, a távoli, meghitt családi otthonhoz kötötte. Mind a ketten tudták, hogy ebbe az otthonos légkörbe többé sohase térhetnek vissza, örökre kiszakadtak belőle. Alapjában azonban mégis csak olyanok maradtak, mint két madárka, amely már fejlett és szabad szárnyaláshoz szokott tollazata alatt titokban a fészek melegét őrizgeti. De szinte szegyeitek ezt, mint valami gyöngeséget, amely nevetségessé tenné őket, ha bevallanak.

Ez a szégyenkezés, bizonyos ellenhatás folytán, titkos lelkifurdalást váltott ki bennük. Tudat alatt dolgozó lelkifurdalásuk viszont kicsit hányaveti modorral, fölényes szavakkal és gúnyos mosolyokkal takarózkodott. Ők persze, azt hitték, hogy felvett cinizmusuk annak a rideg, bensőségnélküli életmódnak a következménye, amelyet immár meg kellett szokniok és amelyben igaz gyengédség nem is verhetett volna gyökeret.

Tito Moréna állandóan azon erőlködött, hogy világos, csaknem gyermekes szemének fagyos kifejezést adjon. Ez néha sikerült is, de közben gyakran elhomályosult a pupillája, amint valami távoli, megható emlék suhant át hirtelen a lelkén, és ilyenkor úgy hatott mesterséges, jeges fátyolozottsága, mint mikor a belülről áradó meleg és

a külső hideg összetalálkozásától pára futja be az ablaküveget. Carlino Sanni viszont borotvált arcát kapargatta folytonosan a körmével, mintha ezzel a kellemetlen, reszelő hanggal azt a szorongó csöndet akarta volna megtörni, amely a lelkében támadt néha. Azonkívül borostás álla dörzsölgetésével időnként arra is emlékeztette önmagát, hogy immár felnőtt, kész ember, tehát kötelessége, hogy férfias, azaz egy kicsit kegyetlen legyen.

Csak amikor a nő azt a bizonyos váratlan hírt közölte velük, vették észre, hogy akaraton és tudtukon kívül, egymásról és az önmagukra kényszerített ridegségről is megfélemlítve, egész szívüket belevitték a Melinával való viszonyba. (Talán éppen azért, mert olyan nagyon vágyódtak egy kis otthonos gyöngédség után.) És most fojtott féltékenységet, haragos keserőséget éreztek, nem is annyira a nő, mint inkább csak a teste ellen, amely az odaadás öntudatlanságában nyilvánvalóan teljesebben lett egyiküké, mint a másiké. Nem féltékenység volt ez, mert hiszen az árulás sem volt szándékos. Az árulást tulajdonképpen a természet követte el; szinte rosszhiszemű bosszantásnak hatott az egész. A természet alattomban megtréfálta őket, és szétrombolta fészüket, amelyről azt hitték, hogy inkább az eszükkel, mint a szívükkel építették fel.

Most hát mit tegyenek?

Szinte megzavarta őket, hogy önkéntelenül is olyan nagy jelentőséget tulajdonítanak a lány anyaságának. Annál is inkább, mert hiszen tudták, hogy Melina akkor sem szállna szembe velük, ha egyszerűen kijelentenék, hogy semmi közük hozzá. Legfeljebb csak szíve mélyén ítélné őket igazságtalannak, gonosznak.

Olyan fájdalmasan szelíd és alázatos volt a

lány! A szeme, amely néha mozdulatlan, szomorú ajka helyett is mosolygott, világosan elárulta, hogy ferde helyzete ellenére szinte újjászületettnek érzi magát, két esztendő óta, kettőjük jóvoltából. És éppen ez az újralálkozása régi, szerény és érzelmes énjével, amelyhez a két fiú szinte öntudatlan gyöngédsége vezette vissza, hozta létre anyaságát, a kényszerű, bűnös élet sivárságában meddővé lett lényének ki virágzását.

Már most nem válnának-e barátai egyszerre méltatlanná a saját művükhöz, ha visszakergetnék egykori nyomorúságába és megakadályoznák abban, hogy jótéteményeik gyümölcsét leszüretelje?

Mindezt a két barát valahogy csak úgy zavarosan, tudat alatt érezte. És talán ha bármelyikük biztos lehetett volna abban, hogy a gyerek az övé, egy percnyi tétovázás nélkül magára vesz minden felelősséget és rábeszéli a másikat a visszavonulásra. De ugyan, ki adhatta volna meg akár az egyiknek, akár a másiknak ezt a bizonyosságot?

Minthogy ezeken a megoldhatatlan kérdéseken úgyis hiábavaló lett volna töprengeni, azt határozták, hogy egyelőre egy szót sem szólnak Melinának, de majd ha itt lesz az ideje, szülőotthonba küldik, ahonnan később egyedül térhet vissza hozzájuk.

II.

Melina semmit sem kérdezett. Megérezte, hogy mit határoztak felőle, de azt is, hogy miféle hangulatban. Várt, hogy kicsit teljen az idő. Amikor végre alkalmasnak tartotta a pillanatot, lesütött szemmel és félénk mosollyal az ajkán egy darab vásznat mutatott Carlino Sanninak, aki aznap este éppen meglátogatta és elmondta, hogy előző nap vásárolta megtakarított pénzéből.

— Tetszik?

A fiatal férfi először úgy tett, mintha nem értené a dolgot. A lámpa fényénél alaposan szemügyre vette a vásznat; még meg is tapogatta:

— Elég rendes — mondta. — És ... mennyit fizettél érte?

Melina félig alattomos, félig könyörgő mosollyal emelte rá a szemét:

— Ó, nagyon olcsó volt — felelte — kitalárod?

— Nos mennyi?

— Nem... azt kérdezem, kitalárod-e, hogy minek vettem? ...

Carlino behúzta a nyakát és még mindig úgy tett, mintha nem értené a célzást:

— Hát Istenem! Bizonyára azért, mert szükséged volt rá. De a magad pénzből vetted és ez nem helyes. Megmondhattad volna nekünk, hogy szükséged van

Melina fölemelte a vásznat és beletemette az arcát. Így maradt egy darabig: aztán fölneézett és könnyes szemmel kérdezte:

— Tehát... tehát nem? Nem szabad .. . semmit sem szabad készítenem?

Látva, hogy a fiú erre a könyörgő kérdésre zavarba jön és félig bosszúsan, félig meghatottan elfordította a fejét, gyorsan megragadta a kezét, magához vonta, hogy szenvedélyes hévvel így folytassa:

— Hallgass meg, Carlino, az Istenért, hallgass meg! Semmit sem akarok, semmit sem kérek ... Látod? Úgy, ahogy ezt a vásznat vásároltam, a megtakarított pénzből minden egyebet is beszerezhetek. Ne, ne szólj ... Előbb hallgass meg és csak aztán beszélj! Ne vonogasd a válladat, ne nézz rám ilyen csúnyán!... Nézd csak — esküszöm, az életemre esküszöm, hogy sose fogok nektek semmiféle kellemetlenséget okozni,

sosem leszek a terhetekre! Ne vágj a szavamba! Oly sok időm van, egész nap ... A ti kedvetekért megtanultam kicsit varrogatni. Most majd rendszeresen fogok dolgozni. Ó, nyugodtak lehettek abban, hogy azért veletek mindig törődni fogok! De látod, ha rendben tartom is a fehérneműtöket, ruhátokat, még mindig rengeteg időm marad, olyan sok, hogy — hiszen tudod — az utolsó hónapokban magamtól megtanultam írni és olvasni! Nos, most ezt majd abbahagyom. Munkát keresek, amit itt a házban is elvégezhetek, hogy pár fillért keressek; és boldog leszek, hidd el, nagyon boldog! Tőletek soha semmit sem fogok kérni, Carlino, soha semmit! De legyetek jók hozzám: engedjétek meg, hogy megtarthassam a gyerekeimet. Az Istenért, engedjétek meg! Igen? Igen?

Carlino nem mert ránézni. Jobbra-balra forgatta a fejét, hogy elkerülje Melina pillantását. A vállát vonogatta, kifelé forgatta tenyerét, majd dühösen kitört.

Mindenekelőtt beláthatná Melina, hogy ő így egyedül, kutyafuttában, Tito megkérdése nélkül semmit sem válaszolhat. És amellet... könnyű azt mondani, hogy semmi kellemetlenséget, semmi terhet sem fog jelenteni számukra Melina anyasága... A teher, a kellemetlenség a legkevesebb! De a felelősség, egy új életnek a felelőssége! Életre hívni egy gyermeket, aki biztos, hogy kettőjük közül valamelyiké, de nem lehet tudni, melyiké?! Ez a súlyos a dologban, ez, ez!

— De hát hiszen az enyém, Carlino! — vágott közbe melegen Melina. — Az az egy biztos, hogy az enyém! Ami pedig a felelősséget illeti... miért kellene azt nektek vállalnotok? Én egészen magamra veszem, mondom, egészen ...

— De hát hogyan? — kiáltotta a fiatal férfi.

— Hogyan? Hát csak úgy ... magamra veszem! Az Istenért, hallgass meg! Nézd csak, Carlino, tíz év múlva, Isten tudja, minden változhatik körülöttetek. Tíz év ... És ha még ti ketten akkor is így élnétek, együtt... mi lesz belőlem tíz esztendő múlva? Biztos, hogy már nem elégittem ki az igényeiteket. Biztos, hogy meguntok ... nos hát: tíz évig kicsi lesz még a gyerekem és semmiképpen sem okoz nektek kellemetlenséget, vagy költséget. Hiszen a magam munkájából akarom eltartani. Dehát nem látod be, hogy most, amikor már dolgozni is megtanultam, nem dobhatom el úgy, mint valami vak macskakölyköt? Megtartom — magamnak. Legalább lesz vigaszom, lesz valakim. Ha ti már nem akartok rólam tudni, itt lesz legalább ő, legalább ő — nem érted? Tudom, hogy nem mondhatok most mingyárt igent, csak így, a magad elhatározásából... miért szoltam előbb neked és mért nem Titóhoz fordultam? Nem tudom! A szívem sugalta ... Pedig hát Tito is olyan jószívű! Beszélj vele helyettem, amikor helyesnek tartod, ahogy helyesnek tartod ... Én a kezetekbe tettem le a sorsomat. Többé nem hozom szóba a dolgot. Azt teszem, amit ti akaitok.

Carlino Sanni másnap beszélt Tito Morenával.

Úgy viselkedett, mintha nagyon dühös volna Melinára, és valóban azt is hitte, hogy haragszik rá. De alig hogy Tito igazat adott neki, és szintén képtelennek mondta Melina kívánságát, rájött, hogy tulajdonképpen nem is Melina idegesítette, hanem az, hogy előre tisztában volt Tito álláspontjával. Tudta, hogy tiltakozni fog Melina terve ellen. De szíve mélyén mégis azt remélte, hogy Tito a lány pártjára kel. Vagyis, hogy azt mondja, amit eredetileg ő is mondani szeretett volna, ha nem fél attól, hogy ezzel csak el mérgeési a helyzetet. Amint

színelég megállapodtak abban, hogy elutasítják Melina kérését, rendkívül ingerült lett. Tito sehogy sem értette, miért. Egyideig csodálkozva nézte. Aztán gyanakodva kérdezte:

— De hát bocsáss meg, nem ugyanaz-e a te álláspontod is, ami az enyém?

Mire Carlino rávágta:

— De persze, persze, persze!

Hiszen valóban: ha józanul gondolkodtak, egyet kellett érteniök. És közben még ugyanaz az érzés dolgozott is mindkettőjükben. Csakhogy ez a közös érzés, ahelyett hogy összeforrasztotta volna, nemcsak elválasztotta, hanem egyenesen ellenségek-ké tette őket.

Tito, aki pillanatnyilag higgadtabb volt barátjánál, világosan látta, hogy ha szabadjára engedik ezt az érzést, jóvátehetetlen szakításra kerül a sor köztük. így hát arra törekedett, hogy ott hagyják félbe a beszélgetést, ahol legalább még lát-szatra egyetérthetnek.

De Carlino nem tudott ingerültségén ural-kodni. Addig beszélt, míg végül Tito is elvesztette a nyugalma-t. És a két barát, aki eddig oly tiszta szívből szerette egymást, egyszerre úgy fordult szembe, mint két tiszta szívből gyűlölködő ellenség.

— Mindenekelőtt tudni szeretném, mért ne-
ked szólt és mért nem nekem!

— Mert tegnap véletlenül én voltam nála.

— Megvárhatta volna a holnapot is, hogy ne-
kem szóljon! Ha tegnap szólt, amikor te voltál ott, ez azt mutatja, hogy téged lágyabbszívűnek tart. És azt hiszi, te inkább kapható vagy arra, hogy megállapodásunkat megszeged!

— Nem igaz! Erős voltam! Megmondtam neki, hogy a dologról szó sem lehet! Ugyanazt mondtam, amit most te mondasz! De képzelhe-

ted: könyörgött, sírt, esküdözött, mindenféle ígéreteket tett! Szeretném tudni, hogy ha *te* látod a könnyeit, *te* hallod a fogadkozását, — vájjon akkor is nem mondtál volna-e neki?

— De hát nem állapodtunk-e meg abban, hogy nem monduk? Tehát nem!

Carlino Sanni dühösen vállat vont.

— Jól van. Menj el hozzá és add tudtára.

— Ez aztán szép! — csattant fel Tito. — Szóval én legyek az ellenség, a keményszívű zsarnok, hogy te továbbra is a megindult, gyöngéd jóbarát szerepében tetszelegess?

— Es ha így volna? — kiáltotta Carlino és közelebb lépett Titóhoz, hogy erősen a szemébe nézzen. — Biztos vagy benne, hogy ha te vagy tegnap az én helyemben, nem érzékenyülsz el és van szíved nemcsak a magad, hanem még másnak a nevében is nemet mondani? Felelj erre a kérdésre! Felelj!

Tito most már csak azért sem adta meg magát, pedig érezte, hogy hazudik:

— Hogy én meghatódtam volna? Szó sincs róla!

— Akkor hát mégis igaz, — fakadt ki diadalmasan Carlino — hogy te vagy a keményszívű és helyénvaló, ha te közlöd Melinával az elhatározásunkat.

— Tudod-e, mit mondok? — kiáltotta Tito, felháborodástól remegve. — Hogy most aztán igazán elegendem volt ebből a históriából. Végezni akarok az ügyel.

Carlino megint közelebb lépett hozzá, fenyegető arccal:

— Csak lassan, lassan a testtel, barátom! Hogy érted azt, hogy végezni akarsz velem?

— Ó! — felelte Tito, miközben torz mosolylyal, sápadtan és egész testében remegve végig-

mérte a pillantásával Carlinot. — Nehogy azt hidd hogy ki akarok bújni kötelezettségeim alól. Továbbra is minden elsején eljuttatom Melinához a megbeszélt összeget, amíg csak ilyen állapotban van. Aztán tegye azt, amit jónak lát. Ha meg akarja tartani a gyermekét, tartsa meg. Ha kiteszi az uccára, tegye ki. Én tudni sem akarok róla többé.

— És én? — kérdezte Carlino.

— Azt teszed majd, amit jónak látsz ...

— Ez nem igaz!

— Miért nem?

— Mert magad is érzed, hogy ezek után csak azt tehetem, amire kényszerítesz! Ha te nem méggy el többé Melinához, én sem látogathatom!

— Ugyan miért?

— Mert jól tudod, hogy egyedül nem tudnám eltartani. Nem tehetném és nem is teszem, hiszen nem tudhatom, hogy a gyerek valóban az enyém-e? És te nem szóhatod a nyakamba egy olyan gyereknek az eltartását, aki végeredményében a tiéd is lehet.

— De ha mondom, hogy továbbra is hajlandó vagyok a megbeszélt összeget folyósítani!

— Hálás köszönet! Úgyis tudod, hogy ezt nem fogadhatom el! Benne hagysz a kátyúban ...

— Magad akarsz benne maradni!

— De hát az Istenért, mondd, tulajdonképpen mért akarod eddigi életberendezésünket felborítani? Az a szerencsétlen lány semmi olyat sem kíván, amihez ne adhatnánk beleegyezésünket! Hiszen a gyermeke semmiféle terhet sem fog számkra jelenteni. Maga akarja eltartani... Hallgass meg hát, gondolkodj ...

És Carlino fel-alá kezdett szaladgálni a szobában, a dühöngve toporzékoló Tito nyomában, hogy megpróbálja észretéríteni. És közben nem

gondolt arra, hogy a rábeszéléssel és azzal, ha Melina pártját fogja, csak ront a dolgán.

Tito végül is megállt és ráordított:

— Lehet, hogy a gyanúm igazságtalan, de nem segíthetek rajta! Gyökeret vert a lelkemben és most már nem tudom onnan kitépni! Nem bírnám tovább ezt a viszonyt: amely csak addig volt lehetséges, amíg semmiféle árnyék sem vetődött közénk!

— De hát akkor menjünk el hozzá mind a ketten és együttesen mondjuk meg neki, hogy nem teljesíthetjük a kívánságát — felelte Carlino. — Én a magam részéről már megmondtam ezt. Most te is beszélj a lelkére. Ha akarod, majd én leszek az erélyesebb; én fogom vele megértetni, hogy lehetetlenség, amit kíván!

— No és aztán? — kérdezte Tito. — Azt hiszed, hogy Melina újra az lehetne számunkra, aki eddig volt? Mikor olyan nagyon vágyódott utána, hogy megtarthassa a gyermekét... Hidd el, Carlino, céltalanul tennénk szerencsétlenné, mert... érzem, határozottan érzem, hogy számomra vége a dolognak! Lehet, hogy ostobaság, amit a fejembe vettem... de nem tudok tőle szabadulni. Érzem, hogy nem is fogok. Akkor meg minek kínozzuk feleslegesen azt a szegény lányt? Nem akarok többé elmenni hozzá. Nem tudok elmenni...

— Csak úgy egyszerűen a faképnél hagyjuk? — kérdezte felháborodottan Carlino.

— Dehogy, szó sincs róla! — kiáltotta Tito.

— Mondtam már és ismétlem, hogy továbbra is hajlandó vagyok őt anyagilag támogatni, amíg ilyen állapotban van és amíg nem tudja magát a saját erejéből eltartani. Te pedig tedd azt, amit jónak látsz ... Vedd tudomásul, hogy ezt minden harag és keserőség nélkül, a legteljesebb őszinteséggel mondom.

Carlino elnémult, dühösen összeráncolta homlokát és körmével az állat kapargatta. Aznap nem beszéltek tovább a dolgról.

III.

Másnap se tértek vissza rá. De lelkük mélyén tovább folytatták a vitát és az annál élesebb tónusú lett, mennél nagyobb áldozatukba került a hallgatás.

Egyikük sem látogatta meg többé Melinát. Carlino azzal, hogy nem ment el hozzá, be akarta bizonyítani a barátjának, hogy kettőjük közül Tito a zsarnok, aki még őt is megakadályozza Melina látogatásában, Tito viszont a maga részéről azt szerette volna kimutatni, hogy Carlino az, aki kényszert alkalmaz vele szemben, mikor tartózkodik Melina felkeresésétől. így akarja kierőszo- kolni, hogy Tito visszavonja elhatározását és jóvá- hagyja mindazt, amit a háta mögött kifőztek.

De hát lehetséges-e, hogy egyszerűen szemet hunyjon? Beleegyezését adja ahhoz, amit azok ket- ten az ő ellenére határoztak el? Nem elég szép tőle, ha továbbra is fizeti a tartásdíjat és szabad kezet ad Carlinónak, hogy a Melinával való kapcsolatot fenntarthassa?

Nem, kérem! Carlino nem akart ezzel az enge- déllyel élni, de még csak Tito nagylelkűségét sem volt hajlandó elismerni. Egyenesen tagadta! Nem látta be, hogy ha mégis enged és elmegy Meliná- hoz, idővel talán Tito is vele ment volna és végül mindenbe beleegyeznek. Carlino makacskodott, erő- szakoskodott! És Titónál ilyen eszközökkel nem lehetett célt érni! Egyszerűen tovább fizette a tartásdíjat — és azzal kész!

De hiába igyekezett magát mindenféle érvek segítségével meggyőzni arról, hogy helyesen cse-

lekszik, ha nem enged, és hogy az ő oldalán van az igazság, Carlino passzív makacssága napról-napra elviselhetetlenebbül izgatta. Érezte, hogy a barátja komor hallgatása olyan nagy terhet zúdít a lelkiismeretére, amelyet nem volt hajlandó egyedül viselni.

Ki tehet arról, hogy az a lány, akit együttesen hívtak Páduából Rómába és akit egyikük anyává tett, most ilyen szorongó bizonytalanságban vergődik? De tulajdonképpen mit is kíván tőlük az a szerencsétlen, aki semmiféle terhet, felelősséget, kényelmetlenséget sem akar rájuk áthárítani? Csupán annyit, hogy ne kényszerítsék arra, hogy az uccára kelljen tennie a gyermekét, mikor pedig biztos, hogy kettőjük közül vagy az egyiké vagy a másiké.

Nos hát, Carlino Melinával szövetkezve azt akarta elérni, hogy Tito egyedül érezze magát felelősnek Melina igazságtalan szenvedéséért.

Ha Carlino továbbra is látogatja Melinát, Tito legalább azzal hallgattathatta volna el lelkiismerete szavát, hogy bár még most is fizeti a tartásdíjat, többé semmiféle örömet sem fogad el a nőtől.

De nem, kérem! Carlino sem ment el hozzá többé, Carlino sem fogadott el többé semmiféle örömet Melinától és így nemcsak utolsó mentségétől fosztotta meg Titót, hanem kétszeresen súlyossá tette a rá háruló felelősséget.

Ha csupán Tito tartja távol magát Melinától és amellet mégis tovább fizeti a tartásdíjat, magában még azt is gondolhatta volna, hogy ostoba és felesleges áldozatot hoz, hiszen egyáltalán nem biztos, hogy a gyerek, akit ki akar tétetni, az övé ... Épúgy a másiké is lehet. Igen, igen. De ha így okoskodott, vagyis ha azt feltételezte, hogy a gyerek a másiké, hogyan követelhetette tőle, hogy

iránta való barátságból a lelencházba adja? Ha ő, Tito, biztos lett volna abban, hogy a gyermek tőle van és ha Carlino követeli, hogy adják a lelencházba — nem szállt volna-e szembe vele?

De hát ezt a bizonyosságot egyikük sem szerezhette meg!

Mégis kétségtelen, hogy Carlino még így, a kételyek közepette is, a mellett volt, hogy a gyermeket megtartsák.

Tulajdonképpen mindhármuknak együtt kellett volna elhatározniuk, hogy azt a bizonyos szívtelességét elkövetik. Így megoszlott volna a felelősség és mind a hármuknak külön-külön kevesebb lelkifurdalás jutott volna. De azok ketten elárulták Titót. És Titót ez annál ingerültebbé tette, mennél határozottabban érezte, hogy ösztönszerű bosszúvágya, jobb belátása ellenére, kegyetlenné teszi; és mennél világosabban látta, hogy most, ha már le is mondana a bosszújáról, változatlanul fennmaradna az a tény, hogy azok ketten összefogtak a háta mögött és ki akarták játszani. Így is örökké az övé maradna a kívülálló harmadik gyűlöletes szerepe. Tehát — azért sem! Most már miért is engedne? Mikor ez úgylátalán céltalan volna!

De a barátok idővel ismét kénytelenek voltak Melináról beszélni. Közeledett az elseje és el kellett juttatni a lányhoz a tartásdíjat, hogy kis lakása bérét kifizethesse.

Tito szerette volna a beszélgetést elkerülni. Elővette pénztárcájából a maga részét és szó nélkül az asztalra tette.

Carlo egy ideig némán nézte a pénzt, aztán hidegen megjegyezte:

— Én nem viszem el neki.

Tito feléje fordult, rápillantott és szárazon felelte:

— Én sem.

A rövid szóváltás után csönd lett. Mind a ketten csak a legnagyobb erőfeszítés árán tudtak magukon uralkodni. Némaságukban minden titkos forrongásuk benne remegett és kínessá tette a várakozást a saját hangjuk megszólalására.

Végül is Carlino fojtott, színtelen hangja szólalt meg elsőnek:

— Akkor hát írni kell neki. Postán is el lehet küldeni a pénzt.

— Írj — felelte Tito.

— Együtt írunk majd.

— Jól van, hát együtt. Ha már ragaszkodsz hozzá, hogy az áldozat szerepét játszd, velem pedig a zsarnokét játszasd ...

— Én pontosan ugyanazt cselekszem, amit te, — állt fel hirtelen Carlino — se többet, se kevesebbet.

— Jól van — ismételte Tito. — Tehát megírhatod neki, hogy a magam részéről hajlandó vagyok a kívánságát tiszteletben tartani és megteszem mindazt, amit óhajt. Fizetem a tartásdíjat, amíg csak ő maga nem mondja, hogy szüntessem be.

— De hát akkor — szakadt fel a kiáltás Carlino szívéből.

Tito erre a kifakadásra egyszerre elvesztette az önuralmát. Két karjával dühösen hadonászva, kirohant a szobából és közben haragosan kiáltozta:

— Mi az, hogy de hát akkor? Mi az, hogy de hát akkor? Semmi sem változott!

Amint Carlino magára maradt, egy ideig azon töprengett, hogyan értelmezze Tito váratlan engedékenységét, amelyet az a hirtelen, ellenséges kitörés követett nyomon. Úgy tetszett, hogy Tito most már nem is Melinára haragszik, sőt hajlandó

tiszteletben tartani a lány érzelmeit és jóváhagyja kívánságát. De hát akkor Carlinóra haragudnék? Világos! De miért, mikor most már egyetértenek? Talán, mert restelli, hogy nem látta be mingyárt az első percben, hogy engednie kell? Persze! Most úgy érzi, hogy megkésett és restelli a vereséget beismereni. Ó, milyen nagy hibát követett el Melina, amikor nem Titóhoz fordult elsőnek! A másik, még nagyobb hibát viszont Carlino követte el, amikor tolmácsolta Titónak a lány kívánságát. Nem lett volna szabad a megbízást vállalnia! Azt kellett volna mondania Melinának, hogy beszéljen közvetlenül Titóval és még csak ne is sejttesse, hogy neki, Carlinónak, már említést tett a dologról. Ezt kellett volna tennie! De hogy is sejtette volna, hogy Tito ennyire szívére veszi a dolgot?

Carlinónak most már szent meggyőződése volt, hogy ha Melina annakidején előbb Titóhoz fordul, ő bizony nem tiltakozott volna kívánsága teljesítése ellen.

De hát ez most már mindegy. Levelet kell írni a lánynak. De ugyan mit mondhatnának annak a szegény teremtésnek, mostani állapotában? Jobb, ha nem adják tudtára, mi történt kettőjük közt. Elfogadható kifogást kell találniuk arra, hogy egyikük sem látogatja többé. De ugyan, mi lehetne ez a kifogás? Csakis a következő: hogy egyelőre nem akarják nyugalmisságban háborgatni. Háborgatni? Hát ami azt illeti... kicsit túlzottnak hat ez a figyelem a Melina-féle szegény nővel szemben, aki nem igen szokott tapintatos bánásmódhoz a férfiak részéről... És amellet — persze, szép dolog a nyugalom, — de mivel lehessen azt indokolni, hogy még csak fel sem keresik? Meg sem kérdik, hogy van? Nincs-e szüksége valamire? Egyik oldalon ez a szertelen tapintat, a másikon

ez a szertelen nemtörődömség, — szép kis nyugalmat biztosít majd a szegény lány számára!

De mindegy, a levél legalább afelől biztosítja, hogy tartásdíját továbbra is megkapja és hogy egyébként is mindenben számíthat a segítségükre. Egyelőre ennyivel is be kell érnie.

Carlino ilyen értelemben, nagyon óvatosan és rengeteg körültekintéssel fogalmazta meg a levelet, hogy Tito, ha majd elolvassa (és ragaszkodott hozzá, hogy elolvassa), semmibe se köthessen bele.

Néhány nap múlva, ahogy ez várható is volt, választ kaptak Melinától. A levél alig néhány, szinte olvashatatlan sorból állt. Az a mód, ahogy a lány szomorúságát és kétségbeesését igyekezett kifejezni, túl nevétséges volt ahhoz, hogy elérékenyülést keltsen. Így hát csak valami furcsa dühöt váltott ki a két fiú lelkéből.

Szegény Melina együttesen és külön-külön könyörgött nekik, hogy látogassák meg és folyton azt ismételte, hogy immár mindenre hajlandó, amit csak kívánnak. Ha nem akarják, nem tartja meg a gyermekét.

— Látod, ennek te vagy az oka!

Mind a kettőnek ezek a szavak voltak nyelvéen, Carlinóén Tito makacssága miatt, hogy nem enged, Titóén Carlino makacssága miatt, hogy nem megy el a lányhoz. De sem az egyik, sem a másik nem bírta kimondani, amit gondolt. Összenéztek. Mind a kettő kihívó várakozást látott a másik pillantásában lappangani. De világosan kiolvasták egymás szeméből a gyűlöletet is, amely immár az egyetlen kötelék volt köztük az egykori barátság helyett. És rögtön ráeszméltek, hogy nem szabad többé Melináról beszélniük.

A gyűlölet nemcsak azt parancsolta nekik, hogy magukba fojtsák haragjukat, hanem azt is,

hogy mind a ketten még könyörtelenebb csökönnyösséggel ragaszkodjanak elhatározásukhoz.

— Újra írni kell neki, hogy legyen nyugodt — sziszegte Carlino.

Tito csak úgy félszemmel nézett rá és felvonta a szemöldökét:

— Hát persze, megírhatod neki: minden oka megvan arra, hogy rendkívül nyugodt legyen!

IV.

Most már esténként, ha kiléptek a minisztériumból, nem együtt mentek sétálni vagy kávéházba. Hidegen elköszöntek és az egyik jobbra indult, a másik balra. Csak vacsoránál találkoztak ismét. De gyakran, ha nem egyszerre érkeztek a vendéglőbe és egymás közelében már nem találtak helyet, külön asztalnál ettek. Jobb is volt ez így. Tito csak most eszmélt rá, hogy tudat alatt mindig szégyelte kissé, hogy Carlino olyan farkasétvággal esik neki az ételnek. Vacsora után is különváltak és a lefekvés előtti két-három órát, házon kívül, mindegyik a maga kedve szerint töltötte.

Mindinkább begubóztak keserűségükbe és a magányban tovább forrt bennük a méltatlankodás.

De egyikük sem akarta a másikkal észrevétni, hogy milyen mélyen a húsába vág a közös lánc, amelyet most már nem együttes erővel, egy irányba húztak, hanem dacosan jobbra-balra cibáltak, hogy így szerezzék meg maguknak a szabadság hiú illúzióját.

Tudták, hogy a lánc még akkor sem szakadhat el, ha így rángatják és tépik. De mégis tovább ráncigálták, csupa önkínzásból, hogy minél nagyobb fájdalmat okozzanak maguknak. Talán éppen ezzel

a fájdalommal akarták elaltatni gyötörő lelkifurdalásukat Melina miatt, aki továbbra is hiába könyörgött vigaszért és irgaloméért.

Hosszú ideje beletörődött abba, amit kettőjük akaratának tartott. Pedig tévedett: most már *ők* ragaszkodtak ahhoz, hogy megtartsa a gyermeket. Hármásban, úgy mint azelőtt, úgyszem élhettek volna többé. Akkor pedig minek gyötörjék oktalanul azt a szerencsétlen nőt? Tehát elhatározták, hogy feltétlenül meg kell tartania gyermekét. Ezen már nem is vitatkoztak.

Tito és Carlino létének tartalmát valamikor összetartozásuk közös érzése alkotta, amely kölcsönös szeretet formájában többé nem juthatott kifejezésre, de abba mégsem tudtak volna beletörődni, hogy csak úgy egyszerűen kiessék az életükből, így hát, természetszerűleg, kölcsönös gyűlölködés formájában kellett kifejezésre jutnia.

És ez a gyűlölet annyira elvakította őket, hogy pillanatnyilag egyikük sem gondolt arra, mit kezdenek majd a jövőben a gyermekkel, akit nem szerethetnek közösen, mind a ketten.

A gyermeknek meg kellett születnie: de mint-hogy nem lehetett sem egészen az egyiké, sem egészen a másiké, úgy képzelték, hogy egyszerűen csak az anyjái lesz. Neki él majd, kettőjük költségén, anélkül, hogy valaha is látnák.

És valóban, bár mind a kettőjüket szinte leküzdhetetlen sóvárgás emésztette, egyikük sem engedett Melina könyörgő hívásának, amikor a gyermek megszületett.

Oly tapasztalatlanok voltak, hogy nem is sejtették, micsoda szörnyű nehézségekkel kellett annak a szerencsétlen nőnek megküzdenie, miközben egyedül, elhagyottan világra hozta gyermekét. Csak akkor eszméltek rá a rémes valóra, mikor néhány

nap múlva elszaladt értük Melina egyik öreg szomszédasszonya, hogy látogassák meg gyorsan, mert haldoklik.

Odasiettek hozzá és szinte dermedten álltak meg az ágy mellett, ahonnan kimeredt és már csaknem megüvegesedett szemű, sárga bőrű csontváz vigyorgott feléjük cserepes, szertelenül nagy-nak látszó szájával, amelynek felhúzódó ínye alól kísértetiesen tűntek elő a fogai, miközben a szerencsétlen pára örvendezni próbált.

Ez lett volna Melina?

Nem, nem ... az ott — intett a szegény teremtés a bölcső felé, mintegy jelezve, hogy ott láthatják viszont a régi Melinát, akit ismertek; abban a bölcsőben és körülötte, a sok apróságban, amit a gyermeke számára készített, akiben megsemmisült, akibe egész valóját átömlesztette.

Azon az ágyon már nem is Melina hevert, csak fölismerhetetlen, nyomorúságos földi maradványa. És benne egy kevéske lélek, amit sikerült még visszafognia, hogy utoljára viszontláthassa barátait. Egész lelke, egész élete, egész szerelme, ott volt a bölcsőben, meg a fiókokban, ahol a gyermek kelengyéjét őrizgette. A sok csipkés, szalagos, hímzett holmit, amit mind maga készített, saját két kezével.

— Még... még monogrammm is van minden darabon, igen, piros monogrammm ... Minden ... minden egyes darabon ...

És ragaszkodott hozzá, hogy az öreg szomszédasszony egyenként mindent megmutogasson, a főköttőcskéket, igen ... a főköttőcskéket... azt is, azzal a piros bojttal... nem, a másikat, azt a másikat... És a kis horgolt cipellőket, ingecskéket, a hosszú, hímzett, piros selyemmel díszített keresztelőruhát... Igenis, piros szalagok díszítet-

tek mindent, mert fiú volt, fiú volt az ő kis Lilli-je... És...

Hirtelen elhagyta az ereje. Visszahanyatlott párnáira. A nagy öröm, amelyre talán nem is számított, hirtelen fölemésztette maradék életerejét, amit még barátai számára tartogatott.

A két férfi rémülten odaugrott hozzá. Föl akarták emelni.

Meghalt.

Összenéztek. És nézésükön keresztül mélyen egymás lelkébe döfték olthatatlan gyűlöletük törét.

Az egész csak egy másodpercig tartott.

Egyelőre szinte félőrültek voltak a marcangoló önvádtól. Arra, hogy egymást marcangolják, még lesz idejük az egész életen keresztül.

Most egyetértőleg kellett intézkedniük: gondoskodni áldozatukról, gondoskodni a gyermekről.

Egyik sem tudott a másik előtt sírni. Érezték, hogyha engednének felindulásuknak, az egyik a másik sírásának hallatára úgy megvadulna, hogy rávetné magát és a torkába fojtaná a zokogást, Nem volt szabad sírniok! De mind a ketten egész testükben remegtek. Nem bírtak egymásra nézni. Viszont azt is érezték, hogy nem bámulhatják így tovább mozdulatlanul, lesütött szemmel, a halottat. De hogy mozduljanak? Hogyan szóljanak egymáshoz? Hogyan osszák ki a szerepeket? Kettőjük közül melyik törődjék a halottal és a temetéssel? Melyik a gyermekkel, szoptatósdajka keresésével?

A gyermek!

Ott feküdt a bölcsőben. Kié volt? Minthogy az anyja meghalt, kettőjüké maradt. De hogyan? Érezték, hogy egyikük sem bírna többé ahhoz a bölcsőhöz közeledni. És ha az egyik mégis egy lépést tett volna feléje, biztos, hogy a másik gyűlölködve visszarántja.

Mit tegyenek? Mit tegyenek?

Éppen csak egy pillanatra villant szemükbe a gyermek rózsás arca, a fehér csipkék közül. Békésen aludt ...

Az öreg szomszédasszony megszólalt:

— Mennyit szenvedett! És sohasem hagyta el panasz az ajkát! Ó, szegény teremtés ... Miért is tagadta meg tőle az Isten azt a kegyelmet, hogy a gyermekénél maradhasson, ha már annyit kínlódott érte . . . Szegény, szegény teremtés. Most mi lesz? Részemről... szívesen rendelkezésükre állok ...

Magára vállalta, hogy a többi szomszédal együtt gondoskodik a temetésről. Ami a gyermeket illeti... — úgy-e, nem akarják a lelenházba adni? — ... nos hát, akkor tudna számára megfelelő dajkát, egy Alatri-beli parasztasszonyt, aki feljött a San Giovanni-kórházba, szülni. Néhány nappal ezelőtt került ki onnan. A gyermeke meghalt és ő éppen este szándékozik Alatriba visszatuzni. Derék, jószívű fiatal nő. Férjes asszony. Az ura néhány hónappal ezelőtt kivándorolt Amerikába. Erős, egészséges. A fia szerencsétlenség folytán halt meg, szülés közben, nem pedig, mintha beteg lett volna. Egyébként, ha akarják, orvossal is megvizsgáltathatják, de erre semmi szükség. Különben az utolsó két nap alatt már itt is volt a gyermeknél, akit szegény édesanyja természetesen nem tudott táplálni... Meg is szerette a kisfiú...

A két barát egyszer sem szakította félbe az öregasszony szóáradatát. Minden ajánlatára csak röviden bólintottak, miután a szemük sarkából komoran össze villantották a pillantásukat. Ennél kedvezőbb megoldás nem is kínálkozhatott volna. Persze, hogy jobb, ha a gyereket a dajka vidékre

viszi. Alatriban majd havonta meglátogatják, egyszer az egyik, máskor a másik, ha már együtt nem mehetnek.

— Ne, ne! — kiáltottak rá egyidejűleg az öregasszonyra, amikor az meg akarta nekik mutatni a kisfiút.

Nagyjában megállapodtak vele, a holttest elszállítására és a temetésre vonatkozóan. Az öregasszony hozzávetőleges számítást csinált; átadták neki a szükséges pénzt és aztán anélkül, hogy egy szót is váltottak volna, együtt elmentek.

Három nap múlva, mikor a dajka már Alatriba vitte a gyermeket a kelengyével együtt, amelyet szegény Melina készített számára, Tito és Carlino örökre elváltak.

V.

Az első időkben szórakozást jelentett számukra ez a kéthavonkénti utazás, Alatriba. Szombat esténként indultak és hétfőn reggel már otthon is voltak.

Azért mentek, hogy meglátogassák a gyermeket. A kisfiú, minthogy még tulajdonképpen a saját maga számára sem jelentett semmit, nekik sem jelentett egyebet, csupán egy kötelességet. De ez nem volt terhes. Legalább közben kis levegőt is szívtak és szép kirándulást tettek. Az Acropolis ciklopi falainak tetejéről csodálatos kilátás nyílt a tájra. Ennek a havonkénti látogatásnak egyelőre nem is volt egyéb célja, csakhogy ellenőrizzék, vajjon vigyáz-e a dajka a gyermekre.

A gyermek iránt bizonyos ösztönszerű, homályos idegenkedést, sőt csaknem undort éreztek. Mindegyikük arra gondolt, hogy ez a kis hús-gömböc talán nem is az ő fia, hanem a másiké.

És ez a gondolat, az ádáz gyűlölet folytán, amelyet egymás iránt éreztek, oly leküzdhetetlen ellenszenvet keltett bennük, hogy néha nemcsak érinteni utálták a gyermeket, de még látni sem bírták.

Azonban amint Lilil mosolyogni, mozogni, gögicsélni kezdett, bizonyos apró jelek alapján lassanként mind a kettő magára ismert benne és kétségtelenül megállapította, hogy a kisfiú csakis az övé lehet.

Ekkor aztán az egykori ellenszenv mind a kettőnek szívében vad féltékenységgé változott. Elviselhetetlen gyötrellem volt mindegyikük számára az a gondolat, hogy a másik is ugyanolyan joggal látogathatja a gyermeket, veheti a karjába és csókolgathatja, cirógathatja egy egész napon át, mintha csak az övé lenne. Ökölbe szorult a kezük és karommá görbültek az ujjaik, ha ez eszükbe jutott. Ha egyszer, véletlenül, összehatalálkoznak a dajka házában, kétségtelen, hogy az egyik megöli a másikat, vagy talán magát a gyermeket, annak a keserű vigasznak kedvéért, hogy így legalább a gyűlölt vetélytárs se dédelgetheti többé.

Sokszor tépelődtek azon, hogy ugyan mi is lesz mindennek a vége? Lilll egyelőre igen kicsi volt még és jó helye volt a dajka mellett, aki folyton azt hangoztatta, hogy saját gyermekének tekinti és legalább férje hazatéréséig magánál akarja tartani. De örökre mégsem maradhatott Alatriban! Idővel bizonyos nevelésben is kell majd részesíteni...

De tulajdonképpen nem is volt értelme, hogy a jövőre vonatkozó töprengésekkel keserítsék magukat ... Elég volt a jelen gyötrelme is!

Úgy Carlino, mint Tito bizalmába avatta a

dajkát, aki annyira csodálkozott azon, hogy a két »nagybácsi« sohasem látogatja együtt öcsikéjét, hogy egyszer ártatlanul megkérdezte, miért van ez. Úgy az egyik, mint a másik kijelentette, hogy a gyermek tulajdonképpen az övé és ennek a bizonyítására különböző hasonlatosságokat hozott fel. A gyermek voltaképpen nem hasonlított kifejezetten sem az egyikhez, sem a másikhoz, mert egészen olyan lett, mint az anyja. De például a feje ... Nem hasonlít-e a fejformája Carlinóéhoz? Csak egy kicsit... egész kicsit... hajszálnyit... de ez mégis jellemző! A kisfiú kék szeme viszont a szintén kékszemű Tito Morenát győzte meg arról, hogy csakis ő lehet az apa. Igen, igen ... Ámbár őszintén szólva, a gyermek anyjának a szeme is kék volt, de nem ilyen világoszöldes árnyalatú...

— Valóban, úgy látszik, — felelte a dajka egyiknek is, meg a másiknak is. Kezdetben megzavarta és megrémítette ez az ádáz vetélkedés, de aztán a szomszédok megnyugtatták és azt a tanácsot adták neki, hogy úgy az ő szempontjából, mint a gyermekéből jobb lesz, ha mindkettőt melegen tartja és soha egyiknek sem mond határozottan igent vagy határozottan nemet. Közben valóságos verseny folyt a két férfi közt a kedveskedés, féltő gondoskodás és ajándékozás terén. Mindegyik magának akarta megnyerni a gyermek szívét. A dajka viszont, ha nem is kétszínűségre, de mindenesetre ravaszságra oktatta a kisfiút. Lelkére kötötte, hogy ha Carlo bácsi van nála, sose beszéljen Tito bácsiról és viszont. Ha az egyik a másik felől kérdez valamit, röviden felelgessen, igennel vagy nemmel és azzal kész. Ha pedig afelől faggatják, melyiket szereti jobban, mind a kettőnek azt válaszolja: — Téged! — mert

ez jólesik nekik; de valójában egyformán kell őket szeretnie.

Lillinek igazában nem is esett nehezére, hogy a dajka tanácsa szerint mind a kettőnek azt mondja: — Téged szeretlek jobban! — mert akár az egyik, akár a másik volt mellette, úgy érezte, hogy boldogabb már nem is lehetne. Hiszen oly rengeteg szeretetet és gyöngédséget pazaroltak rá a »bácsik«, úgy lestek az ajkáról minden kis szeszélyes óhaját, hogy azonnal teljesítsék!

De amikor Lilli már betöltötte ötödik esztendejét és Carlino Sanni meg Tito Moréna éppen azon kezdett tépelődni, hogy mi lesz az iskoláztatásával, a dajka váratlanul levelet kapott a férjétől, aki Amerikába hívta.

Az egykori barátok erre a hírre, a nélkül, hogy egyik a másikról tudott volna, külön-külön felkerestek egy fiatal ügyvédet, akivel annakidején abban a vendéglőben ismerkedtek meg, ahol együtt szoktak vacsorázni.

Az ügyvéd meghallgatta őket. Nem mondta meg az egyiknek, hogy a másik is éppen az előbb járt nála és ugyanezt a tényállást adta elő, majd ugyanezt a javaslatot tette; vagyis hogy akár az övé, akár nem az Övé a gyermek, egészen magára akarja vállalni neveltetése terhét, »hogy véget vessen ennek a képtelen helyzetnek«. Egyik sem mondta, hogy azért, mert él-hal a kisfiúért.

De mindenfajta megoldás lehetetlennek látszott, amíg egyik sem akart a kisfiúról egészen lemondani. Itt még Salamon ítéletét sem lehetett volna alkalmazni. Salamon sokkal könnyebb helyzetben volt, mert ott két anyáról volt szó, akik közül az egyiknek feltétlenül tudnia kellett, hogy ő adott életet a gyermeknek. Az adott esetben viszont sem az egyik, sem a másik pörösködő nem

lehetett erről meggyőződve. Amellett oly ádáz, kölcsönös gyűlölet fűtötte őket, hogy nyugodtan engedték volna a gyermeket kétfelé vágni, csak hogy legalább az egyik feléhez senki más se formálhasson jogot. Ezt pedig úgy-e már mégsem lehetett volna megtenni... Tehát más megoldást kellett keresni. Egyelőre az látszott a legcélszerűbbnek, ha intézetbe adják a gyermeket és abban állapotnak meg, hogy egyik vasárnap az egyik, másik vasárnap a másik fogja meglátogatni, az ünnepeket pedig felváltva tölti kettőjüknél. De a fiatal ügyvéd még azt is megjegyezte., hogyha idővel valóban véget akarnak vetni a visszás helyzetnek, arra csak egy mód kínálkozik: minthogy a kis fiú sem az egyiké, sem a másiké nem lehet egészen, egyiküké se legyen. Keresni kell valakit, aki gyermekéül fogadja. A fiatal ügyvéd megbízást kért, hogy ezirányban is eljárhasson.

Azok ketten hallani sem akartak róla. Tajtékozva szitkozódtak és toporzékoltak, mikor az ügyvéd előhozakodott javaslatával. Mindenik a másikat okolta azért, hogy ilyen képtelen ötlet egyáltalán felmerülhet: mikor pedig a gyermek az övé, biztosan az övé! — hangoztatta mind a kettő. — Nem lehet másé, csak az övé! Ez meg az az ismeretőjel bizonyítja! Carlino Sanni a mellett azt tartotta, hogy mindenképpen több joga van Lillihez, mint Titónak, aki szegény Melinát a halálba kergette, míg ő mindig részvételt volt iránta. Ezzel szemben Tito Moréna azt hangoztatta, hogy Melinával szemben tanúsított kegyetlensége miatt, amelybe Carlino hajszolta bele, ő maga szenvedett a legtöbbet annakidején és már csak azért is meg kell kapnia, kárpótlásul, a kisfiút.

Egyszóval lehetetlen volt összhangot teremteni köztük. Lillit intézetbe dugták. Most, hogy

a közelükben volt, még többet, még kegyetlenebbül kínlódtak miatta. Körülbelül egy évig húzódott így a dolog. Végül is olyan véletlen adódott, amely mind a kettőjük számára elfogadhatóvá tette a fiatal ügyvéd ajánlatát. Lilli az intézetben nagyon összebarátkozott egyik kis pajtásával, egy ezredes egyetlen fiacskájával, akivel Carlino Sanni és Tito Moréna is kénytelen volt megismerkedni, mert a gyermekek (az intézet legkisebb növendékei), vasárnaponként, a látogatások alkalmával mindig együtt léptek be, kézenfogva, a fogadószobába. Egy percre se szakadtak volna el egymástól. Az ezredes és a felesége nagyon hálás volt Lillinek azért az oltalmazó gyöngédségért, amellyel kis barátja iránt viseltette. Az ugyanis, bár egykorú volt Lillivel, sokkal kisebbnek látszott. Lányosan szőke, bájos, félénk apróság volt. Lilli viszont, mint afféle vidéken nevelkedett gyermek, robusztus, barna, pirospozsgás arcú és igen élénk kedélyű. A kisfiú rajongása Lilli iránt csaknem betegesen túlzott volt. És ez az ezredes feleségét igen meghatotta. Az iskolaév végén hirtelen meghalt egy éjszaka, az intézetben az ezredes gyermeke, oly csöndesen, mint valami madárka, miután előbb egy korty vizet kért és ivott.

Az ezredes, miután az intézet igazgatójától megtudta, hogy Lilll árva és azok az urak, akik vasárnaponként látogatják, csupán »bácsikái«, vigasztalhatatlan felesége megnyugtatóására azt az ajánlatot tette, hogy adoptálja a kisfiút, akin halott gyermeke valamikor olyan forró ragaszkodással csüngött.

Carlino Sanni és Tito Moréna gondolkodási időt kértek. Fontolóra vették, hogy helyzetük és azzal együtt Lilli helyzete is esztendőről-esztendőre nehezebb és szomorúbb lesz. Arra is gondoltak,

hogy az ezredesék nagyon jó emberek, az asszony mellett rendkívül gazdag és így Lilli számára ez az adoptálás nagy szerencsét jelent. Végül is magától Lillítói kérdezték meg, vájjon szívesen elfoglalná-e megboldogult kis barátja helyét, szegény szülei szívében és házában. És Lilli, aki a dajka fecsegéséből körülbelül megsejtette, mi lehet a levegőben, azt felelte, hogy igen, de csak azzal a feltétellel, ha két bácsikája gyakran meglátogatja nevelőszülei otthonában. De *együtt*, mindig *együtt* jöjjenek!

És így aztán Carlo Sanni és Tito Moréna barátsága, minthogy a gyermek immár sem az egyiké, sem a másiké nem lehetett, ismét feltámadt. Rövid idő alatt megint elválhatatlanok lettek.

AZ IGAZSÁG

Saru Argentu, gúnynevén Tarara, amikor az esküdtszék tárgyalótermében a vádlottak rozzant ketrecébe vezették, mindenekelőtt sárgavirágos, nagy piros pamutkendőt vett elő a zsebéből és szép akkurátosan leterítette a vádlottak padjára, hogy amint leül, be ne piszkolódjék nehéz kékposztó ünneplőruhája. Új volt a ruhája és új volt a zsebkendője is.

Miután letelepedett, körülnézett és rámosolygott a parasztokra, akik zsúfolásig megtöltötték a korláton túl a közönség számára fenntartott helyet. Frissen borotvált és mégis csúf, szőrös arca majomhoz tette hasonlatossá. A fülcimpáján kis aranylánc himbálódzott.

A parasztok tömegéből dögleletesen átható istálló-, izzadtság- és berbécsszag szállt fel, nedves állati kipárolgás, amelytől felfordult az ember gyomra.

Egy-két, fekete ruhába öltözött asszony a vádlott láttára szemére húzta fejkendőjét és kétségbeesetten sírdogálni kezdett. A vádlott ellenben zavartalanul mosolygott onnan a ketrecből és hol nagy, kérges kezét emelte föl, hol a nyakát forgatta erre-arra. Nem éppen köszöntgetett, inkább csak,

kissé leereszkedőn, jelezte barátainak, ismerőseinek, hogy észrevette őket.

Mert az ő számára csaknem ünnep volt ez a bírósági tárgyalás, sok-sok hónapi vizsgálati fogság után. És úgy kicsípte magát, mint vasárnapra, hogy szegényt ne valljon. Igaz, szegény volt, oly szegény, hogy még ügyvédet sem fogadhatott, védőjét hivatalból rendelték ki. De legalább tisztán, frissen megborotválkozva, megfésülködve és ünneplőruhában akart a bíróság előtt megjelenni.

A bevezető formaságok után, alighogy megalakult a zsűri, az elnök felszólította a vádlottat, hogy álljon fel.

— Neve?

— Tarara.

— Ez csak gúnynév. Mi az igazi neve.

— Ja igen, elnök úr. Argentu, Saru Argentu.

— De mindenki csak Tararának ismer.

— Jól van. Hány éves?

— Nem tudom. Excellenza.

— Hogy-hogy nem tudja?

Tarara behúzta a nyakát és arckifejezésével jelezte, hogy az évek számlálása hiábavalónak, tökéletesen feleslegesnek tűnik fel előtte. Majd így felelt:

— Falun élek, Eccelenza. Ki törődik ott ilyesmivel?

A teremben mindenki nevetett. Az elnök az előtte heverő iratok fölé hajolt, hogy kikeresse a vádlott adatait:

— 1873-ban született. Tehát 39 éves.

Tarara kitérte két karját és megadással jegyezte meg:

— Ahogy parancsolja, Eccelenza.

Hogy ne adjon a közönségnek alkalmat arra, hogy folytonosan nevensen, az elnök a további kér-

désekre, amelyeket feltett, mindjárt meg is adta maga a választ, aztán így szólt:

— Üljön le. Most majd meghallja a jegyző úrtól, hogy mivel vádolják.

A jegyző hozzálátott a vádirat felolvasásához. De egyszerre abba kellett hagynia, mert az egyik esküdt ájuldozni kezdett a termet betöltő szörnyű vadállatszagtól. Utasítást kellett adni a teremszolgáknak, hogy nyissák ki az ajtókat és az ablakokat.

Ekkor látszott csak, mennyire fölényben van a vádlott azokkal szemben, akik ítélkezni fognak felette.

* * *

Tarara ugyanis békésen üldögélt a piros kendőn és egyáltalán nem érezte a bűzt, amelyet az orra éveken keresztül megszokott. Még mosolygott is. Tarara nem szenvedett a hőségtől sem, bár mint mondtuk, vastag kék posztóruhát viselt. Tararát végül a legyek sem bántották, amelyek az esküdt urakat, az államügyészt, az elnököt, a jegyzőt, az ügyvédeket, a teremszolgákat és még a csendőröket is szakadatlan, dühös kapkodásra ingerelték. A legyek a kezére telepedtek, álmosan döngicsélve az arca körül keringtek, mohón a homlokához tapadtak, megültek a szája sarkán, sőt még a szeme szögletében is, de Tarara észre sem vette, el sem hajtotta őket és zavartalanul tovább mosolygott.

A hivatalból kirendelt fiatal védőügyvéd megmondta neki, hogy biztosra veheti felmentését, hiszen beigazolódott, hogy a felesége, akit megölt, házasságtörést követett el.

Boldog, állati felelőtlenségében a lelkipurdalásnak még csak árnyékát sem érezte. Sehogy sem értette, miért kell számadást adnia arról, amit elkövetett, vagyis olyasmiről, ami rajta kívül senkire

sem tartozik. Egyszerűen csak beletörődött abba, mint elkerülhetetlen végzetszerűségbe, hogy törvényt ülnek felette.

Az életben a törvényszék, akárcsak a természetben a sovány esztendő, csupán arra való, hogy a szegény ember baját szaporítsa — gondolta magában.

És maga a bíraskodás, a magas emelvények, fővegek, talárok és parókák ünnepélyes külsőségeivel olyan benyomást tett rá, mint az új gőzmalom, amelyet az előző esztendőben nyitottak meg nagy céció közepette. Amikor Tarara tavaly más kíváncsiskodókkal együtt megnézte a malom gépházát, a sok kerék, szelep és dugattyú tömkelegét, nemcsak ámuló, hanem egyúttal bizalmatlan érzés is fogta el. Arra gondolt, hogy hiszen mindenki elviheti a gabonáját a malomba, de vajjon ki biztosíthatja a parasztokat, hogy valóban a saját lisztjüket kapják onnan vissza, amelyet az ő búzájukból öröltek? Nem tehetnek egyebet, minthogy szemet hunynak és megadással fogadják azt a lisztet, amit éppen kimérnek nekik.

Tarara most hasonló bizalmatlansággal, de egyúttal hasonló megadással is öntötte fel vétkének búzáját az igazságszolgáltatás garatjára.

A maga részéről csak annyit tudott, hogy fejszecsapással kettéhasította a felesége fejét, mert amint egy este piszkosan és sárosan tért haza a Montaperto község határában elterülő földekről, ahol egész héten át mint béres dolgozott, nagy botránnyt talált otthon a Régikapu-közben, a San Gerlando dombon.

Néhány órával azelőtt házasságtörésen érték a feleségét Don Agatino Fiorica lovaggal.

Donna Graziella Fiorica, a lovag felesége gyűrűkkel telehalmazott kézzel, pirosra kendőzött arccal, felszalagozva, mint az öszvér, amely dobszó

mellett beszentelni való gabonát visz a templomba, maga vezette Spano rendőrbiztost két altiszttel együtt a Régikapu közbe, a házasságtörés tényét megállapítani.

A szomszédság nem titkolhatta el Tarara előtt szégyenét, mert a felesége egész éjszakán át letartóztatásban volt, a lovaggal együtt. Másnap reggel Tarara, mikor az asszony csöndesen a kapu felé osont, hogy lábujjhegyen belopózkodjék a házba, mielőtt a szomszédok közbeléphettek volna, rávette magát és egy fejszecsapással megölte.

... Ki tudja, mit olvashat fel olyan hosszasan a jegyző úr . . .

* * *

Alighogy a felolvasás véget ért, az elnök újra szólt a vádlottnak, hogy álljon fel a kihallgatáshoz.

— Vádlott, hallotta, hogy mivel vádolják?

Tarara alig észrevehető kézmozdulatot tett és szokott mosolyával így felelt:

— Eccellenza, az igazat megvallva, nem igen figyeltem oda.

Az elnök ekkor szigorúan ráolvasta:

— Azzal vádolják, hogy fejszecsapással megölte 1911 december 10-én reggel feleségét, Rosaria Femminellát. Mit hozhat fel mentségére? Forduljon az esküdt urak felé és világosan, a törvényt megillető tisztelettel beszéljen.

Tarara egyik kezét a szívéhez szorította, jelezve, hogy eszeágában sincs a törvény előtt tiszteletlenül viselkedni. De a teremben már mindenki nevetésre hangolódott és a közönség a vádlott minden válaszát várakozásteljes mosollyal leste. Tarara észrevette ezt és egy percre zavarba jött. Tétovázott.

— No, beszéljen hát, — sürgette az elnök — adja elő a mondanivalóját az esküdt uraknak.

Tarara behúzta nyakát és rákezdte:

— Hát kérem, Eccellenza, az urak tanult emberek és bizonyára megértették mindazt, amit erre a sok papirosra írtak. Én tanyán lakom, Eccellenza. De ha ezekben az iratokban az van, hogy megöltem a feleségemet, úgy ez az igazság. És ne is beszéljünk róla többet.

Most az egyszer, akarata ellenére, még az elnök is elnevette magát:

— Ne beszéljünk róla többet? Várjon csak fiam — még nagyon is sok szó fog esni erről!

— Azt akartam mondani, Eccellenza, — magyarázta Tarara, ismét szívéhez szorítva kezét — azt akartam mondani, hogy azt a dolgot, igenis, elkövettem. És ezzel kész. Megtettem... igenis, Eccellenza, az esküdt urak felé fordulok — megtettem, esküdt urak, mert hát nem tehettem egyebet. És ezzel kész.

— Komolyságot kérek! Komolyságot kérek, uraim! — kiáltotta az elnök és dühösen rázta a csengőt. — Hol vagyunk? Ne felejtsek el, hogy ez itt esküdszéki tárgyalás! Egy ember fölött ítélkezünk, aki Ölt! Ha valaki még egyszer nevetni merészel, kiürítetem a termet! És nagyon fájlalom, hogy az esküdt urakat is figyelmeztetnem kell: ne feledkezzenek meg feladatuk komolyságáról!

Majd erélyesen ismét a vádlotthoz fordult:

— Mit akar azzal mondani, hogy nem tehetett egyebet?

Tarara, akit a hirtelen támadt csend zavarba hozott, félénken felelte:

— Azt akarom mondani, Eccellenza, hogy az egésznek nem én voltam az oka.

— Hogy érti ezt, hogy nem maga volt az oka?

A hivatalból kirendelt védőügyvéd úgy érezte, hogy tiltakoznia kell az agresszív hang ellen, amelyet az elnök ütött meg a vádlottal szemben.

—Bocsánat, elnök úr, de így csak össze-zavarjuk ezt a szegény embert! Szerintem igaza van, ha azt mondja, hogy ő semminek sem volt oka, mert hiszen szerinte a bűnös a felesége volt, aki megcsalta Fiorica lovaggal. Ez világos!

—Kérem, ügyvéd úr, — vágott vissza sértődött az elnök — hagyjuk a vádlottat beszélni. Feleljen, Tarara: ezt akarta mondani?

Tarara előbb a fejével intett tagadón, aztán élőszóval is tiltakozott.

— Nem, nem, Eccellenza, az a szegény szerencsétlen sem volt hibás. Hibás csak az az úrhölgy volt... Fiorica lovag felesége, aki nem nyughatott. Mi értelme volt, elnök úr, hogy olyan nagy botrányt rendezzen a házam kapuja előtt? Még az uccai követet is elpirult szégyenében, hogy Fiorica lovagot, ezt a rendes úriembert, akiről mindenki tudja, hogy kicsoda, ingujjban, nadrágjával a kezében verték ki egy piszkos parasztasszony viskójából. Csak a jó Isten tudja, elnök úr, mi mindenre nem kapható az ember egy falatka kenyérért!

*

Tarara mindezt könnyes szemmel, sírós hangon adta elő és összekulcsolt kezeit a melle magasságába emelve rázta, miközben a teremben ellenállhatatlan erővel tört ki ismét a derűtség. Sokan az oldalukat fogták és vonaglottak a nevetéstől. De az elnök a nagy hahotázás közepette máris felismerte az új helyzetet, amelybe a vádlott került kijelentése folytán a törvény előtt. A fiatal védőügyvéd is észrevette a kedvezőtlen fordulatot, amely védel-

mének egész épületét egycsapásra lerontotta és gyorsan Tarara felé fordult, hogy intsen neki, hallgasson hát.

De már késő volt. Az elnök, miután néhány percig dühösen rázta a csengőt, a következő kérdést intézte a vádlotthoz:

— *Tehát bevallja, hogy tudomása volt a felesége viszonyáról Fiorica lovaggal?*

— Elnök úr, — fakadt ki a védőügyvéd és egyszeriben talpon termett, — bocsánat... de így ... én így ...

— Mi az, hogy így és én így!? — szakította félbe haragosan az elnök. — Ezt a dolgot mindenké előtt tisztáznom kell!

— Tiltakozom a kérdés ellen!

— Ön egyáltalán nem tiltakozhatik, ügyvéd úr! A kihallgatást én vezetem!

— Akkor hát levetem a talárt!

— De ugyan kérem, komolyan beszél? Mikor maga a vádlott is bevallja, hogy ...

— Nem, nem, elnök úr! Eddig még semmit sem vallott be! Csak annyit mondott, hogy szerinte Fioricáné hibás, amiért botrányt rendezett a háza előtt.

— Rendben van! De miért akar megakadályozni abban, hogy megkérdezzem a vádlottól, tudott-e a felesége viszonyáról Fioricával?

Ebben a pillanatban a terem minden oldaláról figyelmeztetően, hevesen integetni kezdtek Tararának, hogy mondjon nemet.

Az elnök szörnyű dühbe gurult és megint azzal fenyegetődött, hogy kiüríteti a termet.

— Feleljen, Argentu: tudott-e vagy sem a felesége viszonyáról?

Tarara zavartan, félénken az ügyvédre tekintett, a közönség felé nézett és végül ezt dadogta:

— Azt kell ... azt kell mondanom, hogy nem?

— Ó, a tökfilkó! — kiáltotta egy vén paraszt a terem háttérében.

A fiatal védőügyvéd öklével a padra csapott, aztán szitkozódva elfordult és valahol távolabb ült le.

— Saját érdekében csak az igazat vallja, — figyelmeztette az elnök a vádlottat.

— Eccellenza, elmondom úgy, ahogy volt, — kezdte újra Tarara és most már mindkét kezét a szívére szorította. — Az igazság a következő: az egész úgy volt, mintha nem is tudtam volna róla! Mert hát a dolog ... igen, Eccellenza, az esküdt urak felé fordulok ... mert a dolog, esküdt urak, hallgatólag folyt és senki sem mondhatta volna a szemembe, hogy tudok róla. Azért beszélek így, mert tanyán élek, esküdt urak. Mit is tudhat egy szegény ördög, aki hétfő estétől szombat estig vért izzad a földeken? Szerencsétlenség mindenkit érhet. Persze, ha valaki utánam jött volna a mezőre, hogy azt mondja: vigyázz, Tarara, a feleséged összeszűri a levét Fiorica lovag úrral — nem tehettem volna egyebet, minthogy hazaszaladok és baltával szétverem az asszony fejét. De ezt senki sem mondta nekem soha, elnök úr. És én, hogy baj ne essék, ha néha hétközben kellett hazamennem, előre küldtem valakit a feleségemet figyelmeztetni. Ezt csak azért mondom, hogy lássa, Eccellenza: én semmi rosszat nem akartam. A férfi férfi, Eccellenza, az asszony meg asszony. A férfinak tudnia kell, hogy az asszonynak vérében van a csalás, még ha nem is hagyják magára, akarom mondani, még ha a férje mellette lehet is egész héten. De az asszonynak meg tekintetbe kell vennie, meg kell értenie, hogy a férfi nem tűrheti, hogy az emberek az arcába röhögjenek,

Eccellenza! Az ilyen gyalázat . . . igen, Eccellenza, az esküdt urakhoz fordulok ... az ilyen gyalázat, esküdt urak, nemcsak pirulásra készíti a férfit, hanem egyenesen leviszi a bőrt a képéről! A férfi az ilyesmit nem vághatja zsebre! Már most én, jó uraim, biztosan tudom, hogy az a szerencsétlen mindig ügyelt arra, hogy semmi se derüljön ki. Nem is görbítettem meg soha még a hajaszálát sem. Ezt az egész szomszédság bizonyíthatja! De mit csináljak, esküdt urak, ha az a nagysága egyszerű, váratlanul. ... Bárcsak ide hívná elnök úr azt a nagyságát és szembe állítaná velem, — de megmondanám neki a véleményemet! Nincs rosszabb... úgy-e igaz, esküdt urak, nincs rosszabb az izgága asszonynál! Ha a férje hajadon lánnyal kezdett volna ki, mondanám annak a nagyságának, akkor szabad lett volna a nagyságának ekkora botrányt csapni. Az ilyesminek nincs semmi következménye, ha nem forog egyúttal egy férj becsülete is kockán. De micsoda jogon háborgatott a nagysága engem is, aki világeletemben békés ember voltam! Akinek semmi közöm se volt az egészhez! Aki nem akartam se látni, se hallani, semmit! Csak dolgoztam, esküdt urak, ásóval, *kapával*, reggeltől estig, hogy megkeressem azt a keserves mindennapi kenyeret! — Tréfált a nagysága? — kérdezném tőle, ha itt volna előttem. — Ugyan, mit jelentett a nagyságának az a botrány? Semmit. Bolondságot! Két nap múlva kibékült a férjével. De arra nem gondolt a nagysága, hogy egy másik férfinak is volt köze a dologhoz? És hogy az a másik férfi nem tűrhette, hogy az arcába röhögjenek? Hogy kénytelen volt azt tenni, amit ilyenkor a férfiembernek tennie muszáj? Ha a nagysága előbb eljött volna hozzám, hogy figyelmeztessen, így szóltam volna: »Tessék csak

hagyni! Emberek vagyunk! És mindenki tudja, hogy a férfi vadászatra született! Egy piszkos parasztasszonyra csak nem lehet féltékeny a nagysága! A lovag úrnak olyan az, ha a nagyságával van mintha mindig finom francia kenyeret enne. Nézze el neki, ha időnként megéhezik egy falat kemény fekete házikenyérre!« Ezt mondtam volna neki, elnök úr, és akkor talán nem esett volna meg mindaz, ami, sajnos, nem az én hibámból, hanem annak az asszonyságnak a hibájából megesett. Az elnök újabb, dühös csengőrázással hallgattatta el az össze-vissza kiáltozást, nevetést, vad lármát, amit Tarara nagy lendülettel előadott vallomása kavart föl a teremben.

— Tehát maga szerint ez a tényállás? — kérdezte aztán a vádlottól.

Tarara kimerülten, lihegve a fejét rázta.

— Nem, Eccellenza, már hogy volna tényállás? Ez az igazság.

És hála az igazságnak, amelyet Tarara olyan gyanútlanul adott elő, tizenháromévi fegyházra ítélték.

EGY HANG

Borghi markéza, mielőtt meghalt volna, jóformán csak túlzott lelkiismeretességéből, még Giunio Falci doktor véleményét is ki akarta kérni fia, Silvio felől, aki körülbelül egy esztendeje vak volt. Már az összes neves olasz és külföldi specialisták megvizsgálták, de egybehangzóan azt állították, hogy gyógyíthatatlan zöld hályog képződött a szemén.

Giunio Falci doktor rövid idő előtt nyerte el, pályázaton, a szemészeti klinika igazgató-főorvosi állását. De az emberek nem nagyon bíztak benne. Örökösen unott és szórakozott arckifejezése, kellemetlen külseje, furcsa, lomha járása és az, hogy olyan fennen hordta korán megkopaszodott fejét, mindenkit elidegenített tőle. Ő tudta ezt és szinte úgy tetszett, mintha örömmel nyugtázná. Tanítványaihoz és pacienseihez különös, kínos kérdéseket intézett, amelyek mindenkit megdermesztettek és zavarba hoztak. Amellett oly világosan kimutatta, hogy életberendezésében nem hagyott helyet azoknak a belülről fakadó, szükséges hipokriziseknek, spontán és nélkülözhetetlen illúzióknak, amelyeket bizonyos ösztönös kényszer, szinte társadalmi szeméremérzet hatása alatt mindenki megalkot, kiépít a maga számára, — hogy hosszabb

együttlét alatt egyenesen elviselhetetlenné vált a társasága.

Amikor Borghi markéza elhívatta, hosszan, figyelmesen vizsgálta a fiatal márki szemét, miközben úgy tetszett, mintha meg se hallaná mindazt, amit a fiú anyja ad elő neki a betegséggel, más orvosok véleményével és a különböző kúrákkal kapcsolatban. Zöld hályog? Nem. Sehogysem sikerült a fiú szemében azt a zöldes fénytükröződést felfedeznie, amely annak a szörnyű betegségnek legfőbb jellegzetessége. Azonkívül más tünetek is hiányoztak. Inkább az volt a benyomása, hogy Silvio szemét az a bizonyos képződmény támadta meg, mindenestre különös és szokatlan formában, amelyet közönségesen szürke hályognak neveznek. De a markézával egyelőre nem akarta ezt a feltevést közölni, nehogy esetleg hiú reményt ébresszen benne. Nem is mutatta, mennyire érdekli ez a rendkívüli eset, hanem ősapán annyit mondott, hogy néhány hónap múlva szeretné a páciens újbjól megvizsgálni.

A dolog annyira izgatta, hogy már néhány nap múlva ismét meg akarta látogatni a beteget. De ekkor szokatlan tolongást talált az egyébként kihalt kis uccában, a Prati di Castello közelében, ahol Borghi markéza villája épült. A kapu előtt kíváncsiskodók lézengtek. Borghi markéza ugyanis aznap éjszaka váratlanul meghalt.

Most mit tegyen? — töprengett magában az orvos. — Sarkon forduljon és haza menjen? Arra gondolt, hogy ha első látogatása alkalmával elárulja a markézának, hogy szerinte alighanem gyógyítható a fiú szembaja, az a szegény asszony legalább nem abban a kétségbeejtő tudatban hal meg, hogy örökös sötétségben kell magára hagynia gyermekét. Nos hát, ha most már az anyának

nem is szerezhethet enyhülést a gyógyulás reményével, legalább vigaszt nyújthat a fiatal márkinak, akit anyja elvesztése, ez az újabb sorscsapás olyan kegyetlenül sújtott.

A doktor bement a villába.

A nagy felfordulásban sokáig várakoztatták. Végül is fekete ruhába öltözött, komor, szigorú arcú fiatal szőke nő jelent meg előtte: az elhunyt márkiné társalkodónője. Faldi doktor rögtön megmondta, miért jött, nehogy tolakodásnak hasson a látogatása. Miközben előadta, miről van szó, a lány kissé csodálkozva és alig leplezett kétkezővel közbevágott:

— De hát ilyen fiatal korban is képződhetik szürke hályog?

Faldi egy ideig a lány szemébe nézett, aztán alig észrevehető gúnyos mosollyal, amely inkább csak a pillantásában tükröződött, mint az ajka körül, így felelt:

— Miért is ne? Lelkileg mindig hályog van a fiatalság szemén, kisasszony, ha szerelmes. De, sajnos, ugyanez fizikai értelemben is előfordulhat.

A fiatal hölgy arca erre még szigorúbb kifejezést öltött. Azzal vágta el a beszélgetés fonalát, hogy a márki lelkiállapota jelenleg oly súlyos, hogy teljes lehetetlenség előtte ilyesmit szóba hozni, de majd ha megnyugodott kissé, megemlíti neki a doktor látogatását és akkor bizonyára hivatni fogja,

Több mint három hónap telt el: Giunio Faldi doktort mégsem hívták.

* *
*
*
*

Annakidején, a doktor első látogatása igen rossz benyomást tett az elhunyt markézára. Lydia Venturi kisasszony, aki úrnője halála után

a fiatal márki mellett maradt, felolvasónői minőségben, jól emlékezett erre. Az ösztönszerű ellen-szenv hatása alatt, amelyet ez a kellemetlenkedő doktor ébresztett benne, nem is vette fontolóra, vajjon nem ítelt volna-e másként a márkiné Falci felől, ha az annakidején neki is elárulja, hogy nem tartja gyógyíthatatlannak fia betegségét. Lydia a maga részéről a második látogatás után sarlatánnak tartotta Falcit. ízléstelennek találta, hogy éppen a markéza halála napján jelentkezik homályos feltevésével, hogy hiú reményt ébresszen a fiatal márki szívében. Ezt annál is károsabbnak tartotta, mert hiszen úgy látszott, hogy a fiú már lassankint beletörődött sorsába. Mikor az édesanyja hirtelen meghalt, szörnyű sötétség támadt a lelkében, amely még a vaksága sötétjénél is kegyetlenebb és félelme-sebb volt. Igaz, hogy ebben a bizonyos sötétségben mindnyájan vakon támoalgunk. De akinek a szeme egészséges, annak a számára legalább a külső dolgok látása enyhülést jelenthet. Szegény Silvionak ez sem adatott meg. Vakon állt az étellel és vakon a halállal szemben. És abban a másik, sötét éjszakában, amely még világtalansága éjszakájánál is gyötrőbbben szakadt rá, hirtelen eltűnt, nesztelenül, némán az édesanyja és egyedül hagyta üres, hideg magányában.

Egyszerre — nem is tudta, honnan, — leír-hatatlanul édes hang szólt hozzá, mintha a sötét-ségen keresztül sugárzó fénysáv szűrődne feléje. És a végtelen űrben eltévelyedett lelke minden erejével ebbe a hangba kapaszkodott.

Lydia kisasszony, akit Silvio sohasem látott, csupán egy hang volt számára. De tudta, hogy az utolsó hónapok alatt ő állt legközelebb az édes-anyjához. És jól emlékezett, hogy az anyja, vala-

hányszor említette, jóságosnak, figyelmesnek, kitűnő modorúnak, műveltnak és okosnak mondta. Ilyennek ismerte meg most gyöngéd figyelmességén, vigasztaló szavain keresztül is.

Lydia, amint a házhoz került, észrevette, hogy Borghi márkiné, a maga anyai önzésében, nem venné rossz néven, ha a fia bizonyos tekintetben vele vigasztalódnék! Ezen rendkívül megsértődött és természetből is büszke lényét szigorú hidegség, csaknem ridegség páncéljába kényszerítette. De a szerencsétlenség után, amikor a fiú kétségbeesetten zokogva szorongatta a kezét és ráhajtotta szép, sápadt arcát, hogy könyörögve nyögdécselje: »Ne hagyjon magamra! Ne hagyjon magamra!«, erőt vett rajta a részvét és a gyöngéd-ség. Most már minden fentartás nélkül a fiú ápolásának szentelte magát.

Kis idő múlva Silvio a vakok félnék, de makacs és fárasztó kíváncsiságával kezdte gyötörni. »Látni« akarta őt a maga sötétségében. Azt akarta, hogy a lány hangja képet öltjön a lelkében.

Előbb csak félnék, általános kérdés eket tett fel. Meg akarta mondani a lánynak, hogy milyennek látja gondolatban, amint felolvasni és beszélni hallja.

— Szőke, úgy-e?

— Igen.

Szőke volt. De kissé gyér és nem túlságosan finom haja sehogy sem illett sötét arcbőréhez. Hogy mondja meg ezt a fiúnak? És minek?

— És a szeme égszínkék?

— Igen.

Égszínkék volt. De vizes, szomorú és túlságosan mélyenülő. Fölötte szinte furcsán hatott domború, komor homloka. Hogy mondja meg ezt neki? És minek?

Az arca nem volt szép. De az alakja rend-

kívül elegáns. *Igazán* szép talán nem is volt rajta egyéb, csak a keze és a hangja. Különösen a hangja. Végtelenül lágyan csengett, különös ellentétben örökké komor, szomorú, gögös arkifejezésével.

A lány tudta, hogy milyennek látja őt a fiú, hangja varázsán és azokon a félénk válaszokon keresztül, amelyeket unszólo kérdéseire adott. És amint a tükör előtt állt, megpróbált a saját megszépített képmásához hasonlítani, olyannak igyekezett látni magát, amilyenek Silvio látta, vaksága éjszakájában. A hangja most már saját-maga előtt is úgy tűnt fel, mintha valaki másnak az ajkáról szólna, akit a fiú képzel az ő helyébe. És ha nevetett, rögtön úgy érezte, hogy nem is ő nevetett, hanem csak utánozta annak a lánynak a kacagását, aki a fiú lelkében él.

Mindez megzavarta és feldúlta. Néha úgy tetszett, mintha már nem is saját maga volna. Mintha a fiatal márki iránt érzett részvételében elvesztené saját énjét. De vájjon igazán csak részvét lakott a szívében? Nem, most már szerelem is. Nem tudta többé kivonni a kezét a fiú kezéből, félrefordítani az arcát, ha Silvio kissé túlhevesen ölelte magához.

— Nem, ne így, ne így ...

Itt valami gyors megoldást kellett keresni és Lydia kisasszony hosszú harcot folytatott önmagával, amíg végre eldöntötte, mi legyen az. A fiatal márkinak nem voltak rokonai. A maga ura lévén, azt tehette, amit jónak látott. De vájjon Lydiát nem vádolják-e majd azzal, hogy kihasználta a fiú szerencsétlen helyzetét, hogy feleségül vétesse magát vele és gazdag asszony, márkiné lehessen? Ó, biztos, hogy ezt fogják mondani! Sőt, még egyebet is! De hogyan maradhatna a Borghi-házban másként, mint ezen az áron? És nem volna-e

kegyetlenség, ha magára hagyná ezt a szegény vak fiút, megvonná tőle szerető gondoskodását — pusztán a rossz nyelvektől való félelmében? Kétségtelen, hogy az ilyen házasság nagy szerencse a maga fajta, szegény lány számára. De szíve mélyén úgy érezte, hogy ezt a szerencsét meg is érdemli, mert valóban szereti Silviót. Sőt, az ő számára ebben a házasságban a legnagyobb boldogságot éppen az jelentette, hogy végre nyíltan szeretheti a fiút, örökre az övé lehet és testét, lelkét neki szentelheti. Silvio nem látta önmagát, nem látott mást, csak a boldogságot, amely a lelkébe költözött. De ez nem változtatott azon, hogy nagyon szép fiú volt, gyöngédarcú, mint valami fiatal lány. És Lydia, miközben észrevétlenül nézte, néha ilyeneket gondolt magában: »Lám, most egészen az enyém vagy, mert nem látod magadat és nem tudod, milyen vagy. Mert a lelked a szerencsétlenséged rabja és szüksége van rám, hogy láthasson, hallhasson.« De mielőtt teljesítené a fiú kívánságát és hozzá menne feleségül, nem kellene-vájjon bevallania, hogy igazában nem olyan, amilyennek Silvio képzele? — töprengett magában. — Nem követ-e el csalást, ha ezt elhallgatja? Igenis, csalást! De hát hiszen a fiú végeredményben mégis csak vak, és így ahhoz, hogy boldog lehessen, elég neki egy szív, amely olyan ragaszkodó és forrón szerető, mint Lydiáé, meg a szépség illúziója. Lydia különben nem is volt éppen csúnya. És ki tudja, hogy egy igazán szép lány nem *másként* csalta volna-e meg ezt a szegény, hiszékeny fiút, akinek számára egy szép arcnál, amelyet úgyszem láthatott volna soha, sokkal többet jelenthetett egy szerelmes, igaz lélek ragaszkodása.

* *

*

Napokig tartó, szorongó tépelődés után végre kitérték az esküvőt. A jegyesek abban állapotok meg, hogy a legnagyobb csendben tartják meg, amint a gyász első feléve letelt.

Körülbelül másfél hónap állt még tehát Lydia rendelkezésére, hogy mindent kellőképpen előkészítsen. Most a tökéletes boldogság napjai következtek. Csak úgy repültek az órák, az új fészek berendezésének édes gondjai és a szerelmes gyöngéd-ségek közepette, amelyekből Lydia mindig kicsit szédülten, szelíd erőszakkal bontakozott ki, hogy a túlságos szabadság ellenére is, amelyet szerelmük az együttlakásnak köszönhetett, megőrizzen rr.ig valamelyes örömet, legalább a legnagyobbat, az esküvő napja számára.

Már csak alig egy hét volt hátra, amikor Lydiának Giunio Faldi látogatását jelentették.

Első gondolata az volt, hogy letagadtatja magát.

De a vak fiú, aki a halk szóváltásra figyelmes lett, kíváncsian kérdezte:

— Ki van itt?

— Faldi doktor — ismételte az inas.

— Tudod, az az orvos, akit szegény anyád néhány nappal halála előtt hivatott — mondta Lydia.

— Igen, igen! — kiáltotta Borghi, aki pontosan emlékezett a doktor látogatására. — Hosszasan vizsgált... és azt mondta, újra eljön majd, hogy ...

— Várj csak, — szakította félbe nyugtalanul Lydia, — kimegyek és beszélek vele.

Giunio Faldi doktor a szalon közepén állt. Nagy, kopasz fejét hátraszegte és félig lehunytt szemmel, szórakozottan cirógatta gyér szakállát.

— Foglaljon helyet, doktor úr, — szólt

hozzá Lydia kisasszony, aki olyan nesztelenül lépett be, hogy az orvos előbb észre sem vette. Falci összerezent, gyorsan meghajlott és beszélni kezdett:

— Bocsánatot kell kérnem, hogy ...

De a lány izgatottan, zavartan elébe vágott a mondanivalójának:

— Kérem, csak azért nem hívtuk . önt mostanáig, mert . . .

— Attól félek, hogy ez a mostani látogatásom is alkalmatlan — jegyezte meg Falci és gúnyos mosoly suhant át az arcán. — De remélem, megbocsát, kisasszony ...

— Nem ... miért volna az? Ellenkezőleg ...

— pirult el Lydia.

— Nem is sejtheti, — kezdte újra Falci, — hogy bizonyos kóresetek milyen nagy érdeklődést kelthetnek a magamfajta szegény emberben, aki a betegségek tanulmányozásával foglalkozik ... De az igazat megvallva mégis egészen meglepedkeztem a márki szembajáról, bár az, felfogásom szerint, ritka és szokatlan. Míg aztán tegnap barátaimtól véletlenül azt hallottam, hogy Borghi márki rövidesen feleségül veszi a kisasszonyt. Igaz ez?

Lydia elsápadt, majd némán, gögösen bólintott.

— Engedje meg, hogy gratuláljak, — folytatta Falci. — Nos hát, ennek a hírnek a hallatára egyszerre minden az eszembe jutott. Az is, hogy több kiváló kollégám zöld hályognak tulajdonította a márki megvakulását. Én ezt egyébként egészen könnyen érthető orvosi tévedésnek tartom. Meggyőződésem, hogy ha a márkiné ugyanazokkal a kiváló kollégáimmal, akik már látták egyszer, ugyanakkor, amikor engem hivatott, ismét megvizsgáltatta volna a fiát, ők is könnyü-

szerrel megállapíthatták volna, hogy zöld hályogról a márki esetében szó sem lehet. No de hiszen nem erről akartam beszélni. Eszembe jutott második, szerencsétlenül sikerült látogatásom is és arra gondoltam, hogy ön, kisasszony, a boldogult márkiné halála után való felfordulásban, majd később, az esküvői előkészületek közepe, alighanem megfélelkezett rólam. Ugye? Megfélelkezett...

— Nem! — tiltakozott keményen Lydia, mert minden csepp vére felforrta a méltatlankodástól, hogy a doktor ilyen méregbe mártott szavakkal gyötri.

— Nem? — kérdezte Falci.

— Nem, — ismételte a lány komoly eréllyel.

— De világosan emlékeztem arra, hogy első látogatása, — ne vegye rossz néven, — nem tett jó benyomást a boldogult márkinéra. Nem bízott abban, hogy vissza tudná adni a fia látását.

— De hiszen én nem is mondtam meg a márkinénak, — vágott vissza gyorsan Falci, — hogy fia betegsége az én felfogásom szerint . . .

— Igen, ezt csak nekem mondta. De akárcsak a márkiné, én is ...

— Azt akarja mondani, hogy ön sem bízik bennem? Nem baj, — szakította félbe Falci.

— De úgy-e, ön nem számolt be a fiatal márkinak második látogatásomról és céljáról...

— Nem. Akkori lelkiállapotában ez nem is lett volna tanácsos ...

— És később?

— Később sem. Mert...

Falci egy kézmozdulattal elhallgattatta:

— Értem. Mikor már a szerelem bimbózni kezdett... De ne haragudjék, kisasszony. Igaz, hogy azt mondják: a szerelem vak. De miért

ragaszkodik ahhoz, hogy a márki szerelme a szó szoros értelmében még fizikailag is az legyen? Lydia érezte, hogy ennek az embernek gyilkos, hideg fölényét hiába próbálja azzal a gőgös magatartással leszerelni, amellyel sértett önérzete védekezett a gyűlöletes gyanú ellen. De mégis uralkodni akart magán és színlelt nyugalommal kérdezte.

— Fentartja azt az állítását, hogy a márki az ön közreműködésével visszanyerhetné látását?

— Vigyázzunk, kisasszony, — felelte Falci, és ismét tiltakozó mozdulatot tett. — Nem vagyok mindenható, mint az Úristen. Csupán csak egyszer vizsgáltam meg a márki szemét. Akkor az volt a benyomásom, hogy *nem* zöld hál og fosztotta meg a látásától. Nos hát, lehet, hogy mind ez csak képzelődés, lehet, hogy csupán halvány reményt nyújthatok. De azt hiszem, ez is elég lehetne önnek, ha — mint ahogy biztosra veszem, — valóban a szíven viseli a vőlegénye javát.

— És ha feltevése — vágott vissza kihívó arckifejezéssel gyorsan Lydia, — az újabb vizsgálat után tévesnek bizonyulna, h" az a bizonyos halvány remény is füstbe menne, akkor mire való volt az egész? Csak arra, hogy kegyetlenül felzaklasson egy sokat szenvedett lelket, amely immár beletörődött sorsába? Nem tartja ezt, hogy enyhe kifejezést használjak, feleslegesnek?

— Nem, kisasszony, — felelte nyersen és nyugodtan Falci. — Oly kevésbé, hogy orvosi kötelességemnek éreztem, hogy hívás nélkül is eljőjsek. Az a benyomásom ugyanis, hogy itt nem csupán egy hályogos szem, hanem egy lelki ismeret megbetegedéséről is van szó. És ez még súlyosabb.

— Ön azt feltételezi rólam... — próbálta

félbeszakítani Lydia. De Falci nem adott neki időt arra, hogy a megkezdett mondatot befejezze.

— Beismerte az előbb, — folytatta, — hogy elhallgatta látogatásomat a márki előtt, mégpedig olyan ürüggyel, amelyet nem fogadhatok el helytállónak. Nem azért, mert rámnézve sértő, hanem mert itt nem az ön bizalma, illetőleg bizalmatlansága, hanem csakis a márkié esik latba. Nézze, kisasszony! lehet, hogy ez az egész dolog részemről már csak önérzeteskedés. Nem tagadom. Sőt előre kijelentem, hogy egy fillért sem fogadok el a márkitól, ha befekszik a klinikámra, ahol ingyen fog mindabban a segítségben részesülni, amit a tudomány nyújthat. Ezekután szerénytelenség volna-e vájjon, ha arra kérném, hogy jelentse be látogatásomat a márki úrnak?

Lydia felállt.

— Várjon csak, — szólalt meg ismét Falci, miközben ő is felemelkedett helyéről és újra a szokott, közömbös kifejezést erőltette az arcára.

— Kijelentem, hogy a márki előtt egy szóval sem fogom legutóbbi látogatásomat említeni. Sőt, ha akarja, azt is mondhatom, hogy most is *ön* hivatott, mert az esküvő előtt, gyöngéd gondoskodásból, még egyszer meg akarta vizsgáltatni a vőlegényét.

Lydia dölyfösen farkasszemet nézett vele.

— Követelem, hogy azt mondja, ami az igazságnak megfelel! Sőt, majd én mondom meg...

— Hogy nem bízott bennem?

— Úgy van.

Falci a vállá közé húzta a nyakát és mosolygott.

— Ez esetleg az ügynek ártana. Amit nem szeretnék. Kérem, vegye tudomásul: ha látogatásomat az esküvő utánra akarná halasztani, szívesen visszajövök.

— Nem, — tiltakozott Lydia, inkább csak mozdulattal, mint szóval, mert a toroka összeszorult a felindulástól. Az orvos látszólagos nagylelkűsége arcába kergette a vért. Némán intett neki, hogy lépjen be a beteghez.

Silvio Borghi türelmetlenül várakozott a szobájában.

— Falci doktor úr van itt, Silvio, — mondta Lydia, miközben felindultan odalépett hozzá. — Az előbb odabent bizonyos félreértést tisztáztunk. Ugy-e emlékszel, hogy a doktor úr első látogatása alkalmával kijelentette, hogy még egyszer meg szeretne vizsgálni?

— Igen, — felelte Borghi, — pontosan emlékszem rá, doktor úr!

— De azt még nem tudod, — kezdte ismét Lydia, — hogy azóta ismét járt itt, éppen aznap reggel, mikor édesanyád meghalt. Velem beszélt és azt mondta, hogy nézete szerint a többi orvos félreismerte betegségedet; nem lehetetlen, hogy szem bajod gyógyítható. Én erről nem szóltam neked.

— Mégpedig azért nem, — tette hozzá gyorsan Falci doktor, — mert minthogy mindaz, amit mondtam, homályosan és bizonytalanul hangzott, a kisasszony azt hitte, hogy csupán vigasztalni szeretném a márki urat és nem vette komolyan a dolgot.

— Kérem, most én beszélek, — szólt közbe hidegen, gögösen Lydia. — Falci doktor azt gyanította, Silvio, (ami egyébként igaz is volt), hogy nem szóltam neked második látogatásáról. És ezért magától jött el most, az esküvőnk előtt, hogy ingyen felajánlja szolgálatait. Jogodban áll vele együtt azt feltételezni rólam, hogy azért álltam a gyógyulásod útjába, hogy feleségül vétethessem magam veled.

— Micsoda beszéd ez, Lydia? — csattant fel a vak fiú.

— A magyarázat egészen magától értetődő — felelte gyorsan a lány és furcsán nevetett.

— Talán még némi igazság is rejlik benne, mert tény, hogy én csak akkor lehetek a tiéd, ha világtalan maradsz ...

— De hát miért? Hogy érted ezt? — kiáltotta izgatottan Borghi.

— Majd rájössz magadtól is, Silvio, ha Falci doktornak sikerül a látásodat visszaadnia. Most magatokra hagylak.

— Lydia, Lydia! — kiáltozta Borghi.

De a lány már kisietett a szobából és hevesen becsapta maga mögött az ajtót.

Szobájába ment, az ágyára vetette magát, őrvöngve harapdálta a párnát, majd leküzdhetetlen zokogásban tört ki. Mikor aztán belefáradt a sírásba, néhány percig fásultan maga elé bámult. Szinte borzadva nézett farkasszemet a lelkiismeretével. Úgy rémlett előtte, hogy mindazt, amit az orvos a maga csípős és hideg modorában a szemébe vágott, már ő is sokszor elmondta magának; vagy inkább egy idegen hang, a lelkében, amelyről nem akart tudomást venni. Igen, igen. Hiszen mindig emlékezett Falci doktorra, de valahányszor megjelent lelki szemei előtt a képe, mint az önvád megtestesült kísértetéé, dühösen elhessegette: »Sarlatán!« Mert hiszen, — immár miért is tagadná — valóban azt akarta, hogy Silvója vak maradjon. A fiú vaksága boldogsága nélkülözhetetlen alapfeltétele volt. Ha ez a fiú, aki szép, fiatal, gazdag és főúri származású, maholnap visszanyeri a látását, ugyan mért is venné őt feleségül? Hálából? Szánalomból? Ó, másért semmi esetre sem! Márpedig a szánalma nem kell,

nem kell! Még ha Silvio továbbra is ragaszkodnék a házassághoz, Lydia volna az, aki nemet mondana! Hogyan is fogadhatná el Silvio áldozatát ő, aki igazán szereti és aki csak ezért vágyódik az után, hogy a felesége lehessen? Aki éppen a fiú szerencsétlenségében látta szerelme legfőbb indító okát és egy kicsit a mentségét is, mások rosszhiszeműségével szemben? De hát ez is lehet, hogy az ember tudat alatt úgy megalkudjék a lelkiismeretével, hogy észrevétlenül ilyen nagy bűnbe essék? Hogy a saját boldogságát más boldogtalanságára építse? Igaz, hogy Lydia az előző látogatás alkalmával nem is hitte komolyan, hogy gyűlölt ellensége valóban vissza tudná adni Silvio látását. Tulajdonképpen most sem hitt benne. De hát akkor miért hallgatott? Vájjon valóban csak azért, mert nem bízott az orvosban; vagy inkább, mert a reménység, amelyet a doktor Silviónak nyújtott, ha mégis valóra válik, az ő számára a halált, szerelme halálát jelentette volna? Lydia még most is meg volt győződve arról, hogy szerelme tökéletes kárpótlást nyújtaná a vak fiúnak. Szentül hitte, hogy ha a fiú most valami csoda folytán valóban visszanyerné a látását, sem ez a nagy sorsajándék, sem mindazok a gyönyörűségek, amelyeket gazdagságával megvásárolhat, sem más asszonyok szerelme nem kárpótolhatná azért, amit az ő szerelmében vesztené. De ezt a vak fiúnak hiába magyarázta volna. Ha így szól hozzá: »Silvio, választanod kell a látás és az én szerelmem között«, biztos, hogy ezt feleli: »de hát mért akarod, hogy vak maradjak?« Visszont kétségtelen, hogy csakis így, csakis a fiú világtalansága árán lehetséges kettőjük boldogsága. A lány hirtelen felugrott, mintha szólították volna. Vájjon még mindig tart a vizsgálat oda-

bent? Mit mondhat az orvos? Mit gondolhat magában Silvio? Lydia kísértésbe jutott, hogy lábujjhegyen az ajtóhoz lopózzék, amelyet maga csukott be és hallgatódzzék. De azután mégis erőt vett magán. Lám: kívül maradt az ajtón. Ő maga csukta be, saját két kezével, örökre. De vajjon elfogadhatta volna-e azt a méregbe mártott kegyelmet, amit az orvos kínált neki? Nem restelte azt ajánlani, hogy hajlandó a vizsgálatot az esküvő utánra halasztani! — Ha Lydia elfogadja ezt . . . — Nem, soha! Összerázkódott az iszonyattól és undortól. Micsoda aljas ötlet! Hiszen ez a leghitványabb csalás lett volna! És az eredménye ...? Bizonyára nem szerelem, hanem megvetés ...

Hallotta, hogy nyílik az ajtó. Megremegett. Szinte öntudatlanul sietett ki az előszobába, amelyen Falcinak át kellett haladnia.

— Jóvátettem, kisasszony, amit túlzott őszinteségével ártott, — szólt hidegen az orvos. — És meggyőződtem arról, hogy a diagnózisom helyes volt. A márki holnap befekszik a klinikámra. Most menjen be hozzá. Várja. Vizszontlátásra.

A leány szinte megsemmisülten követte szemmel az orvost, az előszoba ajtajáig. Aztán Silvio hangját hallotta, amint kiáltozva hívta. Minden felkavargott benne. Megszédült. Attól félt, hogy összeesik. Két kezét arcához emelte, mintha így akarná könnyeit visszaszorítani. Végül is besietett a fiúhoz.

Silvio karosszékében ülve várta és feléje tárta karjait. Szorosan, szorosan magához ölelte és a fülé De ujjongta boldogságát és hogy csak az ő kedvéért akarja visszanyerni látását, hogy végre láthassa is drága, szép, édes menyasszonyát!

— Sírsz? Miért? De hiszen én is sírok ...
Látod? Ó, milyen boldog vagyok! Látni foglak ...
Látni foglak! Látni foglak!

Minden szava a halált jelentette Lydia számára. Úgyannyira, hogy a fiú végül még nagy boldogságában is megérezte, hogy a lány sírása más, mint az övé. És ekkor csillapítgatni kezdte. Azt mondogatta, hogy semmi oka sincs arra, hogy szemrehányást tegyen magának, mert ha ő, Silvio beszél az orvossal, anyja halála napján, ő sem ad hitelt ígéretésének. Tehát erre most már gondolni sem érdemes! Ma ünnep van, nagy ünnep! Félre minden bánkódással! Semmire sem szabad gondolni, csak arra az egyre, hogy Silvio boldogsága végre tökéletes lesz, mert hiszen láthatja is a menyasszonyát! Most majd Lydiának több ideje jut arra, hogy közös otthonuk berendezésével foglalkozzék. De álomszerűén szép legyen ám az az otthon, ahol Silvio először néz majd körül gyógyult szemével. Igen, meg is ígéri, hogy bekötött szemmel hagyja el majd a klinikát, és csak új közös otthonukban veszi le a kötést, — addig semmit sem akar látni!

— Szólj hát, szólj valamit! Ne hagyd, Lydia, hogy folyton csak én beszéljek!

— Eláradtál?

— Nem ... Kérdezd csak újra: »Elfáradtál?« ezen a te édes hangodon. Hadd csókoljam meg a hangodat, itt az ajkadon ...

— Igen ...

— És most beszélj. Mondd el, milyen lesz a fészek, amelyet kettőnk számára építgetsz ...

— Hogy milyen lesz?

— Igen. Eddig nem is kérdeztem tőled. De nem, — most sem akarom megtudni! Majd te szépen elrendezel mindent. Hadd legyen meglepe-

tés számomra ... Az első pillanatban nem is fogok mást látni, csak téged.

A lány erős elhatározással magába fojtotta kétségbeesett zokogását. Felsugárzó arccal letérdelt a fiú elé, aki fölébe hajolt és átölelte. Szinte a fülébe suttogva a szerelmükről kezdett neki beszélni, gyönyörű hangján, amely most még édesebb és varázsosabb volt, mint valaha. De amikor a fiú, megrészegedve, még hevesebben szorította magához, és el sem akarta többé engedni, — Lydia büszkén és diadalmasan kibontakozott a karjából, mint aki nagy győzelmet aratott önmaga felett. Lám: még most, az utolsó pillanatban is módja lett volna arra, hogy széttéphetetlen láncsal, örökre magához kösse a fiút. De nem tette meg! Mert szerette.

Aznap késő éjszakáig bódította a fiút a hangjával, magabiztosan, mert hiszen Silvio, vaksága sötéttségében, még az övé volt. De ebben a vak sötéttségben már ott lángolt a remény, amely sugárzó szép volt, akárcsak az a kép, amit a fiú Lydia felől alkotott.

Lydia másnap reggel maga kísérte el kocsin Silviót a klinikára és mikor elvált tőle, megígérte, hogy rögtön munkához lát. A szerelmes fecske sietségével dolgozik majd fészük berendezésén.

— Majd meglátod!

Két napig várakozott, leírhatatlan, gyötrelmes szorongással szívében, hogy megtudja az operáció eredményét. Amikor azt hallotta, hogy kitűnően sikerült, még ott maradt kis ideig az üres villában. Szerető gondoskodással rendbe hozta a lakást a fiú számára. Közven Silvio ujjongó boldogsággal üzent érte, hogy legalább egy pillanatra látogassa meg. A lány arra kérette, hogy néhány napig legyen még türelemmel. Egyelőre nem megy

el hozzá, mert még felizgatná. Az orvos se tartja ezt tanácsosnak ...

— Igazán? — Hát akkor majd hamarosan . . .

Lydia közben összeszedte a holmiját és Silvio hazatérése előtt egy nappal szép csöndben elhagyta a házat, hogy a fiú emlékezetében csupán egy hang maradjon, amelyet vaksága éjszakájából kiszabadulva, talán sok ajkon keres még majd, hasztalanul.

EMLÉKEINK

Ez itt az az ucca? ... Ez az a ház? ... Ez az a kert? ...

Ó, hiú emlékek!

Amint hosszú, hosszú esztendők után újra meglátogattam a kis várost, ahol születtem, amelyben gyermekkoromat és kora ifjúságomat töltöttem, ráeszméltem, hogy bár semmit sem változott, még sem olyan, ahogy bennem, az emlékeimben élt.

Szülővárosomban nyomát sem találtam annak az életnek, amely elképzelésemben még hosszú időn keresztül tovább folyt változatlanul, csak éppen nélkülem. A helyek, a dolgok arculata nem olyan volt, amilyenek az emlékezés gyöngéd és szépítő szemüvegén keresztül láttam.

Az a bizonyos élet talán mindig is csak bennem élt. És most, hogy viszontláttam valóságos régi keretét — amely nem változott meg, de mégis más lett, mert én is más lettem — egyszerre irreálisnak, álomszerűnek tűnt fel előttem. Tudatára ébredtem, hogy illúzióm, képzeletem szüleménye volt csupán.

És ezért semmivé foszlottak szét az emlékeim is.

Azt hiszem, a legszomorúbb élmények egyike — sőt talán a legszomorúbb, — ha hosszú eszten-

dők múltával szülővárosunkba visszatérve azt kell látnunk, hogy emlékeink a semmibe hullanak, egyenként elhalványodnak, szerte foszlanak. Pedig szeretnének újra éledni, de a régi keretben nem találják helyüket, mert *ezt* a keretet a megváltozott érzésvilág már nem képes annak a valóságnak a *zománcával* bevonni, amely valamikor régen is csak bennünk, a képzeletünkben élt.

Titkos, megnevezhetetlen lehangoltság vett erőt rajtam akkor is, mikor gyerekkorom és ifjúságom egykori társaihoz közeledtem.

Ha a megmásult valóság láttára rá kellett eszmélnem, hogy egykori életem emlékei pusztá illúzióban gyökeredztek, ugyan milyenek lehetnek, kicsodák valójában régi pajtásaim, akiket valamikor szintén mindig csak ennek az illúziónak a szemüvegén át láttam, anélkül, hogy ők erről tudtak volna?

Olyan világból tértem vissza hozzájuk, amely sohasem létezett, — csak éppen a képzeletemben. És miközben néhány félénk célzást tettem olyan emberekre, akikhez távoli emlékek fűztek, attól tartottam, hogy ámulva kérdik:

— De hát mikor? Kicsoda? Kiről beszélsz?

Mert bár bizonyos, hogy az ifjúság egykori cimboráim lelki szemei előtt is a távolság költészetének mezébe burkolódzott, — mindnyájan így vagyunk vele — ez a poézis az ő lelkükben semmi esetre sem ölthetett olyan formát, mint az enyémben. Hiszen mégis csak a nyomorúságos, szűk, egyhangú valósághoz kellett idomulnia, amely szakadatlanul előttük volt és megkötötte a fantáziájukat, hogy az ne költhesse át olyan szabadon a tényeket, mint az enyém.

Sokak felől érdeklődtem és nemcsak meglepetéssel, de egyúttal kedvetlenül és nyugtalanul

is vettem észre, hogy egyes nevek *hallatára* bizonyos arcok elsötétültek, mások elképedt, undorító vagy sajnálkozó kifejezést öltöttek. És valamennyiük hangjából, válaszolgatás közben, azt a szorongó részvétet hallottam ki, amit olyan ember láttára érzünk, aki tiszta, nyitott szemmel, de mégis tapogatódzva jár világos nappal, mert világtalan.

Szinte megdermesztett az a hatás, amelyet egykori barátaimra gyakoroltam, amikor olyan emberek felől kérdezősködtem, akik vagy eltűntek vagy nem érdemelték meg, hogy »magamfajta ember« érdeklődjék irántuk.

Magamfajta ember!

Nem látták, nem láthatták, hogy én régmúlt idők távlatából szólok hozzájuk és hogy azok, akik felől kérdezősködöm, akkoriban a pajtásaim voltak.

Annak láttak, aki ma vagyok. (Némelyek bizonyára még így is helytelen megvilágításban.) Azokról a bizonyos cimboráimról viszont jól tudták, — ők persze tudták, — hogy hová jutottak! Volt, aki meghalt, kevés idővel azután, hogy elhagytam a várost és már az emléke sem élt. Most igyekeztünk felidézni képét az időn keresztül, amely számára már nem létezett, de még csak egy pillanatra sem tudott megelevenedni és sápadt árnyék maradt tovatűnt álmom keretében. Egy másik nagyon lecsúszott, közönséges mesterségre adta magát, hogy megéltessen és tiszteletteljesen ö«-nek szólította azokat, akikkel gyerekkorában és serdülő éveiben egyenrangú módjára barátkozott. Ismét másik börtönbe került lopás miatt. Az egyik fiú, Constantino, — ott áll, ni, éppen, — rendőr lett. Az arcátlan fráter azzal szórakozott, hogy ha csak módját ejtette, felírta és megbírságolta egykori iskolatársait.

De még jobban elámultam, amikor egyszer csak benső barátom gyanánt kezdett szerepelni egy csomó ember, akiről meg mertem volna esküdni, hogy sohasem, vagy csak egészen felületesen ismertem, vagy akiről kellemetlen emlékem maradt, ösztönös ellenszenv, esetleg ostoba, gyerekes vetélkedés következtében.

Az egész város állítása szerint valamennyi közt a legbensőbb barátom bizonyos Palumba doktor volt, (a nevét sem hallottam), aki, szegény, bizonyára kijött volna élém a pályaudvarra, ha három nappal azelőtt meg nem hal a felesége. De bármennyire lesújtotta a csapás Palumba doktort, barátait, akik felkeresték, hogy részvéteket fejezzék ki neki, izgatottan faggatta, megérkeztem-e, jól vagyok-e, hol lakom és meddig szándékozom a városban maradni.

Egybehangzón valamennyien azt állították, hogy egyetlen nap sem telik el úgy, hogy Palumba doktor hosszan ne beszélne rólam. Fáradhatatlanul és részletesen mesélget játékos gyermekkoromról, iskolai csínyjeimről, majd első, ártatlan kalandjaimról. De mindarról is tud, ami azóta történt velem, hogy elhagytam a várost, mert hiszen mindig kérdezősködött mindazoknál, akik hírt adhattak felőlem. És barátaim szerint olyan forró rokonszenv, oly mély gyöngédség tükröződött elbeszéléseiben, hogy — bár bizonyos meséi, amelyeket elismételtek előttem, zavarba, sőt dühbe hoztak, mert sehogy sem ismertem magamra bennük, vagy azt láttam, hogy a lehető legostobább és legnevetségesebb színben tüntetnek fel, — nem volt bátorságom kifakadni és tiltakozni:

— De ugyan, mikor, hol történt volna mindez?
Ki ez a Palumba? A nevét sem hallottam soha!

Biztosra vettem, hogy ha ezt mondanám,

valamennyien rémulten elhúzódnának tőlem és mindenfelé elhíresztelnék:

— Tudjátok már? Carlino Bersi megőrült! Azt mondja, hogy nem ismeri Palumbát, sohasem ismerte.

Vagy azt is hihették volna, hogy az a csekély dicsőség, amit néhány festményemnek köszönhetek, máris a fejembe szállt és most szégyellem a kedves, szürke Palumba doktor gyöngéd, odaadó és ragaszkodó barátságát.

Hallgattam tehát. Azaz, dehogy is hallgattam! Igyekeztem úgy tenni, mintha rendkívül érdekelne mindaz, amit Palumbáról mesélnek és melegen érdeklődtem a szerencsétlenség körülményei iránt, amely szegény bizalmas barátomat érte.

— Ó, a kedves Palumba! No nézd csak ... Be sajnálom! A felesége halt meg? Szegény! És hány gyermeket hagyott hátra?

Hármat? Persze, hiszen tudtam, hogy három gyermeke van. És kicsi mind a három, mert csak nemrég házasodott... Még nagy szerencse, hogy hajadon nővére, aki a házában él, gondoskodhatok a nevelésükről... Igen, igen ... hogyis ne? Jól emlékszem! Az a bizonyos nővér már Palumba mellett is az anyahelyettes szerepét töltötte be: 6, hiszen olyan jó, olyan drága lélek ... Carmela a neve? Nem. An ... Angelica? No, nézd csak ezt a feledékenységet! An .. tonia. Igen, Antónia, persze, persze: most már pontosan emlékszem. Előre fogadni mertem volna, hogy Antónia is naponta hosszasan emleget. De még mennyire! És nemcsak engem, hanem legidősebb nővéremet is, akivel az első elemitől kezdve együtt járt iskolába.

Mi a manó! Ez a legutóbbi hír, hogy úgy mondjam, mellbevágott és most már komolyan azon kezdtem gondolkozni, hátha mégis csak van

valami alapja a Palumba-féle mesének. Hiszen immár nemcsak Ő állítja, hogy a barátom volt. Itt van ez az Antónia is, aki azon bizonykodik, hogy az egyik nővéremhez benső barátság fűzte! És azt mondja, hogy sokszor látott engem is kisgyermek koromban, valahányszor eljött hozzánk a nővéremet meglátogatni.

— De hát lehetséges volna-e — töprengtem magamban, folyton növekvő izgalommal, — lehetséges volna-e, hogy erre a Palumbára éppen csak én ne emlékeznék, még a legtávolabbról sem?

A helyek, a dolgok, az emberek, — igen — minden megváltozott számomra. De az emlékeim mélyén mégis csak ott rejtőzött a valóságnak (azaz annak, amit akkor régen valóságnak tartottam) egy parányi magva. Volt valami, amin a képzelődésem felépült. Az emlékeim szertefoszlottak, amikor a valóság másként mutatkozott előttem, mint amilyenek az iUúzóim ábrázolták, bár meg nem változott. Maguk a dolgok azonban, amelyeket álomzománccal vontam be, alapjában mégis csak léteznek. De ezt a Palumbát ugyan hol és mikor ismerhettem?

Vagyis nagyjában úgy voltam vele, mint az adomabeli részeg ember, aki miközben egy uccasarkon kiadja magából egész napi étel és ital-adagját, közvetlenül az orra előtt hirtelen egy kis kutyát pillant meg, mire kétségbeesetten tépelődve kérdi magától:

— Ezt itt és itt ettem; azt amott; de ugyan hol ettem ezt a kutyát?

* * *

— Feltétlenül szükséges, — mondtam magamban, — hogy meglátogassam és beszéljek vele.

Ő itt — mindenki számára, — minden kétséget *kizáróan*, Carlino Bersi legbizalmasabb barátja, önmagamban — Carlino Bersiben — kell kételkednem, amíg nem láttam. Nem tréfa dolog ez! Az életemnek egyik jelentős része egy idegen emberben él, mégpedig olyan része, amelynek bennem nyoma sincs. Lehetséges volna-e, hogy így éljek valaki másban, magamnak ismeretlenül, anélkül, hogy erről a mai napig csak halvány sejtelmem is lett volna? De ugyan, ugyan! Képtelenség! Sehol sem ettem ezt a kutyát! Ez a Palumba doktor afféle száj hős lehet, azoknak a vidéki gyógyszertárakban üldögélő Hány Jánosoknak a fajtájából, akik mindenkinek a barátságával kérkedni próbálnak, aki szülőföldje határán kívül bizonyos hírnévre tett szert. Nos hát, ha így áll a dolog, majd én ellátom a baját. Azzal szórakozik a doktor úr, hogy úgy állít be mindenki előtt, mintha a világ legostobább fajankója volnék? Majd idegen néven jelentkezem nála, azt mondom neki, hogy bizonyos ... igen, bizonyos Buffardelli vagyok, Carlino Bersi barátja és művésztársa, aki közös műteremben dolgozik vele Rómában és szicíliai tanulmányújtjára is elkísérte. Azt hazudom, hogy Carlinónak lóhalálában vissza kellett rohannia Palermóba, hogy felhajszolja a vámhivatalban feltartóztatott poggyászungkat, az egész festőfelszereléssel együtt, aminek velünk kellett volna ideérkeznie. Viszont addig is, minthogy hallott a szerencsétlenségről, amely legkedvesebb barátját, Palumba doktort érte, elküldött hozzá engem, Eiljpjo Buffardellit, részvéltáogatásra. Sőt, »Carlino« ajánlószóiraival fogok nála megjelenni. Egészen biztosra veszem, hogy bekapja a horgot. Ha viszont — amit nem hiszek — mégis találkozott volna velem valamikor és most rám ismerne,

akkor — nos, akkor sincs baj! Nem azt hireszteli-e mindenfelé, hogy hírhedt tréfamester vagyok? Azt mondom majd, hogy ugratni akartam!

Sokan akadtak régi barátaim közt, akik csak nehezen ismertek rám. Valóban, — magam is kezdtem ráeszmélni, hogy nagyon megváltoztam. Meghíztam, szakállt növesztettem és a hajam — ő, jaj! — kihullott...

El magyaráztattam magamnak, hol lakik Palumba doktor és felkerestem.

Micsoda megkönnyebbülés!

A jellegzetes vidéki eleganciával berendezett szalonban hosszú, cingár, szőke ember lépett elé, házisapkával a fején, hímzett papuccsal a lábán. Állát leszegte a mellére és száját legörbítve, élesen vizsgálgatott a pápaszeme fölött. Rögtön megnyugodtam.

Nem, nem, lényemnek, életemnek egyetlen morzsája sem rejtőzhetik ebben az emberben!

Határozottan tudtam, hogy sohasem láttam és ő sem láthatott engem soha.

— Buff... hogyis mondta, kérem?

— Buffardelli, szolgálatára. Tessék, levelet is hoztam Carlino Bersitől.

— Ó, Carlino! Az én Carlinóm! — fakadt ki boldogan Palumba doktor, miközben markában szorongatta és az ajkához emelte a levelet, mintha meg akarná csókolni. — És ő mért nem jött el? Hol van? Hová ment? Ha tudná, hogy égek a türelmetlenségétől, hogy viszontláthassam! Milyen nagy vigasz volna számomra látogatása ezekben a nehéz percekben! De majd csak eljön ... lám!

a levélben is ígéri, hogy eljön ... Drága, drága barátom! Mi történt vele tulajdonképpen?

Előadtam a mesét poggyászunkról, amelyet Palermóban feltartóztattak. Talán el is veszett? Hogy nyugtalankodott emiatt a derék Palumba! Csak nem voltak festmények *is a* holmi közt — Carlino festményei? Be nagy kár lenne értük!

És szidni kezdte a rossz vasúti szolgálatot. Majd kérdezgetni kezdte, hogy régi barátja vagyok-e Carlinónak és hogy Rómában is együtt lakunk-e ...

Szédítő volt! Erősen a szemembe nézett, miközben ezeket a kérdéseket intézte hozzám, de nem mintha sejtett volna valamit, inkább csak azért kutatta olyan nyugtalanul az arcomat, hogy kiolvassa vonásaimból, vajjon én is olyan őszinte és gyöngéden ragaszkodó barátja vagyok-e Carlinónak, mint ő.

Tőlem telhetően hidegvérűen igyekeztem felelgetni, bár a helyzet mindjobban zavarba ejtett. Aztán ügyesen rávittem Palumbát, hogy rólam beszéljen.

Ó, elég volt egy szó, amely alig-alig érezhető kis lökést adott neki, máris megindult velem kapcsolatos emlékezéseinek áradata. Bolondos dolgokat mesélt a gyermek Carlinóról, aki a Via San Pietrón lakott és az ablakból papírnnyilakkal lövöldözött a főtisztelendő úr kalapjára. A siheder Carlinóról, aki háborút viselt a Piazza San Francesco gyereksapata ellen. Carlinóról, akinek egyszer kelkáposzta torzsát vágta az arcába, úgy-hogy csaknem megvakult. A komédiás, bábszínházzal játszó, hintalovon nyargalászó, verekedő, ügyvédeskedő, csendörködő, haramiáskodó, kígyóra vadászó és békát halászó Carlinóról. Carlinóról, aki egyszer az erkélyről nagy szénaboglyára zuhant és meg is halt volna, ha a hatalmas

papírsárkány, amelynek zsinégébe kapaszkodott, ejtőernyő gyanánt nem szolgál neki. És Carlinóról, aki...

Elképedve hallgattam. Nem, nem is elképedve. Megdöbbenve, megsemmisülve.

Mert hát igen: volt valami mindezekben az elbeszélésekben, ami homályosan a saját emlékeimre emlékeztetett. Ezeket a meséket talán ugyanarra a vászonra hímezték, mint az én emlékezéseimet, de hézagos, girbe-görbe, ormótlan öltésekkel. Vagyis, Palumba emlékei nagyjában azonosak lehettek az én emlékeimmel (hiszen éppen olyan hiúk, értelmetlenek, és félig-meddig légből kapottak voltak), de egy idegen fantázia minden költészetükből kivetkőztette, lealacsonyította, elbutította, összezsugorította, a silány valóság szűk keretébe gyömöszölte őket.

Honnan és hogyan juthattak vájjon ahhoz az emberhez, aki előttem állt? Aki nézett és nem ismert meg? Akit néztem és ... De mégis! Talán szemének egy hirtelen felvillanása okozta ezt, vagy hangjának váratlan megrezdülése, — magam sem tudom! Mintha villám cikázott volna át az agyamon. Pillantásomat az idő távlatába mélyítettem és néhány pillanat múlva mély sóhajjal és egy névvel tértem vissza erről a képzeletbeli kirándulásról:

— Loverde ...

Palumba doktor hirtelen, zavartan elhallgatott.

— Igen, Loverde — mondta. — Azelőtt ez volt a nevem. De tizenhatéves koromban Cesare Palumba kapitány, a katonaoorvos, örökbe fogadott... De, bocsánat, ön honnan tudja ezt?

Nem bírtam tovább magamon uralkodni.

— Loverde ... hogyne ... most már emlék-

szem! A harmadik elemiben kerültünk össze!
De ... hiszen alig ismertük egymást...

— Hogyan, ön ismert engem?

— Hát hogyan ... várj csak ... Loverde ...
mi is a keresztnéved?

— Carlo.

— Persze, Carlo ... akárcsak az enyém ...
Nos hát, igazán nem ismeresz rám? Én vagyok
az, nem látod? Carlino Bersi!

A szegény Palumba doktor úgy állt előttem,
mint akit villám sújtott. Két kezével a fejéhez
kapott, miközben az arcát ideges rángások torzí-
tották el, mintha láthatatlan tűkkel szurkálnák.

— Ön? ... te? ... Carlino ... Ön volna?
Te volnál? De hogyan ... én ... Istenem ...
de hogyan ...

Elismerem, kegyetlen voltam. És főként azért
bánt a kegyetlenségem, mert az a szegény ördög
nem hihetett egyebet, mint hogy ezzel a tréfával
le akartam álcázni a város lakossága előtt. Pedig
immár szentül meg voltam győződve a jóhiszemű-
ségéről. Ráeszméltem, hogy ostoba voltam, amikor
annyira furcsállottam meséit, hiszen aznap reg-
geltől-estig magam sem tapasztaltam egyebet,
mint hogy semmi alapja sincs annak a képzelet-
beli valóságnak, amelyet emlékezésnek nevezünk.
A szegény Palumba doktor azt hitte, hogy emlé-
kezik ... pedig csak szép mesét költött, amelynek
én voltam a hőse. De nem szövögettem-e én is
ilyen mesét, amely azonnal szertefoszlott, amint
szülővárosomba értem? Egy óra hosszat állt
velem szemben és nem ismert rám. Nem csoda!
Hiszen lelki szemeivel sohasem azt a Carlino
Bersit látta, aki a valóságban vagyok, hanem azt,
akit megálmodott...

És én elmentem hozzá, hogy felébresszem ...

Azon igyekeztem, hogy megvigasztaljam, megnyugtassam. De a szegény ember nem bírt lecsillapodni. Egész testében remegett a felindulástól, a lélekzete el-elfulladt és ide-oda röpdöső pillantásával mintha önmagát kereste, mintha megzavarodó szellemét igyekezett volna megállítani, visszafogni. Magából kikelve folyton csak ezt dadogta:

— De hát hogyan? Mit jelentsen ez?... Szóval ön ... vagyis te ... tehát te ... hogyan ... Nem emlékszel arra ... hogy te ... hogy én ...

A KÉT KIS ÁRVA

Néne egyéves és pár hónapos volt, mikor a papája meghalt. Nini még a világra sem jött, de azért már megvolt: várták.

Bizony: ha Nini nem lett volna, akkor szép fiatal mamájának talán eszébe sem jut, hogy még egyszer férjhez menjen. Egész életét a kis Nenének szentelte volna. Hiszen a maga lábán is megélhetett szerényen, hozománya jövedelméből, a kis házban, amelyet az urától örökölt.

De nem voltak sem közeli, sem távoli rokonai, akik tanáccsal és támogatással szolgálhattak volna neki, önmagát pedig túlságosan tapasztalatlannak tartotta ahhoz, hogy egy fiúgyermek nevelésének felelősségét vállalni merje. Így hát elfogadta annak a derék fiatal embernek házassági ajánlatát, aki azt ígérte, hogy a két szegény kis árvának gyöngéd atyja lesz.

Néne körülbelül három, Nini pedig másfél-éves volt, amikor a mamájuk másodszor férjhez ment.

Az asszonyka folyton csak Nini miatt aggodalmaskodott, és közben talán eszébe sem jutott az a lehetőség, hogy második férjétől is születhetnek gyermekei. De egy év sem telt bele, máris élet és halál közt lebegett, egy kettős szülés miatt. Az orvosok feltették a kérdést, hogy kit mentse-

nek meg, az anyát vagy a gyermekeket? Természetes, hogy az anyát! És az ikreket feláldozták. De az áldozat mit sem ért, mert körülbelül egy hónapi embertelen szenvedés után a kétségbeesett szegény kis mama is utánuk ment.

Így hát Néne és Nini az anyjukat is elvesztették. Csupán egy idegen ember élt mellettük, akiről azt sem tudták, hogy hívják. Hát még, hogy mit keres tulajdonképpen az otthonukban?

Ha Néne és Nini éppen csak a nevét akarja megtudni, erre a kérdésre könnyű lett volna a választ megadni: mosthaapjukat Erminio del Donzellónak hívták. Francia nyelvet tanított a reáliskolában. De ami azt illeti, hogy mit keresett, mellettük — ó, jaj, ezt bizony maga Erminio del Donzello tanár úr sem tudta.

Meghalt a felesége, meghaltak ikergyermekai, mielőtt még megszülettek volna; a ház nem volt az övé, ez a két kis árva nem volt az övé. Mit keresett mégis mellettük? Ezen ő maga is sokat töprengett. De vajjon cserben hagyhatta volna-e őket?

Sírástól kivörösödött és bedagadt szemekkel kérdezgette ezt az egész szomszédságtól, amely rögtön a szerencsétlenség után úgyszólván bevette magát a házába és önhatalmúlag a két kis árva gyámjának és védelmezőjének szerepébe helyezkedett. Donzello talán még hálás is lett volna ezért, ha a gyámkodás nem olyan sértő módon történik.

Persze, a professzor jól tudta, hogy sokan, sajnos, csak a látszat után ítélnék és hogy az az ítélet, amelyet az emberek felőle alkotnak, többnyire nagyon igazságtalan, mert a külseje nem túlságosan bizalomgerjesztő. Rendkívül cingár volt, a nyaka nagyon hosszú és ráadásul még hatalmas

ádámcsutka is éktelenkedett rajta, az egyetlen jól megtermett testrészt, a sok soványság közepette. Sörtés drótszűrű volt a bajusza, és drótszűrű a haja is, amelyet legyezőalakban hátra fésült a füle mögé. Hatalmas, kampósszárú pápaszemet viselt, mert kecsesebben megalkotott szemüveg semmi esetre sem ült volna meg az orra nyergén. Amellett hosszú nyakából végtelenül lágy fuvolahangot igyekezett mindig elővárásolni, és édeskedő szavait megnyerő mosollyal, szenvelgő pillantásokkal és örökösen vadonatúj cérnakesztyűbe bujtatott kezének kecses mozdulataival kísérte. Cérnakesztyűjét még az iskolában sem vetette le, miközben a gyerekek előtt a francia nyelv rejtelmét tárta fel. Tanítványai természetesen kinevették ezért.

Az egész szomszédságban senki sem érzett részvétet iránta, senki sem gondolt arra, hogy már csak a rázúdult, kettős szerencsétlenség miatt is elnézést érdemelne. Sőt, szinte úgy tetszett, mintha felesége és gyermekei halálát mindenki jogos és megérdemelt büntetésnek tekintené.

A szomszédok minden részvéte a két kis árva felé fordult, akiknek sorsát gondolatban jó előre kiszínezték. Világos, hogy mi fog történni: a mostohaapjuk ismét megházasodik majd. A felesége gonosz boszorkány, házsártos banya lesz. Idővel egy csomó gyereke születik, akiket Néne és Nini szolgálni lesz kénytelen. Cselédsorban élnek majd a szegény kis árvák, amíg csak a durva bánásmód és a sok verés, kízás idő előtt a sírba nem viszi őket.

A szomszédok és szomszédasszonyok remegtek az iszonyattól és felháborodástól, miközben ilyeneket jósolgattak. És nem győzték dühös gyöngédséggel ölelgetni, sírva csókolgatni Nenét

és Ninit, akik hol ennél, hol annál a szomszédnál vendégeskedtek.

Mert Erminio del Donzello tanár úr minden reggel, mielőtt az iskolába ment volna, hogy az ellenséges érzületű szomszédságot lekenyerezze és kimutassa, mennyire szíven viseli az árvák sorsát, miután megmosdatta, szépen megfésülte és felöltöztette, kézen fogta őket és hol ehhez, hol ahhoz a családhoz vezette el, amely ajánlkozott, hogy napközben vigyáz rájuk. Es rengetegen ajánlkoztak!

Természetes, hogy mindazoknak a családoknak, amelyek versenyezve aggodalmaskodtak a kis árvákért, és vetélkedve kényeztették őket, volt véletlenül egy-egy eladólányuk. És úgy tett, hogy ezekből egytől-egyig gyöngéden szerető édesanya válnék az árvák oldala mellett. Gonosz boszorkány, kegyetlen mostoha csak az az egy lesz majd, akit Erminio del Donzello valóban feleségül vesz.

Mert hát elkerülhetetlennek látszott, hogy Erminio del Donzello újra megnősüljön. Az egész szomszédság napról-napra várta, mikor szánja rá végre magát; de az igazat megvallva, Del Donzello is komolyan foglalkozott a házasság gondolatával.

Mert ugyan meddig húzhatta volna még a dolgot? Nyilvánvaló volt, hogy az összes ismerős családok csak azért érdeklődnek olyan lelkesen a kis árvák iránt, hogy őt lépre csalogassák. Ha még sokáig teszi magát, mintha nem látna át a szitán, egy szép napon becsapják az orra előtt a házuk kapuját. Ezt is biztosra vehette. És akkor ugyan mi lesz? Arra még csak nem is gondolhatott, hogy egymaga lássa el a gyermekek nevelését. Hiszen az egész délelőttöt az iskolában töl-

tötte, délután különórákat adott, esténkint a dolgozatokat javítgatta ... Cselédet vegyen a házba? Még fiatal és forróvérű volt, bár ezt senki se hitte volna felőle. Öreg cselédet fogadjon fel? De mikor annakidején is éppen azért házasodott meg, mert az agglegényi életet, az örökös szerelem-koldulást nem tartotta összeegyeztethetőnek korával és tanári méltóságával! Hát még most, két gyerekkel a nyakán ...

Nem ezen gondolkodni sem lehet: elkerülhetetlenül szükséges, hogy megházasodjék!

Azt azonban annál kevésbé tudta eldönteni, hogy vájjon ki legyen a jövődöbelije, ámbár rengeteget töprengett ezen.

Pedig kezdetben azt hitte, hogy az adott körülmények közt nem lesz nehéz második feleséget találnia! *Egy* asszonyt akart? De hiszen tizet, tizenkettőt, tizenötöt is kaphatott volna és egyik készségesebb, türelmetlenebb volt a másikkal!

Igen, mert hát Del Donzello tulajdonképpen özvegy is volt, meg nem is. Szinte azt lehet mondani, hogy jóformán még ideje sem volt a házaságba belekóstolni. Ami pedig a gyerekeket illeti, — igaz, hogy két gyereket is hoz magával a házaságba, de azok nem az övéi. Viszont a ház egyelőre, amíg a kis árvák nagykorúságukat el nem érik, — és addig van még idő, — az övé és övé első felesége hozományának haszonélvezete is, ami tanári fizetésével együtt igen szép jövedelmet biztosít.

Mindezt az egész szomszédság összes mamái és eladó lányai számításba vették. De Erminio del Donzello professzor világosan látta, hogy a pokol minden fúriája rászabadul, ha menyasszonyát a szomszédságból választja.

Elsősorban — és jogosan — az anyósoktól félt. Mert hiszen biztosra vehette, hogy amint megházasodik, az összes csalódott mamák egyik pillanatról a másikra ádáz anyósokká változnak vele szemben. Valamennyien közé és a kis árvák közé igyekeznek majd furakodni, hogy megboldogult feleségét helyettesítsék és az önkéntes nagymamák szerepét játsszák. És micsoda mama, micsoda nagyanya, micsoda anyós válnék például a szemközt lakó Ninfné asszonyból, aki még a többieknél is tüntetőbben igyekezett Romiida lányával és Totó fiával együtt a professzor és a gyermekek kedvében járni!

Csaknem minden reggel megjelentek mindhárman a tanár lakásán, és úgyszólván kitépték karjából a gyermekeket, nehogy máshová vigye őket. Jaj, legalább csak az egyiket engedje hozzánk, vagy Nenét vagy Ninit! Talán inkább Nenét, — ó, édes aranyos szentecském! De mégis, Ninit is! — drága kis virágom! És csak úgy záporoztak a csókok, édeskedések, végeszakadatlanul.

Erminio del Donzello professzor azt sem tudta, hogyan védekezzen. Zavartan mosolygott, ide, oda forgatta a fejét. Kesztyűs kezét a szívéhez szorította és a nyakát nyújtogatta, mint a gólya:

— De nézze, drága asszonyom... kedves kisasszony ... nem szeretném ... Nem akarnám, hogy ...

— De ugyan, ne törődjék azzal tanár úr, hogy az emberek mit beszélnek! Biztosra veheti, hogy az aranyos kicsikéknek sehol se lehet jobb dolguk, mint nálunk! Romiida a szó szoros értelmében beléjük bolondult; imádja mind a kettőt. És nézze a fiamat, Totót. No, tessék ... Totó bácsi hátán lovagolsz, mi, Nini? Ó, te kis angyal, be

gyönyörű vagy! Hadd csókollak meg, bogárkám, egyetlenem!

Erminio del Donzello professzor, miután kénytelen-kelletlen engedett, úgy ment el hazulról, mint aki tűkön jár. Egész úton nem győzött jobbra-balra forgolódni, mosolyogva köszöntgetni, hogy a többi szomszédtól mintegy bocsánatot kérjen.

De nem is sejtette, hogy miközben az iskolában, örökös cérnakesztyűjével a kezén, francia nyelvre tanítja a lurkókat, a szomszédok (különösen Ninfáné, Romiida lányával és Totó fiával egyetemben) mikre oktatják ki Nenét és Ninit! Alattomban micsoda aggályokat, kételyeket, ellenséges érzéseket lopnak be, milyen mérget csepegtetnek a gyermekek kis szívébe!

Néne, aki gödrösarcú, duzzogó szájú, csillogós és okosszemű, örökösen idegesen nevetgélő, eleven és kotnyeles kisbaba lett, — göndör fekete haja minduntalan a szemébe hullott, hiába rázta hátra fejének egy-egy gyors, bosszús mozdulatával — már jóelőre neicigyürkőzött, hogy bátran szembe szálljon a képzelt veszedelemmel, a jövődöbéli mostoha rossz bánásmódjával, amivel a szomszédok ijesztgették folytonosan. Kis kezét ökölbe szorítva, dühösen kiáltotta, ha a Dgonosz mostohát« emlegették előtte!

— Én pedig megölöm!

Erre aztán, akik csak körülötte voltak, nekiestek, majd szétszedték, csókkal, öleléssel fojtogatták.

— Ó, te drága! Édes kis angyal! Úgy, úgy galambom! Mert minden a tiéd, tudod-e? Tied a ház, amelyben laktok, tiéd szegény anyukád hozománya! Tied és a kisöcsédé! Érted? A te feladatod, hogy az öcsikédet is megvédelmezd! De ne félj, azért mi sem hagyunk cserben, melletted leszünk

és megtanítjuk a mostohaapádat, meg a mostohaanyádat kesztyűbe dudálni! Ne félj, vigyázunk rád és Ninire.

Nini pufókképű, picit görbelábú kövér kis lurkó volt. A nyelve még nehezen forgott, erősen selypített. Amikor a nővérkéje az öklét rázta és dühösen kiáltotta: — Én pedig megölöm! — lassan feléje fordult, ránézett és csöndes hangon, szenvtelen közömbösséggel kérdezte:

— Idazán medőjöd?

Mire természetesen újabb gyöngédségi roham tört ki a jóságos szomszédokon.

* *
*

Ennek az iskolának hatását Erminio del Donzello csak akkor kezdte tapasztalni, amikor egy esztendei tétovázás és töprengés után végre kiválasztotta jövendőbelijét. Második feleségét Caterinának hívták. Tiszaerkölcső, kissé koros hajadon volt, egy plébános unokahúga.

Az a szegény teremtés még akkor is olyan benyomást tett, mintha imádságokat mormolna, amikor lesütött szemmel konyhapénzről vagy a nagymosásról beszélt. De Erminio del Donzello mégis így szólt hozzá minden reggel, mielőtt az iskolába ment volna:

— Drága Caterinám, nagyon kérlek, légy okos. Hiszen jól tudom, hogy milyen áldott lélek vagy. De az Istenért vigyázz: a legkisebb mértékben ne adj ezeknek a viperáknak itt körülöttünk okot arra, hogy mérget köpködjenek. Ügyelj, hogy ez a két kis angyal semmiért se visítson vagy sírjon. Légy okos, fiam!

Hisz ez mind szépen hangzott. De lám, ha Néne haja összekuszálódott, talán nem kellett volna

megfésülni? Ha Nininek, aki örökösen evett, piszkos lett a pofácskája, de még a térde is: talán nem kellett volna megmosdatni?

— Gyere ide, Néne szívecském, megfésüllek.

Néne hangosan dobbantott a lábával:

— Nem akarok fésülködni!

— Nini, drágám, legalább te gyere ide. Mutasd meg a nővérekédnek, milyen szépen mosakodol.

Mire Nini a maga szenvtelen közömbösségével esetlenül utánozta a nővére mozdulatát:

— Nem atajot moszatodni!

És ha Caterina a legkisebb mértékben is kényszeríteni próbálta őket, vagy ha csak a fésűvel, mosdótállal közeledett feléjük, visítottak, mint a kismalacok.

A szomszédok persze rögtön rákezdték:

— No, tessék, máris itt tartunk! Ó, szegény kis ártatlanok! Irgalmas Isten, hallgassátok csak! Ugyan mit csinál velük az a cudar? A nagyobbiknak a haját cibálja! A kicsit pofozza! O, de szörnyű ... Istenem, Istenem, könyörülj meg ezen a két kis szegény férgen!

Ha pedig Caterina, hogy ne kelljen a visongást hallgatnia, fésületlenül hagyta Nenét és piszkosan Nínit, akkor meg így sopánkodtak:

— Nézzétek csak azt a két angyalkát, hogy elvadultak. Olyanok, mint egy bozontos kis kutya, meg egy piszkos malacka!

Előfordult, hogy Néne mezítláb, egy szál ingben kiszökött a házból. Leült a lépcsőre, az uccára nyíló kapu előtt, keresztbe rakta a lábait és miközben meg-megrázta a fejét, hogy hátraszórja szemébe hulló, rakoncátlan hajfürtjeit, nevetve újságolta:

— Megbüntettek!

Pár perc múlva szép csöndesen lefelé kacsázott a lépcsőn Nini is, szintén egy szál ingben és

mezítláb. Egyik kezében kis pléhbilit tartott a fülénél fogva. Azt letette a nővérkéje mellé, ráült és a maga gombócos, selypítő beszédmódján, borús arccal, rém komolyan ismételtette:

— Medbüntettet!

Képzeltető, micsoda szörnyűködésben törtek ki erre a sápiózó szomszédasszonyok!

— No tessék, még ráadásul pucérak is! Féltmeztelenek! Micsoda szörnyűség ebben a hidegben! Szegény kis porontyok, még majd elviszi őket a mellhártyalob, vagy a tüdőgyulladás! Hogy is tűrhet az Isten ilyen gazságot! Hát senki sem törődik velük? Úgy, persze titokban szöktek ki az ágyból?! Könnyű ezt mondani! No és mért szöktek ki? Bizonyára, mert rosszul bántak velük! Tudjuk, milyenek azok a híres szenteskedők, akik a lábánál fogva húzzák le a jó Istent az égből! »Kínozzuk a porontyokat, de úgy, hogy ne visítsanak« — gondolja magában a mostoha. — Most persze sírva szalad ki értük! Ismerjük már az ilyen krokodilkönnyeket!

Még egy szent, egy valóságos szent is elvesztette volna türelmét Caterina helyében! A szegény asszony úgy érezte, hogy a szíve szakad meg — nem csupán környezete kegyetlen igazságtalansága miatt, hanem mert fájt látnia, hogy a két aranyos kis kölyök napról-napra jobban elvadul. A kis Néne lassankint már olyan lett, mint valami ördögfióka, annyira megmérgezte a lelkét a sok aljas, rosszindulatú, pletykázó vénasszony, akinek semmi sem volt szent.

— A ház az enyém! A hozomány az enyém!

Istenem, »hozomány«! Mit szóljon az ember, ha egy arasznyi kis kölyök ordít és toporzékol és az öklével hadonászik, a »hozománya« miatt!

Erminio del Donzello professzor néhány hónap alatt mintha tízévet öregedett volna.

Csak nézte szegény feleségét, aki reggeltől-estig kétségbeesetten zokogott és épúgy nem tudta, mit mondjon neki, mint ahogy annak a két elvadult süvölvénynek se tudott mit mondani.

Nem mintha elhülyült volna. Csak azért nem beszélt, mert nagyon, nagyon rosszul érezte magát. És azért érezte rosszul magát, mert... mert hát ezzel a két gyermekkel ez a végzet járt!

Meghalt az apjuk; a mamájuk, hogy gondoskodhassak róluk, újra férjhez ment, aztán meghalt. Most... most Del Donzellon volt a sor.

A professzor szentül meg volt győződve erről.

Rajta a sor! Tudta, hogy halála után özvegye, a szegény Caterina, hogy ne kelljen egyedül nevelnie Nenét és Ninit, másodsor is férjhez fog menni és akkor ő is meghal majd; ezekután Caterina második férjén lesz a sor, hogy ismét megházasodjék; és így tovább; az apa- és anyahelyettesek egész csapata fog még ezen az elátkozott házon átvonulni.

Del Donzello feltevését megerősítette az a tény, hogy napról-napra rosszabb bőrben volt.

Érezte, hogy a végzet kinyújtotta feléje a kezét — így hát hiábavaló is volna, hogy bármit tegyen vagy mondjon.

Felesége, amint látta, hogy semmiképpen sem tudja kiverni a fejéből a rögeszmét, amely szinte megbénította az agyát, felkereste nagybátyját, a plébánost, hogy tanácsot kérjen tőle. Ez egyenesen ráparancsolt, hogy csakis kötelessége és lelkiismerete szavának engedelmeskedjék, anélkül, hogy annak a sok gonosz embernek a szóbeszédével és tiltakozásával törődnék. Ha szép szerével nem lehet azt a két gyermeket észretéríteni, lépjen fel velük szemben erélyesen.

Ez bölcs tanács volt, de végrehajtása, sajnos, csak a szegény professzor halálát siettette.

Első alkalommal, amikor Caterina a plébános utasítása szerint járt el, Ninfáné fia, Totó magából kikelve, megrohanta az uccán Erminio del Donzellót, amikor az iskolából tért haza éppen és a köréje sereglett szomszédasszonyok hangos helyeslése közepette ütlegetni kezdte.

Caterina ezalatt a házba zárkózva remegett és még az ajtótis eltorlaszolta. A kapu előtt rendőrök és csendőrök örködtek, hogy a felzúdult tömeget viasszaszorítsák.

Az egész szomszédság aláírta az árvaszékhez intézett tiltakozó beadványt, amely részletesen beszámolt a két kis árva sorozatos bántalmaztatásáról.

Erminio del Donzello annyira szégyenkezett a szörnű botrány miatt, annyira bántotta az az ádáz igazságtalanság, amely minden oldalról körülvette és az izgalmak annyira megviselték, hogy egy hirtelen fellépő epeömlés néhány nap alatt végzett vele.

Mielőtt örökre lehunyta volna a szemét, ágyához szólította feleségét és alig hallhatóan így szólt hozzá:

— Fogadd meg a tanácsomat, Caterina. Menj feleségül... Menj feleségül Ninfáné Totó fiához ... Ne félj; úgyis hamarosan utánam jössz majd. És akkor csak hagyd rá az uradra a két kis árvát, hadd gondoskodják róluk második feleségével együtt. Nyugodt lehetsz, drágám, így aztán Totó is egy-kettőre elpatkol...

Néne és Nini ezalatt valamelyik szomszédasszony házában egy szelíd kismacsát és egy kitömött papagályt fedezett fel. Mit sem sejtve, boldogan játszadoztak velük.

— Nyau, megfojtak! — jelentette ki Néne.

Nini pedig közömbösen feléje fordulva, selypítve kérdezte:

— Idazán medfojtod?

A FŰSZÁL

— És valamennyi rendet felvette?

— Nem valamennyit, csak az alszerpapságig jutottam.

Ja úgy, az alszerpapságig. És mit csinál az alszerpap?

A szentleckét énekli; a könyvet tartja a szerepnapnak, aki az Evangéliumot énekli; a misekancsókat kezeli.

Szóval maga az Evangéliumot énekelte?

— Nem, uram, az Evangéliumot a szerepap énekli; az alszerpap a leckét énekli.

— És maga a leckét énekelte?

— Én? Miért éppen én? Az alszerpap.

— A leckét énekli?

— A leckét énekli.

Ugyan, mi volt ezen olyan nagyon nevetnivaló?

De az öreg Fanti doktor kecskearca olyan komikus kifejezést öltött, miközben ezeket a kérdéseket intézte a gyógyszertár mellett a község száraz falevelektől zizegő főterén, amelyet hol ragyogással árasztott el, hol árnyékba borított a nap és a felhő kergetőzése, Tommasino Unziohoz, aki levette, a reverendát és kilépett a szemináriumából, mert elvesztette hitét, hogy a közelben lézengő összes

naplopók csak úgy vonaglottak a visszafojtott röhögéstől és az öklüket tömték a szájukba, hogy ki ne pukkadjanak.

Mikor aztán Tommasino odébb állt, — zörgő falevelek kísérték — a röhögés teljes erővel kitört. Egyik léhűtő a másikat kezdte kérdezgetni:

— A leckét énekli?

Mire a másik így felelt:

— A leckét énekli.

És így aztán Tommasino Unzio, aki levetette a reverendát és kilépett a szemináriumából, mert elvesztette hitét, a Leckés Tommaso gúnynevet kapta.

A hitet százezerféle okból lehet elveszteni. És általában, aki elveszti hitét, legalább az eiső pillanatban, meg van győződve arról, hogy cserébe nyert valamit; ha mást nem, azt, hogy most már szabadon mondhat vagy tehet bizonyos dolgokat, amiket azelőtt nem tartott a hitével összeegyeztethetőnek.

Mikor azonban a veszteségnek nem leküzdhetetlen földi éhség, hanem a lélek szomjúsága az oka, amelyet az oltári kehely és a szenteltvíztartó már nem tudott kielégíteni, nehezen hiheti az, aki a hitét elvesztette, hogy cserébe nyert valamit. Még az a legjobb eset, ha nem bánkódik, mert belátja, hogy végeredményben olyasmi esett ki az életéből, aminek már úgysem volt számára értéke.

Tommasino Unzio hitével együtt mindenét elvesztette, még a megélhetés egyetlen módját is, amelyet apja nyújthatott neki, hála egyik öreg, lelkész nagybátyja feltételes hagyatékának. Azonkívül az öreg Unzio, amikor tudomást szerzett el-

határozásáról, jól összepofozta, rugdosta, napokig kenyéren és vízen tartotta és nem győzte átkozni, gyalázni. De Tommasino mindezt hősi elszánt-sággal tűrte. Gondolta, az apja idővel majd csak rájön, hogy ilyen eszközökkel még senkinek a hitét és a hivatásába vetett bizalmát se sikerült feléleszteni.

A verés nem is fájt neki annyira, mint maga a büntetés durva alantassága: ez sehogysem fért össze azzal az okkal, amely őt a papi pálya ott-hagyására készítette.

De másrészt belátta, hogy az arca, a válla és gyomra módot kell hogy nyújtson az apjának arra, hogy kitombolja jóvátehetetlenül elrontott élete feletti fájalmát. Ez egyébként őt magát talán még kegyetlenebbül gyötörte. Tudta, hogy ezen-túl már csak teher, nyűg lehet hozzátartozói szá-mára.

De mindenkinek be akarta bizonyítani, hogy nem azért vetette le a reverendát, hogy »szabadon disznólkodhassék«, ahogy az apja híresztelte minden-felé az egész községben. Magába zárkózott és csu-pán néha hagyta el szobácskáját, hogy magáno-sán sétáljon a gesztenyeligetben, Pián della Brit-táig, vagy az országúton a völgy felé kalandozzék el a rétek közt, Santa Maria di Loreto elhagyatott kis templomáig, örökös elmélkedésbe merülve. Föl sem pillantott soha, ha szembejött vele valaki.

De, sajnos, gyakran előfordul, hogy a test, miközben a szellem mély fájdalomba vagy makacs elhatározásba kövesedik, egyszerűen önállósítja magát és szép csöndben, saját szakállára kezd élni. Élvezi a jó levegőt és az egészséges ételeket.

Így esett meg, hogy mialatt Tommasino szel-leme mindig mélabúsabb lett és a kétségbeesett tépelődések mindig mélyebb gyökeret vertek benne,

teste, mintha csak meg *akarná*, tréfálni, valósággal virult, hízásnak indult. Pocakot is kezdett eresztetni, mint valami kedélyes kanonok.

Dehogy is volt már Tommasino! *Tommasone*-nek, *nagy Tommasonak* és »Leckés Tommaso«-nak nevezték el. Aki látta, könnyen hajlott arra, hogy igazat adjon Tommaso apjának. A helységben azonban jól tudták, hogyan él valójában a szegény fiú; egyetlen asszony sem akadt, aki azzal dicsekedhetett volna, hogy csak egyszer, akár futólag is rápillantott.

... Élni a lét tudata nélkül, mint a kő vagy a növény; nem emlékezni saját nevünkre sem; élni az élet kedvéért, öntudatlanul, mint az állatok, gyöngédség nélkül, vágyak nélkül, emlékezés nélkül, gondolatok nélkül; minden nélkül, ami értéket vagy értelmet adhatna az életnek. Egyszerűen csak végigheveredni a pázsiton, tarkó alatt összekulcsolt kezekkel és nézni fel a kék égre, amelyen napsütéssel átítatott fehér felhők kergetőznek; hallgatni a fuvallatot, amelytől úgy morajlik a gesztenyeliget, mint a tenger és a szél morajából kihallani egy távoli, nagyon távoli hangot, amely minden földi dolog értelmetlenségéről és a lét szívszorító ürességéről susog.

Felhők és szellő.

De hiszen már az is nagy szó, hogy az ember megéri és meg tudja állapítani, hogy *felhők* azok, amik ott kergetőznek, tündökölve, a kék végtelenségben. A felhő nem tud a saját létezéséről. Es nem tudnak róla a fák és a kövek sem, amelyek magukat sem ismerik.

Míg az ember, aki látja és felismeri a felhőket, a vízről is elgondolkodhatik, amelyből felhő lesz, hogy aztán ismét vízcseppekké változzék. Ezt a folyamatot még egy szegény, szűkagyú fizika-

professzor is meg tudja magyarázni. De ki magyarázhatná meg a *miért miértjét?*

Fönt a gesztenyeerdőben fejszecsapások; lent, a kőbányában csákányütések.

Megcsonkítják a hegyet. Fákat döntenek ki, hogy házakat építsenek. Újabb és újabb házakat, ott a hegyi községben. Mire való a fáradozás, törtetés, robotolás, a sok, sok kínlődás? Hogy még egy kémény épüljön és ebből a kéményből még egy kis füst szálljon fel, amely rögtön szertefoszlik a tér végtelenségében.

És akárcsak a füst, úgy az emberek minden gondolata és emlékezése is ...

Tommasino lelkén lassankint végtelen, békés derű ömlött el, miközben a természet hatalmas szín- • játékának szemléletébe merült és nézte a tölgyek, olajfák és gesztenyefák beláthatatlan zöld lombtengerét, amely Cimino lejtőjétől fokozatosan ereszkedett alá, a távoli Tiberis völgyéig.

Az emberek sok kis illúziója és csalódása és fájdalma és öröme és reménye és vágya hiábavalónak és mulandónak tűnt fel előtte, azzal az egyetemes érzéssel szemben, amelyet a minden emberi indulat iránt közömbös, minden emberi indulatot túlélő dolgok sugároznak ki. A természet végtelenségéhez viszonyítva, az emberi élet eseményeit semmivel sem látta jelentősebbnek a tovatűnő felhőknel. Mennyivel maradandóbbak például azok a rózsaszínű párába burkolódzó, a láthatár szélén enyhén elmosódó, alkonyati fényben füstölgő hegyek, ott messze, messze, túl a Tiberis völgyén.

Ó, emberi törekvések! Micsoda diadalujjongás, mert az ember immár repülni is tud, mint a madár! De nézzük csak, hogyan repül a madár: a legnagyobb könnyedséggel és kecsességgel száll fel és röptét szívből fakadó, vidám trilla kíséri...

Most hasonlítsuk össze a zakatoló, esetlen repülőgéppel és gondoljunk arra a halálos, nyugtalan rettegésre, amelyet az ember érez, ha a madárral próbál versenyezni! Az egyik oldalon néhány könnyed szárnycsapás és vidám trilla; a másikon zajos, bűzös gép és a halál félelmes kísértete. A motor elromlik, a gép megáll: jó éjszakát madárember!

— Ember, — mondta magában Tommasino Unzio, és kinyújtózott a pázsiton — hagyd abba a repülést. Miért akarsz repülni? Mire való ez?

* *
*

Egy napon futótűz gyanánt terjedt el a községben az elképesztő hír: Tommasino Unziót előbb arculütötte, aztán párbajra hívta ki De Venera hadnagy, a községben állomásozó csapat parancsnoka. Mégpedig azért, mert Tommasino, mint maga is beismerte, a hadnagy menyasszonyának, Olga Fanelli kisasszonynak, előző este a mezei úton, amely a Santa Maria di Loreto templomhoz vezet, ezeket a szavakat vágta az arcába:

— Ostoba liba!

De hogy miért tette ezt, azt nem volt hajlandó elárulni.

A község lakói elképedéssel vegyes derűltséggel fogadták a hírt. Szinte el sem hitték volna, hogy igaz, ha mindig újabb és újabb részletek nem tudódnak ki.

— Tommasino? — kérdezték hitetlenkedve. — Párbajra hívták ki? Azt mondta Fanelli kisasszonynak, hogy ostoba liba? Ő maga is beismerte, hogy ez megtörtént? Nem hajlandó magyarázatot adni? És elfogadta a kihívást?

—Hát pesze, mikor felpofozták!

— És meg fog verekedni?

— Holnap pisztollyal.

— Pisztollyal áll ki, De Venera hadnaggyal szemben?

— Pisztollyal.

Akkor hát komoly oka lehetett arra, hogy Olga Fanellit megsértse. Nem kétes, — hangoztatták a legtöbben — hogy ez az ok csupán régóta titkolt, heves szenvedély lehet. Tommasino bizonyára azért vágta Olga arcába, hogy »ostoba liba«, mert a lány nem őt ajándékozta meg szerelmével, hanem De Venera hadnagyot. Világos dolog! Egyébként mindenki úgy vélekedett, hogy valóban ostoba liba az, aki abba a szörnyen nevetséges De Venera hadnagyba beleszeret. De Venerának azonban természetesen más volt a meggyőződése és ezért magyarázatot követelt.

Olga Fanelli viszont a maga részéről könnyes szemmel esküdözött, hogy semmiféle regényes motívum nem rejtőzhetik a durva sértés hátterében. Hiszen Tommasinot azelőtt legfeljebb két-háromszor ha látta és találkozásaik alkalmával a fiú még csak rá sem emelte a pillantását; és soha, soha a legkisebb jellel sem adta a tudtára, mintha titokban szeretné. Nem, nem, más oka lehetett arra, hogy őt megbántsa. De micsoda? Ok nélkül mégsem vágja az ember egy fiatal hölgy arcába, hogy »ostoba liba«.

A lány apja, anyja, a két párbajsegéd, De Venera, maga Olga, meg a többiek mind, reggeltől-estig azon töprengtek, hogy mi oka lehetett Tommasinonak a kifakadásra. De Tommasino még náluknál is többet tépelődött és gyötrődött amiatt, hogy nem mondhatja meg az igazat. Hiszen ha megmondja, biztos, hogy senki se hisz neki. Sőt, vallo-mása egyenesen felbőszítené az embereket. Azt gon-

dolnák: nem elég, hogy titkolóznak, hanem még fel is akarja ültetni őket.

Mert azt ugyan ki hitte volna el, hogy 6, Tommasino Unzio, az utóbbi hónapokban, amint mindinkább elhatalmasodott lelkén és elmélyült benne a bölcsekedő mélabú, végtelenül gyöngéd részvétet kezdett érezni mindaz iránt, ami életre születik és egy kis ideig életben marad, anélkül, hogy tudná, miért — hervadásra és halálra várakozva. Mennél mulandóbbak és gyöngébbek és szinte meg se foghatók voltak ezek az apró létek, annál inkább meghatották, gyakran könnyekig elérzékenyítették.' Ó, hányféle módon lehet megszületni, hányféle sajátos, egyéni formában, mert hiszen sohasem akad két forma, amely tökéletesen megegyeznék! És az a bizonyos egyéni forma mindig csak egyszer él, rövid ideig, néha csak egy napig, parányi térben, az ismeretlen, szédítő nagy világ, a lét titkának hatalmas, és felfoghatatlan végtelensége közepette. Kis hangyának is lehet születni, vagy legyecskének, vagy fűszálnak ... Egy kis hangya, a világegyetemben! A világegyetemben, egy legyecske, egy fűszál... A fűszál megszületik, megnő, kivirágzik, elhervad. És azután eltűnik örökre. Az, amelyik már egyszer elpusztult, soha, soha többé nem élhet.

Nos hát, Tommasino körülbelül egy hónapja figyelte egy fűszál rövid élettörténetét. Egy fűszálét, amely két mohalepte kötőmb közül sarjadt ki, Santa Maria di Loreto elhagyott kis temploma mögött.

Szinte anyai gyöngédséggel követte szemmel ennek a fűszálnak növekedését más alacsonyabb fűszálak körében. Észrevette, amikor először bújt ki remegő vékonykán a földből, a két nagy kő közt; úgy tetszett, mintha félne, de egyúttal kí-

váncsi vágy hajtáná, hogy az odalent, mélyen elterülő, végtelen lapály látványában gyönyörködjék; aztán följebb, mindig magasabbra serkedt, hetykén, merészen, kakastaréj piros kis kalászával.

Tommasino mindennap egy-két óra hosszat a fűszál életét szemlélte, szinte élte és együtt remegett vele a legenyhébb fuvallatra; reszketve szaladt hozzá olyan napokon, amikor erős szél fújt, vagy esténként, mert attól tartott, nem érkezik idejében, hogy megvédelmezze a kecskenyájtól, amely mindig ugyanabban az órában haladt el a kis templom mögött és néha megállt, a kövek közt egy-két maroknyi fűvet legelészni. Mostanáig a szél is, a kecskék is megkímélték a kis fűszálat. És leírhatatlan volt Tommasino boldogsága, valahányszor, újra meg újra, épségben látta viszont, azzal a hetyke kis kalással a hegyén. Cirógatta, két ujjával gyöngéden egyengette, szinte lelkével és lehelletével melengette; és esténként, ha elvált tőle, rábízta az alkonyati égen feltűnő első csillagokra; megkérte őket, őrizzék a többi csillaggal egyetemben az éjszakán át. És lelki szemeivel a távolból is látni vélte fűszálacskáját, a két kötömb közt, a fekete ég alatt, amelynek sűrű csillagai ragyogva virrasztanak felette.

Nos hát, azon a bizonyos napon, amikor a szokott időben megjelent a réten, hogy egy órát a kis fűszállal töltsön, amint már csak néhány lépésnyire volt a templomtól, megpillantotta mögötte Olga Fanelli kisasszonyt, aki a két kötömb egyikén ült. Valószínűleg csupán néhány pillanatra pihent meg ott, séta közben.

Tommasino megállt. Nem mert közeledni. Várta, hogy a lány kipihenje magát és folytassa útját. Olga néhány perc múlva valóban felállt

— talán mert idegesítette Tommasino nézése. Lassan körültekintett, aztán szórakozottan ki-nyújtotta kezét, letépett egy fűszálat — éppen azt a fűszálat — és a foga közé szorította, himbálódzó, vöröses kis kalászával együtt.

Tommasino Unzio úgy érezte, hogy a szíve szakad meg. És amikor a lány, foga közt a fűszálat, elhaladt előtte, leküzdhetetlen indulattal vágta az arcába: — Ostoba liba!

Már most bevallhatta volna-e, hogy a fiatal hölgyet egy fűszál miatt sértette meg ilyen durván?

... De Venera hadnagy felpofozta.

Tommasinónak terhére volt már a céltalan élet, terhére volt értelmetlen testének nyúge, terhére voltak az örökös ugratások, amelyekről tudta, hogy még élesebbek és bántóbbak lesznek, ha a nyakleves után vonakodik a hadnaggal kiállni. Elfogadta hát a kihívást, de csak azzal a kikötéssel, hogy a párbaj feltételei a legsúlyosabbak lesznek. Tudta, hogy De Venera hadnagy remekül bánik a pisztollyal. Ezt minden reggel bebizonyította, gyakorlatozás közben. És Tommasino mégis ragaszkodott ahhoz, hogy pisztolypárbajt vívjanak, másnap kora hajnalban, a lövöldében.

A golyó a mellébe fűrődött. A seb az első pillanatban nem is látszott veszélyesnek, aztán rohamosan súlyosbodott a fiú állapota. A golyó átjárta a tüdejét. Magas láz; delírium. Négy nap és négy éjszaka küzdöttek az életéért, hősiesen és hasztalanul.

Unzioné asszony, aki igen vallásos volt, amikor az orvosok végül is kijelentették, hogy Tommasino menthetetlen, könyörögve kérte a fiát,

hogy legalább halála előtt térjen vissza Istenhez. És Tommasino az édesanyja kedvéért beleegyezett, hogy felveszi a halotti szentségeket.

Amikor a pap halálos ágyához lépett, megkérdezte tőle:

— De miért, fiam? Miért?

Tommasino félig lehunyt szemmel, elhaló hangon, kis sóhajjal ajkán, amely leírhatatlanul édes mosoly is volt egyúttal, egyszerűen felelte:

— Atyám, egy fűszálért...

És mindenki azt hitte, hogy az utolsó pillanatáig félrebeszél.

HÍREK A VILÁGBÓL

I.

Három órája ülök itt, az asztalra könyökölve, homlokomat két tenyerem közé szorítva és az eredmény mindössze két könnycsepp. Igenis, kérem: addig sajtoltam a szívemet, míg most itt vannak, íme, a zsebkendőmben ezek a könnyek: pontosan kettő, az egyik a jobb-, másik a balszemem sarkából gördült elő. Osztozzunk meg rajtuk, kedves Momo, ahogy jóbarátokhoz illik. Egyik a tied, aki meghaltál, a másik az enyém, aki élek. De hidd el, helyesebb volna, ha magamnak tartanám meg mind a kettőt.

Olyan vagyok, Momino, mint roskadozó vén fal, amelyet barbár kéz megfosztott egyetlen támaszától. (Szép, úgy-e, ez a hasonlat?) De tudod, hogy nem vagyok képes sírni. Ha mégis megpróbálkozom vele, csak annyit érek el, hogy még csúnyább leszek a szokottnál és megnevettetem az embereket.

Ezért hát inkább — tudod-e, miféle pompás ötletem támadt? Minden este beszélgetni fogok veled, fittyet hányva a halálnak. Elmesélem mindazt, ami ebben a szennyes világban történik, amelyet elhagytál. Elmondom, mit beszélnek az

emberek meg hogy mi forog a fejemben. Így azután úgy érzem majd, mintha tovább folytatódna az életed; lassan összekötözgetem szálait, amelyeket a halál szétszaggatott.

Nem tudok másként védekezni magánosságom ellen.

Mínhogy jóformán szerzetes lettem barátságod kolostorában, lelkemnek egyetlen ajtaja sem maradt nyitva más, távoli vagy közeli kapcsolatok számára, amelyek élő emberekhez fűzhetnének. És így most... látod? ... Most mikor már semmit sem tehetek érted három nappal halálod után, egyedül szomorkodom itt ebben a lakásban, amely mintha nem is volna az enyém, mert hiszen igazi otthonom mindig a tiéd volt.

Várj csak, várj, hogy micsoda gyönyörű hasonlatokat sorakoztatok majd fel, ha egyszer hozzálátok! Egyelőre a *roskadozó falon* és a *barbár kézen* kívül, nesze neked ez a harmadik is: »a barátság kolostora«. Költői, úgy-e?

Lámpát vásároltam — mit szólsz hozzá? Szép porcellánlámpát zománcos gömbbel. Azelőtt nem volt szükségem rá, hiszen az estétet veled töltöttem és ahhoz, hogy lefeküdhessen, elég világosságot árasztott egy-egy gyertyacsonk is, amit legtöbbszörre tőled kértem kölcsön.

Most olyan mély körülöttem a csönd, Momino, hogy szinte hallom a zsongását. Tudod, afféle zsongás ez, amit olyankor érzünk, ha a fülünk eldugul. O, a te füled azóta alaposan eldugulhatott, drága Mominóm! Valóban úgy tetszik nekem, mintha ez a zsongás valahonnan nagyon, nagyon távolról szállna felém. Onnan, ahol te vagy. Ezért szinte jólesik hallgatnom. Követni kezdem a gondolatommal és megyek, megyek a nyomán, amíg csak — hopp! nini, nézd! — végre a harmadik könny-

csepp is kigördült a szememből: a vigasztalan szomorúságom könnye. De ezt már, ha megengeded, magamnak tartom meg: hiszen olyan egyedül vagyok!

No, gyerünk, gyerünk tovább! Valóban szeretném neked újra megmutatni az életet, hogy láthasd, érezkelhesd, minden mozzanatával és mindazokkal az apró változásokkal együtt, amelyek múlhatatlanul bekövetkeznek. Még azt is tudatni szándékozom veled naponta, hogy milyen idő van. Mert ha ez a csúf világ nélkülözni is tudja mindazokat, akik elmentek, én téged nem nélkülözhetlek. És ezért a halállal dacolva, azt akarom, hogy az én révemen tovább éljen számodra a világ és te a világ számára. Ha *ezt* el nem érhetem, magam is elmegyek és azzal jóéjszakát. Ilyen körülmények közt ugyanis semmi értelmét se látnám, hogy tovább éljek.

Szóval, ezentúl a világ legfurcsább embere leszek: örökösen kémlelődni, szimatolózni fogok, járok-kelek egész nap, hogy híreket és benyomásokat gyűjtsék, amelyeket esténként majd apróra elmondok neked. Magától értetődik, hogy az életnek sok megnyilvánulása minden igyekezetem ellenére is el fogja kerülni a figyelmemet, de csak olyasmi, ami a tiédet *is* elkerülné: idegen országok életének mozzanatai, például. De (amit sohasem tettem) hogy kedvedbe járjak, még az újságokat is végig fogom olvasni. És így majd elmondhatom, hogy mit művel drága latin testvérünk, Franciaország meg az az erőszakos Németbirodalom ...

Vagy — jaj Istenem, Momo, talán bizony nem is érdekelnek már a politikai hírek? Ez nem lehet: hiszen azelőtt csaknem egész életedet betöltötték. És ezért ezentúl is úgy lesz minden, mint valamikor, esténként, ha a házmester beadta az újságo-

kat. Te, miközben bizonyos híreket olvastál, öklöddel verted az asztalt. En meg ijedten bámultam hol a táncoló poharakra, hol pedig dühösen szikrázó szemedbe, amelynek pillantása, nagy orrodon kissé félrecsúszott szemüveged fölött, dühösen villámlott felém. Mindig velem veszekednél. Engem szidnál, mintha én, szegény ördög, aki sohasem foglalkoztam politikával, az egész olasz nemzetet képviselném!

— Nyavalyásak! Nyavalyásak!

Emlékszel arra az estére, amikor szörnyű felháborodásodban az erkélyről a folyóba akartad hajítani Garibaldi-érmeidet? Micsoda ítéletidő volt! Zuhogott az eső. Amint olyan felindultnak láttalak, — emlékszel? — azt mertem mondani, hogy az egész vacak politika nem éri meg, hogy tüdőgyulladást kapj kint az erkélyen, a záporban! Micsoda vasvillaszemekkel néztél erre rám! Tudod, akkor valósággal bámultalak! Csodáltalak, inert az ilyen pillanatokban szinte gyermeknek tűntél fel előttem. Gyakran nem is tudtam megállni, hogy ezt meg ne mondjam neked, amin te szörnyen feldühödtél és tajtékozva lepocskondiáztál, ha békés telihold-képekről még dühöngésed halatára sem tűnt el a derűs mosoly. Néha ugyancsak kihoztalak a sodrodból és ilyenkor rémes gorombaságokat vágtál a fejemhez. Ha már nagyon vadakat mondtál, halálos nyugalommal kérdeztem tőled:

— Hogy érted ezt, kérlek?

Mire te rákvörösen, kidülledt szemekkel ordítottad:

— Úgy értem, hogy számár vagy!

Mennyit mulattam rajtad! És még mindig a fülemben cseng a hangod, amikor lehunyt szemmel, mintha kívülről betanult szöveget mondanál fel, ezt ismételtgetted:

— Az olyan rest és lomha lelkek előtt, amilyen a tiéd, az olyan lelkek előtt, amelyek önmagukból semmit sem meríthetnek, természetzerűleg minden értelmetlennek és értéktelennek tűnik fel.

Ezt azért kellett zsebrevágnom, mert nem tudtam a lelkemből ugyanolyan rajongó, szent együgyűséget »meríteni«, mint amilyenel te szépítgetted az embereket és a dolgokat. Hányszor adtad rá jóhiszeműséged fehér palástját rosszindulatú barmokra, akiknek igazi természetét csak akkor ismerted fel, mikor már megrúgtak vagy megmártak!

De te mindenáron mindent szépnek és jónak akartál látni. És ez gyakran sikerült is neked, mert ! hiszen a dolgok lényege, értelme bennünk lakik. Éppen innen ered az ízlések, nézetek és felfogások különbözősége. És ebből egyúttal az is következik, hogyha azt akarom, hogy rajtam keresztül újra lásd a világot, nekem is a te szemeddel kell nézmem. Vájjon fog-e ez sikerülni?

Mindenekelőtt azt képzelem, hogy téged különösen azok a dolgok érdekelnek, amik életedben is a legközelebből érintettek; például mindaz, ami otthonodban történik a feleséged körül...

Ó, gonosz Momo barátom, de keserű a szám, ha a házasságodra gondolok! Ne haragudj, hogy ezt mondom; Sok mindent megbocsátottam neked életedben: de ezt nem, ezt az egyet sose bocsátom meg. A feleségedet!

Ha a holtaknak a sír unalmas magányában eszükbe jutna azoknak a tévedéseknek és vétkeknek jegyzékét összeállítani, amelyeket megbántak, (ugyancsak érdekes volna, ha ilyen jegyzékek kerülnének a sírkövek hátsó lapjára, azoknak a hazugságoknak ellentétei gyanánt, amik a homlokzatu-

kon ékeskednek), neked csak ezt kellene a sírkövedre vésetned:

LVI. ÉVES. FEJJEL.
XXX. ÉVES. NŐT. VETTEM. EL.

Ebben minden benne van!

Hallgass ide, öregem. A napnál is világosabb, hogy korai haláloednek ő volt az oka.

Most nem sorolom fel ismét azokat a szempontokat, amiket öt esztendő előtt tártam eléd, életem legszörnyűbb napján. Hiszen később a magad kárán tapasztalhattad, hogy igazam volt, mikor óva intettelek. Csak annyit kérdek: miért tetted ezt? Mi szükség volt arra, hogy megházasodjál? Olyan szépen éldegéltünk kettesként áldott békeességben. De nem! Neki feleség kellett! És volt szíved azt hangoztatni, hogy nem érheted be azzal az otthonnal, amelyet apránként rendeztünk be a magunk számára, az én régi bútoraim és néhány más lim-lom segítségével, amit jórészt árverésen vásároltunk.

Hogy nem szereted az öregségnek azt a megnyugtató porát, ami körülöttünk lassanként mindent belepett, hogy mulatságból az ujjunk hegyével ezt a szót irkálhassuk belé: »Mulandóság«.

És nem élvezed velem együtt, lassanként kialakult, meghitt szokásaink jóleső egyhangúságát és háziállataink társaságát. A két kanári házaspárét, akikre én vigyáztam, meg Ragnetta cicáét, akire te ügyeltél (tavasszal, ha rájött a bolondja, gyakran összekarmolt, mikor cirógattad — emlékszel?), meg a két ostoba teknősbékáét, Taru úrét és Tara asszonyságét, akik oly sok bölcselkedésre nyújtottak alkalmat nekünk ott a virágokkal teli kis erkélyen. Képes voltál azt állítani, hogy akár csak Taru, szükségét érzed, hogy feleséged legyen

(szégyeld magad, a te korodban!) és hogy én csak azért nem tudlak megérteni, mert hát én és a nők ...

Áruló, álmodozó bolond!

Vájjon nem ugyanúgy vélekedtél-e a nőkről te is, akárcsak én, mielőtt egyik pillanatról a másikra megváltoztatta volna felfogásodat a szép »mademoiselle«, aki alattunk lakott és azzal a kifogással jött fel, hogy meg akarja nézni közelről a virágainkat; mivel hogy ő is virágot igyekszik nevelni, cserépbén, az ablakpárkányon, de az ő virágai sehogy sem maradnak meg, míg a mieink olyan gyönyörűen virulnak az erkélyen.

Az Ördög vitte volna el azt az erkélyt!

— Ó, de szépek, 6, de gyönyörűek! És ki ápolja őket ilyen gondosan?

Mire te gyorsan rávágta:

— Én.

Hálátlan! Mintha nem én jártam volna le térdig a lábamat, hogy egyenként Összeszedegessem számodra azokat a virágmagvakat! De nem bírtad megállni, hogy ne kérkedj a lelkendezve áradozó mademoiselle előtt...

Szavamra mondom, legszívesebben elvertelek volna, amint láttam, hogy apró szemed kótyagosan csillogni kezd, mint részeges vénemberé és az arcodon bárgyú mosoly árad el. És amikor a lány kijelentette, hogy odalent, beteg édesanyjával egyébről sem beszélgetnek, csupán rólunk, a mi közös életünk derűs szépségéről, gyorsan közbeszóltam:

— Szegény öreg emberek vagyunk, kisasszony. Emlékszel? Olyan szemekkel néztem önagyságára, mintha azt várnám, hogy szégyenkezésében egyenesen a föld alá süllyed.

Te észrevetted ezt és hülye vigyorgással (ne haragudj, ha ezt mondom), így szóltál:

— Nem a! Csak ő az öreg, kisasszony! És ráadásul mogorva és házsártos is. Sose higgye, hogy olyan szép, békés az életünk! Ha tudná, hogy felingerel néha ez az én barátom!

Tedd a kezedet a szívedre: *ezt* érdemeltem tőled?

No jó, hagyjuk. Megbüntettelek. Ez a lakás volt a büntetésed, amelyet öt esztendővel *ezelőtt* béreltem ki. Csökönyszerűen ragaszkodtam hozzá, hogy itt lakjam, bár röviddel az esküvőd után mégis csak ellágyultam kissé és újra rászoktam, hogy reggeltől-estig veled legyek.

De arról hallani sem akartam, hogy nálatok is aludjam!

És minden este, mielőtt elhagytalak, az elemekhez fohászkodtam, hogy zúdítsanak vad vihart Rómára, mert így legalább lelkifurdalást éreztél volna, amint látod, hogy elindulok sivár otthonom felé, szegény öregember létemre, a viharban, míg azelőtt ott állt az ágyam a te ágyad mellett, a jó meleg szobában. Látod, azt szerettem volna, ha egy ilyen szeles, esős éjszakán megbetegszem, mert akkor még keserűbb szemrehányást tettél volna magadnak. Azt sem bántam volna, ha meghalok... Igen, idáig jutottam: gyönyörrel színeztem ki gondolatban ezt a lehetőséget. De, sajnos, vastag a bőröm és helyettem te mentél el, te, annak az asszonynak hibájából... már én bizony nem teszek lakatot a szájamra!

Ó, Momino, Momino, régi igazság, hogy a francia műveltség elpuhít! Természetes, hogy az ember hajlamos lesz a fellengzős álmodozásra, ha sokat beszél franciául, különösen nőekkel és nőkről! Az a kisasszony az első emeletről, minthogy tudta, hogy francia tanár vagy, folyton csak franciául akart veled beszélni.

— *Oh, que vous etes genul, Monsieur Momino, de m'apprendre á prononcer si poliment le frangais!*

Ha erre gondolok, átkozom a saját ostobaságomat, hogy annakidején tudtodon kívül kijártam számodra a tanári állást a reáliskolában. Ha egyszerűen velem maradsz, soha semmiben sem szenvedtél volna hiányt. így ellenben francia professzor lettél, megrészegültél a dagályos szavaktól és azt hitted, megengedheted magadnak azt a fényűzést, hogy vén fejjel megházasodj. De ráfizettél.

No, hagyjuk ezt. Úgyis tudod, miféle érzelmekkel viseltetem a feleséged iránt. Hanem azért ne félj, gyakran hírt adok majd neked felőle is.

De annál a pillanatnál akarom felvenni a fonalat, amelyben elhomályosult előtted a *világ*. Amikor hirtelen megérezted a halál lehelletét és asztalnál, ebédelés közben, az én megnyugtató kiáltozásomra, — hogy »semmi, semmi az egész!« — elhalóan így feleltél:

— Búcsúznunk kell.

Ezek voltak utolsó szavaid. Másnap reggel kilenckor, tizenhárom órai agónia után meghaltál.

Amíg élek, mindig hallani fogom az éjszaka csöndjében haldoklásod szörnyű hörgését. Milyen szörnyű, Momino, ha valaki így hörög! Nem is tudtam elhinni, hogy te lehetsz az! Amellett mindenedet össze-vissza ... az ágyat, az ingedet... te, aki olyan tiszta voltál! És az a sípoló lélekzés, amely mindnyájunkat, akik tehetetlenül álltunk melletted, kétségbeejtett. A következő éjszaka gyászos virrasztását se felejtsem el soha, soha, a folyóra néző, nyitott ablakok közelében. Milyen leírhatatlan hangulat: halott mellett virrasztani, nagy folyó szomszédságában, amelynek hömpölygése fölhallatszik a mélyből. És néha az ablakhoz

lépni és egy-egy járókelő parányi árnyékát bámulni, amint átsuhan a kivilágított hídon ...

Hanem ami igaz, az igaz: a feleséged nagyon megsiratott. Tudod-e, hogy még most is sirat? Én nem sírtam, de bár még most is félig kábult vagyok, mindenről gondoskodtam, amiről kellett.

Éjfél van, Momino: ilyenkor szoktunk lefeküdni. Aludni megyek.

Milyen csönd van! Úgy érzem, mintha körülöttem tele volna az éjszaka a te haláloddal. És még a lámpa is olyan különösen duruzsol...

Mára elég. A szomszéd szobában puha, fehér ágynemű vár rám. Te pedig kettős koporsóban alszol, a temetőben, az 51-es számú sírhelyen, szegény Mominóm!

Nem merek neked jóéjszakát kívánni.

II.

Ma rájöttem, hogy tulajdonképpen a temető is csak az élőket szolgálja.

A Verano temető pedig a szó szoros értelmében olyan, mint valami primitívre leegyszerűsített város. A szegények itt is nyomorúságosan laknak. A gazdagok sokféle stílusban épült palotákban, amelyeket kert vesz körül; még külön kápolnájuk is van. A kertet eleven kertész ápolja fizetség ellenében, a kápolnában eleven pap mutat be misét, fizetség ellenében.

Ha igazságosak akarunk lenni, ezt a két hivatalt is a holtaktól bitorolják az élők, saját birodalmukban.

Amellett a temetőben utak, ösvények, fasorok és sikátorok is vannak, amelyeknek jó lenne nevet adni, hogy a látogatók könnyebben tájékozódhas-

sanak. Esetleg az ottnyugvó, legnevesebb halott nevét viselhetnék, például így: Tizio-út (vagy ösvény), Cajus-fasor (vagy tér).

Ha majd én is köztetek leszek, Momo, éjszakánként néha gyűlést tartunk és meglátod, fölvetem ezt az indítványt, sőt még sok egyebet is fogok javasolni, hogy mi, holtak, végre kifejezésre juttassuk és megvédjük jogainkat, méltóságunkat.

Mit szólsz ma esti elmélkedéseimhez? Azzal a szikrányi étellel, ami még bennem rekedt, úgy érzem magam, mintha már nem is ehhez a világhoz tartoznék, drága Momo, mióta te halott vagy. Ezt a csekély életmaradékot csupán arra akarom fordítani, hogy a lehetőségekhez képest némi könnyebbséget szerezzek neked. Egyébként fogadni mernék, hogy mint rendesen, most is azt mondd, hogy elmélkedésem cseppet sem eredeti.

Tudod (most már megmondhatom), az azért mégis furcsa volt, hogy mindenre, ami a jelenlétedben kicsúszott a számon, rámondtad, hogy már olvastad valamiféle könyvben, de leggyakrabban sem a könyv címére, sem a szerzője nevére nem emlékeztél.

Én nem sokat tartok magam felől. Alig olvasok, csak néha, nagyritkán egy-egy régi könyvet. Persze, — ez tagadhatatlan — ha kicsit a homlokomra ütögetek, világosan érzem, hogy mögötte emberi agy lakik. De ez az agy tudatlan. Nálam tudatlanabb ember nehezen akad. De gyakran azt kell látnunk, hogy a legbutábbak tartanak a legtöbbet a saját szellemi képességeik felől, miközben egyik ostobaságot a másik után követik el. Én legalább világosan látom és beismerem a saját korlátoltságomat és ezért nem is szégyenkezem miatta; bár talán illenék.

Térjünk vissza a holtak városába.

Feleséged, nézetem szerint, igen nagy ostobaságot követett el és én az ilyesmit sohasem tudtam szó nélkül hagyni. Ítéld meg magad, igazam van-e. Ideiglenes sírba temettetett (ami magában is rengeteg költséget jelent), mert az a terve, hogy idővel kriptát vásárol számodra.

Nem mindegy-e, hogy az ember holtában díszes sírboltban pihen-e vagy a szegények nyugovóhelyén vagy akár a meztelen földben, egy fa tövé-nél vagy a tenger mélyén? Ugo Foscolo is elmélkedik erről egy helyen. Előbb azt mondja, hogy mindegy, aztán megint, hogy mégsem az, bizonyos emelkedett, társadalmi és kulturális szempontból. Te talán szintén úgy gondolkodói, mint Ugo Foscolo. Én nem. Mennél öregebb leszek, annál jobban gyűlölöm a társadalmat és a kultúrát. De hagyjuk ezt most. Ha még legalább végleges sírhelyet vásárolt volna számodra a feleséged! De nem, kérem! Azoknak a falba vájt sírszekerényeknek egyikét bérelte ki, amelyeket a régi rómaiak »loculus«-nak neveztek. 25 lírát fizet érte három hónapra, attól kezdve pedig havonta tízet.

Beláthatod, hogy ezt a folyton növekvő költséget a feleséged hét-nyolc hónap múlva már semmi esetre sem fogja bírni. És akkor mi lesz?

Azt mondta nekem, hogy esetleges költözködésben reménykedik. Majd mingyárt megmagyarázom, mit jelent ez. Tudod-e, hogy a temetőben is kiürülnek, időnként a lakások, akárcsak az igazi városok házaiban? Bizony! A holtak költözködnek. Azaz, hogy inkább élő hozzátartozóik. Mondjuk, elhagyják Rómát, hogy máshol telepedjenek le és lakásuk berendezésével, poggyászukkal együtt halottaikat is magukkal viszik. A régi kriptát pedig eladják, hogy másikat vásároljanak helyette az Új lakóhely temetőjében.

Milyen ostoba vagyok! Olyan dolgokat magyarázgatok neked, amik felől te, aki a temető lakója vagy, jóval tájékozottabb lehetsz nálamnál! Én csak most nemrégén tudtam meg mindezt.

Nos hát — érted-e már? A feleséged ilyen alkalmi vételre számít, efféle azonban nem túlságosan gyakran adódik. Egyébként azt hiszem, hogy még sok egyéb számítása is balul fog kiütni. Mindenekelőtt abszurdum azt hinni, hogy sokáig tarthat az olyan asszony gyásza és ragaszkodása, aki oly fényesen beszél franciául, mint Ő. Ne essék rosszul, hogy ezt mondom. Azonkívül csalódni fog, ha azt képzeli, hogy sikerül annyi pénzt megtakarítania, amennyiből, hogy úgy mondjam, másodkézből, kriptát vásárolhat. No és az ideiglenes sírhely bérletét addig ugyan ki fizeti? Látom már, hogy én, — mintha egy vékony hangocska is ezt visonganá felém a pénzesládám belsejéből, amely itt áll mellettem mintha egy vékony hangocska is azt visonganá felém a pénzesládám belsejéből, amely itt áll mellettem — de ennek ellenére is örültség, amit a feleséged kieszelt.

És ha már erre a kényes vágányra tértünk, beszéljünk tovább »anyagiakról«. Tudod jól, hogy aprólékos, rendszerető ember vagyok és mindent följegyezgetek. Éppen most írtam össze e hónap kiadásaimat. Benne vannak a temetésed költségei is.

Nem számolhatnék be egy kicsit pénzügyeinkről, mint régente?

Bár mindenről tisztességesen igyekeztem gondoskodni, Momino barátom (elszállítás, gyászpompa, stb.), szem előtt tartottam, hogy a végrendeletedben is egyszerű temetést kívántál. Mégis arra a tapasztalatra jutottam, hogy Rómában₁ szinte többé kerül meghalni, mint élni, pedig hiszen tudod, hogy az élet is éppen elég drága. Ha meg-

mutatnám neked a számlát, amelyet az új temetkezési vállalat ügynöke kézbesített nekem tegnap, a hajadat tépnéd. Pedig hangsúlyozta, hogy lehetőleg alacsonyra szabta az árakat, a konkurencia miatt. Legjobban mégis arra a kifényesedett reverendájú, öreg papocskára haragudtam, innen a San Rocco-plébániáról, aki húsz lírát kért a beszentelésért és a gyászmiséért... Nekem bizony mindebből semmi sem kell, ha meghalok! Kikötöm, hogy elégessenek! Ez egyszerűbb és tisztább megoldás. De hát mindenki másként gondolkodik. Emberi gyöngeség, hogy még holtunkban is szívesebben pihenünk így, mint amúgy. No, eleget beszéltünk erről!

Anyagi ügyek.

Tudhatod, hogy van még pár garasom. Meg azt is, hogy igen szerények az igényeim és immár semmi vágyam sincs. Mindössze az után vágyódom, hogy mielőbb meghaljak, lehetőleg anélkül, hogy észrevenném.

Miről is beszéltünk? Ja igen! Hát szóval: mit kezdjek megmaradt vagyonkámmal? Jótékonyági intézményekre hagyjam talán, a halálom után? Mindenekelőtt ki tudja, miféle kezekbe jutna. Amellett sosem volt bennem effajta egyetemes gyöngéd-ség felebarátaim iránt. Én bizony felebarátomról elsősorban tudni akarom, hogy hívják.

No már most, minthogy ezeket a dolgokat könnyebb írásban, mint élőszóval elmondani, megírtam a feleségednek, hogy feltett szándékom, sőt kötelességemnek is tartom, hogy a jövőben barátom özvegyével szemben is úgy viselkedjem, mintha a barátom még mindig élne: vagyis hozzá akarok járulni háztartása költségeihez.

Vigyázz, Momo, mert most jön a java! Tudod, mit felelt erre a feleséged? Mindenekelőtt

köszönetet mondott nekem, ahogy valami jöttment idegennek mond az ember köszönetet. De hagyjuk ezt. Aztán hozzátette, hogy pillanatnyilag, sajnos, »kényszerítve érzi magát«, hogy ne utasítsa vissza »kegyes támaszomat«, mert miután »fölfeszengette« a ladikot, amelyben » verejtéked gyümölcsét« szoktad őrizgetni, abban csupán ötven lírát talált. Nyilvánvaló, írta, hogy ebből nem fizetheti ki tizenötödikén a házbért, nem rendezheti a függőben lévő számlákat és nem varrathat szerény gyászruhát, amire feltétlenül szüksége van.

Ezekből a közhelyekből, amelyeket most elismételtem, világosan kiolvastam, hogy ki diktálhatta feleségednek ezt a levelet. »Kegyess támasz«, »fölfeszengetés« és »verejtéked gyümölcse* — ez csupán a sógorod stílusa lehet... azaz, hogy úgy-e, nem is a te sógorod, hanem a feleségedé az a bizonyos Postella úr, aki most — ezt csak úgy mellesleg említem — végleg beköltözött a lakásodba, élete párjával együtt. Ugyanabban a szobában alszanak, ahol elhunytál, ahol valamikor mi ketten aludtunk.

Gyerünk tovább. Feleséged levelében bizonyos távolabbi terveit is közölte velem. Azt írta, reméli, hogy valami otthoni munkát szerezhet, vagy úri családnál helyezkedhetik el, mint felolvasónő, esetleg nevelőnő. így — írta — hasznosíthatná azokat az mértékes oktatásokat«, amelyeket te. hagytál rá ^egyetlen és drága örökség« gyanánt. De ne-hogy aggodalmaskodj emiatt. Amíg én itt vagyok, nyugoát lehetsz, hogy a feleséged nem vállal állást. A levél egyébként ezekkel a szavakkal végződött: »És bizalommal telten köszöntöm!« Bizalommal telten! Ugyan, honnan szedi a sógora ezeket a kifejezéseket? Igazán nevetséges!

Igaz is, a »fölfeszengetésről« jut eszembe: hol hagyta a pénzesládikó kulcsát? Sehol sem

találták: ezért volt kénytelen az a derék nyelv-újító a »fölfeszengetéshez« folyamodni. *Igazán* mulatságosak ezek a nápolyiak, ha olaszul beszélnek. Vagy ki tudja! A jó sógor talán annyira sietett a ladikot felnyitni, hogy nem is kereste a kulcsot, hanem az egyszerűség okáért mingyárt feltörte ... Nagyon sajnálom a ladikot, amely régi, kedves, közös jószágunk volt. Egyébként anyámtól örököltem és ezért drága ereklyémnek tekintetem. Mo, elég. Beszéljünk másról.

Ma éjszaka a kabátom, amelyet egy szék karfájára akasztottam, az ágy lábánál, összejátszott a szoba sarkában égő méceses világával, és a félhomályban úgy megréféltak, hogy ijedtemben majd kiugrottam az ágyból.

Mikor már ugyanis egy ideje a fal felé fordulva aludtam és felébredve, félig megfordultam, egyszerre úgy láttam, mintha valaki ülne ott a karosszékben, az ágyam lábánál.

Rögtön rád gondoltam. De ugyan miért ijedtem meg?

Ó, ha valóban megjelenhetnél nálam éjszánként, akár kísértet képében is! Bárhogy, csak eljöhetnél, hogy egy kicsit velem lehess!

De, persze, még ha ez lehetséges volna is, inkább a feleségedet keresnéd fel, hálátlan! Vedd azonban tudomásul, hogy ő biztosan becsapná az orrod előtt az ajtót és rémülten sikoltozva elmenekülne. Mire te szépen eljőnnél hozzám, hogy megvigasztaljalak. Aztán ide telepednénk az asztalhoz, ahol most is üldögélek, szembe egymással és elbeszélgetnénk, mint a régi szép időkben... Minden este jó erős kávéval várnálak és te, a hírhedt kávészakértő, éppúgy bírálgatnád, mint régen, ki főz jobbat, a feleséged-e vagy én. Azonkívül kikészíteném a pipádat is,

meg az újságot. Így aztán magad olvashatnád el az estilapot, mert én már bizony hiába igyekszem, nem vagyok képes végigböngészni. Háromszor is megpróbálkoztam veled, de abba kellett hagynom.

Azzal vigasztaltam magamat, hogy ha én, aki élek, le tudok mondani az újságolvasásról, te immár még könnyebben lemondhatsz arról, hogy a napihírekről értesülj. Nem igaz?

Kérlek, mondd, hogy igen.

Amikor ma reggel hazatértem a temetőből, a Via Nazionalén valaki utánam kiáltott:

— Aversa. úr! Aversa úr!

Megfordultam. Zanti közjegyző unokaöccse állt mögöttem, egyike azoknak az ifjoncnak, akiket te (nem tudom miért) »pongyola emberek«-nek szoktál nevezni. Megszorította a kezemet, és így szólt:

— Ó, az a szegény Gerolamo úr! De sajnálom!

Lehunytam a szememet és mélyet sóhajtottam. Mire a fiú így folytatta:

— Mondja, Tommaso úr, hát a felesége ... az özvegye?

— Sokat sír szegényke.

— Képzelem. Még ma meglátogatom, hogy részvéteket fejezzem ki...

A feleségednek bizonyára sok részvétlátogatója akad, Momino. És ha csúnya és öreg volna? Akkor a kutya se nézne feléje.

Még ha kegyetlennek látszom is, hozzá akarlak szoktatni ezekhez a hírekhez. Attól félek, hogy idővel még kellemetlenebb dolgokat is kell majd neked mesélnem. Az élet szomorú, barátom ... Ki tudja, mennyi keserűséget tartogat számunkra a jövő!

Éjfél van. Aludj békében.

III.

Micsoda pojácák, barátom, micsoda pojácák!

Ma délelőtt meglátogatott Postella úr, azzal a hájtömeggel együtt, akit (vagy amelyet) nem szegei a feleségének nevezni. Azt mondta, azért jöttek el hozzám, hogy megmagyarázzák a levelet, amelyet a feleséged írt nekem tegnapi.

Mit szólna a sógorodhoz? Előbb ilyen furcsa hangnemben írat nekem, aztán eljön kimagyarázkodni.

^io hagyjuk ... Szerintem azonban mai látogatásának igazi okát és célját még érdekesebb volna tisztázni, mint azt, hogy az a levél miért íródott.

Én legalább is még mindig nem látom világosan, mit akar tulajdonképpen. Csak azt sejtettem mindjárt az első pillanattól fogva, hogy Postella úr kettős játékot szándékozik játszani. És ezért igyekeztem arra kényszeríteni, hogy felfedje a kártyáit.

Kezdetben hagytam, hogy beszéljen. Plinius szerint a szkunksz, mielőtt a kobraival szembe szállna, hogy erőt gyűjtsön, szagos rutát eszik. Én még jobbat találtam ki: egyenesen Postella úr frázisaiból merítettem erőt. Magamba szívtam a beszéde velejét, hogy azután a saját mérgével marjam meg.

Ó, ha hallottad volna, hogy sajnálkozott a feleséged levele miatt: úgy tett, mintha szörnyen reszeltél! Minthogy sehogy sem akarta a sápirozást abbahagyni, egyszer csak közbeszóltam, hogy megnyugtassam:

— Nézze csak, kedves Postella úr, önnek az a szerencséje vagy szerencsétlensége (nem is tudom, minek nevezzem), hogy remek stílussal áldotta meg a Teremtő. Higgye el, ritka adomány ez! De talán megbánta mindazt, amit tegnapi a barátom feleségével íratott nekem?

Erre a nyílt támadásra nem számított szegény. Legalább *százat* pislogott egy másodperc alatt (hiszen emlékszel arra az ideges arcrángására); aztán bárgyún nevetett, mint aki nem akar valamit megérteni és ezért úgy tesz, mintha nem értené:

— Hogyan? Hogyan?

A felesége egy szót sem szólt, csak a széket nyikorgatta, amelyen ült.

— őszintén szólva, — folytattam érzéketlenül — szeretném, ha ez így volna.

Ekkor aztán hosszas magyarázgatásba kezdett. Közben folyton csak nejét csodáltam, aki a szó szoros értelmében csüggött a férje ajkán, csaknem minden szavát bólogatva helyeselte és időnként rámpillantott, mintha ezt kérdezné:

— Mit szól hozzá, milyen okosakat mond?!

Nem tudom, hogy annak az ormótlan^vízilonak volt-e valaha is agyveleje. Egész biztos, hogy most már, ha van is, nem használja, annyira bízik a férje eszében, amely szerinte két ember számára is elég. Sőt túl sok is.

Hogy rövidre fogjam a szót: Postella úr beismerte, hogy ő írta a levelet. De, természetesen, feleséged határozott megbízásából. Szerinte ugyanis Giulia még mindig olyan lelkiállapotban van, hogy képtelen lenne levelet fogalmazni, a tartalmát azonban mégis ő mondta tollba. Postella urat viszont nagyon bántotta, hogy ilyen hangnemben kénytelen nekem írni és azért jött el hozzám, hogy saját nevében mentegetőzzék. Amellett a feleségedet is mentegetni igyekezett. Arra kért, vegyem figyelembe azokat a »kényes« szempontokat, amelyek annak a levélnek a tollbmondására kényszerítették.

És ekkor aztán kiderült, hogy az *egész* zavart tulajdonképpen félreértés okozta. Feleséged a

leveletem — amelyben azt írtam, hogy haláloddal semmi se változik köztünk — úgy értelmezte, hogy továbbra is több időt szándékozom a te otthonodban tölteni, mint itt, ebben az én három szobácskában ... Miközben Postella úr közölte ezt velem, pillanatról-pillanatra fagyosabb és megvetőbb nézéselem hatása alatt oly örülten kezdett pislogni, hogy már valóságos vitustáncot járt a szemhéja.

Nincsenek illúzióim azokkal az érzelmekkel kapcsolatban, amelyeket a feleséged táplál irántam. Az ellenszenvünk kölcsönös. De mégis tudom, nem a feleséged, hanem Postella úr tartott attól, hogy továbbra is éppúgy eljárógatok hozzájuk, mint amikor te még életben voltál. Ezért a tűzbe tenném a kezemet! És ő *beszélte* rá a feleségedet, hogy ilyen hangnemben írjon nekem. Elhitette vele, hogy egyébként az emberek pletykálni kezdenének róla meg rólam.

Így aztán bebiztosította magát, hogy senki se fogja háborgatni, a feleséged otthonában.

Másrészt azonban attól tartott, hogy ha így kidobnak, válaszul bekotorna pénzeszsákomból száját és ezért mosolygós arccal eljött hozzám, szer-tartásosan mentegetőzni, hogy kicsiklandozza az erszényt a zsebemből.

— Nyugodjék meg, kedves Postella úr! — mondtam neki. — Nyugodjék meg és nyugtassa meg Önagyságát is, hogy én csak igen ritkán fogom háborgatni... — Csaknem hozzátettem: — Csupán olyankor, ha már feltétlenül szükséges, hogy hírt adhassak felőle Mominónak.

Erre Postella úr élénken tiltakozni kezdett és tiltakozásában részt vett a felesége is, de csupán arcjátékkal, hogy alátámassza és még meggyőzőbbé tegye cingár férje gesztusait, aki-

nek szóbeli támogatásra igazán nem volt szüksége.

Ma délután aztán elmentem a lakásodra, hogy kimagyarázokdjam a feleségeddel.

Milyen különösen hatott rám az a lakás, nélküled! A mi lakásunk, Momino, nélkülünk! Kedves bútoraink, mingyárt ott az előszobaajtón túl, a terraszra nyíló, üvegajtós ebédlőben... Az a nehéz, tömör, négyszögletes asztal, amelyet — Istenkém! — harminckét esztendő előtt árverésen vásároltunk, potom pénzért... Amikor most viszontláttam, Momino, a függőlámpa alatt, amelyre a feleséged piros selyempapír-ernyőt illesztett (úgy-e, tudod, hogy ezek az asszonyi, kicsinyes moderneskedések első pillanattól fogva az idegeimre mentek, mert sehogy sem illettek az olyan rideg, patriarkális egyszerűségű lakás keretébe, mint amilyen a miénk volt) — ejnye, miről is beszéltem? Ja. igen, arról az asztról, amelyet furcsán esett viszontlátnom... És a te helyedet, az asztal mellett... Ragnetta cica ült az asztal tetején. Szegény kis állat, mintha erősen lefogyott volna... Egy kicsit kapargattam a fejét, a füle mögött, ahogy te szoktad. Az asztal közepén, a terítón, a szokott virágváza állt, a vázában szegfűcsokor. Akaratlanul is megakadt a szemem rajta, mert — beláthatod, — mégis csak különösen hatott ez az élővirág-bokréta olyan lakásban, ahol alig nyolc nap előtt meghalt valaki. De talán a terraszról, a virágcserepekből való volt a szegfű. Mindenesetre tény, hogy a feleségednek volt kedve virágot szedni, és ráadásul még nem is a fiókos szekrényre tette, a fényképed elé, hanem az asztal közepére.

De hagyjuk ezt. Tény, hogy amint megpillantott, zokogásban tört ki. Az én torkomat is sírás

fojtogatta és legszívesebben öklömmel az arcába vágtam volna Postella úrnak, aki széles gesztussal a feleséged felé, mintha vásári fenomént mutogatna, valami komédiás-bódében, így kiáltott fel:

— Ez így megy nyolc nap óta: nem eszik, nem alszik ...

Legszívesebben rákiáltottam volna:

— De hát hagyja sírni, uram, ha jól esik neki!

Már most: nem vonom kétségbe, hogy Postella úr igazat mondott. De mi szükség volt arra, hogy ezt az »igazságot« az orrom alá dörgölje? Talán attól félt, hogy nem hiszek a feleséged gyászának őszinteségében? Vagyis: szerinte mindez esetleg csak komédia is lehetne? ... Ó, Istenem, milyen ostobák némelykor a túlságosan körmönfont emberek!

— Nem vigasztalhatom, drága Giulia, mert én még magánál is szomorúbb vagyok — mondtam a feleségednek. — Sírjon, sírjon csak, ha már a jó Isten megajándékozta a síritudás adományával. Momo sok könnyet érdemel.

Ebben a pillanatban sógornőd, aki mellettem állt, a hasán összekulcsolt kezekkel, nagyot sóhajtott. Hirtelen elhallgattam és rápillantottam. Ő ellenben kidülledt ökörszemével a férjére bámult, mintha azt kérdezné tőle, hiba volt-e, hogy sóhajtott és hogy ezekután kegyvesztett lett-e vajjon?

— Aranyember volt! — kiáltotta Postella úr válaszul a felesége kérdő pillantására és bánatosan csóválta a fejét. — Aranyember volt!

Mondj szépen köszönetet Postella úrnak, Momino.

Én nem tudtam a szép mondást megköszönni neki, mert nem tudom, miért, de az arca, egész

viselkedése valahogy olyan furcsán hat rám, hogy folyton viszket tőle a tenyerem. Érzem, hogy ha egyszer arra kényszerítenének, hogy megcirógassam, a legnagyobb kéjjel nyakonütném. Ő érzi ezt és állandóan mosolyog rám.

Egyébként kényelmes dolog egyszerűen csak sírni és folyton ezt hajtogatni: egyebet nem tehetek! — Erre gondoltam, miközben a feleségedet néztem, aki kétségbeesetten zokogott, míg nekem, a Postella házaspár sóhajaitól és sópánkodásaitól torkomon akadt a szó. Nem bírtam rólad beszélni és egyáltalán nem tudtam, mit mondjak. Feszengve, idegesen ültem a helyemen. Már-már azon voltam, hogy felállók és köszönés nélkül elmegyek. De ekkor eszembe jutott látogatásom célja és minden kertelés nélkül a tárgyra tértem:

— Azért jöttem, Giulia, hogy megmondjam magának: a tegnapi levele nagyon rosszul esett. Ma délelőtt felkeresett a sógora és elmagyarázta, miféle félreértést okozott egyik kifejezésem...

Postella úr, aki mostanáig a fülét hegyezte, hirtelen, idegesen pislogva közbevágtott:

— De kérem, kérem ...

— Vagy ön beszél, vagy én beszélek — förmedtem rá nyersen.

— Kérem, csak tessék ...

— Hát akkor ne vágjon a szavamba! Mindenekelőtt semmi oka sincs arra, kedves Giulia, hogy bármiért is köszönetet mondjon nekem.

— Már hogyne volna! — szólt közbe most a feleséged, anélkül, hogy levette volna szeméről a zsebkendőjét.

— Nincs, bizony — feleltem én. — A számlákat már majd csak Momo barátomnak mutatom be, a túlvilágon. Jól tudhatja, hogy mi ketten sohasem tettünk különbséget az enyém,

tiéd között. Nem látom be, hogy ennek most miért kellene megváltoznia. Momo az én számomra nem halt meg. De ne is beszéljünk erről. Ellenben, ha magának kellemetlen az, hogy én néha eljövök megkérdezni, nem lehetek-e valamilyen szolgálatára, mondja meg őszintén és ...

— De ugyan, hogy beszélhet így, kedves Tommaso! — vágott közbe a feleséged. — Jól tudja, hogy ez itt a maga lakása, nem az enyém!

Nem is tudom, miért, de ebben a pillanatban Postella úrra kellett néznie. Ő, alighogy megérezte nézésemet, fölemelte mind a két karját, kifelé fordított tenyerekkel, fejével könnyedén biccentett, és mosolygott, mintha meg akarná erősíteni feleséged szavait.

Arcátlan fráter! Legszívesebben felugrottam volna a helyemről, hogy megragadjam kabátja hajtókáját és ráordítsak: — Ugy, ez az én lakásom? Ön is ezt tartja? Hát akkor legyen szíves, takarodjék innen!

A felesége csöndesen pislogva meglapult mellette, mint egy varangyosbéka.

— Momo otthona ez — feleltem végül Galliának, minden szótagot erősen hangsúlyozva. — A férje otthona, nem az enyém.

— De mikor minden, ami itt van, a magáé...

— Bocsánat, Giulia, nem magára hagyományozta-e végrendeletileg a férje a lakás egész berendezését?

— Momonak nem volt joga olyasmi felől végrendekezni, ami nem az övé — felelte a feleséged.

— Már hogyne lett volna joga ehhez? — kiáltottam elképedve. — Egyáltalán — miért foglalkozik ilyen gondolatokkal, Giulia?

— Kénytelen vagyok velük foglalkozni. Próbálja magát kicsit az én helyembe képzelni.

Nem látja, milyen magamra utalt, elhagyott vagyok?

— De bocsánat, Giulía, ha nem veszi számításba, hogy itt vagyok én, itt van ez a lakás, amely a magáé, itt van a nővére és a sógora, akik bizonyára szeretettel veszik körül...

— Köszönöm a jóságát, kedves Tommaso és kijelentem, hogy egész életemben hálás leszek magának. De az ajándékait többé nem fogadhatom el... Gondolkodjék kicsit — talán majd megért... Pillanatnyilag nem vagyok olyan lelkiállapotban, hogy egyebet is tudjak mondani... ha akarja, máskor tovább beszélgethetünk.

Úgy ültem ott, Momino, mintha fejbevágtak volna. A feleséged fölállt és kisetett a szobából, mert nem tudta tovább visszafojtani felcsukló zokogását.

Postellára néztem, aki diadalmasan tekintett rám, mintha ezt akarná mondani: — Úgy-e, most már látja, hogy valóban ő diktálta azt a rideg levelet? — Majd lehunyta a szemét, felhúzta a vállát és ismét kitérte két karját, de most más arckifejezéssel, mintegy jelezve:

— Ő már ilyen! Ezen nem lehet segíteni. A sógornőd másodszor is nagyot sóhajtott. Már éppen azon voltam, hogy a kalapomért és az esernyőmért nyúlok, amikor PosteUa úr titokzatosan intett, hogy várjak. Bement a szomszéd szobába, amely immár az övé lett és néhány perc múlva kis dobozzal a kezében tért vissza. A dobozban három gyűrűdet, aranyórát a lánccal, két nyakkendődet és ezüst cigarettatárcádat pillantottam meg.

— Kedves Aversa úr, ha esetleg valami emléket óhajtana barátjától...

— Ó, köszönöm, ne fáradjon! — feleltem

gyorsan — ne fáradjon, kedves Postella úr, semmire sincs szükségem.

— Persze, persze, értem... De minthogy az embernek mindig jólesik, ha emléket őrizhet valakitől, aki közel állt a szívéhez, azt hiszem, hogy ...

— Köszönöm, köszönöm, nem kell, tegye csak vissza ezt a holmit oda, Postella úr, ahonnan előhozta.

— Ha Giulia miatt aggályoskodnék, — erőszakoskodott tovább a sógorod — megnyugtathatom, hogy ezek itt, férfiékszerek lévén, semmi esetre sem hiányoznának neki... Nézze csak, tarts meg ezt az órát...

— De ha semmit sem akar! — sóhajtotta most óvatosan Postelláné.

— Te csak ne szólj közbe, — förmedt rá rögtön a férje — Tommaso úr csupán szerénykedik. No, nézze kérem ... legalább az órát...

— Nem haragszol, ha mondok valamit? — szólalt meg újra félénken az asszony. — Ezt az órát, drága Casimirom, éppen Tommaso úr ajánlódokozta szegény Momonak, amikor visszatért svájci utazásáról...

— Úgy, igazán? — fordult felém meglepetten Postella és mintha zsákmányéhség villant volna fel a szemében. — Igazán? Nem venné rossznéven, ha ezekután arra kérem, magyarázza el, hogyan kell vele bánni?

És erre, Mominóm, kénytelen voltam automatikusan működő órád szerkezetét elmagyarázni. Elmondtam, hogy sohasem kell felhúzni, mert kerekét viselőjének a mozgása tartja állandó működésben, stb. stb. Megkíméllek attól, hogy Postella úr elismerő frázisait elismételjem.

Figyelmeztetlek, Momino, ha néhány hónap

múlva, — sőt, talán már előbb is — meg akarnád tudni, hogy hány óra, csak a sógorodhoz fordulj. Addig is figyelmeztetek, hogy az én óráim szerint most éppen éjfél van.

IV.

Hogy érzed magad, Momino?

Valld be az igazat, úgy-e, nem jól? Ma kiemeltük koporsódat az 51. számú falrekeszből, hogy abban a szerény sírban helyezzük végleges nyugalomba, amelyet én vásároltam neked. Így legalább a feleséged első tévedését jóvátettem. De micsoda látványban volt részünk, Momino, micsoda látványban! Még most is a szemem előtt van, nem tudok tőle szabadulni.

Maguk a sírásók is azt mondták, hogy ehhez foghatót még sohasem tapasztaltak. És úgy bántak a koporsóddal, mintha rendkívül veszedelmessé válhatna nemcsak az ő számukra, de a mi számunkra is, akik jelen voltunk költözködésednél. Feleségeden és rajtam kívül Postelláék is megjelentek a temetőben.

Tudod, Momino, cinkkoporsód oly szörnyen felfúvódott és elformátlanodott, hogy attól kellett tartani, hogy ne adj Isten egyszer csak szétrobban.

A sírásók igen természetes magyarázatát adták ennek a tüneménynek: hogy tudniillik a koporsóban szokatlanul sok gáz fejlődött. De az a sietség, amivel Postella kapott ezen a magyarázaton, hogy eloszlassa a megdöbbenést, amely koporsód láttára vett erőt valamennyiünkön, azt a gyanút keltette bennem, hogy az első pillanatban lelkiismeretfurdalása támadt. Talán attól tartott, hogy annak a szokatlan felfúvódásnak

az oka valójában nem a rendkívüli gázképződés, hanem valami más, kevésbé természetes magyarázata lehet a dolognak.

Én bevallom, hogy egy kevés lelkifurdalást magam is éreztem, Momino, mindennapos beszámolóim miatt. Attól tartottam, hogy ha most be nem fogjuk a szánkat, a jelenlétünk egyszer csak úgy kihoz a sodrodból, hogy a dühöd ezer szilánkra robbantja szét a koporsódat.

De hiszen tudnod kellene, barátom, milyen okból és milyen jó szívvel mondok el neked mindent, esténként! Ne tégy úgy, mint a többiek, akik sehogysem hajlandók megérteni, miért hat szívtelen gúnyolódásnak mindaz, amit a számon kiejtek. Mondd, mit tegyek hát, amikor oly világosan látom, hogy mindenkit, aki él és élni akar, törbe ejtenek a saját illúziói?

A kelepce elkerülhetetlen, Momo, mert az illúzió nélkülözhetetlen. Szükséges rossz ez a csapda, amelyet minden ember a maga számára ácsol. A legtöbbje, tudtán kívül. És hiába kiáltunk rájuk: — Vigyázz! Vigyázz! — Aki kelepccét állított magának, ha már felállította, bele is esik, aztán sírni kezd és segítségért kiáltoz. Már most nem érzed, hogy ha már szívtelenségről van szó, legfeljebb csak az életet lehet vádolni, az életet, amely minden halandót ilyen rútul megtréfál — nem pedig engem, akinek egyéb bűnöm sincs, mint hogy ennek a tréfának a lefolyását előre láttam és megjósoltam... De hát kívánhatja-e valaki tőlem, hogy a többiekhez hasonlóan én is vaknak tetessem magamat, mikor világosan tudom, hogy valójában miért kell annak a csapdába esett szerencsétlennek sírnia és el voltam készülve a segélykiáltására?

Erre persze azt mondhatod:

— Mindez azért van így, mert nincs szíved!

De hát hogyan láthatnám, érezhetném meg előre a dolgokat Momino, ha valóban szívtelen lennék?

Mi indítana akkor erre az örökös gúnyolódásra, amely olyan lelketlennek hat? Hidd el, önkínzás az egész, hiszen mindig csak olyasmin gúnyolódok, ami nekem bárki másnál jobban fáj. Ilyenek ezek az apró keserűségek is, amelyekről naponta beszámolok: tulajdonképpen *neked* kellene, hogy rosszul essenek, de valójában *nekem* esnek rosszul.

Hanem azért tudod, szegény feleséged nagyon megnyugodott ma. A temetőből hazafelé menet mondogatta is, hogy jólesik tudnia, hogy végre tiszta, új, rendes sírban pihensz, ahogy megérdemled.

Egészen hazáig kísértem, aztán naplemente után sétálni kezdtem a Tiberis jobbpartján, a katonai gyakorlótéren túl. És ott megindító jelenetnek voltam a szemtanúja, amely kissé feldúlt lelkiállapotomban különösen meghatott.

A nagy réten, ahol a katonák gyakorlatozni szoktak, két szabadjára hagyott ló szaladgált. *Azzal* szórakoztak, hogy fogócskát játszottak kis csikajukkal, amely ide-oda ugrált, bolondosán táncolt és szemmelláthatóan élvezte a vidám játékot. Úgy tetszett, mintha a csikó jókedvű bolondozása az apját és az anyját is magával ragadná. Talán úgy érezték, hogy egyszerre megfiatalodtak és egészen belefeledkeztek ebbe az illúzióba. De aztán hirtelen, mintha futás közben árnyék vetődött volna elébük, megtorpantak, prüszkölve megrázkódtak, majd fáradtan, unottan, lehajtott fejjel félreoldalogtak és végigheveredtek a gyepon. A csikó ezután már hiába

próbálta újabb játékra, futkosásra csábítani, Ösztökélni őket. Fekve maradtak, komoran, mozdulatlan. Nagy lehangoltság nehezedett rájuk. És egyikük, — alighanem az apa lehetett — lassan ingatta fejét a csikó ingerkedésére, mintha csak ezt akarta volna mondani:

»Fiam, te még nem tudod, mi vár rád...«

Árnyék szállt a nagy mezőre és a szürkület kísérteties fátyolt borított a s Monté Marióra. A sötét ciprusok a szürke, párás ég felé ágaszkodtak, amelyen nagy buboréknak látszott a felhők közt úszó hold.

Rossz idő lesz holnap, Momino.

Bizony, egy-kettőre beköszönt a tél. Új kabátra és új ernyőre volna szükségem.

Legújabban megszoktam, hogy éjszakánként sokáig nézem az eget. Közben így elmélkedem:

— Momino lényének valamely parányi részecskéje talán még a levegőben lebeg, itt körülöttem, azoknak az új, titokzatos látomásoknak a szemléletébe merülve, amelyek feltárultak előtte.

Az a meggyőződésem, hogy van, aki a túli világi életre éretten hal meg és van, aki nem. És hogy azoknak, akik nem tudtak a földön kellőképpen megérni, még vissza kell térniük oda, amíg meg nem találják a magasba vezető utat.

Te sok tekintetben alaposan megértél a magasabbrendű életre. De végül elkövetted azt a hülyeséget, hogy megházasodtál és meglásd: pusztán ezért a bűnödért még vissza fognak kergetni a földre vezekelni.

Őszintén szólva, magamat sem érzem még a magasabbrendű életre megérettnek. Ahhoz, hogy valóban érett lehessenek, sok mindent meg kellene

tudnom emészteni ezzel az én kényes gyomrommal; olyasmit, amit egyelőre még lenyelni sem vagyok képes: mint például ennek a te Postella nevű sógorodnak a kiállhatatlanságát.

De jó volna, ha együtt küldenének vissza kettőnket a földre! Biztosan tudom, hogy ha nem is emlékeznénk előző életünkre, föltétlenül megkeresnénk egymást és ismét csak jóbarátok lennénk.

Nem is tudom már, hol olvastam arról a régi babonáról, amelyet a Nagy Esztendő Hitének neveztek. Eszerint harmincezer év múlva minden, amit a földön átértünk, a legkisebb részletekig, megismétlődik: az emberek újra élnek, ugyanolyan körülmények közt, mint harmincezer év előtt, nemcsak a régi érzésekkel szívükben, hanem még ugyanolyan ruhákba öltözve is, vagyis aprólékos pontossággal ismét lejátszódik a már egyszer színrekerült élet-komédia.

Erősen haj lom arra a meggyőződésre, hogy ez a hit csakis két boldog ember szívében születetett meg. De akkor meg sehogy sem értem, mért kötötték ilyen távoli határidőhöz boldogságuk megismétlődését! Mindenesetre biztos, hogy valami elkeseredett, szerencsétlen flótásnak sohasem juthatott volna hasonló gondolat az eszébe. És ma talán senki sincs a világon, aki örülni tudna annak a bizonyosságnak, hogy létének színjátéka harmincezer esztendő múlva felújításra kerül. Tulajdonképpen csak a halál nehéz. Azt hiszem, aki már egyszer meghalt, semmi esetre sem óhajt újjászületni. Hogyan vélekedsz erről, Momino? Ja, persze, hiszen neked feleséged van, akihez visszavágyódsz — erről megfeledeztem. Az ember szokja meg, hogy mindig csak a maga nevében beszéljen ...

... Miközben írok, az előttem álló vizes-pohárba utálatos, vékony, szélesszárnyú, hatlábú szúnyog hullott. A két hátsó lába rendkívül hosszú. Nézem, amint kétségbeesetten evickél. Egyenesen bámulattal tölt el, mennyire bízik hátsó lábai erejében és ügyességében. Biztos, hogy még döglődve is makacsul azt fogja képzelni, hogy azzal a két hosszú lábával a vízről is fel tudná lendíteni magát, ha rájuk nem tapadt volna valami, ami visszahúzza. És valóban, minthogy hiába próbál kínlódva felröppenni, mellső lábaival gyorsan tisztogatni kezdi a két hátsó lábát, mintha ez segítene rajta.

Kimentsem-e a vízből, Momino, vagy sem?

Ha kimentem, kétségtelenül két hosszú lába ügyességének fogja a menekvését tulajdonítani. Ezért hát csak fulladjon meg! De vájjon akkor is cserbenhagynám-e, ha megadón halódó, kecses kis lepke volna? Dehogy, akkor már régen kiemeltem volna a vízből, szép óvatosan... Ó, szép érzékkel megfertőzött emberi irgalmasság!

No jól van, szerencsétlen szúnyog, hát megmentlek. A vízbe dugom érted ennek a tollnak a hegyét, aztán majd megszáritgatlak egy kicsit a lámpa melegénél és végül kiteszlek az ablakon. De a vizet, amelybe estél, ha nem veszed rossz néven, mégsem iszom meg. Egyébként könnyen lehet, hogy néhány pillanat múlva a lámpa fénye megint becsalogat a szobámba és akkor rám szállsz és megszúrsz mérges kis fullánkoddal. Dehát az életben mindenki azt végzi, amire elhivatott: én gavallérnak születtem és ezért meg kellett mentenem téged. Isten veled!

Szép, tiszta az éjszaka. Egy kicsit az ablaknál álldogálok és a ragyogó csillagokban gyönyörködöm.

Zzz ... hallatszik időnként. Láthatatlan denevér röpköd kíváncsian kivilágított ablakom előtt, amely kihalt térre nyílik. Zzz ... mintha csak ezt kérdezné tőlem: »Mit csinálsz?«

— Egy halottnak írok, denevér barátom! Hát te mit csinálsz? Mire való éjszakai életed? Csak repülsz, repülsz és fogalmad sincs róla. Mint ahogy végeredményben én sem tudom, mire való az enyém. Pedig én sok mindent tudok, ami egyébként csak arra jó, hogy még kifürkészhetlenebbnek tüntesse fel szemem, szellemem előtt az örök titkot, amelyet az úgynevezett emberi tudás szemüvegén keresztül még nagyobb-nak látunk. Ez a tudomány egyetlen haszna.

Mit szólnál, denevér barátom, ha egyik társad egyszer csak olyan gépezetet találna fel, amelyet a szárnyad alá erősítve magasabbra és gyorsabban tudnál szállni? Kezdetben talán örülnél neki, — de aztán?

Nem az a fontos, hogy gyorsabban, lassabban, magasabban vagy alacsonyabban repüljünk, hanem hogy tudjuk, miért repülünk.

És ugyan miért is szedné fürgébben a lábát például a teknősbéka, amelynek az a sorsa, hogy igen sokáig éljen?

Mi, emberek, meséinkben lomhának és restnek nevezzük a teknősbékát, amely, minthogy rengeteg ideje van, egyáltalán nem siet és gyávának csúfoljuk a nyulat, mert elszökik előlünk, amint meglát.

De ha a mezei egereknél, a tücsköknél, a gyíkoknál és a madaraknál érdeklődnénk a nyúl felől, Isten tudja, mit válaszolnának kérdésünkre. Semmi esetre sem azt, hogy a nyúl félénk állat. Vagy talán azt kívánná az ember, hogy a nyúl, ha meglátja, két lábra álljon és

elébe jöjjön, hogy megfoghassa és megölhesse? Még az a jó, hogy a nyúl nem hallja, miket beszélünk! Még az a jó, hogy nem gondolkodhatik emberi módra! Különben bizonyára megállapítaná, hogy a kétlábúak igen gyakran össze-
tévesztik a hősiességet a hülyeséggel.

És ha a rókának, amely ravasz állat hírében áll, egyszerre eszébe jutna meséket költeni, válaszul mindazokra, amelyeket az emberek gyártanak évszázadok óta az állatok megrágalmazására, milyen rengeteg anyagot szolgáltatnának neki, kedves denevérem, az úgynevezett emberi találmányok és az egész úgynevezett emberi tudomány!

De a rókának nem is juthatna ilyesmi az eszébe, mert közismert bölcsességével hamarosan rájönne, hogy ha például a mesemondó úgy beszélteti a szamarat, mint egy ostoba embert, akkor nem a szamár az ostoba, hanem az ember a szamár.

Hagyjuk ezt. Becsukom az ablakot, Momino és lefekszem.

Ma este kicsit bölcselkedtünk, úgy-e? Alapjában véve kicsit állattani filozófia volt az, mert hiszen lovakról, szúnyogról, denevérről, teknősbékáról, nyúlról, rókáról, szamárról és — emberekről esett szó ...

V.

Tudom, hogy az idő (legalábbis az, amelyet a mi naptáraink napokra, hónapokra, hetekre osztanak), olyan a te számodra, mintha már nem is lenne. De azzal áltattam magamat, hogy az én révemen mégis csak beszűrődhetik a rádszakadt sötétségbe az életnek egy kis visszfénye és hogy egyébként elég vastag hangom legalább távoli gyöngé békakuruttyolás gyanánt meg-

rezegtetheti a nedves, csupasz csöndet, amelykörüli vesz.

Tíz hónap telt el, Momo, — észrevetted? Tíz hónapig sötétben hagytalak, egy sort sem írtam neked... De hidd el, semmit sem *vesztettél* vele: a világ még mindig ugyanolyan aljas, amilyen volt, sőt azóta talán még egy fokkal ostobább lett.

Ne hidd, hogy egy pillanatra is elfelejtettelek. Kezdetben az akadályozott meg a levélírásban, hogy új lakást kerestem. Aztán fontolóra vettem a dolgot: — Dehát igazán nem elég nekem ez a három szobácska? Ugyan mért keresek nagyobb lakást? Hogy még határtalanabb magány vegyen körül? — És ez az utolsó gondolatom leírhatatlanul elszomorított.

Ó, hidd el, a magános öregemberek számára (akiknek ráadásul még saját otthonuk sincs!) az utolsó napok egyenesen elviselhetetlenek.

Eszembe jut, mit éreztem ifjúkoromban, ha egy-egy aggastyánt pillantottam meg az uccán, amint nehezen vonszolta törődött, vén csontjait. Egy darabon követtem néha az ilyen szegény öregeket, figyeltem mozdulataikat, néztem, ahogy nagy kínnal emelgették kiaszott, meggömbült lábukat, bámultam görnyedt hátukat, remegőt kezüket és előrenyúló ráncos nyakukat, amelyre mintha láthatatlan, súlyos iga nehezedett volna. És fáradtan le-lecsukódó, szempillátlan, kiéget szemük elárulta, hogy ez a teher embertelenül kínos lehet. Ilyenkor mély lehangoltság vett erőt rajtam és méltatlankodva gyűlöltem az életet, amely azzal mulat, hogy szerencsétlen teremtményeit idővel a legmegalázóbb nyomorúságba taszítja.

Mindazok előtt, akik agglégénysorban maradnak, az öregség küszöbénél be kellene zárulnia

az élet kapujának. Mert az öregség csak a nagyapák számára kedves és kényelmes vendégfogadó, akik unokák kedves seregének díszkíséretével lépnek be oda. Az élemedettkorú agglegényeknek önként le kellene mondaniok a belépésről, vagy pedig párosával lépni be az öregség házába testvérek gyanánt, ahogy én terveztem. Te azonban éppen a döntő időben cserbenhagyta; árulásod büntetése korai haláloz volt. De ez is inkább engem sújtott, aki elhagyottan egyedül maradtam, mint téged, aki igazságtalansággal, hogy ne mondjam, hálátlansággal annyit vettél legjobb barátod ellen.

Hadd, hogy kidühöngjem magamat: nehéz hónapokon estem át. Meg is sokaltam a dolgot, úgy, hogy egy szép napon egyszer csak felszedtem a sátorfámat és elutaztam.

Viszont akartam látni a tavakat, különösen a luganóit, mert az abban a sajátságos lelkiállapotban, amelyben először pillantottam meg, közvetlenül az esküvőd után, igen mély hatást gyakorolt rám.

Nagy csalódás ért!

És még azt mondják, hogy az öregemberek nem olyannak látják a dolgokat, amilyenek valójában, hanem ahogy az emlékezetükbe vésődtek!

Leginkább egy facsoport miatt bosszankodtam, amely úgy maradt meg az emlékezetemben, mintha csupa magas, terebélyes fából állna. Mikor most viszontláttam őket, azt láttam, hogy csaknem törpék, csenevészek, porosak. Sokáig néztem ezt a facsoportot, mert nem hittem a szememnek. De kétségtelenül azonos volt azzal, amely az emlékeimben élt, mert a környezetére ráismertem. És végül úgy tetszett nekem, mintha azok a fák, csalódott arcom láttára, megszólítanának:

— Rosszul tetted, öreg, hogy visszajöttél ide. Számodra szép, nagy fák voltunk. De úgy-e, most másmilyennek látsz bennünket? Valójában mindig csak ilyenek voltunk: silányak, csenevészek, szomorúak ...

Moltrazió-ban, a Comoi-tónál, töltöttem be hatvanadik esztendőmet. Most az egyszer nem gratulálhattál nekem. Egy szerény kis kocsmában fölemeltem a poharamat és így köszöntöttem fel magamat:

— Dögölj meg mielőbb, Tommaso!

Tegnapelőtt érkeztem vissza Rómába.

És most bizonyos, számodra kellemetlen dolgokról kellene beszélnem; de nincs erőm hozzá.

Felpuffedt koporsód képe kísérteties látomás gyanánt üldöz. Attól tartok, ha még eddig nem robbant szét, rögtön szétrobban, amint elmondom, mi készül az otthonodban.

Előre ki kell jelentenem, barátom, hogy én ezen nem tudok segíteni.

Azt mondtam, hogy kezdetben a lakáskeresés akadályozott meg az írásban. Ez nem volt igaz. Elhallgattam, mi volt a tényleges oka annak, hogy megszakítottam veled a levelezést, majd hirtelen elutaztam.

Elég lesz, ha annyit tudsz, hogy a feleséged mindenáron azt akarta, vegyem vissza bútoraimat, amelyek még mindig ott vannak egykori, közös lakásunkban. És miután ismételten kijelentettem neki, hogy már nem tudnék azzal a lakásberendezéssel mit kezdeni és kértem, tartsa meg, tekintse sajátjának, válaszul visszaküldte a pénzt, amit elsején juttattam el hozzá. Azt üzenté, hogy már nincs rá szüksége.

Úgy hírlik, hogy a sógora betársult egy nápolyi gyógyszerkereskedő jövedelmező üzletébe.

(Ezekután azt hiszem, barátom, hogy igen drága kincs lesz az egészség Nápolyban, mert jaj annak, aki a sógorod gyógyszereire fanyalodik!)

Ebből az üzletből közvetve a feleséged is hasznot húz, mert annak a nápolyi társnak állítólag van egy öccse és ez, amikor Rómába jött a megállapodást megkötni, olyan módon kötötte meg, hogy az ő révén most már a feleséged is benne van az érdekeltségben.

Igenis, barátom. Feleséged rövid időn belül hozzá megy a nápolyi üzlettárs öccséhez. De ilyen könnyen előrelátható, (már megbocsáss) magától értetődő fordulat miatt még nem szöktem volna Svájcba. Hanem hát...

Nos hát, Momo, úgy veszem, mintha a korporsód máris szétrobbant volna és megmondom az igazat. Feleségednek volt mersze Postella úr közvetítésével tudtomra adni, hogy csupán egy feltétellel mond le a házasságról a nápolyi társ öccsével. Tudod-e, mi az a feltétel? Ha én veszem feleségül. Érted? Én! Feleségedet! És tudod miért? »Emléked iránti kegyeletből.«

Már most — netán azt hiszed, Momo, hogy felháborodásomban menekültem Svájcba? Nem, barátom. Azért szöktem meg, mert már-már beleestem a csapdába. Igen, Momo. Mint valami vén hülye. És ha ezt, hogy »vén hülye«, nem találsz elég erős kifejezésnek, helyettesítsd olyan goromba szóval, -amilyenel csak akarod! Mindent magamra veszek. Íme, ez volt az oka annak, hogy tíz hónapra megszakadt a levelezésünk.

Hová jutottam, hová jutottam, barátom! Már ott tartottam, hogy kezdtem beleélni magam a gondolatba, hogy te, te magad beszélsz rá a feleségeddel való házasságra! Bár magát az ötletet hajmeresztőnek, képtelennek éreztem, ren-

geteg szempont szolt mellette és egyik helyénvalóbbnak, észszerűbbnek hatott a másiknál. Igen. A te szempontodból és Giulia szempontjából. A te szempontodból azért, mert neked mindenesetre kevésbé kellemetlen lett volna, ha én veszem el a feleségedet s nem valami idegen; hiszen így biztosra vetted volna, hogy az új házasságban a soha el nem felejtett, örökké jelenlevő harmadik szerepét fogod betölteni. Giulia szempontjából pedig, ha egyrészt talán hátrányosnak látszott is, hogy náladnál jóval fiatalabb embert kosarazzon ki miattam, mellettem legalább tökéletesen biztosítva lett volna nyugodt egzisztenciája és az, hogy saját otthonában, szokott életszínvonalán fog élni. Neked pedig még külön, gyilkos elégtételt jelentett volna azt látni, hogy még náladnál is öregebb fejjel ugyanabba a hibába esem, amelyért életedben annyit szidalmaztalak.

Szerencsére még idejekorán rádöbentem, barátom, hogy micsoda szörnyűség az élet, ha azoknak a szemszögéből nézzük, akik már meghaltak. És hogy bűn a holtakat az életről tudósítani: arról az életről, amely valamikor nekik is ugyanazt jelentette, amit nekünk. De minthogy számunkra halálukon túl is folytatódik, idővel természetsszerűleg eltávolodik az ő egykori valóságuktól. Vagyis az ő szempontjukból eltorzul, elrajzolódik. Miközben az életről meséltem neked, egy szép napon odajuthattam volna, szegény Mominóm, hogy ezeket a híradásokat az élők világából nyomtatott kartonlappal zárjam le, amelyben tudtadra adom, hogy feleségül veszem a feleségedet. Mit szólsz ehhez?

Részemről, bevallom, torkig vagyok az egészszel. Hagyjuk abba.

GÖMBÖC ÉS MIMI

Előbb Gömböc lett a neve, mert amikor megszületett, labdának nézhette volna az ember.

A hat kis kutya-testvér közül egymaga maradt életben, hála a gyerekek állhatatos könyör-gésének és gyöngéd oltalmának.

Colombo apó, minthogy többé nem hódol-hatott vadászszenvedélyének, kutyát sem akart látni és a kis kölyköket egytől-egyig pusztulásra ítélte. Bár csak elpusztult volna velük együtt Darázs, az anyjuk is, — hiszen mindig csak azokat a régi jó időket juttatta Colombo apó eszébe, amikor még nem kínozta az az átkozott reuma és az ízületi gyulladás nem görbítette horgasra az alakját!

Chincianóban könnyen juthatott az ember efféle nyavalyákhoz, mert ott a szél még a nyári hónapokban is folyton fújdogált. Néha olyan fergeteg kerekedett, hogy majd elsöpörte a há-zakat. Hát még télen! Ilyenkor aztán az egész ház népe reggeltől estig a konyhában kuksolt a tűz körül összebújva és a szabadba az orrát sem dugta ki senki még vasárnap sem, hogy misére menjen. Pedig a templom ott volt szemben, alig két lépésnyire. A konyhaablakból szinte végig lehetett volna nézni a misét. A gyerekek a szo-

bakba csak akkor mentek be, ha már elérkezett a lefekvés ideje, ami pedig mindig jó korán volt. De Colombo apó görnyedt háttal, bebugyolált lábakkal, minden lépésnél nyögdécselve néha mégis besompolygott az ebédlőbe, mert onnan, a nagy ablakból látni lehetett az egész Chiana völgyet és a szép caggiolói erdőséget. A Darázs ilyenkor, mintha csak bosszantani akarná, lógó hasával, amely csaknem a földet súrolta, odavánszorgott hozzá, hogy szítsa szívében a vágyakozást a távoli vadászterület után, és keserűségét, tehetetlen rokkantsága miatt. Átkozott dög! Most ráadásul még kölykei is lesznek! De majd elintézi azokat Colombo apó! Persze, nem úgy, hogy szenvedjenek a kis szerencsétlenek. Felkapja őket a farkuknál fogva és egy nagy kövön szétloccsantja a fejüket.

A gyerekek, Delmina, Ezio, Iginio és Norina, amint ezt meghallották, kétségbeesetten kiáltozni kezdtek:

— Ne, papa, ne! Jaj ne a kiskutyákat!

És mikor aztán világrajöttek Darázs kölykei, legalább egyet meg akartak menteni közülük. Azt, amelyiket a leghelyesebbnek találták, ki-lopták az anyja alól és elrejtették. Alighogy sikerült számára a kegyelmet kikönyörögniük, kiszaladtak a kamrába, hogy megnézzék Gömböcöt, a megmentett kiskutyát. És ekkor kiderült, hogy Gömböcnek hiányzik a farka. Úgy bizony! A gyerekek ezt szörnyű becsapásnak érezték és elszontyolodva néztek össze.

— Úristen! Nyomorék! Hát most mit kezdünk vele?

Kicserélni már nem lehetett a kiskutyát, sem eldugni, hogy a papa ne vegye észre testi fogyatékoságát. De minthogy immár jogerősen ke-

gyelmet kapott, Gömböc mégis a házban maradt, bár kis gazdái jóindulatát és gyöngédségét egyszer és mindenkorra eljátszotta azzal, hogy csonkának született. Ilyen nevetséges kutyát nem lehet szeretni!

Amellett, amint növekedett, napról-napra csúnyább lett. De ugyan honnan tudta volna *ezt* a kis szerencsétlen? Nyomoréknak született^ és úgy tetszett, mintha még örülne is neki. Úgy viselkedett, mintha a legtávolabbról sem sejtene, hogy hiányzik valamije. És örökösen hancúrozni akart.

Már most a nyomorék, sánta vagy púpos gyereken, aki nincs tudatában szerencsétlenségének és nevet, pajkoskodik, mindenkinek megesik a szíve, de egy csúnya kis állaton nincs mit sajnálni. Ha rosszkodik, alkalmatlanságot okoz, és bosszúságot szerez, egyszerűen félrerúgják és azzal kész.

Gömböc, valahányszor rátámadtak, miközben vadul labdázott egy gombolyaggal vagy papuccsal és hatalmas rúgással a konyha egyik végéből a másikba röpítették, nyöszörögve, lassan felült, a fülét hegyezte, fejét kissé félrehajtotta és egy ideig csodálkozva bámult maga elé.

Se nem ugatott, se nem tiltakozott.

Úgy látszott, mintha lassanként az a meggyőződés alakulna ki benne, hogy a kutyákkal valószínűleg így szokás bánni, hogy a sok verés és rúgás elválaszthatatlanul hozzátartozik a kutya életéhez és ezért nem is szabad rossznéven venni.

De három hónapba is beletelt, amíg végre megértette, hogy a gazdája nem szereti, ha a papucsát össze-vissza rágcsálják. Ekkor aztán azt is megtanulta, hogyan kell a rúgás előtt ki-
térni: alighogy Colombo apó emelni kezdte a

lábát, Gömböc gyorsan elengedte zsákmányát és az ágy alá bújt. Ott, a biztos fedezékben, még valamire rájött: tudniillik arra, hogy az emberek nagyon rosszak. Többször előfordult ugyanis, hogy gyöngéd szóval, mosolygós hivatgatással csalogatták elő rejtekhelyéről:

— Gyere ide, Gömböc! Kedves kis kutyám, no gyere hát, nem bántlak!

Ilyenkor simogatásra, megbocsátásra várt, de alig hogy elkapták a nyakörvet, olyan dühösen kezdtek verni, hogy még a szőre is felborzolódott! »Ha ti úgy, én is úgy«, gondolta erre Gömböc és ő is rossz lett: lopott, mindent szétszaggatott, mindent összepiszkított és végül még harapott is. De mindezzel csak azt érte el, hogy kidobták. És minthogy senki sem lépett közbe az érdekében, kóbor kutya lett belőle. Koldulva bolyongott ide-oda a városka uccáin.

Amíg csak Fanfulla Mochi, a mészáros, aki nek a kiskutyája éppen azokban a napokban pusztult el, magához nem vette, az üzletbe.

Fanfulla Mochi érdekes alak volt.

Szerette az állatokat és kényszerűségből mégis halomra öldöste; nem szenvedhette az embereket és mégis kénytelen volt őket kiszolgálni és tisztelni. Lelke mélyén a szegényekhez húzott; de mint mészáros, nem élhetett volna meg belőlük, mert hiszen tudvalevő, hogy a húst a szegény ember gyomra nem igen veszi be ... Mestersége révén az urakra volt utalva, akik nem akarták maguk közé befogadni. Pedig joga lett volna hozzá! Mert Fanfulla úrnak született, — legalább is félig. Ezt abból következtette, hogy amikor tizenhatéves korában

kikerült a menhelyről, ahol csecsemőkora óta nevelkedett, nem tudni, honnan, sem azt, hogy hogyan, sem hogy miért, hatezer lírát kapott kézhez, amelylyel minden valószínűség szerint régi lelkifurdalását váltotta valaki készpénzre. Egy mézáros üzletében helyezték el, mint székálló legényt és ha már mézáros lett, az is maradt: a hatezer lírával önállósította magát. De titokban mindig úgy érezte, hogy nagyúri vér csörgedezik elmeszesedett ereiben, köszvényes tagjaiban; és valami furcsa áram keringett a testében, amely néha keserű, sötét fásultságba zsibbasztotta, máskor pedig mindenféle esztelenség elkövetésére hajszolta ... Például: most három esztendeje, amint borotválkozás közben megpillantotta a tükörben vénülő, beteges arcát, amely még a szokottnál is csúnyábbnak tűnt fel előtte, szép, hosszú borotvavágással átmetszette a nyakát, szakember módjára, lelkiismeretes pontossággal. Miközben félholtan a kórházba vitték, így csillapította az embereket, akik rémülten szaladtak utána:

— Semmi baj, semmi baj: csak egy kis karcolás az egész!

Fanfulla Mochi mindenekelőtt átkeresztelte Gömböcöt. Bifszteknek nevezte el. Majd így szólt hozzá:

— Hallgass ide, Bifsztek; csak azzal a feltétellel maradhatsz nálam, ha megígéred, hogy okos és rendes kutyuska lesz belőled. Majd én kitanítlak, ne félj: ülj csak le! Mondd, Bifsztek, ha disznó volnál, ennél-e? Én nem. A disznó azt hiszi, hogy magának eszik, pedig csak mások számára hízik. A disznó sorsa cseppet sem felemelő. Ó, — mondanám én a disznó helyében — hát ezért neveltek? Köszönöm szépen, urak. Akkor csak egyetek meg Soványan.

Gömböc erre kettőt-hármat tüsszentett, mintegy helyeslése jeléül. Aminek Fanfulla nagyon megörült. Ezekután naponta hosszasan beszélgetett a kutyájával. Gömböc rém komolyan hallgatta, mikor pedig elunta a prédikációt, előbb kaparni kezdett a lábával, aztán fölemelte a fejét és száját kitátva, jó hangosan nagyot ásított, hogy megértesse a gazdájával, hogy már *elég* volt.

* * *
*

Lehet, hogy a szomorú tapasztalatok folytán, amelyeket Colombo apó *házában* szerzett, esetleg azért, mert nyomoréknak született, vagy talán Fanfulla tanításainak hatása alatt, — de tény az, hogy Gömböcből jellemes kutya lett, olyan kutya, amely mindenütt feltűnt, nemcsak a furcsasága miatt, hanem mert nagyon különösen viselkedett a hozzá hasonló és a nálánál különb állatok közt.

Komoly kutya volt, nem bizalmaskodott senkivel.

Ha hozzá hasonló eb futott utána vagy ugrott elébe, Gömböc mogorván megállt, négy lábát szétvetve, mintha így szólna:

— Ki hívott? Eredj az utamból.

És nem gyávaságból viselkedett így, hanem mert mélyen megvetette szülővárosa összes kutyáit, hímeiket és nőtényeket egyaránt.

Legalábbis ezt a benyomást keltette, mert nyaranként, ha Chiancianot nyaralók árasztották el, akik magukkal hozták a kutyáikat is, Gömböc egy csapásra megváltozott, barátságos, vidám, közlekedő hajlamú lett, mintha kicserélték volna; reggeltől estig egyik szállodától és penziótól a másikhoz szaladt és lábát emelgetve, mindenütt leadta a maga módján a névjegyét. Így üdvözölte az idegen

kutyákat, a vendégeket, akiket aztán mindenfelé elkísérgetett és szükség esetén nagy dühösen meg is védett a benszülött kutyák támadása ellen.

Minthogy a farkát nem csóválhatta, ha barátságos érzelmeknek akart kifejezést adni, egész testét csavargatta, vonaglott, kígyózott és még a földön is hempergett, hogy pajtásait hancúrozásra csábítsa. Az idegen kutyák nagyon hálásak voltak neki. Ezek, szegények, a városban mindig csak pórásra fűzve és szájkosárral járhattak; itt ellenben szabadon szaladgálhattak, mert gazdáik tudták, hogy nem veszhetnek el és nem kell értük bírságot fizetni. Szóval, ezek az úri kutyák épúgy nyaraltak, mint a gazdáik és nyaralásuk alatt Gömböc volt a legfőbb szórakozásuk. Ha néhány napra elmaradt, az idegen kutyák hármásával, négyesével jelentek meg Fanfulla üzlete előtt, hogy reklamálják.

— Bifsztek, legyen eszed! — intette a kutyáját Fanfulla és megfenyegette az ujjával. — Ezek az úrikutyák nem hozzád valók. Te ucca-kutya vagy, kitagadott proletár. Nem szeretem, ha az urak kutyái körül pojácáskodol.

De Gömböc nem hallgatott rá, nem hallgatott, nem hallgathatott, különösen abban az emlékezetes esztendőben nem, mert a kutyák közt, amelyek néha még a mézszárszékbe is bemerészkedtek, hogy ingerkedjenek vele, egy aranyos kis nösténykutya is akadt, öklömnyi nagyságú, göndör kis fehér gombolyag, amelyről jóformán azt sem lehetett tudni, hol a lába és hol a füle; a kis kutyahölgy igen civakodó hajlamú volt és néha komolyan harapott. Apró marásai ugyancsak égtek és a nyomuk több mint egy napig megmaradt!

De Gömböc szívesen fogadta ezeket a harapásokat.

A kis fehér gombolyag, hangosan ugatva, minduntalan a lába közé gurult, hogy hol erről, hol arról támadja meg. Gömböc ilyenkor megállt, hogy ne rontsa kis barátnője multságát és gyöngéden szemmel követte kecses mozdulatait. Aztán, mintha csak attól félne, hogy kimerül vagy bereked a sok ugatástól (ugyan, honnan vehette ez a kis jószág azt a nagy hangot, amelyen ugatott?), hanyatt vetette magát a földre és várt, hogy a kis kutya rövid pihenés után lankadatlan dühvel ugorhasson neki megint. Gömböc megölelgette és boldogan tűrte, hogy a pofáját és a fülét harapdálja.

Szóval, a szó szoros értelmében szerelmes volt szegény Gömböc; a maga esetlen, tökéletlen furcsaságában olyan nevetségesen hatott, amint ugrándoza udvarolt annak a csupa-szőr kis semmiségnek, hogy az embernek megesett rajta a szíve.

* *
*

A kis nősténykutyát Miminek hívták. Úrnőjével együtt a Ronchi penzióban lakott.

Úrnője amerikai leány volt, már nem egészen fiatal és néhány esztendő óta Olaszországban élt, — a rossz nyelvek szerint férjre vadászott.

Ugyan mért is nem sikerült férjet fognia?

Nem volt csúnya: az alakja magas, karcsú és formás; szép a szeme, szép a haja, az ajka kissé duzzadt, élénkpiros és arca, egész megjelenése előkelőséget és bizonyos mélabús bájst sugárzott. Amellett Miss Galley drágán, de igen finoman és egyszerűen öltözött és hosszú, lobogó fátylas, igen széleskarimájú kalapokat viselt, amelyek remekül álltak neki.

Udvarlókban nem is szenvedett hiányt, mindig legalább ketten-hárman forgolódtak körülötte és

kezdetben, tudva, hogy a leány amerikai, valamennyien a legkomolyabb szándékkal közeledtek hozzá. De aztán ... hát persze, aztán, amint beszélgetés közben óvatosan tapogatózni próbáltak ... szóval akkor kiderült, hogy Miss Galley nem szegény, (amit egyébként az életmódja is elárult), de nem is gazdag. Akkor viszont ... akkor miért amerikai?

Ha már nincs nagy hozomány, legalább olasz legyen a menyasszony. És az udvarlók egymásután szép sorjában visszavonultak. Miss Galley sokat emésztette magát emiatt és titkos keserűségét kicsi, drága, hűséges Mimijén töltötte ki, dühös gyöngédségi rohamok formájában.

De ez még csak hagyján ... Hanem egyúttal ahhoz is ragaszkodott, hogy kicsi, drága, hűséges Mimije hajadon maradjon, akárcsak ő maga. Ó, ő majd vigyáz rá, hogy megőrizze a gonosz hímelek gáncsvetéseitől! Jaj volt, ha idegen kutya közeledett feléjé. Miss Galley rögtön fölkapta ölbecksékjét; és ugyancsak elverte, ha Mimi, aki már ötesztendő volt és nem látta be, hogy azért, mert a gazdája aggszűz, mért kell neki is szűznek maradnia, lázongni próbált. Nyaklevest kapott, ha rúgkapálva szabadulni próbált, nyaklevest kapott, ha a nyakát nyújtogatta vagy át dugta orrocskáját zsarnoka hóna alatt, hogy kilesse, vajjon követi-e a szerelmes kutyaúrfi.

Szerencsére ez a kegyetlen ellenőrzés mindig engedett kissé szigorúságából, valahányszor új udvarló jelent meg Miss Galley közelében. Ha Mimi gondolkodni és következtetni tud, a szabadság mértékéből, amelyet pillanatnyilag élvezett, pontosan megállapíthatta volna, hogy mennyire vérmesek azok a remények, amelyeket az új kaland kelt életre úrnője szívében.

Az említett nyáron, Chiancianóban, Mimi igen nagyfokú szabadságot élvezett.

* * *
*

És valóban, a Ronchi-penzióban szép, derék, több mint negyvenéves, barnaképű, korán öszülő, de még egészen (talán kissé túlságosan) fekete bajuszú, rendkívül elegáns úr lakott, aki csupán két hétre vetődött el Chiancianóba, a kúra miatt, de immár egy hónapja ott tartózkodott és még nem is gondolt az elutazásra, bár érkezésekor kijelentette, hogy Rómában igen sürgős üzleti teendői volnának, amelyeket csak nagy nehézségek árán és nem minden kockázat nélkül tudott két hétre elodázni. Hogy üzleti ügyei milyen természetűek, azt nem mondta. Rengeteget utazott, szavaiból kiderült, hogy jól ismeri Londont és Párizst és nagyon sok összekötetése van a római ujságíróvilágban. A vendégeknyvbé így írta be magát: *Commendatore Basilio Gori*. Mingyárt az első napon angolul kezdett Miss Galleyvel beszélgetni és a beszélgetés sokáig tartott. Később már együtt hagyták el naponta a penziót korán reggel és gyalog tették meg mindig az utat a hosszú fason keresztül az *Acqua Santa* gyógyforrásig.

Miss Galley nem ivott a vízből: azt mondta, hogy csupán levegőváltozásra jött Chiancianóba.

Csak a férfi ivott.

Mindig kettesben sétáltak a lejtős rét kis ösvényein, a magas platánok alatt és céltáblául szolgáltak a többi nyaraló rosszindulatú kíváncsiságának. Úgy tetszett, mintha a férfinak ez a tolakodó kíváncsiság egyáltalán nem volna kellemetlen. És ha ketten vagy hárman szándé-

kosan megálltak az úton, hogy közelről gyönyörködjenek, bizonyos arcátlan nyíltsággal, ennek a patetikus szerelemnek látványában, Gori ugyan hideg, megvető pillantást vetett feléjük, de az arckifejezése kielégült hiúságról tanúskodott. A lány ellenben lesütötte szemét és csak akkor nézett fel ismét a férfira, mikor már tovább haladtak, hogy kárpótlás gyanánt kiolvassa pillantásából azt a gyöngéd, ösztönszerű hálát, amelyet minden férfi érez a nő iránt, aki, szemérmét kissé feláldozva, nyíltan kimutatja, hogy egyedül csak neki akar tetszeni és ezért vállalja a többiek rosszindulatát.

Mimi nyomon követte őket és gyakran nevetésre készítette azokat, akik messziről figyelték a szerelmespárt, mert időnként beleakaszkodott hátulról úrnője szoknyájába és miközben vadul rázta a fejét, húzta, cibálta, mintha így akarná magához téríteni, megállítani. Miss Galley ilyenkor bosszúsan kitépte a ruhája szélét a kis kutya fogai közül, mire Mimi, egyensúlyát veszelve, messzire elgurult a pázsiton. De hamarosan megint csak megtámadta úrnőjét, — nem mintha a jóhírért féltene, hanem mert örületesen untatta ez az egyhangú csavargás a kihalt réteken keresztül és vissza szeretett volna térni a városba, ahol barátja, Gömböc várta.

A sok cibálással végre elérte célját. Miss Galley egy szép napon otthon hagyta a penzióban, miután alaposan lelkére kötötte a tulajdonosnak, hogy úgy vigyázzon rá, mint a szeme világra. Ürügynek azt hozta fel, hogy fél, hogy a szegény állatka a hosszú séták alatt túlságosan kifárad.

Miss Galley és Gori valóban rengeteget sétáltak. Miután több mint egy óra hosszat barangoltak az Acqua Santa forráshoz vezető hosszú

fasorokban, mindig gyalog tértek vissza a községbe, de csak azért, hogy rövid pihenés után ismét elkóboroljanak, vagy az országúton, Monte Pulciano felé, vagy a másik útra térve, amely az állomás felé vezet. Máskor ismét a kapucinusok dombjára kapaszkodtak fel és csupán vacsora-időre kerültek haza a penzióba. Így teltek napjaik. A lány piros ernyőjével a férfit is védte a napsütés ellen. Szinte egymáshoz simulva sétáltak, a gyöngéd érzelmesség láthatatlan burája alatt, élvezve a ki nem mondott vallomásoknak, a kezek futólagos összeérésének és a hosszú szenvedélyes pillantásoknak édes részegségét, amelyben szorosan összefonódnak a lelkek, a gyönyör önkívületéig.

Közben a kocsisok, akik nem szenvedhették őket, mert mindig gyalog jártak, amint megpillantották az úton a szerelmespárt, célzatosan köhécselni kezdtek és ez a köhögés ugyancsak megneveltette utasaikat, akik a rozoga járművekben rázatták magukat.

Chiancianóban immár semmi egyébről sem esett szó. Az összes penziókban, a kaszinóban, a kávéházban, a gyógyszertárban és az arénában egyedül Miss Galleyről és Commendatore Goriról folyt a terefere. Ki itt, ki ott találkozott velük, mikor is a nő így volt *öltözve*, a férfi meg amúgy... Azok a nyaralók, akik kúrájuk végeztével elutaztak, előbb tájékoztatták a helység szenzációja felől az újonnan érkezetteket és levelezőlapokon még négy-öt nap múlva is kérdezték, mi újság a boldog pár körül.

* * *

Egyszer csak (már szeptember eleje volt) az a hír terjedt el Chiancianóban, hogy Gori

váratlanul Rómába utazik, mégpedig egyedül. Mindenki nagy elképedéssel fogadta ezt az újságot, amely rengeteg vitára adott alkalmat.

Mi történhetett?

Némelyek azt suttogták, hogy Miss Galley megtudta, hogy Gorinak felesége van, csak éppen különváltan élnek; mások, hogy Gori, miután heteken keresztül a hetedik mennyorszámban lebegett, a döntő pillanatban rájött, hogy a zsákmány nem éri meg a fáradságot és gyorsan takarodót fujt; ismét mások azt hangoztatták, hogy szó sincs szakításról, mert Miss Galley Rómában csatlakozik majd vőlegényéhez, vagy pedig Gori néhány nap múlva visszatér Chiancianóba és akkor a szerelmespár együtt utazik Firenzébe. De akik a Ronchi-penzióban laktak, határozottan állították, hogy a kalandnak végérvényesen vége, ami abból is nyilvánvaló, hogy az utolsó napon Miss Galley nem jelent meg az étteremben a közös ebédnél, Gori pedig az asztalnál igen felindultnak látszott.

Mindezek a találgatások az aréna előtti téren hangzottak el, ahová az egész nyaralókolónia kivonult (és sokan a város lakói közül is), végignézni Gori elutazását.

Amikor a kocsi kirobogott a város kapuján, az emberek szinte sorfalat álltak a téren.

Gori a kocsiban isteni nyugalommal újságot olvasott. Amint átrobogott a téren, fölpillantott, mint aki tudja, hogy itt ő a főszereplő és élvezzi a nagy nézőközönség látását.

De egyszerre, a tér közepén emelkedő kis aréna mögül egy csomó verekedő, hempergő kutya vad, dühös csaholása hallatszott. Mindenki abba az irányba fordult; néhányan ijedten visszahúzódtak, mások sétapálcájukat magasra emelve odarohantak, hogy szétverjék az állatokat.

A nagy kutyacsődület közepén Gömböc volt látható, Mimijével; Gömböc és Mimi, akiknek kutyatársaik irigykedése és ádáz féltékenykedése közepette végre sikerült megünnepelniük nászukat.

A hölgyek elfintorították az arcukat és a férfiak hangosan hahotáztak, amikor egy csapat visítózó uccagyerek nyomában hirtelen megjelent a téren Miss Galley, magából kikelve, mint egy fúria, széltől és futástól borzasán, kalappal a kezében, sírástól vörös és dagadt szemekkel.

— Mimi! Mimi! Mimi!

A szörnyű gyalázat láttára holtsápadtan az ég felé emelte karjait, aztán két kezével eltakarta arcát, megfordult és bolond módjára, ahogy jött, visszarohant a penzióba. Úgy rontott be oda, mint a szélvész: karmolásra görbített ujjakkal vadul rátámadt Ronchira és a pincérekre; nem bírt erőt venni magán, a düh annyira fojtogatta, hogy berekedt és egyetlen szót sem tudott kinyögni. Ugyan már az előbb elvesztette a hangját a sikoltozástól, amikor rájött, (jókor!) hogy Mimit nem őrzik, hogy Mimi nincs a házban és nem is tudják, hová lett. Felrohant a szobájába, összenyalábolta minden holmiját, rendetlenül bedobálta bőröndjeibe és kétlovas kocsit rendelt, hogy azonnal a pályaudvarra vitesse magát, mert még egy óra hosszát, még egy percig sem akart tovább Chiancianóban maradni.

Indulása pillanatában ugyanazok az uccagyerekek, akik együtt szaladtak vele ölebecskéjét megkeresni, jó borralaló reményében, lihegve és lelkenedezve hozták elébe a szegény félholt Mimit. De Miss Galley elvakult dühében hevesen ellökte magától a kis állatot. Arca eltorzult az undortól.

Mimi a földre pottyant, ugyancsak megütötte az orrcskáját és éleset vakkantva, sántikálva,

rémülten bebújt a díván alá, amelynek alja alig három ujjnyi magasságra volt a földtől. Eközben úrnője már be is szállt a kocsiba és odakiáltott a kocsisnak:

— Menjünk!

Ronchi, a pincérek és néhány vendég, akik futva érkeztek vissza a penzióba, egy ideig elképedve bámultak egymásra; aztán megsajnálta a szegény, elhagyott kutyuskát; de bármennyit hívták, szölgatták is becézgetve, sehogy se lehetett rejtekhelyéről előcsalni. Végül is Ronchinak egy pincér segítségével föl kellett emelni a dívánt. De akkor meg Mimi nyílsebesen az ajtóhoz száguldott és kimenekült. Az uccagyerekek utána szaladtak, felkutatták érte az egész helységet és még a környéket is, az állomásig; de nyomára sem bukkantak.

Ronchi, akinek már éppen elég kellemetlensége volt Mimi miatt, vállat vont és bosszúsan kifakadt:

— Vigye el az Ördög!

* * *

Öt vagy hat nap múlva estefelé ismét feltűnt Mimi Chianciano uccáin, a lassú esőben, amely a nyári szezon végét jelezte, piszkosan, borzasan, kiéhezetten. Már az utolsó nyári vendégek is indulásra készülődtek. Ilyenkor aztán a kis helység, a szeles dombtetőn, egy hét alatt visszanyerte zord téli képét.

— No, nézd csak, a kisasszony kutyuskája!
— mondta valaki, amint megpillantotta Mimit.

De senki sem vette pártfogásába, senki sem szólította magához. És Mimi tovább bolyongott az esőben. Az előbb már a Ronchi penziónál is járt, de az zárva volt, mert a tulajdonos vidékre utazott, szüretelni.

Mimi időnként megállt és fényes, fekete szemével, amely alig látszott ki a sűrű, fehér szőrtömegből, körülnézett, mintha még mindig nem tudná megérteni, hogy is nem érez senki részvétet iránta, aki olyan kicsi, akit azelőtt úgy dédelgettek és kényeztettek. Hogyis nem veszi ölbe senki, hogy visszavigye úrnőjéhez, aki elvesztette, úrnőjéhez, akit olyan hosszú időn keresztül hasztalanul keresett és még mindig keres. Éhes volt, fáradt volt, reszketett a hidegtől és nem tudta, hova menjen, hol húzódják meg.

Az első napokban akadt még, aki lehajolt hozzá és sajnálkozva megcirógatta. De mikor erre Mimi csatlakozni próbált, az illető elunta, hogy a kiskutya folytonosan a sarkában legyen és durván elkergette. Mimi teherben volt. Szinte hihetetlen — ilyen kis fehér semmiség — teherben! Mégis félrerugdosták.

Fanfulla Mochi egy napon magához szólította a mézárszék ajtajából, amint meglátta, hogy olyan elhagyatottan bolyong. Enni adott neki. És minthogy a szegény kis jószág, amely már megszokta, hogy mindenki kergeti, félelmében felgömböcsített háttal állt előtte, mintha rúgásra várna, megsimogatta, megcirógatta, hogy megnyugtassa. Szegény Mimi, bár nagyon éhes volt, abbahagyta az evést, hogy megnyalja jóltevője kezét. Ekkor Fanfulla bekiáltott az üzletbe Gömböcnek, aki rendes fekhelyén, a pult alatt aludt:

— Hé, kutya! Kutya! Csúf liliumtipró! Nézd a feleségedet!

De Mimi most már nem volt előkelő kutya-kisasszony; csapzott kis ucca-kutya lett, egy a sok közül. És Gömböc egyetlen pillantásra sem méltatta.

AZ OKLEVÉL

Micsoda különös hanghordozással, milyen furcsa szemhunyorítással és félszeg kézmozdulattal, görnyedt háttal, mint aki elviselhetetlen súlyt visel megadással a vállán, mondogatta a sovány D'Andrea bíró azoknak, akik tréfás megjegyzést tettek furcsa életmódjára: »Hát mit csináljak, fiam? ...«

Még nem volt öreg; alig negyvenéves lehetett; de igen különös és szinte valószínűtlen körülmények összetalálkozására, iszonyú fajkeverődésekre, évszázadok titokzatos munkálkodására kellett gondolni, hogy valaki félig-meddig megmagyarázhatónak találja annak a furcsa emberi alakulatnak a létrejöttét, amelyet D'Andrea bírónak hívtak.

És úgy tetszett, mintha D'Andreának, a családjá szegényes, egyszerű és közönséges történetén kívül pontos értesülése volna ezekről az iszonyú faj keveredésekről is, amelyeknek révén szöretlen, sápadt, fehérember-arca fölé sűrű, gypjas, göndör négerhaj került; és tudomása volna az évszázadok titokzatos munkálkodásáról, amely széles, domború homlokára ráncok tömkelegét véste, apró, ólmos szemét szinte tökéletesen meg-

fosztotta látásától és sovány, nyomorúságos kis alakját valósággal múmiaszerűvé zsugorította.

Egyik vállát felhúzva, a másikat leeresztve, ferdén, mindig kicsit féloldalt fordulva járt az uccán, mint a kutyák. Erkölcsi tekintetben azonban nem volt nálánál egyenesebb ember. És ezt mindenki mondta.

Látni nem sokat látott D'Andrea bíró. De biztos, hogy annál többet gondolkodott és pedig olyankor, amikor a gondolatok a legszomorúbbak: vagyis éjszaka.

D'Andrea bíró nem tudott aludni.

Az éjszakákat csaknem mindig az ablaknál töltötte. Tenyerét gyapjas sűrű néger hajával keféltette, szeme pedig a csillagokon függött; egyesek tisztán ragyogtak, mint sugárzó fényforrások; mások nyugtalanul pislákolnak, fel-fellobbanva. A bíró a legfényesebbeket gondolatban láthatatlan mértani ábrákkal, háromszögekkel és négyszögekkel kötötte össze és a pápaszem mögött félig lehunyva szemét, szempillái közt elfogta egy-egy ragyogó csillag fényét, úgyhogy pupilláját a csillaggal hajszálvékony világító sáv kötötte össze; azon sétálni küldte a lelkét, mint fáradt kicsi pókot.

Nem nagyon használ az egészségnek, ha az ember éjszaka sokat gondolkodik. Az a rejtelmes komorság, amellyel ilyenkor telítődnek a gondolatok, — különösen az olyan ember gondolatai, akinek a lelkében az a kevésbé megnyugtató meggyőződés lakik, hogy miután semmit sem tudhatunk biztosan, nem is hihetünk semmiben — ez a rejtelmes komorság többnyire szorulást okoz. Természetesen lelki szorulást.

És D'Andrea bíró, amikor aztán reggel lett, nevetségesnek és hátborzongatónak érezte, hogy

be kell mennie a bíróságra, igazságot osztogatni szegény, ádáz kis emberkéknek, a maga hatáskörén belül,

* *
*

Mint ahogy ő sem sokat heverészett, úgy az íróasztalán sem hagyott egyetlen aktát sem heverni, még ha az elintézése miatt két-három órával késleltetnie kellett is ebédjét, vagy lemondania este, vacsora előtt, a szokásos sétáról kollégái társaságában, a hosszú fasorban, a város falai körül.

Ez a pontosság, amelyet szent kötelességének érzett, még csak növelte kínjait. Nem elég, hogy ítélnie kellett; hanem még ráadásul kutya-futtában kellett ítélnie.

Nehogy pontossága az alaposság rovására menjen, még éjszakánként is az előtte heverő pörökön gondolkodott. De hiába; éjszaka, miközben tenyerét göndör néger haján keféltette és a csillagokat nézte, csupa olyan gondolat jutott eszébe, ami homlokegyenest ellentétben állt mindazzal, amit mint vizsgálóbírónak cselekednie kellett. Így aztán nappal mindig azt tapasztalta, hogy éjszakai gondolatai még csak jobban késleltetik a dolgok gyors elintézésében és százszorosan megnehezítik számára, hogy mindent csupán gyűlöletes hivatali minőségében, a vizsgálóbíró szemével nézzen.

Most először fordult elő, hogy egy akta immár egy hete hevert D'Andrea bíró asztalán. És emiatt a per miatt, amelyet már régen elő kellett volna vennie, napok óta őrjöngő idegesség, fojtó lehangoltság kínozza.

Íróasztalánál ülve, annyira belemerült komor hangulatába, hogy fáradt szeme egyszerre

lezárult. És D'Andrea bíró, tollal a kezében, a széken ültében szundikálni kezdett, előbb kissé meggörnyedve, majd valósággal összezsugorodva, mint aszkórba esett selyemhernyó, amely nem bír begubózni.

De alighogy valami zajra, vagy talán mert a feje félrebillent, felriadt álmából, szeme az asztal sarkára tévedt, ahol az akta hevert. Erre elfordult és ajkát összeszorítva, az orrán keresztül szívta magába a levegőt, levegőt, levegőt, jó mélyen, ahogy csak bírta, hogy kitágítsa keserűségtől összeszorult tüdejét. Majd nyitott szájjal, undorodó fintorral az arcán kilélegezte. Rögtön ezután a pápaszeméhez nyúlt, hogy megigazítsa, mert amint alvás közben kissé megizzadt, lecsúszott hajlott orráról.

Az a pör valóban szörnyű volt: szörnyű, mert a magva kegyetlen igazságtalanság volt, amellyel egy szegény ember kétségbeesetten, a siker minden reménye nélkül próbált szembeszállni. A pörben olyan áldozat szerepelt, aki tulajdonképpen senkit sem vádolhatott. Ezért taláломra vád alá fogott két embert, az első két embert, aki az útjába került; és a törvénynek ellene kellett döntenie, ellene, ellene, könyörtelenül, hogy így még hivatalosan is megerősítse azt a baromi gazságot, amelynek ez a szegény ember az áldozata lett!

D'Andrea séta közben megpróbált erről a kollégáival beszélgetni; de ezek, alighogy kiejtette előttük Chiarchiaro, vagyis a felperes nevét, elsápadtak és gyorsan zsebredugták a kezüket, hogy kulcsot szorongassanak, vagy kinyújtották mutató és kisujjukat, szarvat mutatva, megérintették az ezüstgombokat a mellényükön, szöveget kerestek, esetleg korallszarvacskát tapogattak,

amely az óraláncukon függött. Akadt olyan is, aki egyenesen kifakadt:

— A csuda vigyen el, elhallgatsz-e végre?

De a sovány D'Andrea bíró nem bírt hallgatni. Az a per valósággal a rögeszméje lett. Hiába terelték másra a szót, Önkénytelenül megint csak visszatért erre a tárgyra. Azzal mentegetődzött, hogy tanácsot szeretne kapni kollégáitól, vagy legalább elvben megvitatni velük a dolgot.

Valóban egészen szokatlan, különös volt az eset: egy ember, akit általában *jettatore-nak** tartottak, rágalmazásért feljelentett két fiatal férfit, akik az uccán, amint szembetalálkoztak vele, a szokásos mókákkal védekeztek az ellen, hogy megbabonázza őket.

Rágalom? De már ugyan hogy lehetne rágalom, mikor évek óta az egész városban mindenki jettatorenak tartotta azt a szerencsétlent? Ha törvényszék előtt számtalan tanú esküdhette meg arra, hogy Chiarchiaro, méltatlankodó tiltakozás formájában, több ízben maga is elárulta, hogy rossz híreről tudomása van? Hogy is lehetne nyugodt lelkiismerettel elítélni azokat a fiatal fiúkat, akik láttára csak ugyanazt tették, amit nyíltan tett, hosszú idő óta mindenki a városban, ha Chiarchiaróval találkozott, — még maguk a bírák is?

D'Andrea folyton tépelődött. Különösen, miután találkozott az uccán az ügyvédekkel, akikre a két fiú védelmét bízta; a kivénült ragadozómadárra emlékeztető arcélú, törékeny és beteges Grigli ügyvéddel és a kövér Manin Baraccával, aki olyan volt, mint valami színtelen húsú, szőke

* Jettatorenak (szemmel verő) hívják Olaszországban az olyan embert, aki valami babonás hatalommal maga körül mindenkire bajt hoz.

sertés; ez nagy diadallal viselt az óraláncán, hatalmas pocakja fölött, egy jókora korallszarvat, amelyet egyenesen erre az alkalomra vásárolt és szokott ékesszólásával nevetve ígérette a város polgárainak, hogy a bírósági tárgyaláson »remek mulatságban« lesz részük.

Nos hát, D'Andrea bíró, éppen azért, hogy a város ne mulathasson olyan »remekül« egy szegény, szerencsétlen rovására, végül is úgy határozott, hogy Chiarchiarót altisztjével az irodájába hívhatja. Még ha magának is kell a költségeket megtérítenie, akkor is rábírja, hogy vonja vissza a pert. Négyszemközt megmagyarázza majd neki, hogy azt a két fiút a törvény betűi szerint semmi esetre sem ítélik el és hogy felmentésükből természetszerűleg még nagyobb kár fog Chiarchiaróra háramlani, még kíméletlenebb üldözésben lesz része.

De, sajnos, régi igazság, hogy sokkal könnyebb rosszat tenni, mint jót. Nem csupán azért, mert rosszat mindenkivel tehetünk, jót viszont csak azzal, aki erre rászorult. Hanem elsősorban azért, mert már maga az a tény, hogy sorsa egy jótétéménytől függ, többnyire úgy megkeseríti és oly csökönyössé teszi azt, akinek a jótétben részesülnie kellene, hogy a jóltevő *helyzete* ugyancsak megnehezedik.

Ezt tapasztalta D'Andrea bíró is, alig hogy felpillantott Chiarchiaróra, aki csöndesen lépett be az irodájába, miközben ő az íróasztala fölé görnyedve jegyeztetett. A bíró, amint meglátta védencét, rögtön felfortyant. A levegőbe szórta

az előtte heverő papírokat, talpon termett és haragosan kifakadt:

— De ugyan, kérem! Micsoda komédia ez? Szegyeije magát!

Chiarchiaro olyan tökéletes jettatore-maszkot csinált, hogy az embernek szeme-szája elállt tőle. Sárga, beesett arcán ritkás, borostás szakállt növesztett; orrára szarukeretes hatalmas pápaszemet illesztett (olyan volt vele, mint valami bagoly), azonkívül kifényesedett, egérszínű ruhát viselt, amely mindenütt lötyögött a testén.

A bíró kitörése nem ijesztette meg. Kitágult orrlikakkal, ínyét felvonva, sárga fogait vicsorogtatva halkán kérdezte:

— Bíró úr tehát nem hisz *abban*?

— De ugyan kérem! — ismételte D'Andrea bíró. — Ne tréfáljunk, kedves Chiarchiaro. Igazán nem értem — megbolondult? No, üljön le hát.

Odalépett hozzá és a vállára akarta tenni a kezét. De Chiarchiaro gyorsan hátrálni kezdett, mint egy öszvér és síri hangon vonította:

— Bíró úr, ne érjen hozzám! Óvakodjék ettől! Különben — Istenemre! — megvakul!

D'Andrea egy ideig hidegen nézte, majd így szólt:

— Csillapodjék, kérem.... Saját érdekében hívtam. Ott a szék, üljön le.

Chiarchiaro leült és tenyerével föl-alá kezdte sodorgatni a combján bambusz nádpálcáját, mint valami nyújtófát. Közben a fejét csóválta.

— Saját érdekemben? Ó, hát a bíró úr azt hiszi, az érdekemben jár el, amikor azt mondja, hogy nem hisz a szemmelverésben?

D'Andrea is odaült melléje:

— Azt mondjam, hogy hiszek benne? Hát jó, ha úgy akarja, majd ezt mondom. Rendben van?

— Dehogy is, — tiltakozott Chiarchiaro olyan hangon, mint aki nem tűri a tréfát. — *Igazán* hinnie kell abban, hogy én jettatore vagyok és azt akarom, hogy ezt a meggyőződését a tárgyaláson is kifejezésre juttassa!

— Ez kissé nehéz lesz — mosolygott szelíden D'Andrea. — De hát próbáljuk egymást megérteni, kedves Chiarchiaro. Be akarom magának bizonyítani, hogy téves úton jár. Így semmi esetre sem juthat révbe.

— Út? Rév? Micsoda révre és micsoda útra gondol a bíró úr? — kérdezte komoran Chiarchiaro.

— Se a mostani viselkedését nem helyeselhetem, sem azt, hogy a pert megindította, — felelte D'Andrea. — Amellett, már megbocsáson, de a két dolog *így* viszonylik egymáshoz...

És D'Andrea bíró összeillesztette két mutatóujja hegyét, hogy az ellentmondást érzékeltesse.

Chiarchiaro lehajlott és a bíró szembehelyezett két ujja közé bökte a maga ormótlan, szőrös és nem túlságosan tiszta, jobb mutatóujját.

— Nem igaz, bíró úr, — jelentette ki és az ujjával is tagadóan intett.

— Már hogyan volna igaz? — fakadt ki D'Andrea. — A pörben rágalmazással vádol két fiatalembert, aki jettatorenek tartja, most pedig egyenesen jettatorenek álcázva jelenik meg előttem és azt követeli, hogy higgyek babonás erejében!

— Igenis, bíró úr.

— Hát nem látja, hogy ez tiszta ellentmondás?

Chiarchiaro hangtalan, szánakozó gúnykacajra nyílt szájjal a fejét csóválta.

— Inkább azt látom, — jegyezte meg aztán — hogy a bíró úr nem érti az okos szót.

D'Andrea egy percreg elképedve bámult rá.

— Beszéljen csak, beszéljen, kedves Chiarchiaro. Lehet, hogy mély igazság az, ami az előbb kicsúszott a száján. De legyen olyan jó, magyarázza meg, mi az például, amit az adott esetben nem értek.

— Parancsára. Nagyon szívesen, — válaszolta Chiarchiaro, és közelebb húzta a székét.

— Nemcsak azt fogom bebizonyítani, hogy a bíró úr nem érti az okos szót, hanem azt is, hogy ellenségem. Igen, igen, ön! Azt hiszi, hogy jót tesz velem. Pedig legádázabb ellenségem! Tudja-e vagy sem, hogy a vádlottak Manin Baracca ügyvédre bízták a védelmüket?

— Igen. Ezt tudom.

— Nos hát, én, Rosario Chiarchiaro magam kerestem fel Baracca ügyvédet, hogy adatokkal lássam el: vagyis nemcsak azt jelentettem ki előtte, hogy több mint egy esztendeje észrevettem, hogy az emberek babonásan rettegnek tőlem. Nem, még bizonyítékokat is szolgáltatottam a kezére, tanukat neveztem meg; akik felsorolhatják azokat a velem kapcsolatos szörnyű eseményeket, amelyek megdönthetetlenül, ismétlem, megdönthetetlenül megalapozták jettatore-híreimet.

— Baraccánál járt? Maga?

— Igenis én, bíró úr.

A bíró még elképedtebben bámult rá, mint eddig:

— Most aztán már egyáltalán nem értem a dolgot. Miért volt ott? Hogy biztosítsa annak a

két fiúnak a fölmentését? De hát akkor minek kötött beléjük?

Chiarchiarót szemelláthatóan felingerelte D'Andrea bíró nehéz felfogása. Felugrott, és mindkét karját az ég felé emelve kiáltotta:

— Hát még mindig nem érti, bíró úr? Azt akarom, hogy babonás képességeimet hivatalosan is elismerjék! Azt akarom, hogy törvényesen szentesítsék ezt az én hátborzongató hatalmammat, amely immár egyetlen tőkém!

Felindulástól lihegve kinyújtotta karját, bambusznád sétatálcájával erélyesen a padlóra kopantott és néhány pillanatig mozdulatlanul maradt ebben a nevetségesen diadalmas pózban.

D'Andrea bíró meggörnyedt, két keze közé fogta fejét és megindultan hajtogatta:

— Szegény Chiarchiaro fiam, szegény Chiarchiaro fiam, szép kis tőke ez! Ó, te szerencsétlen, mit kezdesz vele, mit kezdesz?

— Hogy mit kezdek vele? — vágott vissza gyorsan Chiarchiaro. — Hát magának, bíró úr, ahhoz, hogy a foglalkozását gyakorolhassa, — akármilyen rosszul gyakorolja is — nem kellett előbb diplomát szereznie?

— De igen, hogyne.

— Nos hát, én is oklevelet akarok, bíró úr! Jettatore-oklevelet. Bélyeggel. Szabályos, hivatalos bélyeggel! Törvényesen hitelesített, oklevelés jettatore akarok lenni.

— És aztán?

— Aztán? Ezt a címet a névjegyemre is nyomatom. Bíró úr, engem meggyilkoltak. Dolgoztam. A bankból, ahol könyvelő voltam, azzal az ürüggyel tettek ki, hogy mióta ott vagyok, senki se meri odahozni a pénzét, senki se jelentkezik kölcsönért; az uccára kerültem a családom-

mal együtt. A feleségem három esztendeje béna és két eladó lányom van, akiket, minthogy az én lányaim, soha senki sem fog feleségül venni. Abból élünk, amit az egyik fiam küldözget Nápolyból, de annak is családja van, négy gyereke és már nem sokáig támogathat bennünket. Ez túl nagy áldozatába kerül. Bíró úr, az én számomra nem marad más hátra, mint hogy hivatásos jettatorenak csapjak fel. Ezért szereltem így fel magamat, ezért vettem ezt a pápaszemet, meg ezt a ruhát. Szakállt növesztettem. Most még csak az oklevelet *várom*, hogy a hivatásom gyakorlásához láthassak! Azt kérdi, hogyan fogok hozzá? Ezt is csak azért kérdi, mert, ismétlem, ellenségem!

— Én?

— Igenis, a bíró úr! Ellenségem, mert kimutatja, hogy nem hisz a hatalmamban! De a többiek, szerencsére, hisznek bennem! Mindenki, mindenki szentül hiszi, hogy jettatore-vagyok! És olyan sok játékbarlang akad ebben a városban! Megfizetnek, csakhogy elmenjek! A gyárak körül fogok cirkálni. Megállok az üzletek kirakata előtt és a gyárosok, kereskedők egytől-egyig megfizetik majd nekem az adót, — hogy mondja? az ostobaság adóját? én bizony azt mondom, az egészség adóját! Mert higgye el bíró úr, bennem annyi epe és annyi keserűség gyülemlt fel ez iránt az undorító emberiség iránt, hogy valóban magam is hinni kezdem: a két szememből sugárzó gyűlölet elég volna ahhoz, hogy földig leromboljon egy virágzó várost!

D'Andrea bíró, aki két kezével még mindig a fejét fogta, kis ideig várt, hogy a felindulás, amely a torkát összeszorította, utat engedjen a hangjának. De képtelen volt megszólalni. Erre félig lehunyta a pápaszem mögött ólmos, apró

szemét, kitárta a két karját és hosszan megölelte Chiarchiarót. Hosszan és erősen.

Chiarchiaro mozdulatlanul tűrte.

— Igazán jó szívvel van hozzám a bíró úr?
— kérdezte aztán. — Akkor hát *tűzze* ki hamarosan a tárgyalást, hogy minél előbb megkaphassam, amit kívánok.

— Az oklevelet?

Chiarchiaro újra kinyújtotta karját, bambusz-pálcájával ismét a padlóra koppantott és másik kezét a szívéhez szorítva, tragikomikus ünnepélyességgel ismételte:

— Az oklevelet!

CSAK EGYFORMÁN!

Bartolo Barbi és Guido Pagliocco egyszerre jutott be a munkaügyi minisztériumba, majd együtt kapaszkodtak fölfelé a számlétrán a miniszteri titkári rangig. A közös élet hosszú esztendei során elválhatatlan barátok lettek.

Együtt laktak, két bútorozott szobában, a Babuino uccában. Előzékeny szobaasszonyuk, aki nagyon büszke volt »finom« lakóira, a kis szalont is rendelkezésükre bocsátotta. Az estéket rendszerint ott töltötték, ha — közös elhatározással — úgy döntöttek, hogy nem mennek színházba, vagy kávéházba. Ilyenkor sakkoztak, kártyáztak, vagy dámát játszottak, filléres alapon, közben pedig hivatali feljebbvalóikról, kollégáikról, a napi politika eseményeiről vagy művészetről beszélgettek. Mind a ketten kiváló műértőnek tartották magukat és erre kicsit büszkék voltak. A hivatalból hazafelé menet néha órákig is elálldogáltak egy-egy antikvárius vagy modern képkereskedő kirakata előtt hosszas elmélkedésekbe merülve; és Bartolo Barbi, aki igen járatos volt mindabban, ami akár a katonai, akár az egyházi, akár a tisztviselői hierarchia körébe tartozott és pontosan ismerte a szabályokat, szokáso-

kat, képes volt órák hosszát dühöngeni egy-egy elcsépett beállítású zsánerképecskén, mert az például egy bíborost előírás ellenes öltözetben ábrázolt.

A két jóbarát nagyon szerette a csendes kis szalont, amelynek régimódi bútorait ugyancsak elkoptatta már a háziasszony takarító szenvedélye. A régi perzsaszőnyeget itt-ott kirágta a moly. A török mintájú függönyök, a tapéta, a művirágok a fiókos szekrényen és a nyitott japán ernyő, amely az egyik sarokban a falra volt erősítve, kicsit megfakultak.

A japán ernyő peremén nagy fekete pók jelent meg néha nesztelenül, anélkül, hogy barátaink észrevették volna; egy ideig ott gubbasztott, mintha titokban lesne, hogy mit csinálnak, mit beszélnek. Aztán visszavonult.

A japán ernyő belseje át meg át volt szöve finom, poros pókhálóval. Az a titokzatos fekete pók talán a két jóbarát életéből, örök egyforma napjaiból, társalgásából lopta egyenként a szürke szálakat türelmes gonddal szövögetett hálójához.

Barátainknak és a szobaasszonynak sejtelmük sem volt a pók létezéséről.

Barbi és Pagliocco időnként sajnálkozva gondoltak arra, hogy néhány esztendő múlva el kell hagyniok ezt a lakást, ezt a kedves kis szalont. Az öccseiket várták ugyanis hazulról, akik majd az ő ellenőrzésük alatt végzik el Rómában egyetemi tanulmányaikat. És négy ember számára már szűknek látszott a három kis szoba.

Ha majd a fiúk Rómában lesznek, főbérleti lakást vesznek ki. Szerényen be is bútorozzák és öreg cselédet fogadnak, aki főz és takarít. Öregget, mert hát ahol két fiatal legényke van a háznál... sose lehet tudni! Jobb félni, mint meg-

ijedni. Ami kettőjüket illeti, — őket ugyan nem fenyegetné már semmiféle veszély...

Barátaink minden reggel percnyi pontossággal ugyanakkor keltek fel, aztán együtt mentek reggelizni. Együtt léptek be a minisztérium épületébe, ahol ugyanabban a szobában dolgoztak, két szembeállított íróasztalnál. Délben ugyanabban a vendéglőben ebédeltek. Egyszóval, mint akiket közös járomba fogtak, pontosan ugyanazt a szürke, józan, egyhangú életet élték mind a ketten, amelyet azonban néha egy kis ártatlan szórakozás is tarkított, különösen vasárnaponként.

Bár közös szabójuk is volt, akinek havonta pontosan megfizették az esedékes részleteket, nem öltöztek egyformán. Legtöbbnyire Barbi választotta a kelmét Pagliocco öltönye számára és viszont. Igen helyesen. Mert mindenik jobban tudta, hogy mi illik a másikhoz, mint azt, hogy mi illik hozzá. Egyszóval nem mindenben voltak olyanok, mint két vízcsepp.

Bartolo Barbi magas és sovány volt, gyér haja vöröses színű, szeplős arca sápadt, két karja hosszú, egészében kissé esetlen; Guido Pagliocco ellenben robusztus és élénk, zömök termetű, göndör, barna hajú és rövidlátó.

Lélekben annál hasonlóbbá váltak egymáshoz. Egyetlen közös eszményt igyekeztek kettesben megtestesíteni és mindegyik azt adta hozzá, ami a másiktól hiányzott.

Mind a ketten csodálták és elismerték egymás egyéni előnyeit, de vetélkedni eszükbe se jutott soha.

Adott alkalmakkor villámgyorsan kiosztották a szerepeket. Kapásból tudták mindig, hogy melyiküknek kell beszélnie vagy cselekednie, és azzal, amit az egyik mondott vagy tett, a másik

is úgy meg volt elégedve, mintha helyesebben szólni vagy cselekedni már nem is lehetett volna.

Miután miniszteri titkári kinevezésük lejött, feljebbvalójuk, Cargiuri-Crestari miniszteri tanácsos meghívta őket felesége szokásos pénteki fogadónapjaira.

A két barát ettől kezdve ugyanazzal a lelkiismeretes pontossággal járt el a pénteki összejövetelekre, mint amellyel hivatali kötelességeit teljesítette. De hamar észrevették, hogy békés testvéri együttélésüket Cargiuri-Crestari házában komoly veszedelem fenyegeti.

A miniszteri tanácsos és felesége, gyermektelenek lévén, úgylátszik, azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy mindazokat a fiatal hölgyeket és urakat, aki péntek délutánonként összegyűltek náluk, megházasítsák.

A miniszteri tanácsosné időnként meghívta magáhozi barátnőit és jelentős kacsintgatás közepette megértette velük, hogy hamarosan főköttő alá jinattja a lányaikat; és sck lányos mama valósággal törte magát a kitüntetésért, hogy csemetéjével együtt meghívják a miniszteri tanácsoséhoz.

De Cargiuri-Crestariné ragaszkodott hozzá, hogy a választás tekintetében szabad keze legyen; afczt kívánta, hogy tökéletesen megbízzanak az ösztönében, tapintatában, emberismeretében.

Jaj volt, ha egy lány idegenkedett a vőlegényjelölttől, akit ő választott számára és mással próbált kacérkodni! Cargiuri-Crestariné mingyárt munkába állt, hogy szétintrikálja a kedve ellenére való barátkozást és az érdekelteknek minden-

képen tudtukra adta, hogy »hálátlanságuk« mélyen elszomorítja. Hogy is ne szomorította volna el, mikor a jó Isten tudja, mennyi fáradságos munkájába került, amíg összeválogatta az »ideális párokat«. Mielőtt elhatározta volna, hogy ezt és ezt az urat ezzel és ezzel az ifjú hölgygel fogja összehoronálni, mindkettőt négy-öt hónapon keresztül szemmel tartotta. Előre összeállított kérdőív alapján alaposan kivallatta őket mindenféle szempontból és a válaszokat kis zjjebkönyvébe jegyezte. Kikutatta ízlésüket, hajlamaikat, szokásaikat és mindent mérlegelt. Es ha egy-egy ilyen házasság, amit ő hozott össze, végül mégis rosszul sikerült, valósággal kétségbeesett. Hogy is lehet ez?! Mikor pedig látszatra úgy összeillett az a két fiatal lélek! Biztos, hogy valami félreértés támadt köztük! így aztán Cargiuri-Crestariné szakadatlanul látogatóban volt hol ennél, hol annál az általa összehoronált ifjú párnál, hogy visszaállítsa a megzavart összhangot és elsimítsa férj és feleség közt a múltó ellentéteket, — hiszen komoly haragról nem is lehetett szó ilyen tökéletesen összeillő emberek közt!

A vőlegényjelöltek persze többnyire férje alárendelt tisztviselői sorából kerültek ki. őket igyekezett a miniszteri tanácsosné »ideálisan« megházasítani. Amint egy-egy fiatal úr megkapta a miniszteri titkári kinevezést vagy a Koronarend lovagkeresztjét, elmaradhatatlan következmény gyanánt meghívták Cargiuri-Crestariék pénteki összejöveteleire és egy esztendőn belül megházasították. A miniszteri tanácsos és a felesége olyan elragadó szeretetreméltósággal intézték a dolgot, hogy lehetetlen volt velük ellenkezni. A szerencsétlen áldozatok amellet féltek is, hogy húzódozásukkal esetleg elkedvetlenítik főnöküket és

az, ne adj Isten, talán még bosszút is áll rajtuk.

A két jóbarát, Barbi és Pagliocco esetében Cargiuri-Crestarinének nem is akadt sok dolga. Az ura már régóta szemmel tartotta a két »fiút« és annyit emlegette őket, mintha a rokonsághoz tartoznának. A jó asszony remélte, hogy hamarosan révbe juttathatja az »elválaszthatatlanokat«.

Biztos ösztönével már előre kiválasztott számukra két fiatal lányt, akik maguk is elválaszthatatlan barátnők voltak: Gemma Gandinit és Giulia Montát. Az egyik szőke volt, a másik barna. A szőke lányt a barnahajú Paglioccónak szánta a miniszteri tanácsosné, a barnát pedig Barbinak, akit egy kis jóindulattal szőkének is lehetett volna nézni.

Csinos volt mind a kettő, — és ami magától értetődik — jó, mint a megtestesült jóság. Ó, semmi léhaskodás, semmi flört! A miniszteri tanácsos és felesége csak olyan lányokat engedett be a házába, akiken látszott, hogy jó feleség lesz belőlük; vagyis szerény, erényes, takaros és házias hajadonokat. A fiatal urak behunyta szemmel is megbízhattak Cargiuri-Crestariné ítéletében.

*

*

*

A két jóbarát ugyancsak meghökkent, amikor észrevette a csapdát.

Szívük ajtaját már jóideje nemcsak hogy becsapták a nő előtt, hanem még kulcsra is zárták. Szerelemről nem is álmodoztak. Ha szemük ablakán keresztül néha mégis belopódzott valami pajzán vágy lelakatolt szívükbe, a józan ész, ez a szigorú porkoláb, dühösen kitessékelte.

Nem mintha nőgyűlölők lettek volna. Sőt, valahányszor nőkről és nősülésről beszélgettek, elméletben elismerték, hogy a házasság (természetesen a kölcsönös becsülésen alapuló házasság, amelyben a béke és a szerelem uralkodik) kellemebb az agglegényi sornál. De, sajnos, a házasságot a jelenlegi gazdasági viszonyok közt fényűzésnek, kell tekinteni, amelyet csak kevesen engedhetnek meg maguknak. És nem mindig azok, akik meg is tudják becsülni előnyeit.

Barbi és Pagliocco esti beszélgetéseik során együttesen megállapították, hogy a »feminizmus« tisztára gazdasági természetű kérdés. Persze, mert hiszen a nők, szegénykék, idővel rájöttek, hogy a férjfogás feladata napról-napra nehezebbé válik számukra. Az a tudat, hogy természetes sóvárgásukat lehetetlen kielégíteniük és követelőző ösztöneiket magukba kell fojtaniok, annyira kétségbeejtette őket, hogy kicsit megzavarodtak és örültségeket kezdtek fecsegni. De lázongásuk az úgynevezett társadalmi előítéletek ellen, lelkes szavalásuk az emancipáció mellett, nem egyéb, mint annak a fizikai szükségnek az álcázgatása, amely a hangzatos szavak mögött üvölt. A nők férfit kívánnak, de ezt nem illik bevallaniuk. Már most dolgozni próbálnak abban a reményben, hogy így talán mégis sikerül férjre szert tenniök.

A munka olyan segítőeszköz, amelyhez természetes, józan eszük sugallatára folyamodtak. De a józan ész, sajnos, a poézis ellenlábasa! Ezt is tudják az asszonyok: rájöttek, hogy a férfiak nagy többsége nem tekinti ideális feleség-anyagnak azt a nőt, aki házon kívül, férfiak közt, férfi módra dolgozik. Ezért ezt a felfogást »előítélet«-nek kiáltották ki és dühösen szavaltak ellene,

mert hiszen ki akarja csavarni kezükből a férjvadászat legújabb fegyverét.

Pedig hát a férfi elfogultságát a dolgozó nővel szemben igazán nem lehet előítéletnek nevezni. Nincs-e igaza, ha attól tart, hogy az a nő, aki reggeltől estig férfiak közt dolgozik, maga is túlságosan elférfiasodik? Meg attól, hogy a polgári otthon a nő állandó, figyelmes és gyöngéd munkálkodása nélkül egészen el fogja veszteni kedves, meghitt poézisét, amely eddig minden férfi számára a házasság legfőbb csalátka volt? Meg hogy a nő, amint saját keresetével maga is hozzájárul a háztartás fentartásához, többé nem fog a férfit azzal a bizonyos odaadással és tisztelettel feltekinteni, amely minden férjnek oly nagyon fontos? Hogy a férj tekintély igazságtalan dolog? De hát akkor miért akar az asszony is ilyesfajta tekintélyre szert tenni? Ugyan, ugyan! Az, hogy már maga a természet is különbözőképpen alkotta meg a férfit és a nőt, világosan mutatja, hogy más az egyiknek a hivatása és más a másiké. Egyenlők sohasem lehetnek.

Barbi és Pagliocco sohasem vett volna feleségül emancipált, dolgozó, önálló nőt. Nem mintha a feleségüket rabszolga sorban akarták volna tartani, hanem, mert sokat adtak férfiúi méltóságukra és nem bírták volna elviselni, hogy azt a feleségük önálló keresete kisebbitse. Viszont szűkös titkári fizetésükre háztartást alapítani kész örületségnek tetszett: így hát nem is gondoltak házasságra.

Minthogy ezek a nézetek valósággal belegyökeresedtek a jóbarátok lelkébe, elhatározták, hogy megghiúsítják a miniszteri tanácsosné terveit; de vele nyíltan szembeszállni mégsem mertek. Tehát továbbra is eljárak Cargiuri-Crestariék pénteki összejöveteleire.

Három hónap telt el. A fekete pók, amely időnként megjelent a japán ernyő peremén, hogy a két jóbarát után kémkedjék, sápkórt kapott, összeesett és végelgyengülésben elpusztult, ott, az őrhelyén. A barátok beszélgetései nem szolgáltattak többé nyersanyagot hálója számára. Az utóbbi időben elcsendesedtek, kedvetlenek lettek: unottan sakkoztak és közben nagyokat hallgattak.

Szinte úgy tetszett, mintha rá akarnák vezetni egymást, hogy milyen üres és sivár az életük, ~- amit eddig észre sem vettek.

De egyikük sem akart elsőnek megszólalni.

Egy este végre egyszerre kezdtek a dologról beszélni és mind a ketten azokat a szavakat ismételték, amelyek a másiknak is a nyelve hegyén voltak. Ez egyébként nem csoda, hiszen közös forrásból eredt a mondanivalójuk: a miniszteri tanácsostól, aki elérkezettnek látta az időt, hogy bizalmasan a lelkükre beszéljen, mintegy mellesleg, csak úgy általánosságban emlegetve a mai fiatalembereket, akik túl sokat okoskodnak és túl keveset éreznek. Várnak, míg kilobban az élet lángja, mert félnek, hogy megperzselődnek, (a miniszteri tanácsos néha valóban költői módon fejezte ki magát), pedig hát kiben legyen bátorság, ha már az ifjúságban sincs: aki mer, az nyer és így tovább ...

— Gemma Gandininek és Giulia Montának szerény kis hozománya is van — folytatta az eltnélkedést a két jóbarát ott, ahol a miniszteri tanácsos abbahagyta. Ők is elválaszthatatlan barátnők és így a férjeik közti barátságot semmiképpen sem fogják meglazítani.

Tehát a jó barátok szép egyetértésben, mint rendesen, elhatározták, hogy két szomszédos lakást

fognak bérbevenni, hogy továbbra is együtt és mégis elkülönítve élhessenek.

A két esküvőt ugyanarra a napra tűzték ki. De utolsó percben felmerült valami, ami már-már úgy látszott, hogy megbontja a két barát élete tökéletes egyformaságának törvényét. Guido Pagliocco menyasszonya, Gemma Gandini csupán tízenkétezer lírányi hozománnyal járulhatott hozzá a közös háztartás berendezéséhez, míg Barbi jegyesének, Giulia Montának húszezer lírája volt. Guido Pagliocco megbicsakolta magát.

Nem annyira a dolog anyagi része miatt, mint inkább morális szempontból. Attól tartott, hogy ez a nyolcezer lírányi különbség fölényt biztosítana Barbi feleségének az ő asszonyával szemben.

Mínhogy egyébként minden egyenlő volt, a hozománynak is egyenlőnek kellett lennie.

Özvegy Gandininének, a menyasszony édesanyjának, végre sikerült a lánya hozományát némi áldozatok árán egyensúlyba hozni Giulia Monta hozományával. Es így megünnepelhatték a két menyegzőt, ugyanazon a napon és a két fiatal pár ugyanazzal a vonattal utazott Nápolyba, nászútra.

A két menyecskének semmi oka sem volt arra, hogy egymást irigyelje, Guido Pagliocco megnyerőbb külsejű volt Barbinál, de ez viszont okosabb, mint Pagliocco. Amellett olyan ideális összhangban élt a két férfi, hogy szinte egy embert alkottak, együtt lehetett őket szeretni és egyik asszony részéről sem lett volna értelme, hogy irigyelje azokat az egyéni előnyöket, amelyek a másiknak jutottak kizárólagos osztályrészül, ha esténként lezárták a két ikerlakást összekötő ajtókat.

De hogy Barbiné szíve mélyén mégis irigyelte kissé az egyesített Barbi-Pagliocco férfiideálnak azt a hányadát, amely Paglioccónét illette meg, világosan kiderült, amikor Attilio Pagliocco és Frederico Barbi, a férjek öccsei megjelentek Rómában, hogy megkezdjék egyetemi tanulmányaikat.

A barátnők, akik azelőtt valósággal borzadtak volna, ha lelkük mélyén a házasságtörés vágyának akár a leghalványabb árnyékát fedezik is fel, az első pillanattól kezdve igen élénk rokonszenvvel viseltettek egymás sógorai iránt. Ezt hamarosan be is vallották egymásnak, kölcsönösen és nagy megkönnyebbüléssel, mintha egyszerre ráeszméltek volna, hogy mi az, aminek eddig hiányát érezték.

Az öcskösök ugyanis nagyon hasonlítottak bátyjaikhoz.

Attilio Pagliocco talán kissé korlátoltabb volt, mint idősebb fivére és kevésbé jóképű, de viszont hevesebb és szenvedélyesebb, Frederico Barbi arányosabb termetű és kevésbé hórihorgas a bátyjánál, amellet nem olyan álmatag és még okosabb. Verseket is írt.

Barbiné előnynek érezte, hogy a fiatal Paglioccoban túlnyomóbb a testiség, mert ez szinte üdülést jelentett számára abban a kizárólag intellektuális légkörben, amely otthonában vette körül és amely költő sógora érkezése után még áthatóbb lett. Paglioccóné pedig örült annak, hogy a fiatal Barbi még a bátyjánál is légiesebb és átszemléltetebb, mert ez szinte üdülést jelentett számára a testiségnek abban a légkörben, amely otthonában körülvette és amely sógora érkezése óta, aki olyan volt, mint valami fiatal öszvér, még áthatóbb lett.

Természetesen sem Bartolo Barbi, sem Guido Pagliocco nem vették észre feleségeiknek ezt a kölcsönös érdeklődését öccseik iránt. Annál inkább észrevették azonban az érdekeltek: és bár úgy az egyik, mint a másik a maga szempontjából örült és a markába nevetett, a bátyja becsületét és házi békességét mind a kettő meg akarta őrizni. Kémkedni kezdtek egymás után.

És az ifjú Frederico Barbi egy szép napon felkereste Guido Pagliccót, hogy keserű szemrehányást tegyen neki az öccse miatt, aki...

— Hallgasson, az Isten szerelméért! — könyörgött összekulcsolt kézzel Guido Pagliocco.

— Ne szóljon a bátyjának, — jaj, csak szegény Bartolo meg ne tudja, hogy a felesége megcsalja! Majd én elintézem a dolgot, beszélek az öcsém fejével.

A fiatal Barbi hallgatott, különösen, mert neki is vaj volt a fején. Ami egy-kettőre kiderült.

Pagliocco öccse ugyanis nagyon megdühödött, mikor a bátyja erkölcsi prédikációt tartott neki és elárulta, hogy éppen Barbi öccse volt a besúgó. Minthogy bátyja lelkinyugalma kedvéért még sem akarta a sógorasszonyát nyíltan bevádolni, de amellet bosszút lihegett, ő viszont Bartolo Barbit kereste fel és neki tett szemrehányást a családján esett gyalázatért. Miért nem vigyáz jobban az öccsére?!

— Hallgasson, az Isten szerelméért! — könyörgött összekulcsolt kézzel Barbi. — Ne szóljon a bátyjának, jaj, csak szegény Guido meg ne tudja, hogy a felesége megcsalja! Majd én elintézem a dolgot, beszélek az öcsém fejével!

Néhány nap múlva a jóbarátok egyetértőleg — mint mindig — megállapodtak abban, hogy eltávolítják a házból öccseiket. Még pedig

azzal a kifogással, hogy útban vannak — persze, az ilyen diákok! — és túl sok különmunkát, alkalmatlanságot okoznak az asszonyoknak.

— Igaz, Giulia? — kérdezte Barbi a saját feleségétől, Pagliocco jelenlétében.

És Giulia lesütött szemmel azt felelte, hogy igaz.

— Igaz, Gemma? — kérdezte a maga asszonyától Pagliocco, Birbi jelenlétében.

És Gemma lesütött szemmel azt felelte, hogy igaz.

— Szegény Pagliocco! — gondolta magában Barbi.

— Szegény Barbi! — gondolta magában Pagliocco.

A LÉGY

Amikor a község alá értek, hogy megrövidítsék az utat, lihegve, izzadva — előre, előre! — a meszes sziklafalon kezdtek fölfelé kapaszkodni, csaknem négykézláb, — vigyázat, bátorság! — mert nehéz bakancsuk — az áldóját! — minduntalan megcsúszott.

Amikor végre sietségtől kivörösödött arccal fölbukkantak a fensík peremén, az asszonyok, akik lármásan tolongtak a kis kút körül a falu szélén, feléjük fordultak. Nem a két Tortorici fivér az ott? Persze! Neli és Saro Tortorici. Ó, szegények! Ugyan, miért rohannak így?

Neli, a fiatalabbik testvér, halálos kimerülten megállt egy pillanatra, hogy lélekzetet vegyen és feleljen az asszonyoknak. De Saro megragadta karját és magával vonszolta.

— Giurlannu Zarú, az unokafivérünk! — kiáltotta erre Neli és jobbját fölemelve, keresztet rajzolt a levegőbe.

Az asszonyok ijedten és résztvevően sikoltottak.

— Ki tette ezt? — kérdezte az egyik.

Senki, az Isten! — kiáltotta Neli már a távolból.

A testvérek befordultak a Fő uccába és a tér felé rohantak, ahol a körorvos lakott.

A doktor, Sidero Lopiccolo, lomposan, nyitott ingmellel, papuccsal a lábán, beesett arcán legalább tíznapos szakállal, bedagadt, vörös szemmel föl-alá csoszogott a szobájában. Karjában körülbelül kilencéves, sárgaarcú, beteg gyermeket tartott, aki csupa csont és bőr volt.

A doktor felesége tizenegy hónapja az ágyat nyomta. Hat gyerek rendetlenkedett még a házban azon kívül, akit a doktor a karjában tartott, — ez a legnagyobb volt — egyik piszkosabb, rongyosabb, elvadultabb a másiknál. Az egész ház csupa felfordulás: mindenfelé törött tányércserepek, elszórt gyümölcshéj a földön, szeméthalmok; törött székek, leszakadt dívány, időtlen idők óta bevetetlen ágyak, szétfoslott paplanokkal, mert a gyerekek állandóan azzal szórakoztak, hogy az ágyakon ugrálva párnaharcot játszottak és mindent tönkretettek.

Az egész házban egyéb sem maradt sértetlenül, csupán egy nagy fénykép, annak a szobának a falán, amely valamikor a szalon volt. A fénykép Sidero Lopiccolo doktort ábrázolta. Fiatalkorában csináltatta, kevéssel azután, hogy a diplomát megszerezte. Rendes, jólöltözött, üde és ápolt ifjú mosolygott le a képről.

Most odacsoszogott elébe. Rá vicsorgatta a fogát, gúnyosan meghajlott és kinyújtott karján felmutatta beteg kislányát:

— Nesze neked, Sisiné!

Mert így becézgette, — *Sisiné* — valamikor az édesanyja. Az édesanyja, aki nagyon sokat

várt tőle, a család szemefényétől, büszkeségétől, ékességétől.

— Sisiné!

A két parasztot olyan dühösen fogadta, mint valami veszett kutya.

— Mit akartok?

Saro Tortorici szólalt meg mindkettőjük helyett, sapkájával a kezében, a futástól még mindig fulladozva:

— Doktor úr, szegény unokatestvérünk haldoklik ...

— Boldog ember! Örüljetez neki! — kiáltotta a doktor.

— De nem, nem, doktor úr.. . Haldoklik és senki sem tudja, mitől. A montelusai mezőn, egy istállóban fekszik, szegény.

A doktor egy lépést hátrált, aztán dühösen kitört:

— Montelusánál?

Az legalább hét mérföldnyire lehetett a falutól. És micsoda út vezetett oda!

— Igenis, doktor úr, de jöjjön hamar, az Istenért, — könyörgött Tortorici. — Egészen feketé már, mint a máj! És úgy megdagadt a teste, hogy rossz ránézni. Az Istenért, tessék jönni!

— De hát hogyan, gyalog? — üvöltötte a doktor. — Tíz mérföldet kutyagoljak? Megőrültek? Öszvért hozzatok! Hoztatok-e öszvért?

— Majd mingyárt keríték egyet, — felelte gyorsan Tortorici — kölcsönkérek valakitől.

— Én addig gyorsan a borbélyhoz megyek borotválkozni, — szólalt meg Neli, a fiatalabbik fiú.

A doktor feléje fordult, mintha fel akarná öklelni a pillantásával.

— Vasárnap van, doktor úr, — mentegető-

zött Neli, zavartan mosolyogva. — És vőlegény vagyok...

— Úgy? Vőlegény vagy? — röhögte el magát dühösen az orvos. — Hát akkor nesze, fogd ezt itt!

És a karjába tette beteg gyermekét. Aztán egyenkint nyakonfogta a többi kicsinyeket is, akik körülötte lábatlankodtak, és dühösen oda-lódította Nelihez:

— Meg ezt is! Meg ezt! Ezt a harmadikat, ezt a negyediket! Állat! Állat! Állat!

Hátat fordított és kifelé indult, de aztán mégis sarkonfordult, ismét karjába kapta a beteg kislányt és ráordított a két parasztra:

— Menjetek! Öszvért hozzatok! Veletek megyek!

Neli Tortorici, amint a bátyja nyomában lefelé lépdelt a lépcsőn, már megint mosolygott. Húszéves volt. A menyasszonya, Luzza, tizenhat: üde, akár a nyíló rózsza! Hét gyerek? — gondolta. — Még kevés is! Ő tizenkettőt akar. És majd csak fölneveli, eltartja őket a két erős karjával, amit a jó Istentől kapott. Dolgozni fog értük, örökké vidáman. Dolgozni és énekelni, mert ez a legszebb az életben: a munka meg az ének. Nem hiába nevezték úgy a faluban, hogy Liolá, a költő. Minthogy érezte, hogy szolgálatkész jóindulatáért és örökös jókedvéért mindenki szereti, még a levegőre is mosolygott, amit magába szívott. A nap hiába próbálta bőrét kicserezni és göndör hajának gyönyörű aranyszínét kiszívni, amelyért (bármely asszony megirigyelhette volna. Nézték is az asszonyok eleget és zavartan irultak-pirultak, ha néha kicsit hosszabban rajtuk felejtette világos, mosolygós szemét.

Ezen a vasárnap reggelen még az unokabátyja

szerencsétlenségénél is jobban bántotta az a gondolat, hogy Luzza bizonyára meg fog rá haragudni. Hiszen már hat napja várja a vasárnapot, hogy egy kicsit vele lehessen. De ugyan, kivonhatta volna-e magát Neli annak a keresztényi kötelességnek a teljesítése alól, hogy orvost vigyen Zarühoz? Szegény, szegény fiú! Hiszen ő is vőlegény! Micsoda csapás, így egyik pillanatról a másikra! Zarü mandulát szedett Montelusa közelében, Lopes birtokán. Előző nap, szombaton reggel, felhők gyülekeztek az égen. De nem úgy látszott, mintha mingyárt esni akarna. Délfelé Lopes mégis így szólt: — Egy órán belül záport kapunk. Nem akarom, emberek, hogy sok mandula ázzék a földön, az esőben. — Es utasítást adott a szedőasszonyoknak, hogy menjenek fel a raktárba, a már leszedett mandulát tisztogatni.

— Ti pedig, — fordult a férfiakhoz, akik a fáról verték le a termést (Neli is köztük volt a bátyjával) — ti, ha akarjátok, föl mehettek az asszonyoknak segíteni, de többet ma már nem szedünk.

— Mire Giurlannu Zarü megkérdezte: — Szép, szép, de ugy-e, én azért egész estiga rendes béremet kapom? — Nem. Csak félnapra jár a béred, — felelte Lopes — déltől kezdve fél lírát kapsz, éppúgy, mint az asszonyok. — Micsoda kizsákmányolás! Mintha nem kínálkoznék elég alkalom a férfiember számára, hogy dolgozhasson és az egész napi bért megkereshesse! Amellett nem is esett az eső. Egész délután, sőt még éjszaka is szép idő volt. — Fél lírát kapnék, mint az asszonyok? — kérdezte Giurlannu Zarü, — Én nadrágot viselek, hé! Vagy megadják a rendes béremet, vagy nem dolgozom.

De azért nem ment el: ott maradt a földéken és estig várt az unokatestvéreire, akik haj-

landók voltak az asszonyokkal együtt fél líra bérért mandulát hámozni. Aztán egyszerre elunta az ácsorgást. Egy közeli istállóban leheveredett aludni, miután lelkére kötötte a többieknek, hogy induláskor szóljanak neki.

Csupán másfél napja szedték a mandulát, kevés volt a raktárban. Az asszonyok azt javasolták, fejezzék be a tisztogatást még aznap este, ha későig kell is dolgozniuk és aludjanak ott éjszaka, hogy másnap pitymallatkor induljanak csak vissza a faluba. így is határoztak. Lopes főtt babot és két üveg bort hozatott. Éjfélkor, mikor befejezték a mandulatisztogatást, valamennyien leheveredtek aludni a szabad ég alatt, a szérúben, a friss szénára, amely olyan nedves volta harmattól, mintha valóban eső esett volna.

— Énekelj, Liolá!

És Neli énekelni kezdett. A hold hol elbújt, hol előbukkant az apró fehér és fekete felhőcskék sűrű szövevénye közt; a hold Luzza kerek arca volt, amely hol mosolygott, hol elborult, a szerelem váltakozó apró örömeitől és bánataitól.

Giurlannu Zarü az istállóban maradt. Mikor Saro hajnal előtt bement hozzá, hogy fölébressze, rémülten látta, hogy az egész teste fölfuvódott, megfeketedett. Akkora láza volt, mint egy lónak.

Neli Tortorici mindezt elbeszélte a borbélynak, aki olyan érdeklődéssel hallgatta, hogy szórakozottságában megcsúszott kezében a borotva. Pici karcolást ejtett Neli arcán, az álla közelében, — szót sem érdemelt az egész! Nelinek jóformán ideje sem volt felszisszeni, mert ebben a pillanatban megjelent a borbélyüzlet ajtajában Luzza, az édesanyjával, meg Mita Lumia, Giurlannu Zarü szerencsétlen menyasszonya, aki kétségbeesetten kiáltozott és zokogott.

Ugyancsak nehéz volt azzal a szegény lánnyal megértetni, hogy gyalog nem mehet Montelusáig, a vőlegényéhez. Majd este megláthatja, amint fölhozták a faluba. Közben megérkezett Saro is és türelmetlenül toporzékolva kiáltotta, hogy a doktor már az öszvéren ül és nem hajlandó várni. Neli félrevonta Luzzát, és kérte, legyen türelemmel: hiszen még az este beállta előtt visszatér hozzá és akkor sok minden szépet mesél majd neki.

Hiszen két szerelmes előtt, akik beszélgetés közben egymás kezét fogják és egymás szemébe néznek, minden szépnek tűnik fel — talán még a halál is.

* *
*

Hej, az az átkozott, rossz út! Lopiccolo doktor egy-egy szakadék szélénél azt hitte, hogy ütött az utolsó órája, bár Neli jobbról, Saro pedig balról vezette és támogatta az öszvért, hogy meg ne csússzék a lába.

Onnan a magasból jól látszott az egész vidék, lapályaival és völgyeivel. Mindenfelé csupa zabföld, olaj- és mandulaliget. Itt-ott tarló sárgállott, amelyet helyenkint, ahol az irtás fölperzselte, fekete foltok tarkítottak; a távolban az azúrkék tenger látszott. Az eper, szentjánoskenyér, ciprus és olajfák az örökzöld ezernyi színváltozatában pompáztak; a mandulafák koronája már ritkulni kezdett.

Köröskörül a széles horizonton mintha szellő fátyola lebegett volna. De a hőség fojtó volt, a napsütéstől még a kövek is megrepedeztek. A poros kaktuszszövények felől időnkint fülemüle füttye vagy egy-egy szarka vihogása hallatszott, mire az öszvér idegesen hegyezgette a fülét.

— Dög öszvér, dög öszvér! — szitkozódott ilyenkor a doktor.

Egy percre sem merte a szemét az öszvér füléről levenni. Annyira félt attól, hogy az állat egyszer csak megvadul, hogy még a perzselő napsütéssel sem törődött, és zölddel bélelt nagy, nyitott kofaernyőjét a vállához támasztotta.

— Ne féljen, doktor úr, vigyázunk! — biztatgatták a Tortorici testvérek.

A doktor saját maga miatt tulajdonképpen nem is félt volna a haláltól. Csak a gyerekei sorsáért aggódott. Annak a hét szerencsétlen porontynak kedvéért vigyáznia kellett a bőrére.

A Tortorici fiúk, hogy eltereljék figyelmét az útról, a rossz termésről kezdtek beszélni: a búza, a rozs, a bab alig hoz valamit. Ami a mandulát illeti, mindenki tudja, hogy nem minden esztendőben váltja be a várakozásokat. Az olajfákról beszélni sem érdemes, a sok ködben egészen elcsenevészedtek. De még a szüretben sem reménykedhetik az ember, mert a vidék minden szőlejét megtámadta a fillokszéra.

— Szép kilátások! — mondogatta időnkint a doktor és elkeseredetten csóválta a fejét.

Kétórai baktatás után minden beszéd tárgy kimerült. Most egyenesen folytatódott az ösvény, és a fehér porlepte úton jó darabig csak az öszvér négy patájának és a két paraszt bakancsának feleselgető dobogása hallatszott. Liolá egyszerre kedvetlenül, félhangon dúdolgatni kezdett. De azt is hamarosan abbahagyta. Egy lélekkel sem találkoztak, mert a parasztok, vasárnap lévén, valamennyien odafönt voltak a faluban. Ki misére, ki bevásárolni, ki pedig szórakozni. Talán nem is maradt senki odalent Montelusában Giurlannu

Zarü mellett, aki elhagyatottan haldoklott, ha ugyan élt még.

Odaérve, valóban egyedül találták Zarüt a fojtó levegőjű kis istállóban, a padkán elnyúlva, ahol Saro és Neli Tortorici hagyta. Ábrázata ólmos sápadt volt és a felismerhetetlenségig eltorzult.

Hörgött.

A jászol közelében levő vasrácsos ablakon keresztül napsütés szűrődött be és fényt vetett a beteg arcára, amely már nem is volt emberi: az orra úgy bedagadt, hogy csaknem egészen eltűnt, az ajka megfeketedett, és hátborzongatóan megduzzadt. Ezt a szörnyű szájat időnkint kétségbeesett lihegés hagyta el, amely máris halálhörgésnek hatott. Gyapjas néger haja közt egy szalmaszál csillogott a napsütésben.

A három jövevény egy percre megállt, mert a lábuk szinte a földre gyökerezett az iszonyattól és rémülettől. Az Öszvér prüszkölve kapált az istálló kövezetén. Majd Saro Tortorici odalépett a haldoklóhoz és gyöngéden szólította:

— Giurlá, Giurlá, itt a doktor úr!

Neli odakötötte az öszvért a jászolhoz, amely mellett mintha egy másik állat árnyéka látszott volna, annak a számárnak a nyoma, amely ebben az istállóban lakott. A sok dörgölözéstől rajta maradtak a falon a körvonalai.

Giurlannu Zarü, mikor újra szólították, abahagyta a hörgést. Megpróbálta véraláfutásos, elfeketedett, állati félelmet sugárzó szemét felnyitni. Ijesztően eltorzult szája is kinyílt. Kiszáradt torokkal lihegte:

— Meghalok!

— Nem, dehogy — tiltakozott nyugtalanul Saro, — itt a doktor úr, mi hoztuk magunkkal. Látod?

— Vigyetek a faluba, — könyörgött Zarü, aki most már nem is tudta az ajkát összecsukni.

— Jaj, édesanyám!

— Hogyne, hogyne. Hiszen itt az öszvér!

— felelte gyorsan Saro.

— De még a két karomon is hazaviszlek, Giurlá! — kiáltotta Neli, azzal odafutott hozzá és fölébe hajolt. — Ne búsulj!

Giurlannu Zarü Neli hangja irányába fordult. Előbb úgy nézett rá véres s-emével, mintha nem ismerné fel, aztán nagy kínnal megmozdult a karja, és átfogta a fiú derekát.

— Te, öcskös? Te?

— Igen én! Bátorság! Sírsz! Ne sírj, Giurlá, ne sírj ... Meglátod, rendbejössz!

És kezét Giurlá mellére tette, mert az csak úgy rázkódott a nehéz zokogástól, amely nem tudott a torkán kitörni. Zarü egyszerre belefáradt a fuldokló sírásba, dühösen, megrázta a fejét, majd fölemelte a kezét, tarkón ragadta Nelit és magához húzta:

— Úgy volt, hogy egyszerre lesz az esküvőnk. ...

— És úgyis lesz, ne félj! — felelte Neli, miközben óvatosan lefejtette a nyakáról Zarü görcsös ujjait.

A doktor ezalatt szemügyre vette a haldoklót. Világos volt, hogy vérmérgezést kapott.

— Próbáljon visszaemlékezni — nem csípte meg valamiféle rovar?

— Nem, — intett a fejével Zarü.

— Rovar? — kérdezte Saro.

Az orvos igyekezett elmagyarázni az »esetet« a két tudatlan embernek. A környéken, valamelyik árokban alighanem megüszkösödött dög hever, amelyet elleptek a rovarok. Egy ilyen rovar

rászállhatott az istállóban Zarüra és beleoltotta a mérget.

Miközben az orvos így beszélt, Zarü arccal a fal felé fordult.

Senki sem tudta, de közben a halál még mindig ott rejtőzött az istállóban. Olyan parányi volt, hogy még akkor is nehéz lett volna meglátni, ha valakinek véletlenül ráterelődik a figyelme.

Egy légy lapult meg a falon. Mozdulatlannak látszott. De ha jól megnézte az ember, észrevehette, hogy időnkint kidugja a fullánkját és szivattyúz, majd meg vékony kis mellső lábait tisztogatja, mintha elégedetten dörzsölgetné össze.

Zarü észrevette és jól megnézte.

Egy légy ...

Ez is lehetett, más is. Ki tudja? Mert íme, az orvos szavai hallatára eszébe jutott valami. Igen, igen, előző nap, amikor arra várt, hogy unokatestvérei bevégezzék Lopes mandulatermésének tisztogatását és leheveredett aludni, egy légy keringett folytonosan körülötte. Ez lett volna az?

Egyszerre észrevette, hogy a légy szárnyra kel. Szemmel követte.

Lám, éppen Neli arcára telepedett! Az arcáról szép könnyedén lefelé siklott, rövid megállással, az álla irányában, ahol az a borotva okozta kis karcolás piroslott. Arra mohón rátapadt.

Giurlannu Zarü egyideig önfeledten bámulta. Aztán rekedten hörögve, síri hangon kérdezte a doktortól:

— Légy is lehetett?

— Hogyne, — felelte az orvos.

Giurlannu Zarü nem szólt egyebet. Tovább bámulta a legyet, amelyet Neli, akit az orvos szavai szinte megdermesztettek, nem hajtott el az

álláról. Zarü ellenben már nem is figyelt arra, amit az orvos mondott. Csak annak örült, hogy a doktor annyira le tudja kötni unokatestvére figyelmét, hogy az mozdulatlanul áll, mint valami szobor és nem veszi észre a légy csípését. Ó, bárcsak ugyanaz volna! Akkor aztán igazán együtt mehetnének a menyegzőre! Mohó irigység, gyűlölködő vad féltékenység fogta el viruló egészségű unokatestvére iránt, akire ígéretteljesen mosolyog az élet, míg neki, íme, meg kell halnia ... Egyszer csak Neli, mintha végre megérezte volna a csípést, fölemelte a kezét és elkergette a legyet. Majd az ujjával dörzsölgetni kezdte a karcolást az állán. Aztán Zarü felé fordult, aki még mindig mereven bámulta őt, és kicsit megzavarodva vette észre, hogy az unokatestvére duzzadt ajka hátborzongató, szörnyű mosolyra nyílt. Egyideig egymás szemébe néztek. Aztán Zarü akarata ellenére kikottyantotta:

— A légy ...

Neli nem értette. Fölébe hajolt:

— Mit mondasz?

— A légy... — ismételte Zarü.

— Melyik, hol? — kérdezte megdöbbenve Neli és az orvosra tekintett.

— Ott, ahol kaparod. Biztosan tudom, — felelte Zarü.

Neli megmutatta a doktornak a kis karcolást, az állán:

— Mi van itt? Viszket...

Az orvos összeráncolta a homlokát. Aztán, mintha jobban szemügyre akarná venni a kis sebet, kivezette Nelit az istállóból. Saro követte őket.

Mi történt ezután? Giurlannu Zarü várt, sokáig várt. Még a beleibe is görcs állt a nyugtalanságtól. Kintről zavaros hangokat hallott. Majd

Saro futva visszajött az istállóba, kantáron ragadta az öszvért, és anélkül, hogy Zarüra egy pillantást vetett volna, kirohant, kétségbeesetten nyöszörögve:

— Ó, Neluccio, drága Nelucciom!

Hát igaz lenne? No lám és most itthagyják, mint egy kutyát... Zarü megpróbált a könyökére emelkedni és rekedten kiáltozott:

— Saro ... Saro ...

Csönd. Sehol senki. A haldokló elerőtlenedve visszazuhant fekhelyére és egyideig hörögve, hangosan lélekzett, hogy ne hallja a környező mezők csendjét, amely rémülettel töltötte el. Egyszerre az a kétség támadt benne, hogy álmódott csupán, rossz álm volt az egész, lázálom; de amint a fal felé fordult, ismét megpillantotta a legyet.

Ott volt...

Hol kilökte parányi fullánkját és szivattyúzott, hol meg villámgyorsan tisztogatta két vékony kis mellső lábát, mintha elégedetten dörzsölgetné össze.

FÜTYÜLT A VONAT

Félrebeszél. Kezdődő agyvelőgyulladás, — jelentették ki az orvosok. És ezt ismételték hivatalbeli kollégái is, akik kettesével, hármásával látogatták meg a kórházban.

Szinte úgy tetszett, mintha különös gyönyörűséggel számolnának be az állapotáról egy-egy megkésett hivatalnok-társuknak, akivel az uccán találkoztak. Fontoskodva ismételték a tudományos műszavakat, amelyeket az orvosoktól hallottak.

— Kétségtelen, hogy elmezavar.

Agyvelőgyulladás.

Agyhártyagyulladás.

— Agyláz.

És úgy tettek, mintha nagyon szomorkodnának. De alapjában véve elégedettek voltak, már csak azért is, mert lerázták a látogatás felebaráti kötelességét és jólesett makkegészségesen kilépniük a sivár kórházból a téli reggel vidám verőfényében fürdő uccára.

Meg fog halni? Megőrül?

— Ki tudja!

— Nem, úgylátszik, életben marad ...

De hát mit mond, mit mond?

— Mindig csak ugyanazt. Félrebeszél...

— Szegény Belluca!

Senki sem gondolt arra, hogy az előtt, aki hosszú esztendőkre visszamenőleg ismerte szegény Belluca életének rendkívüli körülményeit, esete egészen magától értetődőnek tűnhetett fel. És hogy mindaz, amit mondott, és amire a többiek azt hitték, hogy agylázában félrebeszél, ezeknek a sajátságos körülményeknek a figyelembevételével egészen értelmes benyomást kelthetett.

* * *

*

Egyébként az a tény, hogy Belluca előző este szembeszállt hivatali főnökével, majd mikor az összeszidta, rárohant és majdnem megverte, komoly okot adott arra a föltevésre, hogy itt valami pillanatnyi elmezavarról lehet szó.

Mert Bellucánál szelídebb, alázatosabb, türelmesebb és fanatikusabb hivatalnokot el sem lehetett volna képzelni.

Körülhatárolt ember... Ki is jellemezte így? Egyik hivatali kollégája használta vele kapcsolatban ezt a kifejezést. Valóban tökéletesen körülhatároltan élt szegény Belluca, sivár könyvelői hivatásának szűk falai közt. Az emlékezetében nem volt más, csupán bevezetett és bevezetendő, leszámítolandó, stornírozandó és könyvelendő tételek, jegyzetek, főkönyvek, számlakivonatok, és így tovább. Kétlábon járó irattár volt; vagy inkább öreg szamar, amely egyenletes lépésben húzta a szekeret mindig ugyanazon az úton, és jobbról-balról szemellenző zárta el a kilátást.

Már most ezt az öreg szamarat százszor és százszor verték, ostorozták könyörtelenül, pusztán csak a mulatság kedvéért, kíváncsiságból: vajjon föl lehet-e annyira ingerelni, hogy legalább he-

gyezgetni kezdje hátralapuló füleit, és rúgásra emelje a patáját? De hiába! Az igazságtalan ostorozást és a kegyetlen csipkelődést szó nélkül, szent béketűréssel fogadta, mintha mindez hozzá tartoznék az életéhez. Vagy inkább, mintha már meg sem érezné, mert annyira hozzászokott az esztendőök során a sors folytonosan hulló csapásaihoz.

Annál érthetlenebb volt váratlan fellázadása, amelyet nem is lehetett egyébként, mint elmezavarnak tulajdonítani.

Ráadásul akkor este meg is érdemelte a szidást. A főnökének minden oka megvolt arra, hogy megmossa a fejét. Már aznap reggel is furcsa, idegenszerű arckifejezéssel jelent meg a hivatalban, még pedig jó félórás késéssel. Ami olyan hihetetlen szenzáció volt, akárcsak — mit is mondjak? — egy nagy hegy összeomlása.

Úgy tetszett, hogy az arca egyszerre kiszélesedett, teltebb lett. Mintha hirtelen lehullott volna szeméről az ellenző, hogy váratlanul feltárljon előtte az élet teljességének képe. Mintha kihullott volna füléből a vatta, amely eddig eldugaszolta, és hallása sohasem ismert hangokat fogna fel.

Így jelent meg a hivatalban, valami furcsa, zavart, ámuló vidámság fényével a szemében. És egész nap a kisujját se mozdította.

A főnöke, este, mikor belépett a szobájába, és a könyvekbe pillantott, ugyancsak elképedt.

— De hát mi ez? Mit csinált reggel óta?

Belluca mosolyogva, minden szégyenkezés nélkül nézett fel rá és tétova mozdulatot tett.

— Mit jelentsen ez? — fakadt ki erre a főnöke, miközben odalépett hozzá, megragadta a vállát és megrázta: — Hé, Belluca, mit jelentsen ez?

— Hát semmit, — felelte Belluca, még mindig azzal a félig arcátlan, félig bárgyú mosollyal.

— Semmit. Csak a vonat, főnök úr ...

— A vonat?

— Igen. A vonat fűtült.

— Mi az ördögöt fecseg össze-vissza? Miféle vonat?

— Ma éjszaka, főnök úr. Fűtült. Hallottam, amint fűtült ...

— A vonat?

— Igenis, főnök úr. És ha tudná, milyen messzire jutottam el! Szibériába... vagy nem is, Kongó erdőseibe... Az egész csak egy pillanat kérdése, főnök úr ...

A többiek, akik a főnök kiáltására a szobába lopakodtak, ezeknek a szavaknak hallatára hangos nevetésben törtek ki.

A főnök, akit ez a nevetés felingerelt, — aznap este egyébként is rosszkedvű lehetett — erre elvesztette a türelmét és ugyancsak rámászott örökös kegyetlen tréfái türelmes áldozatára.

Hanem az áldozat most az egyszer, mindnyájuk elképedésére és rémületére, szembeszállt kínzójával, magából kikelve kiáltozta tovább azt az ostobaságot, hogy fűtült a vonat és hogy — de azt a keserves mindenit! — mióta a vonat fűtöttét hallotta, nem tűri, nem tűrheti tovább, hogy így bánjanak vele!

Erőszakkal lefogták, kocsiba gyömöszölték és az elmeógyógyintézetbe szállították.

* *
*

Még ott is tovább kiáltozott a vonatról. Utánozta a mozdony fűtöttét. Ó, nagyon panaszos

fütty volt ez, mintha végtelen távolról hallatszanék az éjszakában. Panaszos és reménytelen. Majd így szólt:

— Indulás, indulás ... Hová, uraim, hová?

És körülnézett felismerhetetlenségig megváltozott furcsa szemmel. A pupillája, amely rendes körülmények közt fénytelen, komor, borongó volt, most nevetett, ragyogott, mint gyermeké vagy boldog emberé. Ajkát pedig összefüggéstelen szavak hagyták el. Furcsa dolgokat mondott és képletes, sajtáságos, költői kifejezéseket használt, amelyek annál is meglepőbben hatottak, mert sehogy sem lehetett megérteni, miféle csoda folytán virágozhattak ki egyszerre éppen olyan ember ajkán, aki sohasem foglalkozik egyébvel, mint számokkal, iratokkal, főkönyvekkel, és az élet számára vak, süket volt. Aféle számológép. Egyszer a havasok »ég felé emelt azúrkék homlokáról« beszélt; majd sikostestű, hatalmas bálnákat emlegetett, amelyek a tenger mélyén úszkálnak, és »olyan a farkuk, mint vessző a mondat végén«. Ismétlem, egészen szokatlan dolgokat fecsegett össze.

Aki Belluca elmezavarának jellemzésére mindent elmondta nekem, ugyancsak elképedt azon, hogy a meglepődés, csodálkozás legkisebb jele nélkül, némán hallgatom végig beszámolóját.

De a némaságom csupa fájdalom volt. A fejemet csóváltam és keserű szájjal jelentettem ki:

— Belluca, uraim, nem örült meg. Higyjék el, épeszű ember az. Mindenesetre történhetett vele valami: de alighanem igen természetes dolog. Viselkedését senki sem érti, mert senki sem tudja pontosan, hogyan élt mostanáig az az ember. Én, aki tudom ezt, meg vagyok győződve

róla, hogy amint láttam őt és beszéltem vele, megtalálom jelenlegi állapota lehető legtermészetesebb magyarázatát.

Miközben az intézet felé közeledtem, ahol a szerencsétlent ápolták, magamban így elmélkedtem tovább: A Bellucáéhoz hasonló lehetetlen életet élő emberből a leghétköznapibb semmiség, a legjelentéktelenebb élmény, — hogy például az uccán megbotlik egy kőben, — rendkívüli hatást válthat ki, aminek senki sem adhatja magyarázatát, ha nem gondol arra, hogy annak az embernek az élete »lehetetlen« volt. A magyarázatnak innen kell kiindulnia: hozzákapcsolódni ennek a »lehetetlen« életnek a körülményeihez; abban a percben egyszerűen érthető és világos lesz a helyzet. Aki csupán egy mammutvégtagot lát, függetlenül a szörnyetegtől, amelyhez tartozik, bizonyára képtelenül iszonyatosnak találja. De csak hozzá kell illeszteni a mammut testéhez — és akkor már nem is fog hátborzongatónak hatni; hanem olyannak, amilyennek természetesen lennie kell.

Közönséges mammutvégtagnak.)

* *

Sose láttam még, hogy egy ember úgy éljen, mint Belluca.

Szomszédja voltam és velem együtt a ház többi lakója is folyton azon töprengett, hogyan is élhet egy ember hasonló körülmények közt.

Három vak nő lakott vele: a felesége, az anyósa és az anyósa nővére. A két utóbbinak

hályog volt a szemén. A felesége hályog nélkül lett világtalan. A szemhéja megmerevedett.

Mind a hárman állandó kiszolgálásra tartottak igényt. És reggeltől estig sápítoztak, mert senki sem szolgálta ki őket. Belluca két özvegyen maradt leányának, akiket férjeik halála után a házába fogadott (az egyiket négy, a másikat három gyerekekkel), sohasem volt sem ideje, sem kedve ahhoz, hogy az öregekkel foglalkozzék. Ha már mégis rászánták magukat, legfeljebb az anyjukkal törődtek egy kicsit.

Hogy is tudott volna Belluca szűkös könyvelői fizetéséből ennyi szájnak enni adni? Külön munkát szerzett, hogy este, otthon is dolgozhassák: másolt. Szakadatlanul körmölt, az öt aszszony és a hét poronty pokoli lármája közepette, amíg mind a tizenkettőt el nem nyomta az álom, a házban levő három ágyban.

Hatalmas, kettős ágyak voltak ezek: de összesen mégis csak három darab.

Verekedés, sikoltozás, felborult bútor dörömbölése, edénycsörömpölés, sírás, sikoltozás és puffanások zaja verte fel az éjszaka csendjét, ha a gyerekek egyike a sötétben kiszökött ágyából, hogy a három vak öregasszony közé bújjon, akik közös nyoszolyában aludtak, távolabb a többiek-től és maguk közt is minden este veszekedtek, mert egyikük sem akart középen feküdni. Mind-egyik dühösen ellenkezett, valahányszor rákerült a sor.

Végre csönd lett, és Belluca tovább folytatta a másolást késő éjszakáig, amíg csak a toll ki nem hullott kezéből és szeme magától le nem zárult.

Ilyenkor aztán gyakran anélkül, hogy levetkőzött volna, végigheveredett a rozszant díványon, és ólmosan mély álomba merült, amely-

ből reggel alig tudott felébredni. Mindig fáradtabban kelt fel, mint ahogy este lefeküdt.

* *

Nos hát, kérem, Bellucával az adott körülmények közt a lehető legkézenfekvőbb dolog történt.

Amikor meglátogattam az intézetben, maga beszélte el nekem elejétől végig. Kétségtelen, hogy még felindult volt kissé, de felindulása egészen magától értetődőnek hatott: élménye tökéletesen indokolta. Nevetett az orvosokon, az ápolókon és kollégáin, akik azt hitték, hogy megőrült.

— Bárcsak ez történt volna, — mondta — jobb lenne!

Akár hiszik, akár nem: Belluca hosszú, hosszú esztendők óta megfeledkezett, tökéletesen megfeledkezett arról, hogy a világ létezik.

Különösnek találják ezt?

Szerencsétlen sorsának gyötrelmei annyira elkábították, napközben az irodában a hivatalos teendők annyira lekötötték, annyira még csak egy másodpercre sem jutott lélekezethez, bekötött szemű barom módjára, amelyet taposómalomhoz láncoltak, és annak a kerekét kell forgatnia reggeltől estig, megállás nélkül, hogy, — igenis — évek óta tökéletesen megfeledkezett arról, hogy a világ létezik.

Két nappal azelőtt, hogy meglátogattam, amikor éjszaka végigvetette magát a rozoga díványon, kivételesen sehogy sem tudott elaludni. Talán éppen azért, mert túl fáradt volt. És akkor egyszerre, az éjszaka mélységes csöndjében, távoli vonat füttyét hallotta.

Mintha villám sújtotta volna! Úgy érezte, hogy bedugult két füle egyszerre megnyílt. Megindultan, remegve követte gondolatával a láthatatlan vonatot, amely eltávolodott az éjszakában.

Ó, hiszen ennek a szörnyű háznak a falain kívül, az 6 örökös gyötrelmeitől távol, ott az egész világ, a nagy, nagy elérhetetlen világ, amely felé az a vonat igyekszik; Firenze, Bologna, Torino, Velence... sok-sok város, ahol fiatal korában járt is ... Tudta jól, milyen az az élet, amely ott folyik! Hiszen ő maga is résztvett benne valamikor! És ez az élet azóta is tovább folytatódik. Tovább folytatódott változatlanul, miközben ő, mint bekötött szemű barom, a taposómalom kerekét forgatta. Nem is gondolt már rá! Annyira belekövesedett a sok otthoni kínlódásba, elviselhetetlenül szűkfalú hivatalának sivárságába, hogy kívül rekedt az élet kapuján ... De most, íme, felnyíltak lelki szemei és egyszerre megnyilatkozott előtte a világ: mint nyitott ablakon keresztül beáradt szellemébe és egészen, egészen betöltötte. Az a perc, amelynek lüktetését börtöne falai közt hirtelen megérezte, villamos szikra gyanánt végigfutott az egész világon és Belluca váratlanul felébredt képzeletével szívdobogva követhette ismert és ismeretlen városokon, elhagyott pusztaságokon, hegyeken, erdőségeken, tengerek végtelenségén keresztül... Ez a remegés, ez a lüktetés egyszerre feltárta előtte az egész világot... Miközben ő a maga lehetetlen módján tengődött, körülötte a földön szétszórva milliók és milliók félték egészen másként. Ugyanabban a pillanatban, amikor ő szobájában ülve, kínlóva töprengett, valahol, messze, havasok emelték az ég felé azúrkék homlokukat... Igen, igen, látta őket, látta, látta... és valahol óceánok is vannak ... és erdőségek ...

És Belluca helyzete most már — hogy szel-
leme ismét magába fogadta a világot, — vala-
mivel elviselhetőbbé lett. Igen, azáltal, hogy időn-
kint kiragadhatta magát gyötrelmeiből és kép-
zelete segítségével magába szívhatott egy lélek-
zetnyit a nagyvilág levegőjéből.

Neki ez is elég volt!

Természetes, hogy az első napon túzásba
vitte a dőzsölést. Megrészegült. Hiszen az egész
világot egyszerre szívta magába! De úgy gondolta,
hogy lassan, lassan majd csak visszanyeri ismét
az egyensúlyát. Érezte, hogy egyelőre mámoros
még kissé a sok, szokatlan levegőtől.

Úgy tervezte, hogy amint rendbejött, fölkeresi
főnökét, bocsánatot kér tőle és tovább dolgozik
az irodában. Csak arra figyelmezteti majd a fő-
nök urat, hogy a jövőben nem szabad tőle olyan
sokat kívánnia, mint a múltban.

Meg kell engednie, hogy időnkint, két elköny-
velendő tétel közt kicsit kiruccanjon — igen —
például Szibériába ... Vagy pedig ... Kongó erdő-
ségeibe ...

— Egy pillanat kérdése az egész, főnök úr.
Most, hogy már füttyült a vonat...

A ROSSZ SZELLEM

Carlo Noccia fiatal korában, körülbelül hét esztendeig Afrikában, Bonában kereskedett. Kezdetben bizony koplalt is és csupán nagy nélkülözések, kockázatok és rengeteg fáradozás árán sikerült végül kis vagyontára szert tennie.

Amikor visszakerült Szicíliába, nem akarta, hogy a szülővárosabeli kalmárok, a minden hájjal megkent, örökös fondorlatokkal és furfangokkal mesterkedő, szélhámós narancs- és citromtermelők és kénügynökök együgyűnek tartsák. Éppen ezért igyekezett velük elhitetni, hogy a vagyonát „hasonló eszközökkel” szerezte, mint amilyenekkel ők dolgoznak. Rájött ugyanis, hogy ha fontosnak tartja földijei jó véleményét és becsülését, keserves fáradozásai gyümölcsét olyan színben kell feltüntetnie, mintha tisztességtelen úton jutott volna hozzá. Reggeltől estig cégéres gazemberpofával járt-kelt a kis tengeri kikötő lármás forgalma közepette, a parton felhalmozott nagy kénkupacok közt, meg a különböző nemzetiségű hajók fedélzetén, ahol matrózok, tolmácsok és rakodómunkások nyüzsögtek, hogy kéjjel szívja magába a kátrány és szurok szagát, miközben a szemét könnyesre csípte a levegőben keringő kénpor. Az evezősök és a hordárok örökös kiálto-

zásától, a folytonos civódások zajától, a szirénák bugásától és a kémények füstjétől bódultan, valóban azt kezdte hinni, hogy a csalás kényszerét, a rossz gondolatokat maga ez a túlfűtött élet, a hajóür torka, a kéntől és szénportól szennyes tengervíz, a száradó és rothadó algákkal teli keréknyomos part, amelyen mély árkokat vonnak az áruval telehalmozott, nyikorgó kerekű szekerek, erjedi ki magából. És komolyan azt gondolta, hogy ha ott él a kikötőben és magába szívja ezt a furcsa levegőt, idővel, akarva, nem akarva is beletanul a szélhámosság tudományába. És boldog volt, amikor látta, hogy a többiek kezdik azt hinni felőle, hogy a pernahajderségnek még az egyetemét is kijárta.

Egy szép napon arra ébredt, hogy az egyik legnagyobb kénlerakat élére került. A lerakat tulajdonosa, egy igen ambiciózus fiatalember, aki atyja halála miatt kénytelen volt egyetemi tanulmányait félbeszakítani, a kereskedelemhez egyáltalán nem értett. Inkább csak arra törekedett, hogy különböző szolgálatokkal és kedveskedésekkel megnyerje földijeit szívére. Legfőbb óhaja az volt ugyanis, hogy polgármesterré válasszák. Természetes, hogy az első pillanattól fogva az összes piaci spekulánsok szabad prédája lett. Különösen bizonyos Grao hálózta be. Valami nagyszabású vállalkozásba vitte bele, amelynek nemes célja az lett volna, hogy felszabadítsa a szicíliai kénkereskedelmet a kizsákmányoló külföldi cégek kényuralma alól. Elhitette a fiatal kereskedővel, hogy ez a vállalkozás rövid idő alatt megszorozhatja a vagyonát, azonkívül, mint a szicíliai kénkereskedelem dicső felszabadítója, biztosra veheti, hogy alkalom adtán polgármesterré választják.

Noccia ennek a Graonak rajongó bámulója lett. Valóságos orákulumnak tekintette. Abban, hogy olyan vak bizalommal viseltetett iránta, némi része lehetett Grao gyönyörű szép lányának is, akibe halálosan beleszeretett. Mindenesetre tény, hogy amikor Grao belerántotta a főnökét abba a bizonyos nagy spekulációba és a fiatal kereskedő minduntalan Nocciától, — mint legmegbízhatóbb emberétől — kért tanácsot, a tőzsde játékkal kapcsolatban, Noccia a legnagyobb jóhiszeműséggel azokat a tippeket adta tovább neki, amelyeket Grao ejtett el előtte, mintegy véletlenül. De furcsa véletlen folytán a lejáratok alkalmával főnöke, ha besszre spekulált, mindig hajmeresztő hosszal került szembe és viszont. Úgy hogy alig egy esztendő alatt egész vagyona elűszott.

Senki sem volt hajlandó elhinni, hogy Noccia jóhiszeműen járt el. Hogyis ne vette volna észre, hogy Grao az orránál fogva vezeti a gazdáját?

Pedig ő valóban nem eszmélt rá a dologra. Gazdájával együtt, vakon bízott abban, hogy az a bizonyos nagyszabású kereskedelmi vállalkozás meg fogja sokszorozni a cég vagyonát. Amikor pedig úgy az első, mint a második és harmadik tőzsdei spekuláció balsikerrel járt, elhitte Graonak, hogy őszintén kétségbe van esve emiatt és készpénznek vette ígérését, hogy a legközelebbi sakkhúzással majd mindent visszanyernek.

Jóhiszeműsége annál nyilvánvalóbb volt, mert a gazdája bukása az ő felfogása szerint egyúttal saját életének csődjét is jelentette. Hiszen elvesztette állását és ami még jobban fájt, le kellett mondania arról a reményről, hogy elveheti Grao leányát. Annál nagyobb volt a meglepetése, amikor legközelebbi találkozásuk alkalmával Grao

tárt karokkal sietett elébe, hogy köszönetet mondjon mindazért, amit érte tett, és jutalmul felajánlja neki lánya kezét, 300.000 líra hozománnyal együtt.

Ekkor Noccia magával Graoval szemben is hangoztatta ártatlanságát és jóhiszeműségét. De jövődöbeli apósa erre csak ravaszul hunyorgott, megveregette a vállát és kijelentette, hogy tiltakozása még inkább meggyőzte arról, hogy méltó embert választott üzlettársául és vejeül. Majd finoman tudtára adta, hogy senki sem dicsérné meg, ha kiderülne, hogy nem élt vissza a pozíciójával és nem használta ki a meggazdagodásra kínálkozó alkalmat. Sőt, ha kimutatná, hogy valóban jóhiszeműen járt el, egyenesen tökfilkónak, volt főnökéhez hasonló haszontalan fráternek, értéktelen naplopónak tartanák, aki nem érdemel egyebet, mint hogy kijátsszák és aztán félrerúgják.

* *
*
*
*

Idővel ráeszmélt, hogy a jómód miatt, amelybe a gazdag spekuláns lányával kötött házassága révén jutott, összes földjei halálosan meggyűlöltek. Júdásnak kezdték nevezni és minden gazságra, minden aljasságra képesnek tartották. Még a felesége iránti szerelme őszinteségét is kétségbe vonták.

Noccia be akarta bizonyítani, hogy — az áldóját! — ő nem az, akinek általában tartják! De — a manó tudja, hogy történt ez — három-négy alkalommal bizonyos jószándékú tettei és törekvései éppen ellenkező eredményt értek el: végül is oda jutott, hogy egy szép napon valami érthetetlen összeadási hiba miatt, amelyet egy

számla kiállításánál követett el véletlenül, egyik alantasa, akit rengeteg jótéteménnyel halmozott el, párszáz líráért a törvény elé citálta.

Noccia ettől fogva bizonyos rossz szellem létezésében kezdett hinni, amely ellenségeink gyűlöletéből, irigységéből, haragjából, rossz gondolataiból, ellenünk irányuló indulataiból születik és táplálkozik. Ez a rossz szellem állandóan körülöttünk ólálkodik és résen van, hogy ártalmunkra lehessen. Kilesi kételyeinket, kihasználja pillanatnyi zavarunkat és olyan tanácsokat sugall, amelyek látszatra igen becsületesek és bölcssek, de azután olyan veszedelmesnek és álnoknak bizonyulnak, hogy mindaz, amit teszünk, mások szemében, (sőt még a magunkéban is) hirtelen csak gázságnak tűnik fel. És ez olyan váratlanul ér bennünket, hogy nem is tudunk a szerencsétlen látszat ellen védekezni.

Biztos, hogy ez a rossz szellem vitte rá arra is Nocciát, hogy azt a bizonyos összeadást azon a jelentéktelen számlán elvétsé.

És íme, ebből a semmiségből kifolyóan földije immár arra is képesnek tartották, hogy megkárosítson pár száz lírával egy szegény ördögöt. Ettől fogva aztán mindenki feljogosítottnak érezte magát arra, hogy még azt is megtagadja tőle, amivel tartozott neki. Így aztán valahányszor be akarta hajtani valamiféle járandóságát, mindjárt pörösködni kellett.

Már most egy ilyen pöre miatt, amely hosszú idő óta vándorolt a törvényszék egyik fórumától a másikhoz és amelyet Noccia unalmában és kedvetlenségében már régen abbahagyott volna, és bizonyos belső méltatlankodás nem készíti arra, hogy érvényt szerezzen a maga igazának, — szóval egyik pöre dolgában egyszer Rómába

kellett utaznia, hogy a vidék képviselőjének támogatásáért folyamodjék.

* * *

Negyvenhét esztendő volt és az ellenséges, gyűlölködő hadjárat, amelyet ellene vezettek, mélységesen megkeserítette a lelkét.

Mint agyonhajszolt, idegen barlangban bujkáló vadállat örökösen tele volt bizalmatlansággal és nyugtalansággal.

Nagy, tiszta, acélszürke szemének kifejezése néha furcsán üres volt. Talán először bántotta most, hogy máris ráncok barázdálják a szicíliai partvidék dühös napsütésében sötétbarnára cserződött arcát, amelyek időnkint kisimultak, amint belefeledkezett a város szépségének csodálatába.

A kabátja zsebében vastag pénztárca duzadt, benne több ezer lira. Lehet, hogy amikor Szicíliából útra kelt, feltette magában, hogy belekóstol azoknak a szórakozásoknak egyik-másikába (ha nem is valamennyibe), amelyeket a Rómához hasonló nagy város kínál. De immár négy napja volt Rómában és minthogy még most sem tudott kivetközni ösztönös, borongó zárkózottságából, egyelőre semmiféle kísértésnek sem engedett. Fáradtnak, lehangoltnak és nyugtalannak érezte magát.

A Nuova Roma hotelben szállt meg, a pályaudvar közelében és naponta többször kilométereket gyalogolt, hogy félóra bezárkózhasson a szobájába. Utána még nyugtalanabban lépett az uccára, hogy tovább csatangoljon, céltalanul.

Így történt, hogy az ötödik nap délelőttjén kis kávéházba vetődött be, a pályaudvar környékén, hogy ott pár percig pihenjen.

A kávéházban kevés vendég és rengeteg légy volt. Noccia egy korsó sört rendelt és átnyúlt a szomszéd asztalon heverő újságért. De a legyek folytonosan zaklatták. Miközben az egyiket hessegette, véletlenül kettészakította az újságot. Meg akarta fizetni, de a tulajdonos nem engedte. A másik legyet hessegetve, kis híja múlt, hogy fel nem döntötte söröspoharát. Ekkor abbahagyta az olvasást és dühében fujtatva hátradőlt a bőrpamlagon. Kinyújtotta két kezét, de a jobbot rögtön visszavonta, mert véletlenül megérintett valamit. Arra felé fordult, hogy megnézze, mi az. A pamlag sarkában ócska erszény hevert. Nyilván valamelyik vendég felejtette ott.

Valószínűnek látszott, hogy üres. És ha nem is az, ugyan, mi lehet benne? Pár garas, legjobb esetben néhány líra. Noccia egy percig tétovázott, hogy magához vegye-e vagy inkább csak a kávéház tulajdonosának szóljon, hogy juttassa vissza ahhoz, akié. Egy pillantást vetett a tulajdonosra, aki a pult mögött állt. Nem olyan embernek nézte, aki visszaadná az erszényt a gazdájának, ha találna benne valamit. Arra gondolt, hogy talán jobb lesz előbb szemügyre venni a tartalmát. Óvatosan kinyújtotta ismét a kezét és fölemelte az erszényt. Elég nehéz volt. Félig szétnyitotta. Ezüst ötlírást látott benne, meg még két kisebb pénzdarabot. Alighanem két centesimosak lehettek. Ismét a tulajdonosra pillantott. Most már biztosra vette, hogy ha átadná neki az erszényt, az ötlírást és a két krajcár egyenesen a pénztárfiókba vándorolna.

Mit tegyen hát? Arra gondolt, hogy előző nap az újságban követésre méltó nemes példáról olvasott: egy táviratkihordó ugyanis pénztárcát talált az úton, amelyben több mint ezer líra volt

és azt leadta a rendőrségen. Kövesse-e a „nemes példát”? A rendőrségen bizonyára megkérdeznék a nevét és az újságba is kinyomtatnák. Eszébe jutott, hogy szülővárosa léhütői a polgári körben naponta végigböngészik a római lapokat a vezércikktől az apróhirdetésig. És ámbár azok még arra is képesnek tartják, hogy néhány lírát el-tulajdonítson, most bizonyára gúnyosan nevetve megállapítanák, hogy csak azért adta le a rendőrségen az erszényt, mert kevés pénz volt benne. Valóban, kicsit nagyképűnek érezte, hogy ilyen semmiség révén a feddhetetlen jellemű, becsületes megtaláló szerepében parádézzon. De hát akkor mit tegyen? Miközben így tétovázott, nem akarta az erszényt mindenki szemeláttára a tenyerén latolgatni, hanem egyszerűen zsebrevágta, hogy aztán nyugodtan mérlegelje, mit kezdhetne vele. Talán legokosabb lenne, ha visszatenné ugyanoda, ahol találta... De akkor könnyen megeshetik, hogy egy másik vendég, aki nálánál kevésbé lelkiismeretes, minden gondolkodás nélkül birtokába veszi és az a szegény ördög, aki elvesztette ...

— De ugyan, mit töröm a fejemet, — gondolta magában végül is bosszúsan Noccia — elvégre csak öt líra az egész ..

És már elő akarta ismét venni az erszényt, hogy a pamlagra dobja, amikor öregasszony rontott be a kávéházba. Hegyesarcú, bagolyorrú, mocskos vén banya volt. Az állán szürke szőr-csimbókok éktelenkedtek. Gyapjas, borzas haja kiszabadult az álla alatt megkötött, viharvert kis kalap alól és a szemébe hullott. Sípoló lélekezése kígyósziszegésnek hallatszott.

— Itt van valahol az erszényem! Az erszényem! Itt hagytam!

Noccia, amikor a vén banya így rátámadt, rögtön arra gondolt, hogy ha most megmondja, hogy zsebrevágta az erszényt, ez a boszorkány még azt hiszi, hogy el akarta tulajdonítani. Így hát bárgyún elmosolyodott és úgy tett, mintha semmiről sem tudna: — Erszény? Ugyan hol lehet? — És előbb csak félrehúzódott, aztán fel is állt, hogy az öregasszony szabadon kutathasson. Mikor pedig a banya, miután dühösen keresgélt a díványon, a dívány alatt és még az asztalka lábai közt is, nyilvánvaló gyanakvással feléje fordította rút ábrázatát és ferde pillantást vetve rá, egyenesen nekiszegezte a kérdést: — Nem maga találta meg? — Noccia, bár szörnyen bántotta, hogy nem nyúlhat a zsebébe és nem adhatja vissza neki az erszényt, éppen mert ludasnak érezte magát, elvörösödve, dühösen kifakadt.

— Megőrült, kérem?

A tulajdonos és a kávéház vendégei igazat adtak Noccianak. Majd, alig hogy az öregasszony sírva és motyogva kicsoszogott, azzal mentették előtte, hogy szájalomraméltó, szerencsétlen félbolond, aki amelletts állandóan kábult a rengeteg pálinkától és kávétól, amit azóta önt magába literszámra, hogy meghalt egyetlen lánykája a kórházban.

Noccia ezekután tükön ült. Rögtön fizetni és menni akart. De szerencsétlenségére a vénasszony erszényt ugyanabba a zsebébe tette, ahol a sajtját őrizte. Mi lenne, ha tévedésből azt húzná ki? Úgy érezte, hogy minden csepp vére a fejébe száll. A szeme lázasan égett. Végül mégis elővette zsebéből százasokkal megtömött pénztárcáját.

— Nem volna aprópénze? — kérdezte tőle csodálkozva a tulajdonos.

Noccia felelni akart, de nem jött ki hang a torkán. Csak a fejével intett nemet. Az egyik vendég ajánlkozott, hogy felváltja a bankjegyet és Noccia, miután borraivaló fejében ötlírat hagyott a pulton, elhagyta a kávéházat.

Alig hogy az uccára lépett, első gondolata az volt, hogy valami elhagyott helyen eldobja az erszényt. De mindazok után, amiket a kávéházban az öregasszony felől hallott, hogy (tudniillik félig megháborodott szegény a lánya halála miatt), ez a szándék még annál a hitványságnál is aljasabbnak tűnt fel előtte, amit az előbb követett el. Még ha az öregasszony valóban azzal gyanúsította volna is, hogy megtalálta a tárcáját és meg akarja tartani, ez a gyanú alapján nem lett volna igazságtalan, hiszen Noccia, mikor előbb hülye módra nevetett, majd helyet adott a vénasszonynak a kereséshez, akarata ellenére, tényleg úgy viselkedett, mintha el akarná tulajdonítani az erszényt. Nem bűn-e most már, ha eldobja? Hiszen így fosztja meg tőle csak igazán jogos tulajdonosát! Biztos, hogy az uccán nem az öregasszony, hanem valaki más találja meg, aki nem érzi kötelességének, hogy visszaszármaztassa gazdájához. Nem, nem, az erszényt eldobni még nagyobb cudarság volna, mint az, amit már elkövetett. Hirtelen eszébe ötlött, hogy tömött pénztárcája a kávéház tulajdonosának és vendégeinek úgyis elárulhatta, hogy gazdag ember, aki megengedheti magának azt a fényűzést, hogy tíz vagy húsz lírával kárpótolja a szegény öregasszonyt elvesztett erszényéért. Igen, ez jó gondolat! Tanúk jelenlétében húsz lírát ad majd a kávéház tulajdonosának, vagy pedig elkéri tőle a vénasszony címét, hogy maga juttathassa el hozzá a pénzt.

Noccia ezzel az elhatározással Indult vissza-felé, amikor íme, a kávéház közelében megint csak az öregasszonyba botlott, aki két kezével elhárítva arca elöl szemébe hulló gyapjas, kócos v haját, görnyedt háttal, sírva botorkált az uccán és pillantását a földre szegezve, még mindig az erszényt keresgélte. Noccia könnyedén megérintette a vállát és megállította. Aztán két tízlírás bankjegyet vett elő tárcájából és a saját jócsekedetétől mélységesen megilletődve, átnyújtotta az öregasszonynak, miközben dadogva kérte, fogadja szívesen ezt a csekélységet, veszteségéért cserébe. De ugyancsak elképpedt, amikor a vén banya erre teljes erejéből belekapaszkodott, dühösen rázni kezdte a vállát és élesen elsivította magát:

— Hús lírát? Hús lírát adsz nekem, tolvaj? Hát a többi hol van? Csak hús lírát adsz? Tolvaj! Tolvaj! Tolvaj!

Mindenfelől összefutottak a járókelők. Két rendőr is akadt a közelben és Noccianál, aki előbb szinte megdermedt az elképpedéstől, majd dühösen dulakodni próbált a száz karral, amely egyszerre igyekezett lefogni, megtalálták az erszényt, amelyben — no, tessék! — az ezüst ötlíráson kívül két régi, húslírás arany is volt; nem pedig két krajcár, mint ahogy Noccia vélte látni, mikor a ?kávéházban felületesen az erszénybe pillantott. Ezért követelte a vénasszony olyan erélyesen a »többit«! De hiszen most már száz, kétszáz, sőt ezer lírát is szívesen fizetett volna neki Noccia! Elővette a zsebéből saját pénztárcáját. De, természetesen, mindenki arra gondolt, hogy ezt a tömött tárcát is úgy lophatta valahol. És a rendőrségre hurcolták.

Már most kétségtelen, hogy tolvajnak nem

igen szokott eszébe jutni, hogy a zsákmány egy részét visszaadja. De az sem valószínű, hogy gazdag és becsületes embernek kedve támadjon másnak az erszényét zsebrevágni és aztán eltagadni jogos tulajdonosa elől, mint ahogy Noccia tette. Nem maradt más hátra: a rendőrségen kellett tartani, amíg csak meg nem érkeznek felőle az információk Sziciliából. Mert az őrizetbe vett kétségbeesésében szinte őrjöngő embernek azt az állítását, amely szerint az egész kalamajkát bizonyos rosszindulatú, gonosz szellem álnoksága okozta, már csak mégsem lehetett komolyan venni.

A HALÁL ÁRNYÉKÁBAN

Persze, mingyárt gondoltam! Ön tehát valahol a környéken nyaral és... lekészt a vonatról?

— Borzasztó, kérem! Egy percen múlt az egész! Kiérek az állomásra és az orrom előtt robog el.

— Utána szaladhatott volna.

— Persze, tudom, hogy nevetséges a dolog. Ha még legalább nincs nálam az a rengeteg nagy csomag, kis csomag, még kisebb csomag ... Úgy kerültem ki az állomásra, mint valami teherhordó számár! De hát kérem, az asszonyok ... megbízás... még egy megbízás. Nem ismernek határt! Higyje el, a kocsiból kiszállva, három percig tartott, amíg az ujjaimra aggattam az összes csomagokat: mindenikre kettő jutott.

Mulatságos lehetett... Tudja, hogy én mit tettem volna a helyében? Ott hagytam volna valamennyit a kocsiban.

No, hiszen ennek örült volna csak a feleségem! Hát még a lányaim! Meg a lányaim összes barátnői, akik mind a nyakamba sóztak valami megbízást!

Legfeljebb kicsit veszekedtek volna! Ez csak szórakoztató.

— Nem is képzelem, uram, hogy megbokrosod-

nak a nők, amint az ember kiejti előttük a »nyaralás« szót!

— Dehogyan nem. Jól tudom. Egytől-egyig valamennyi úgy viselkedik, mintha semmiféle igénye sem volna.

— Ez még semmi! Képesek azt állítani, hogy azért mennek vidékre, mert ott kitűnően lehet takarékoskodni! Aztán alig, hogy beköltöznek valami mocskos kis falu egyik roskadozó viskójába, szent kötelességüknek érzik, hogy azt fényűző palotává varázsolják át. Hej, hej, az asszonyok, az asszonyok! De hát hiszen mindez a hivatásukhoz tartozik... »Nem mennél be a városba, szívecském? Sürgősen szükségem volna erre ... vagy arra ... És ha nem volna terhedre, (kedves ez a »ha nem volna terhedre^!) ezt és ezt is elintézhethéd ... Meg, ha már ott vagy a közelben ...« »De hogy képzeled, drágám, hogy három óra alatt mindezt elintézhetem?« »Hát Istenem! Legfeljebb kocsiba ülsz, fiacskám!« És tudja, kérem, az a kellemetlen, hogy minthogy csak három órát akartam a városban tölteni, még a lakáskulcsot se hoztam magammal.

— Jaj, de érdekes! Hát akkor ezért...

— A rengeteg kis és nagy csomagot beadtam a pályaudvaron a ruhatárba. Aztán kis vendéglőbe mentem vacsorázni. Utána, hogy kicsit elpárologjon a mérgelem, színházba. De a nézőtérén dögleletes hőség volt. Mikor előadás után az uccára léptem, azon gondolkodtam, hogy most mihez kezdjek. Szobát nyitassak egy szállodában? Máris tizenkét óra. Hajnali négykor indul a vonatom. Három órai alvás kedvéért nem érdemes költségekbe verni magamat. Ezért hát egyenesen kijöttem ide az állomásra. Úgy-e, ez a kávéház egész éjjel nyitva marad?

— Hogyne, kérem. Szóval, az összes csomagjait a ruhatárban hagyta?

— Miért? Talán nincsenek ott biztonságban? Jól át van kötözve valamennyi.

— Nem, nem azért kérdeztem! Persze, képelem, hogy jól át vannak kötözve. A fiatal segédek, az üzletekben, remekül értenek a vásárolt holmi becsomagolásához... Milyen ügyesen bánnak vele! Szép, nagy, gyűretlen, rózsaszínű papírlapot vesznek elő ... Még látni is öröm . . . olyan sírna, hogy az ember legszívesebben ráhajtaná az arcát, hogy érezze hűvös érintését... Maguk elé terítik a pultra, aztán kecses mozdulattal, pontosan a közepére helyezik a szépen összehajtogatott lágy szövetet. Előbb a papír egyik szélét lebbentik fel könnyedén, vissza-kézzel, aztán ráejtik a másik szélét, középen összefogják és hosszában be is gyúrik, csak úgy, az esztétika kedvéért. Majd előbb a csomag egyik, utána a másik végén háromszögalakban bevasalgtatják és behajlítják. Félkezükkel a zsineges dobozért nyúlnak, éppen csak annyit gombolyítanak le, amennyi a csomag átkötéséhez szükséges és olyan gyorsan bogozzák össze, hogy az embernek jóformán még ideje sincs az ügyességüket megbámulni, máris feléje nyújtják a kész csomagot, a kis hurokkal, amelybe az ujját akaszthatja.

— Látszik, hogy ön alaposan megfigyelte a bolti segédeket...

— Én? Uram, napokat töltök ezzel! Képes vagyok órák hosszat is elálldogálni egy-egy üzlet előtt. A kirakat üvegén keresztül benézek. Egész belefeledkezem a bámulásba. A selyemanyag, vagy a szövet helyébe képelem magamat... Szeretnék az a piros vagy kék szalag lenni, amelyet a segéd, miután a mérőlécen lemérte, nyolcas

alakjában a hüvelyk és a kisujja köré csavargat, mielőtt becsomagolná. Megfigyelte ezt már? Aztán nézem a vevőt, amint kilép az üzletből, csomaggal a hóna alatt, vagy a táskájában, vagy az ujjá hegyén, vagy a kezében... Utána bámulok, amíg csak szem elől nem tévesztem... És igyekszem elképzelni, hogy ... — hej, de sokat képzeled! Nem is hinné! De erre szükségem van. Határozottan szükségem van.

— Szüksége? Bocsánat, — mire?

— Hogy így belekapaszkodhassam a képzeletemmel ... belekapaszkodhassam az életbe, mint felfutó növény a kerítés rácsozatába. Ó, egy pillanatig sem szabad a fantáziámat pihentetnem ... segítségével hozzá kell tapadnom, erősen hozzá kell tapadnom mások életéhez, .. de nem azokéhoz, akiket ismerek. Nem nem_ Azoknak az életétől undorodom, émelygek .. Idegenek életébe kapaszkodom, akikkel kapcsolatban szabadon dolgozhat a képzeletem, de nem szeszélyesen — sőt ellenkezőleg, a legaprólékosabb megfigyelésekből kiindulva. És ha tudná, mennyit és hogyan dolgozik! Mennyire sikerül néha mások életébe behelyezkednem! Látom ennek vagy annak az embernek a házat, benne élek, lélekzem, szinte még különös levegőjét is érzem... Úgy-e, tudja, hogy minden lakást más és más sajátos levegő tölt be? Az önét is, az enyémet is ... De a magunkéban ezt már nem is érezzük, mert megszoktuk a szagát: saját életünk kipárolgásának szaga ez. Érti, mire gondolok? Látom, hogy bólint...

— Igen, ... arra gondolok, hogy kellemes multság lehet ilyen sok mindent elképzelni...

— Multság? Az én számomra?

— Úgy képelem . . .

— Dehogyis multság! Mondja csak, kérem, járt valaha jónevű orvosnál?

— De miért, kérem? Nem vagyok beteg!

— Csak azt szeretném tudni, látta-e már, milyen az ilyen jobbnevű orvos várószobája?

— Ja igen, hogyne. Egyszer a kislányomat kellett orvoshoz vinnem, mert akkoriban nagyon ideges volt.

— Jól van. A részletek nem érdekelnek. Azt akarom mondani, hogy az ilyen várószoba.. megfigyelte a berendezését? Azok a régimódi, sötét szövettel bevont díványok... azok a gyakran különböző garnitúrákból kimustrált párnás karosszékek... azok a kényelmetlen székecskék... Csupa árverésen vásárolt, össze nem illő holmi, amit csak éppen beállítottak egy üres szobába, a várakozó betegek számára. Az egész tulajdonképpen nem is tartozik a ház berendezéséhez. Hiszen a doktor úrnak külön szalonja van, a barátai és a felesége barátnői részére, amely gazdag, elegáns. Képzelem, milyen tiltakozóan recsegne egy-egy elegáns karosszék, ha abból a szépen berendezett szalonból átvinnék a várószobába, ahol a szedett-vedett bútorzat is tökéletesen megfelel. Szeretném tudni, hogy amikor elkísérte kislányát az orvoshoz, megfigyelte-e a karosszéket, amelyben várakozás közben foglalt helyet.

— Az igazat megvallva, nem igen ...

— Persze, mert hiszen nem volt beteg ... De gyakran még maguk a betegek sem vetnek ügyet rá, mert túlságosan lefoglalja őket a saját bajuk. Hányszor láthatjuk, amint szórakozottan nézik az ujjukat, amely jeleket rajzol annak a karosszéknek a karfájára amelyben ülnek! De úgy elgondolkoznak, hogy nem is látják. Hanem

aztán micsoda hatást gyakorol az emberre, mikor az orvosi vizit után ismét végighaladva a várótermen, megpillantja a karosszéket, amelyben kis idő előtt ült, mikor még nem tudta, mi baja, és szorongva várta az »ítélethirdetés«-t! Milyen furcsa azt látni, hogy most már másik páciens foglal helyet benne, aki szintén ismeretlen betegséget hordoz magában. Vagy pedig üresen áll ott, közömbösen, míg valaki ismét elfoglalja . . . De miről is beszeltünk? Persze ... hogy a képzelődés nagy mulatság... Ki tudja, hogy erről miért jutottak rögtön eszembe az orvosi várószobák karosszékei, amelyekben a betegek várnak, ítéletükre ...

— Valóban ... nem igen . . .

— Nem érti? Én sem. De még nem vette észre, hogy bizonyos, látszólag egymástól távol eső képzetek társításai annyira egyéni sajátosságaink, olyan különleges okokból és tapasztalatokból fakadnak, hogy egyik ember meg sem érthetné a másikat, ha beszélgetés közben nem igyekeznénk ezeket elhallgatni. Az ilyen analógiák néha tökéletesen illogikusnak és összefüggéstelennek látszanak. De előbbi gondolatmenetem talán a következő lehetett: — Vájjon szórakozás volna-e a várószobabeli karosszék számára, ha elképzelné, ki az, aki belé ül? Micsoda betegséget hordoz magában? Hová megy, mit fog művelni az orvosi látogatás után? — Biztos, hogy a karosszék ezt cseppet sem találná szórakoztatónak. Mint ahogy nekem sem mulatság a képzelődés. Sok páciens jön, megy, és azok a szegény székek azért állnak ott, hogy elfoglalják őket. Nos hát, ehhez hasonló az én elfoglaltságom is. Most ez foglal le, most az. Ebben a pillanatban például önnel foglalkozom és higgye el, hogy egyáltalában nem szórakoztat,

hogy lekéselt a vonatról, nem mulatok a családján, amely valahol falun várja és a sok kellemetlenségen, ami az életben bizonyára éri...

— De még mennyi!

— Adjon hálát az Istennek, ha csak kellemetlenségek érik! Van, akinek egyébből is kijut, tisztelt uram. Mondom, szükségem van arra, hogy képzelettemmel beleakaszkodjam a mások életébe. De nem szórakozásból, még csak nem is érdeklődésből, sőt inkább ... inkább azért, hogy kellemetlenek, értelmetlenek, üresnek lássam az életet, amelyről éppen ezért nem is lehet nehéz lemondani. Adatok, példák segítségével, könnyörtelen következetességgel folyton bizonyítgatnom kell ezt magamnak. Mert hát, uram, nem tudjuk, miért, de mégis csak itt érezzük valamennyien a torkunkban, mint valami nagy szorongást, az élnivágyást, amely sohasem elégül ki, sohasem tud kielégülni, hiszen maga az élet, még abban a pillanatban is, amikor a legintenzívebben éljük, oly mohón szomjazza önmagát, hogy egészen kielvezni nem is lehet. Az élet ízét talán csak a múltban ismerhetjük meg, amely tovább erjed bennünk. Zamatát csak az emlékeinkben ízelelhetjük, amelyek régi dolgokhoz fűződnek. De ugyan mihez? Apró ostobaságokhoz... kellemetlenségekhez ... bárgyú illúziókhoz ... értelmetlen időtöltésekhez ... Igen, igen. Azt, ami most pillanatnyilag ostobaságnak, kellemetlenségnek, — sőt, merem állítani, azt is, ami pillanatnyilag szerencsétlenségnek tűnik fel a szemünkben, Isten tudja, nem fogjuk-e négy, öt, tíz év távlatából kellemesnek érezni... Ki tudja, nem lesz-e egyszer még édes az emlékezésünkben azoknak a könnyeknek az íze, amelyeket most keserű fájdalomunkban ejtünk... Hiába, az élet mégis

csak élet és már maga az a gondolat is, hogy elveszítjük... különösen, ha ez csupán napok kérdése ... — No, tessék ... látja kérem? Ott, ott a saroknál. . . Látja azt a bús asszonyi árnyékot? Most elrejtőzött!

— Hogyan? Ki? ... Kicsoda?

— Nem látta? Elrejtőzött.

— Egy asszony?

— Igen. A feleségem ...

— Ó, a felesége?

— Távolról figyel... Higyje el, legszívesebben odamennék hozzá és felrúgnám. De ezzel sem érnék semmit. Olyan, mint azok a makacs, kóbor kutyák, amelyek, mennél többet rugdossák őket, annál csökönyösebben szegődnek az ember nyomába. El sem képzelheti, mit szenved értem az az asszony. Nem eszik, nem alszik... éjjel-nappal kerülget, úgy, mint most is ... távolról... Legalább eszébe jutna, hogy néha lekefélje a port arról az idéetlen kávésbögréről, amit a fején visel, vagy a ruhájáról... Olyan, mintha már nem is asszony volna, hanem csak törlőrongy. Örökre beporosodott a haja is, a halántékán. Pedig még csak harmincnégy esztendő. Ki se tudom mondani, mennyire ingerel a látása. Néha rávetem magam, megrázom a vállát és az arcába ordítom: »Ostoba!« Némán tűr mindent. Csak néz rám, nagy szemekkel... olyan szemekkel, hogy esküszöm, legszívesebben megfojtanám. Egy szót sem szól. Várja, hogy odébb álljak és akkor megint csak üldözni kezd. No, tessék, nézze ... most megint kidugta a fejét az épület sarka mögül...

— Szegény asszony ...

— Dehogyan szegény asszony! Képzelse, azt kívánná, hogy otthon üljek és békésen túrjem gyöngéd, szeretetteljes gondoskodását... Él-

vezzem a szobák tökéletes rendjét, a bútorok tisztaságát, meg otthonom csöndjét, amelyben csupán az ebédlő faliórájának ketyegése hallatszik... Ezt akarná! De már most, hogy némiképpen érzékeltessem ennek a kívánságnak a képtelenségét ... mit is beszélek! .. ennek a kívánságnak a gyilkos kegyetlenségét, — azt kérdem öntől, vájjon nyugodtan, békés rendben sorakozhattak volna-e a holdsütésben, az uccák és terek mentén, a közmunkatanács előírásának engedelmeskedve, Avezzano és Messina házal abban a tudatban, hogy a földrengés rövidesen el fogja pusztítani őket? Pedig azok csak kőből, téglából épült házak voltak, — de mégis menekülni próbáltak volna! És most, képzelje el Avezzano és Messina lakóit, amint nyugodtan levetkőznek, ágyba fekszenek, összehajtogatják a ruhájukat, kiteszik az ajtó elé a cipőjüket, a paplan alá bújnak és élvezik a friss ágynemű hűvösséget, abban a meggyőződésben, hogy néhány órán belül meg fognak halni... Lehetségesnek tartja ezt?

— De talán a felesége ...

— Hadd fejezzem be, amit mondani akartam! Ha a halál olyan volna, uram, mint azok az utálatos, furcsa rovarok, amelyeket valaki véletlenül felfedez rajtunk ... Mondjuk, ön az uccán sétál, egy másik járókelő hirtelen megállítja és két ujját óvatosan kinyújtva. így szól: *>Bocsánat, megengedi? A halál van a gallérján, uram.« És azzal a két kinyújtott ujjával leveszi gallérjáról a halált és messze eldobja ... Milyen csodálatos volna ez! De a halál nem olyan, mint azok az utálatos rovarok. Sokan vidáman, fesztelenül járnak-kelnek, pedig talán már ott ül a gallérjukon. Senki sem látja. És azok a szerencsétlenek

közben nyugodtan gondolkodnak azon, hogy mit csinálnak majd holnap és holnapután. Már most én, tisztelt uram ... jöjjön ide, kérem ... jöjjön ide, a lámpa alá ... Mutatok valamit ... Itt a bajuszom alatt... látja ezt a kis lila kelést? Tudja, hgy hívják? Ó, csodálatosan édes neve van ... Edesebb, mint valami cukorkáé: *epitelioma*, így hívják. Próbálja csak kimondani, hogy milyen édes ez a név: *epitelioma* ... Érti? A halál meglátogatott. A számba dugta ezt a virágot és aztán így szólt hozzám: »Tartsd meg, drágám, emlékül: nyolc-tíz hónapon belül érted jövök!« — Már most, mondja meg igaz lelkére, hogy ezzel a virággal a számban élhetek-e nyugodtan és derűsen odahaza, mint ahogy az a boldogtalan asszony kívánná? Néha ráordítok: — Talán azt akarnád, hogy megcsókoljalak? — Igen, csókolj meg! — kiáltja. — És tudja, mit csinált a múlt héten? Gombostűvel megkarcolta az ajkát, aztán két keze közé fogta a fejemet: meg akart csókolni... Szájon akart csókolni... mert azt mondja, egyetlen vágya, hogy velem együtt haljon meg. Órült. Nem bírok otthon maradni. Az üzletek kirakata előtt kell ácsorognom, hogy a segédek ügyességét bámuljam. Mert hiszen beláthatja, ha csak egy pillanatra üresség támadna bennem... beláthatja, még az is előfordulhatna, hogy egyszerűen kiölöm az életet valakiből, akit nem is ismerek. Előveszem a revolveremet és lelövök valakit, aki, mint például ön, véletlenül lekésett a vonatról... Nem, ne féljen, tisztelt uram, csak tréfálok! — Megyek is már. Hiszen, ha éppen ölni volna kedvem, inkább ... De éppen mostanában olyan kitűnő sárgabarackokat kezdenek árulni a piacon ... Ön hogyan eszi a barackot? Úgy-e, a héjával együtt? Az ember elfelezi.. .

Megnyomja a két ujjával, fönt és lent és akkor szétnyílik, mint két húsos ajak... Ó, micsoda gyönyörűség! — Kellemes nyaralást kívánok kedves nejének és leányainak. Látni vélem őket, fehér és kék ruhában, homályba borult, szép zöld mezőn... Szabad egy nagy szívességre kérnem? Holnap reggel, ha megérkezik... úgy képzelem, hogy a helység egy-két kilométernyire lehet az állomástól... hajnalban gyalog is megteheti az utat... szóval, hajoljon le az első fűcsomóhoz, amelyet a parton megpillant. Számolja meg a szálaikat. Ahány fűszálat számol, annyi napig élek még. De arra kérem, lehetőleg jó vastag fűcsomót válasszon. Jóéjszakát, tisztelt uram!

VÉGE